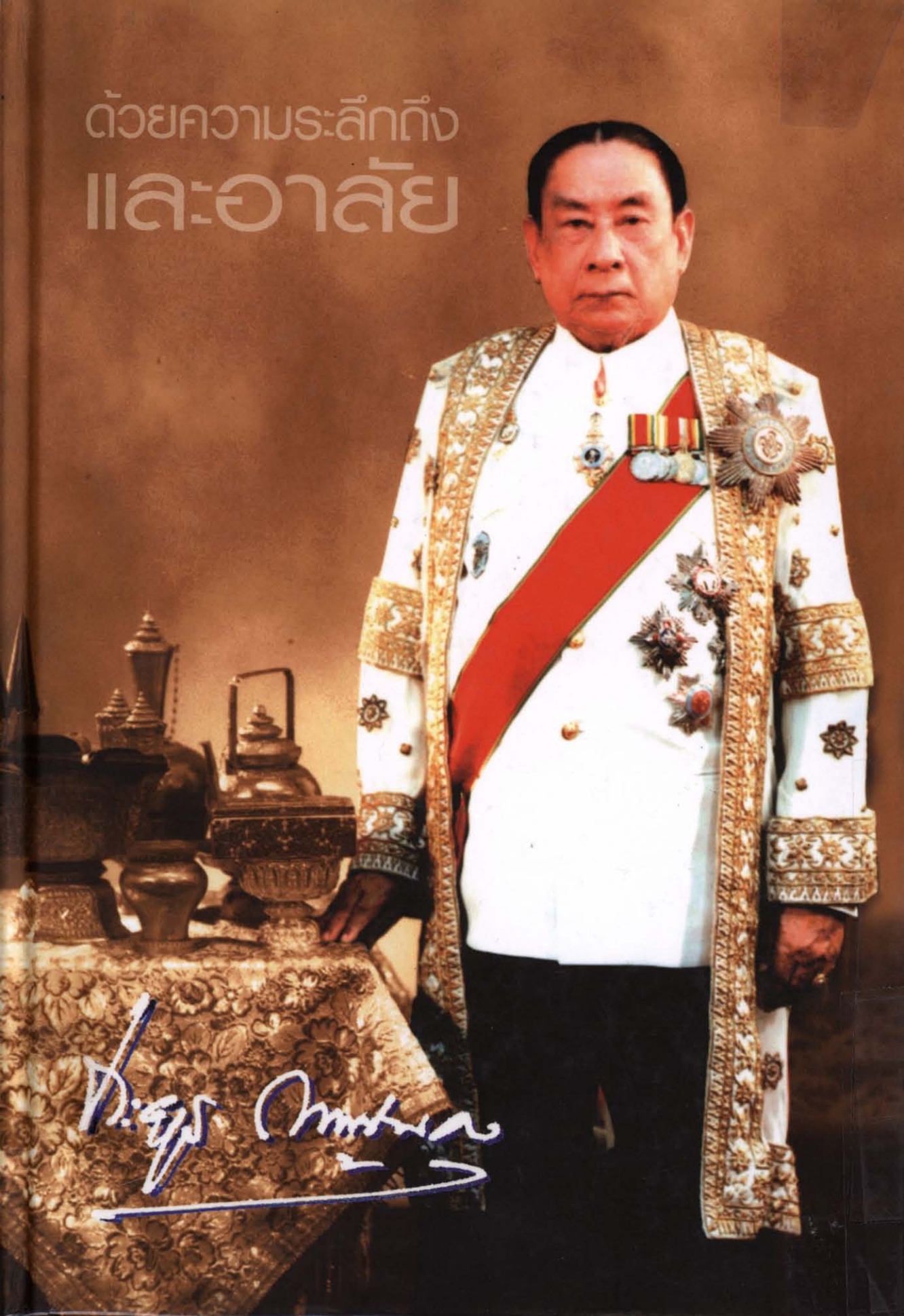

ด้วยความระลึกถึง
และอาลัย

King Chulalongkorn

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961166218

สมบัติห้องสมุดรัฐสภา

#51367

วันที่ 19 / 11 / 2550

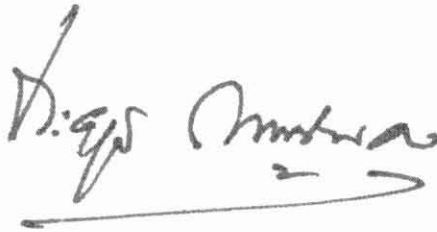
เลขทะเบียน 1143 น.2

เลขหมู่ ป365๑
๕55๐

อนุสรณ์

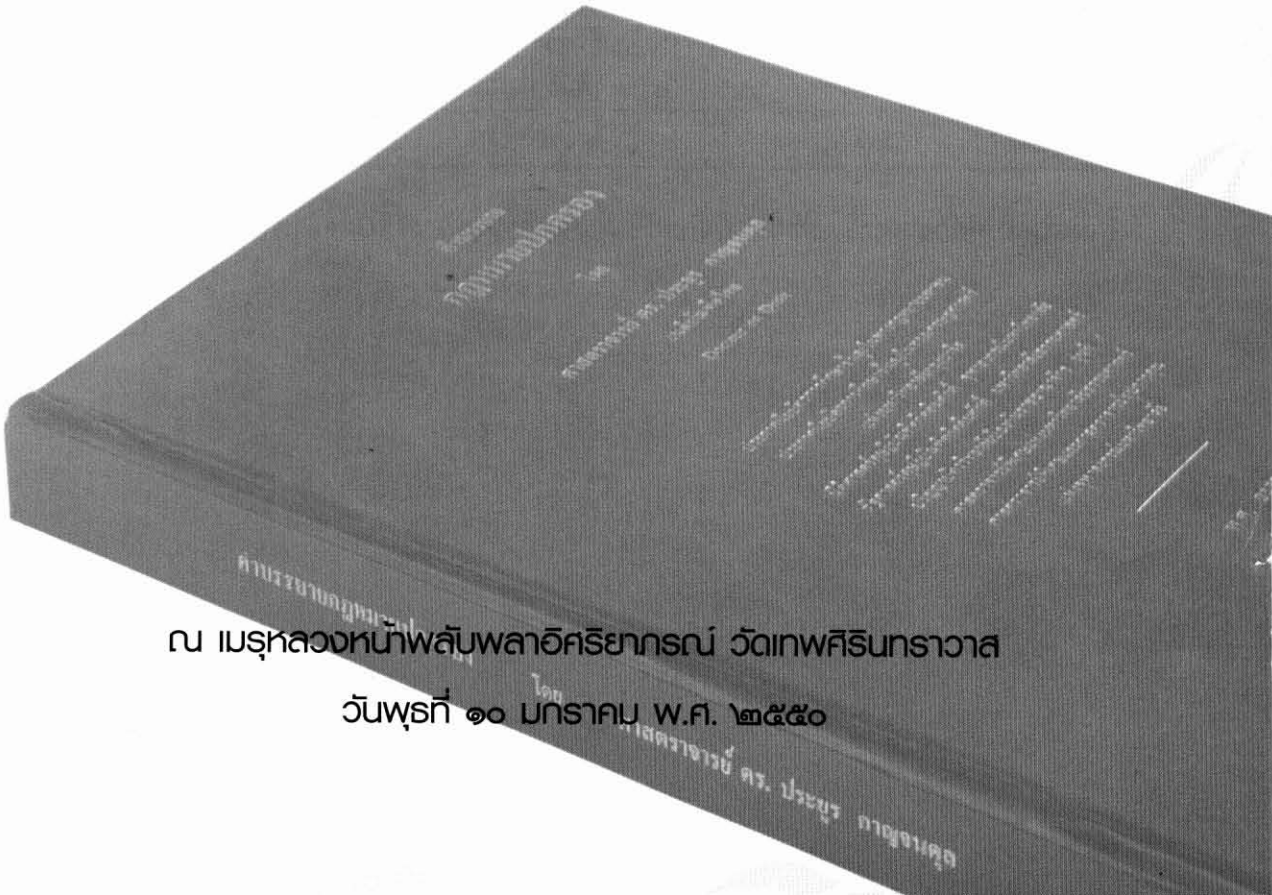
ในงานพระราชทานเพลิงศพ

๑-1

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล

สมบัติห้องสมุดรัฐสภา

ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

วันพุธที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๐

โดย

ศาสตราจารย์ ดร. ประยูร กาญจนกุล

หน้าว่าง

หมายรับสั่งที่ ๑๘๗๙๗

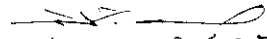

(แบบ ก.)
สำนักพระราชวัง

๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๕

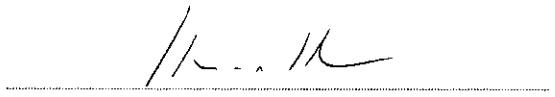
ศาสตราจารย์ ประยูร กาญจนกุล ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ.ว. อายุ ๕๕ ปี อดีตนายกราชบัณฑิตยสถาน กราบถวายบังคมลาถึงแก่นิจกรรมด้วยโรคตับแข็ง ณ โรงพยาบาลสมิติเวช กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๕ เวลา ๑๘.๔๕ น.

วันพุธที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๕ เวลา ๑๘.๐๐ น. ขอรับพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ พร้อมด้วยเครื่องเกียรติยศประกอบศพ ณ ศาลา ๗ วัดเทพศิรินทราวาส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานโกศแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจาตั้งประดับ ปี กลองชนะ ประโคมเวลาพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ มีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมเวลากลางคืน กำหนด ๓ คืน.

ประภาพรณ/พิมพ์/วิไล /ทาน.

วัน	หน้าที่
	พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ ศาสตราจารย์ ประยูร กาญจนกุล
	เพื่อทราบ
	เครื่องประกอบเกียรติยศที่พระราชทานมานี้ และเจ้าพนักงานผู้มาปฏิบัติ
	เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับสั่ง โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับสั่ง

หมายรับสั่งที่ ๑๕๗๙๙

(แบบ ก.)
สำนักพระราชวัง

๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๕

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ นายพลากร สุวรรณรัฐ องคมนตรี เชิญพวงมาลา
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี และของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ไปวางที่หน้าโกศศพ
ศาสตราจารย์ ประยูร กาญจนกุล ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ.ว. ที่ศาลา ๗ วัดเทพศิรินทราวาส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย
กรุงเทพมหานคร

วันพฤหัสบดีที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๕ เวลา ๑๕.๐๐ น.

ประกาศพระมณเฑียรกิจ / ทาน.

วัน	หน้าที่
	พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ ศาสตราจารย์ ประยูร กาญจนกุล
	เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับสั่ง
โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

หมายรับสั่งที่ ๑๔๙๐๔

(แบบ ก.)
สำนักพระราชวัง

๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕

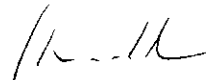
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร โปรดเกล้าฯ ให้ พลอากาศเอก เกษม อยู่สุข
เชิญพวงมาลาของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์
พระวรชายา ไปวางที่หน้าโกศศพ ศาสตราจารย์ ประยูร กาญจนกุล ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ.ว. ที่ศาลา ๑ วัดเทพศิรินทราวาส
เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร .

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕ เวลา ๑๘.๕๕ น.

ประกาศพระณ/พิมพ์/ชาติ/ทาน.

วัน	หน้าที่
	พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ ศาสตราจารย์ ประยูร กาญจนกุล
	เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับสั่ง
โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

(แบบ ค.)

หมายรับสั่งที่ ๑๔ ค ๑๕

สำนักพระราชวัง

๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงพระกรุณาโปรดให้ กรมวัง เชิญพวงมาลาไปวางที่หน้าโกศศพ ศาสตราจารย์ ประยูร กาญจนกุล ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ.ว. ณ ศาลา ๗ วัดเทพศิรินทราวาส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕ เวลา ๑๗.๓๐ น.

ประกาศพระณ/พิมพ์/พิมพ์/ทาน.

วัน	หน้าที่
	พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ ศาสตราจารย์ ประยูร กาญจนกุล
	เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับสั่ง

หมายรับสั่งที่ ๗๙๒๗

(แบบ ก.)
สำนักพระราชวัง

๗ ตุลาคม ๒๕๕๕

พระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ ประยูร กาญจนกุล ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ.ว. อดีตนายก
ราชบัณฑิตยสถาน ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เขตบ่อนกปรามศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร

วันพุธที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๕ เวลา ๑๕.๐๐ น. เชิญโกศศพแห่เวียนเมรุ
แล้วเชิญขึ้นตั้งบนจิตกาธาน

เวลา ๑๗.๐๐ น. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปพระราชทานเพลิงศพ

วันพฤหัสบดีที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๕๕ เวลา ๐๗.๐๐ น. เก็บอัฐิ.

ประกาศพรรณ/พิมพ์/๗๙๒๗ /ทาน.

วัน	หน้าที่
	พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ ศาสตราจารย์ ประยูร กาญจนกุล
	เพื่อทราบ
	เครื่องประกอบเกียรติยศที่พระราชทานมานี้ และเจ้าพนักงานผู้ปฏิบัติ
	เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับสั่ง
โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับสั่ง

สำนักในพระมหากรุณาธิคุณ

เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า ศ.ดร.ประยูร กาญจนกุล ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. กราบถวายบังคมลาถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานน้ำหลวงอาบศพ พร้อมด้วยเครื่องเกียรติยศประกอบศพ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานโกศแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจาตั้งประดับ ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ มีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมเวลากลางคืนกำหนด ๓ คืน และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ นายพลากร สุวรรณรัฐ องคมนตรี เชิญพวงมาลาพระราชทานไปวางที่หน้าโกศศพเป็นเกียรติยศด้วย

และในวันพุธที่ ๑๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๕๐ เวลา ๑๗.๐๐ น. ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร

หาก ศ.ดร.ประยูร กาญจนกุล สามารถยังทราบได้โดยญาติใด คงจะมีแต่ความปลื้มปีติโสมนัสและสำนักในพระมหากรุณาธิคุณสิ้นเกล้าสิ้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าและครอบครัวขอพระราชทานน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อม กราบถวายบังคมทูลขอพระราชทานด้วยความซาบซึ้งและสำนักในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น และขอเทิดทูนไว้เหนือเกล้าเหนือกระหม่อมตลอดไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

นายจตุรงค์ และนางจันทรา (กาญจนกุล) อินทรทูต

นายปวร และนางภาภัส (อินทรทูต) ของทอง

นายโสพัฒน์ อินทรทูต

พระรัตนตรัย

พระรัตนตรัย หมายถึง พระพุทธเจ้า พระธรรม และ พระสงฆ์ ซึ่งถือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ผู้ที่ศรัทธาในพระรัตนตรัยจะได้รับความสุขและพ้นทุกข์ได้

พระรัตนตรัย เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ผู้ที่ศรัทธาในพระรัตนตรัยจะได้รับความสุขและพ้นทุกข์ได้

สำนักในพระมหากรุณาธิคุณ

เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า ศ.ดร.ประยูร กาญจนดุล ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. กราบถวายบังคมลาถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๔๙ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ นายพลากร สุวรรณรัฐ องคมนตรี เชิญพวงมาลา พระราชทานไปวางที่หน้าโกศศพเป็นเกียรติยศ

หาก ศ.ดร.ประยูร กาญจนดุล สามารถยังทราบได้โดยญาติใด คงจะมีแต่ความปลื้มปิติ โสมนัสและสำนักในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าและครอบครัวขอพระราชทานน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อม กราบถวายบังคมทูล เฝ้าฯพระยุคลบาท ด้วยความซาบซึ้งและสำนักในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น และขอเทิดทูนไว้เหนือเกล้าเหนือกระหม่อมตลอดไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

นายจตุรงค์ และนางจันทรา (กาญจนดุล) อินทรทูต

นายปัวร์ และนางภาภัส (อินทรทูต) ทองทอง

นายโสพัฒน์ อินทรทูต

สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า ศ.ดร.ประยูร กาญจนกุล ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. กราบถวายบังคมลาถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๙ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาใต้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ พลอากาศเอก เกษม อยู่สุข เชิญพวงมาลาพระราชทาน วางหน้าโกศศพนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม

หาก ศ.ดร.ประยูร กาญจนกุล สามารถหยั่งทราบได้โดยญาณวิเศษใด คงจะมีแต่ความปลื้มปิติโสมนัสและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าและครอบครัวกราบถวายบังคมแทบเบื้องพระยุคลบาท ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

นายจตุรงค์ และนางจันทรา (กาญจนกุล) อินทรทูต

นายปวร และนางภาภัส (อินทรทูต) ของทอง

นายโสพัฒน์ อินทรทูต

สำนักในพระมหากษัตริย์คุณ

เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า ศ.ดร.ประยูร กาญจนดุล ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. กราบถวายบังคมลาถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๔๙ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ นายพลากร สุวรรณรัฐ องคมนตรี เชิญพวงมาลาพระราชทานไปวางที่หน้าโกศศพนับเป็นพระมหากษัตริย์คุณล้านเกล้าล้านกระหม่อม

หาก ศ.ดร.ประยูร กาญจนดุล สามารถหยั่งทราบได้โดยญาณวิเศษใด คงจะมีแต่ความปลื้มปิติโสมนัสและสำนักในพระมหากษัตริย์คุณล้านเกล้าล้านกระหม่อมหาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าและครอบครัวขอพระราชทานกราบถวายบังคมแทบเบื้องพระยุคลบาท ด้วยความสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณเป็นล้านเกล้าล้านกระหม่อม

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

นายจตุรงค์ และนางจันทรา (กาญจนดุล) อินทรทูต

นายปวร และนางภาภัส (อินทรทูต) ทองทอง

นายโสพัฒน์ อินทรทูต

สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า ศ.ดร.ประยูร กาญจนดุล ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. กราบถวายบังคมลาถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๙ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ นายพลอากาศ สุวรรณรัฐ องคมนตรี เชิญพวงมาลาพระราชทานไปวางที่หน้าโกศศพนับเป็นพระกรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม

หาก ศ.ดร.ประยูร กาญจนดุล สามารถยังทรงราบได้โดยญานวิถีดุ คงจะมีแต่ความปลื้มปีติโสมนัสและสำนึกในพระกรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าและครอบครัว ขอพระราชทานกราบถวายบังคมแทบเบื้องพระบาท ด้วยความสำนึกในพระกรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า

นายจตุรงค์ และนางจันทรา (กาญจนดุล) อินทรทูต

นายปวร และนางภาภัส (อินทรทูต) ของทอง

นายโสพัฒน์ อินทรทูต

ព្រះវិហារព្រះបាទសីហនុ

ស្ថាប័នស្រាវជ្រាវ និង ប្រកាសលទ្ធផលស្រាវជ្រាវ
ស្រាវជ្រាវ និង ប្រកាសលទ្ធផលស្រាវជ្រាវ
ស្រាវជ្រាវ និង ប្រកាសលទ្ធផលស្រាវជ្រាវ
ស្រាវជ្រាវ និង ប្រកាសលទ្ធផលស្រាវជ្រាវ

สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า ศ.ดร.ประยูร กาญจนกุล ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. กราบถวายบังคมลาถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๙ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทาน พวงมาลาวางหน้าโกศศพนับเป็นพระกรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม

หาก ศ.ดร.ประยูร กาญจนกุล สามารถหยั่งทราบได้โดยญาณวิเศษใด คงจะมีแต่ความปลื้มปีติโสมนัสและสำนึกในพระกรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าและครอบครัวขอพระราชทานกราบถวายบังคมทูลขอบพระบาท ด้วยความสำนึกในพระกรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า

นายจตุรงค์ และนางจันทรา (กาญจนกุล) อินทรทูต

นายปวร และนางภาภัส (อินทรทูต) ชองทอง

นายโสพัฒน์ อินทรทูต

พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล

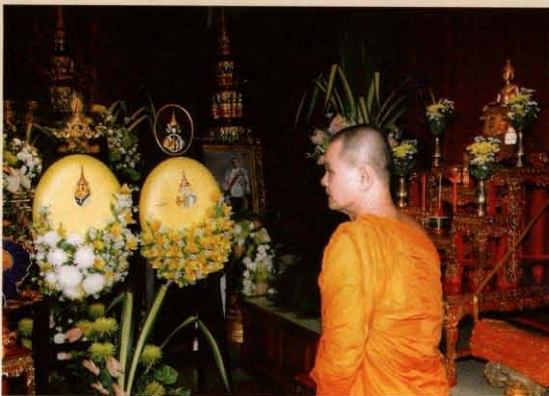
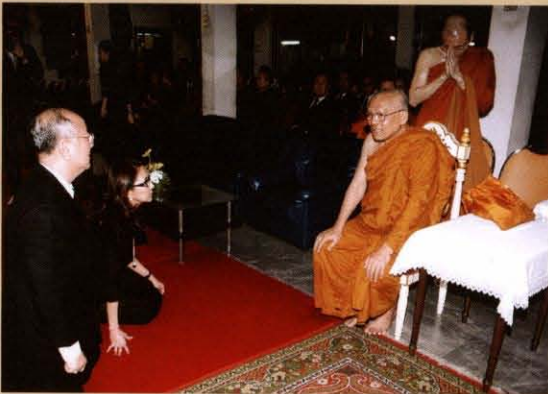
สมบัติน้องสมุทรสภา

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961166218

ด้วยความอาลัย

และ ระลึกถึง

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล

แด่ท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล

ท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นปูชนียบุคคลที่สำคัญของประเทศไทยท่านหนึ่งในยุคปัจจุบัน ท่านดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ในวงราชการและราชการพิเศษมากกว่า ๓๐ ปี โดยเริ่มเข้ารับราชการในตำแหน่งเสมียนอันเป็นตำแหน่งขั้นต้นไปจนถึงตำแหน่งปลัดกระทรวงเศรษฐกิจอันเป็นตำแหน่งสูงสุดของข้าราชการประจำ และยังดำรงตำแหน่งในราชการพิเศษอีกมากมายเป็นเวลานานปี

ในด้านวิชาการ ท่านศาสตราจารย์เป็นเนติบัณฑิตไทยที่เข้าสอบ ซึ่งทุน ก.พ.รุ่นแรก และได้ไปศึกษาวิชากฎหมายมหาชน ณ ประเทศฝรั่งเศส จนได้รับปริญญานิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยแห่งกรุงปารีส ท่านศาสตราจารย์เป็นผู้มีบทบาทในการจัดการศึกษาวิชากฎหมายที่สำคัญมากท่านหนึ่ง และยังเป็นผู้บรรยายวิชากฎหมายปกครอง และวิชารัฐศาสตร์ทั้งในระดับชั้นปริญญาตรี และปริญญาโท ทั้งที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นเวลาถึง ๕๔ ปี นอกจากนี้ ท่านยังเป็นผู้ก่อตั้งคณะนิติศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งท่านเป็นคณะบดี คนแรกอีกด้วย

งานราชการพิเศษของท่านศาสตราจารย์ก็มีมากและหลากหลายทางด้วยกัน อาทิ เช่น ท่านเป็นสมาชิกร่างรัฐธรรมนูญ สมาชิกวุฒิสภา นายกราชบัณฑิตสถาน ประธานคณะกรรมการกฤษฎีกา คณะที่ ๘ ประธานคณะกรรมการฯ จัดทำพจนานุกรม ศัพท์กฎหมาย ศัพท์รัฐศาสตร์ ศัพท์เศรษฐศาสตร์ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

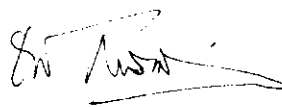
กระผมเองเป็นศิษย์ของท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ในวิชากฎหมายปกครอง ในหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิตของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ต่อมากระผมมีโอกาได้เป็นผู้บรรยายที่คณะรัฐศาสตร์ และคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในระหว่างที่ท่านเป็นคณะบดี และยังได้มีโอกาสร่วมประชุมกับท่านในฐานะกรรมการร่างกฎหมายของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาอีกหลายปี

กระผมมีความเลื่อมใสศรัทธาในความเป็นปูชนียบุคคลและเกียรติภูมิของท่านมาเป็นเวลานานหลายทศวรรษ ทั้งประทับใจในความเป็นสุภาพบุรุษ และความไม่ถือตัวของท่านเสมอมา ผลงานของท่านตลอดเส้นทางดำรงตนอย่างเรียบง่ายและไม่มีที่ติ เป็นแบบฉบับที่ดีเด่นและหาได้ยากในปัจจุบัน

สมควรที่บรรดานักกฎหมาย นักปกครอง และนักวิชาการทั้งหลายพึงศึกษา ประวัติและผลงานของท่านเพื่อยึดถือเป็นตัวอย่างในการปฏิบัติตามเป็น อย่างยิ่ง

การจากไปของท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล นี้ ไม่เพียง แต่นำมาซึ่งความเศร้าโศกของครอบครัวท่านเองเท่านั้น หากแต่บรรดา ญาติสนิทมิตรสหายและศิษย์ทั้งหลายของท่าน ต่างก็รู้สึกว่าได้สูญเสีย ญาติผู้ใหญ่ที่เราต่างก็รักและเคารพอย่างสูงไปด้วยและอาจกล่าวได้ว่าประเทศ ไทยต้องสูญเสียปูชนียบุคคลที่สำคัญไปท่านหนึ่งเช่นกัน เราจึงควร ระลึกถึงคุณงามความดีที่ท่านได้สั่งสมเอาไว้ให้แก่วงการกฎหมาย และประเทศชาติตลอดไป

ในโอกาสนี้ กระผมขออริสฐานให้ดวงวิญญาณของท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล จงประสบแต่ความสุขสงบและร่มเย็นในสัมปรายภพ ทุกประการ

(นายธำนิษฐ์ กรัยวิเชียร)

รองคณบดี

คำไว้อาลัย

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล

ผมมีความภูมิใจที่มีโอกาสได้เป็นศิษย์ของ ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล ได้เรียนวิชากฎหมายปกครองในชั้นปีที่ ๔ ที่คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับท่านอาจารย์ ตำราเรียนและวิชาความรู้ที่ท่านอาจารย์กรุณาประสิทธิ์ประสาทแก่พวกเรา มีคุณค่าได้ใช้เป็นประโยชน์ตลอดมาในระหว่างทำงาน อาจารย์เป็นพหุสูตรรอบรู้ในทางวิชาการหลายด้าน อย่างยากจะหาได้ในบุคคลยุคของท่านอาจารย์ เป็นทั้งนักกฎหมาย นักเศรษฐศาสตร์ และนักการเมือง ด้วยสุขภาพที่ดี แม้เมื่ออายุมากแล้ว อาจารย์ยังคงทำงานรับใช้บ้านเมืองและสังคมเป็นเวลาต่อเนื่องมายาวนานจนบั้นปลายของชีวิต นับเป็นเกียรติประวัติที่น่าภาคภูมิใจแก่วงศ์ตระกูลและลูกหลาน

ผมขอร่วมแสดงความเสียใจต่อครอบครัว 'กาญจนกุล' ด้วยใจจริง

(นายชวน หลีกภัย)

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นราชบัณฑิต เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่ง ประธานสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๔๐ ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสถาบัน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๒ ท่านได้ทำงานวิชาการให้แก่ราชบัณฑิตยสถานหลายประการ เช่น เป็นประธานคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์รัฐศาสตร์ เป็นประธานคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์เศรษฐศาสตร์ และเป็นประธานคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทย เป็นประธานคณะกรรมการบัญญัติศัพท์นิติศาสตร์ เป็นประธานคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์นิติศาสตร์ เป็นประธานคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ภาษาไทย สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง

ท่านเป็นราชบัณฑิตที่อาวุโสสุดในสำนักธรรมศาสตร์และการเมืองไม่เคยขาดประชุมสำนักโดยไม่จำเป็นเลย ได้แสดงความคิดเห็นในที่ประชุมสำนักซึ่งเป็นที่ยอมรับของราชบัณฑิตและภาคีสมาชิก ผลงานที่ท่านได้เขียนไว้ถือว่ามีความดี และมีคุณภาพ และนับได้ว่าท่านเป็นปรมาจารย์ในด้านกฎหมายปกครอง มีลูกศิษย์ลูกหาในประเทศจำนวนมาก

ท่านได้จากไปอย่างไร้วันกลับ ผมมั่นใจว่าผลบุญและวิทยาทานที่ท่านได้สร้างไว้ จักอำนวยให้ท่านเป็นสุขในสุคติภพ

(ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช)

นายกรัฐมนตรีสถาบัน

นายการุณ กิตติสถาพร

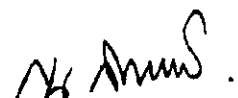
ผมได้รับทราบข่าวเรื่อง การถึงแก่กรรมของท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล อดีตปลัดกระทรวงเศรษฐกิจ (ในปัจจุบันคือ กระทรวงพาณิชย์) ด้วยความเศร้าเสียใจอย่างลึกซึ้ง

นับเป็นเกียรติของผมที่ได้รู้จักท่านประยูรเป็นครั้งแรกเมื่อผมเริ่มทำงานที่กระทรวงเศรษฐกิจโดยช่วยงานอยู่หน้าห้องรัฐมนตรีว่าการฯ (ท่านบุญชนะ อັตถากร) ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๓ ซึ่งในขณะนั้นท่านประยูรดำรงตำแหน่งเป็นปลัดกระทรวงอยู่ และที่กระทรวงก็จะมีการประชุมผู้บริหารระดับสูงทุกวันพุธ ผมจึงมีโอกาสดำเนินงานรับใช้ท่านประยูรอยู่เป็นครั้งคราวด้วย และผมก็ได้รับความเมตตาจากท่านอนุญาตให้ผมลาไปศึกษาต่อที่สหรัฐอเมริกาในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๑๗ ซึ่งก็เป็นช่วงที่ท่านได้เกษียณอายุราชการไปจากกระทรวงพาณิชย์ จึงอาจกล่าวได้ว่า ผมเป็นข้าราชการคนเดียวของกระทรวงพาณิชย์ที่ได้มีโอกาสทำงานรับใช้ท่านประยูรในขณะนั้นและยังคงรับราชการอยู่ในปัจจุบัน

ท่านประยูรเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในหลากหลายด้านและได้รับการยอมรับเป็นอย่างสูงทั้งในแวดวงราชการ การศึกษาและเอกชน โดยเป็นผู้ที่ได้รับการกล่าวขวัญถึงอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะความเชี่ยวชาญและทางด้านกฎหมายและเศรษฐศาสตร์ ซึ่งในระหว่างที่ท่านดำรงตำแหน่งเป็นปลัดกระทรวงฯ อยู่ นั้น ท่านได้วางรากฐานทางด้านกฎหมายไว้อย่างดียิ่ง ทั้งนี้ ทราบว่าหลังจากที่ท่านได้เกษียณอายุราชการแล้ว ท่านประยูรยังคงมีบทบาทอย่างต่อเนื่องและโดดเด่น ได้ดำรงตำแหน่งในหลายหน้าที่ด้วยกัน อาทิ สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ กรรมการกฤษฎีกา และราชบัณฑิต เป็นต้น

แม้ว่าผมจะมีโอกาสได้ทำงานรับใช้ท่านประยูรเพียงช่วงเวลาสั้นๆ แต่ก็มีความภาคภูมิใจของผมที่ได้มีโอกาสเรียนรู้แนวทางในการทำงานที่เปี่ยมด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ความมีระเบียบวินัย และเสียสละ อุทิศประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมอย่างเต็มที่จากท่านประยูร

ขอให้กุศลผลบุญและความดีทั้งมวลที่ท่านประยูรได้สร้างไว้ได้น้อมนำดวงวิญญาณของท่านประยูรไปสู่สุคติในสัปรายภาพด้วยเทอญ

(นายการุณ กิตติสถาพร)
ปลัดกระทรวงพาณิชย์

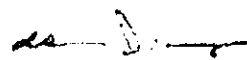
"ครู"

คนที่เรียนกฎหมายมาและอายุตั้งแต่อายุ ๓๐ ปี ลงมา ล้วนแต่เคยเป็นลูกศิษย์ของศาสตราจารย์ประยูร กาญจนกุล กันทั้งนั้น ท่านเป็นอาจารย์ที่สอนวิชา "กฎหมายปกครอง" ในยุคต้น ก่อนที่สังคมไทยจะรู้จักการแยกแยะกฎหมายเอกชนและกฎหมายปกครองด้วยซ้ำไป อาจเรียกได้ว่า ท่านเป็น "ปรมาจารย์" ทางกฎหมายปกครองก็ว่าได้

ผมโชคดีที่มีโอกาสได้เรียนกับท่าน และเมื่อเติบโตขึ้นก็ยังมีโอกาสทำงานกับท่านในหลายเวที ตลอดระยะเวลาอันยาวนานที่ผ่านมา ได้สังเกตเห็นว่าหลักการของท่านในเรื่องความสงบสุขของประชาชนและประโยชน์ส่วนรวมของรัฐที่จะต้องหาทางให้ได้ดุลกันนั้น ยังคงเล่นคงวามาโดยตลอด ในระหว่างการประชุมไม่ว่าในเวทีใดท่านจะใช้โอกาสพูดถึงหลักสำคัญของหน้าที่ของรัฐที่พึงมีต่อประชาชน หน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐรวมถึงรัฐบาลที่จะพึงปฏิบัติต่อประชาชนอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ผู้ร่วมทำงานซึ่งส่วนใหญ่ก็เคยเป็นลูกศิษย์ของท่านมาทั้งนั้นได้เรียนรู้เพิ่มเติมอย่างทั่วหน้า เป็นการดำรงตนเป็น "ครู" ตลอดระยะเวลา และควรแก่การนำมาเป็นแบบอย่างอย่างยิ่ง

เป็น "ครู" ที่ลูกศิษย์ให้ความเคารพในจริยธรรมและความหวังดีได้อย่างสนิทใจ

ด้วยคุณงามความดีและความซื่อสัตย์ ที่ท่านได้ประพฤติปฏิบัติมาตลอดชีวิตของท่าน จึงเชื่อได้ว่าในยามที่ท่านผ่านพ้นโลกนี้ไป คงจะนำพาท่านไปสู่ที่สุคติในสัมปรายภพ โดยเหลือตัวอย่างที่ดีไว้ให้คนรุ่นหลังได้ยึดถือและเจริญรอยตามตลอดไป

(มีชัย ฤชุพันธุ์)

อดีตรองประธานรัฐสภาและประธานวุฒิสภา

๒๔ กรกฎาคม ๒๕๕๙

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล นับว่าเป็นปราชญ์บุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งท่านหนึ่งต่อการพัฒนาระบบบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทยนับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา

ท่านมิได้เพียงเป็นข้าราชการที่ประสบความสำเร็จในชีวิตด้วยการดำรงตำแหน่งสูงสุดของฝ่ายข้าราชการประจำในตำแหน่งปลัดกระทรวงเศรษฐกิจ และได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการพิเศษในองค์หรือคณะกรรมการที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ สมาชิกวุฒิสภา กรรมการในสภาพฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ คณะกรรมการร่างกฎหมายและคณะกรรมการวินิจฉัยร้องทุกข์ในคณะกรรมการกฤษฎีกา ฯลฯ เท่านั้น หากแต่ท่านยังได้ทุ่มเททำงานด้านวิชาการที่ได้ศึกษาร่ำเรียนมาจากต่างประเทศอย่างสม่ำเสมอ โดยการเป็นผู้บรรยายถ่ายทอดวิชาความรู้ที่ถือเป็นวิทยาการสมัยใหม่ของประเทศในวิชากฎหมายปกครองทั้งที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร และสถาบันการศึกษาชั้นสูงอื่นที่สำคัญ และมีชื่อเสียงได้รับการยอมรับทั่วไป และที่สำคัญท่านยังได้จัดทำเอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง **"กฎหมายปกครองเปรียบเทียบ"** และแต่งตำรา **"กฎหมายปกครอง"** ที่ถือกันว่าเป็นตำราคลาสสิกเล่มแรก ๆ ของสาขาวิชาการด้านนี้ ซึ่งได้มีการแก้ไขปรับปรุงให้ทันสมัยอยู่เสมอ และได้รับการยอมรับนับถืออย่างสูงในวงการวิชาการ มีการอ้างอิงทั้งจากนิสิต นักศึกษา และอาจารย์ผู้สอนในวิชานี้อย่างแพร่หลายสืบเนื่องมาตลอดจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นการได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งราชบัณฑิตในสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ย่อมเป็นที่ยืนยันให้เห็นชัดถึงความเป็นนักวิชาการและการผูกพันอยู่กับการทางด้านวิชาการของท่านได้เป็นอย่างดี

การศึกษาเล่าเรียนอย่างลึกซึ้งจนสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาเอกทั้งทางด้านกฎหมายและด้านเศรษฐศาสตร์จากประเทศฝรั่งเศส และความวิริยะอุตสาหะและเสียสละในการทุ่มเทปฏิบัติงานในหน่วยงานภาครัฐตลอดทั้งชีวิตจนกระทั่งได้รับแต่งตั้งในตำแหน่งที่สำคัญระดับสูงสุดใน

ระบบบริหารราชการแผ่นดิน ย่อมเป็นเครื่องยืนยันได้เป็นอย่างดีว่า ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นบุคคลตัวอย่างอันดียิ่ง ที่ได้แสดงให้เห็นประจักษ์แก่ชนรุ่นหลังว่า ด้วยความตั้งใจแน่วแน่ ด้วยความอุตสาหวิริยะและการอุทิศตนเองให้แก่ทั้งในการปฏิบัติงานราชการ และการทุ่มเทอย่างจริงจังในงานทางวิชาการนั้น เป็นสิ่งที่ไม่เหลือวิสัยที่จะสามารถทำได้สำเร็จได้พร้อม ๆ กัน จนได้รับการยอมรับอย่างสูงสุดในทุกด้าน ดังที่ท่านได้แสดงให้เห็นปรากฏไว้โดยชีวิตการทำงานของท่านเอง

การจากไปของศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล นับได้ว่าเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ครั้งหนึ่งของวงการบริหารราชการแผ่นดิน และของวงการกฎหมายของประเทศไทย ในฐานะศิษย์คนหนึ่งของท่าน ผมใคร่ขอตั้งจิตอธิษฐานขอให้กุศลกรรม ผลงาน และคุณความดีต่าง ๆ ที่ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้ประพฤติปฏิบัติมาตลอดชีวิตของท่าน ได้โปรดลดบันดาลให้ดวงวิญญาณของท่านไปสู่สุคติในสัมปรายภพชั่วนิรันดร์

(ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล นิติไกรพจน์)
อธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

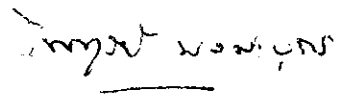
ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นราชบัณฑิตพิเศษประเภทสังคมศาสตร์ สาขาวิชานิติศาสตร์ กฎหมายมหาชนสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๒๔ เป็นประธานสำนักธรรมศาสตร์ และการเมือง ตั้งแต่วันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ ถึงวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ และได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายก ราชบัณฑิตยสถาน ตั้งแต่วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๐ จนถึงวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๒ ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นผู้ที่มีความรู้ยอดเยี่ยมผู้หนึ่งในด้านกฎหมาย ไม่เฉพาะแต่ความรู้ที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียนในสถาบันศึกษาชั้นสูงทั้งในประเทศและต่างประเทศ หากยังเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติราชการ ในด้านกฎหมายมาตั้งแต่ตำแหน่งเสมียนกรมการเมือง กรมพลม้า กระทรวงมหาดไทย ปลัดจังหวัดพระนคร อธิบดีกรมเศรษฐกิจ สัมพันธ์ กระทรวงพาณิชย์ คณบดีผู้ก่อตั้งคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปลัดกระทรวงเศรษฐกิจ สมาชิกสภาว่ารัฐธรรมนุญ สมาชิกวุฒิสภา จนถึงประธานกรรมการร่างกฎหมาย ในคณะกรรมการกฤษฎีกา เป็นที่รู้จักกันดีทั่วไปว่า ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นผู้ที่ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์เที่ยงตรง ละเอียดยรอบคอบและขยันขันแข็ง เป็นตัวอย่างที่ดีให้ข้าราชการในบังคับบัญชาดำเนินตาม ในฐานะราชบัณฑิตและผู้บริหารของราชบัณฑิตยสถาน ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้มาปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ และได้รับผิดชอบการดำเนินงานของราชบัณฑิตยสถาน โดยเฉพาะในการเป็นประธานคณะกรรมการ การบัญญัติศัพท์นิติศาสตร์ ประธานคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์รัฐศาสตร์ ประธานคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทย และประธานคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์เศรษฐศาสตร์ ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้ดำเนินการให้งานลุล่วงไปโดยมิชักช้า แต่ต้องเป็นงานที่ถูกต้อง แม่นตรง ละเอียดยลออก และสมบูรณ์

การสูญเสีย ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล จึงเป็นการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่อีกครั้งหนึ่งของราชบัณฑิตยสถาน เพราะเสียทั้งนักกฎหมาย ผู้มีความรอบรู้ในวิชาการ นักทำพจนานุกรม นักบัญญัติศัพท์ และนักภาษาในคราวเดียวกัน ขอให้พลังแห่งคุณความดีและคุณค่าของผลงานที่ ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้กระทำไว้แก่ราชบัณฑิตยสถาน แก่วงการการศึกษา กฎหมาย การศึกษาภาษาไทย และภาษากฎหมาย ตลอดจนผลงานและคุณประโยชน์ที่ท่านได้กระทำไว้ในวงการอื่น จงเป็นพลวปัจจัยให้ท่าน ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ประสบความสุขสงบในสัมปรายภพ นั้นเทอญ

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.กาญจนา นาคสกุล
อุปนายกราชบัณฑิตยสถาน

ก่อนที่ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล จะถึงแก่อนิจกรรม ท่านเป็นราชบัณฑิตที่มีอาวุโสสูงสุดในสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน ทั้งโดยวัยวุฒิและโดยตำแหน่งหน้าที่ เนื่องจากท่านเคยดำรงตำแหน่งนายกราชบัณฑิตยสถานระหว่าง พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๒ และเป็นประธานคณะกรรมการวิชาการของราชบัณฑิตยสถานอีกหลายคณะ อาทิ ประธานคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์รัฐศาสตร์ ประธานคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์เศรษฐศาสตร์ ประธานคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์นิติศาสตร์ และประธานคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทย แม้จะมีวัยเกิน ๙๐ ปี แต่ท่านยังคงปฏิบัติหน้าที่ให้แก่ราชบัณฑิตยสถานอย่างเข้มแข็งมาโดยตลอด ทุกครั้งที่มีการประชุมสภाराชบัณฑิตและการประชุมสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ท่านจะมาประชุมอย่างสม่ำเสมอได้ขาด นอกจากจำเป็นจริง ๆ เท่านั้น

การจากไปของศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล นับเป็นการสูญเสียบุคคลที่เป็นทั้งราชบัณฑิตอาวุโส และนักวิชาการที่เปี่ยมด้วยความรู้ทางด้านนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ เป็นที่ยกย่องมากคนหนึ่งของประเทศ ในนามของสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ผมจึงขอแสดงความอาลัยและขอตั้งจิตอธิษฐานให้ดวงวิญญาณของท่านจงประสบสุคติในสัมปรายภพตลอดไป

(ศาสตราจารย์กิตติคุณ ไพฑูรย์ พงสะบุตร)
ประธานสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นราชบัณฑิต ประเภทสังคมศาสตร์ สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ ซึ่งเป็นช่วงที่ราชบัณฑิตยสถานกำลังเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ตามพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๒ คือ เดิมส่วนราชการของราชบัณฑิตยสถานมี ๒ สำนักงาน ได้แก่ สำนักงานเลขานุการและสำนักงานวิชาการ ซึ่งมียางานทำพจนานุกรม งานทำอักษรานุกรมภูมิศาสตร์ งานทำสารานุกรม งานบัญญัติศัพท์ และงานทำตำราและติดต่อต่างประเทศ พระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการดังกล่าวกำหนดให้แบ่งสำนักงานวิชาการเป็นกอง ๓ กอง เพื่อสนองงานของสำนักราชบัณฑิต ๓ สำนัก จึงตั้งชื่อตามชื่อสำนักราชบัณฑิต ตามลำดับคือ กองธรรมศาสตร์และการเมือง กองวิทยาศาสตร์ และกองศิลปกรรม เมื่อแบ่งเป็น ๓ กองแล้ว งานของสำนักงานวิชาการเดิมเกือบทั้งหมดตรงกับประเภทวิชาของสำนักศิลปกรรม จึงมอบให้กองศิลปกรรมรับผิดชอบ ยกเว้นงานทำอักษรานุกรมภูมิศาสตร์ ซึ่งตรงกับประเภทวิชาของสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง จึงมอบให้กองธรรมศาสตร์และการเมืองรับผิดชอบ กองวิทยาศาสตร์ไม่ได้งานอะไร ฉะนั้นกองธรรมศาสตร์และการเมืองกับกองวิทยาศาสตร์จึงต้องสร้างงานชิ้นใหม่ให้ครอบคลุมประเภทวิชาของสำนักราชบัณฑิตที่ทำหน้าที่สนองงาน

ขณะนั้น ข้าพเจ้า ดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการกองธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งรับผิดชอบประเภทวิชาของสำนักธรรมศาสตร์ ๔ ประเภท ได้แก่ ประเภทปรัชญา ประเภทประวัติศาสตร์ ประเภทภูมิศาสตร์และประเภทสังคมศาสตร์ ข้าพเจ้าจึงประสานงานกับราชบัณฑิตผู้รับผิดชอบประเภทวิชาเหล่านี้ เพื่อสร้างงานเพิ่มเติมให้ครอบคลุมทุกประเภทวิชา ปรากฏว่าได้รับความร่วมมือจากท่านเหล่านี้ด้วยดี จึงได้ทำงานร่วมกันเรื่อยมา ความสัมพันธ์ระหว่างข้าพเจ้ากับศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ก็ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา เช่นกันจากความสัมพันธ์ร่วมมือกันก่อให้เกิดผลงานชิ้นดังนี้

ในประเภทปรัชญา กองธรรมศาสตร์ฯ ร่วมกับราชบัณฑิตประเภทปรัชญามี ศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ วิศทเวทย์ ศาสตราจารย์

เสฐียร พันธรั้งษ์ ศาสตราจารย์พิเศษจ่านงค์ ทองประเสริฐ เป็นต้น
สร้างงานทำพจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย และงานทำพจนานุกรม
ศัพท์ศาสนาสากลอังกฤษ-ไทย ขึ้น

ในประเภทประวัติศาสตร์ กองธรรมศาสตร์ร่วมกับราชบัณฑิต
ประเภทประวัติศาสตร์ มีศาสตราจารย์ รอง ศยามานนท์ ศาสตราจารย์
ดร.เพ็ญศรี ติ๊ก ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร เป็นต้น
สร้างงานทำสารานุกรมประวัติศาสตร์สากล : ยุโรป อเมริกา และเอเชีย
และงานทำสารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย ขึ้น

ในประเภทภูมิศาสตร์ กองธรรมศาสตร์ฯ ร่วมกับราชบัณฑิต
ประเภทภูมิศาสตร์ มี ศาสตราจารย์ไพฑูรย์ พงศบุตร ศาสตราจารย์
ดร.ฉัตรชัย พงศ์ประยูร เป็นต้น สร้างงานบัญญัติศัพท์ภูมิศาสตร์
อังกฤษ-ไทยขึ้น และดำเนินงานทำอักษรานุกรมภูมิศาสตร์ (ไทย) สืบต่อไป

ในประเภทสังคมศาสตร์ กองธรรมศาสตร์ฯ ได้รับเมตตา
อนุเคราะห์จากศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นพิเศษ คือ
ท่านสร้างงานในประเภทสังคมศาสตร์ให้ถึง ๔ งาน ได้แก่ งานทำ
พจนานุกรมศัพท์รัฐศาสตร์อังกฤษ-ไทย งานทำพจนานุกรมศัพท์
นิติศาสตร์อังกฤษ-ไทย งานทำพจนานุกรมศัพท์เศรษฐศาสตร์อังกฤษ-ไทย
และงานทำพจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทย งานเหล่านี้จัดทำในรูป
คณะกรรมการโดยมีศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นประธาน
กรรมการ งานที่ ๑-๓ ท่านเป็นผู้เก็บรวบรวมศัพท์ภาษาต่างประเทศ
ด้วยตนเอง แล้วเสนอให้ที่ประชุมพิจารณาบัญญัติศัพท์เป็นภาษาไทย
งานที่ ๑-๑๒ บัญญัติศัพท์แล้วเสร็จและพิมพ์เผยแพร่มาแล้วถึง ๕ ครั้ง
ขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการทำบทยานิยามเป็นพจนานุกรม งานที่
๓ บัญญัติศัพท์และทำบทยานิยามไปพร้อมกัน ขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่าง
ดำเนินการจัดทำ ส่วนงานที่ ๔ ทำเสร็จและพิมพ์เผยแพร่แล้ว ๒ ครั้ง
ขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติมเพื่อให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้ทุ่มเทพลังกายพลังใจ
และพลังสติปัญญาให้แก่งานทั้ง ๔ สาขานี้อย่างจริงจัง เพราะท่านรัก
และผูกพันกับงานเหล่านี้เป็นอย่างมาก ท่านมาประชุมกรรมการทั้ง ๔ คณะ

นี้มีได้ขาด แม้ขณะมีอายุย่างเข้า ๙๕ ปี แล้วก็มิยอมลาหยุดจนถึงคราวป่วยหนัก นอนพักรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลสมิติเวช ข้าพเจ้าทราบจากคุณจำเรียง จันทรประภา ผู้ประสานงานสำนักธรรมศาสตร์ฯ ว่าท่านต้องการพบข้าพเจ้าและศาสตราจารย์พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ ข้าพเจ้าและศาสตราจารย์พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ ได้ไปเยี่ยมท่านท่านพูดไม่ได้แต่แสดงสีหน้าว่ายินดีที่ไปเยี่ยม ข้าพเจ้าทราบดีว่าท่านมีความกังวลเรื่องงานที่ท่านรับผิดชอบอยู่ จึงบอกท่านว่า "ท่านอาจารย์อย่าได้กังวลเรื่องงานที่ราชบัณฑิตยสถานเลย ขอให้ทำใจให้สบาย พักรักษาตัวให้เต็มที่ผมกับอาจารย์จำนงค์จะช่วยดูแลให้งานเหล่านี้ดำเนินต่อไปจนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ท่านอาจารย์ตั้งไว้ได้แน่นอน" ท่านที่ทีกล่าวจบ ท่านพยักหน้านิด ๆ แสดงว่า รับฟัง เข้าใจ และคลายความกังวล สายตาและสีหน้าแสดงให้รู้ชัดว่า ท่านไว้ใจเราทั้งสอง

ในที่สุด ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ก็ได้จากเราไปในเวลา ๑๘.๔๕ นาฬิกา ของวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ ใช้งานทำพจนานุกรมที่ท่านรับผิดชอบมาแต่ต้นไว้ให้คณะกรรมการดำเนินการต่อไปโดยท่านขอให้ข้าพเจ้าและศาสตราจารย์พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ ช่วยดูแลแทนท่านตามพันธสัญญาทางสายตาและสีหน้าที่แสดงออกในวันนั้น

ขออานิสงส์แห่งกุศลกรรมธรรมท่านที่ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้มุ่งมั่นบำเพ็ญให้เป็นมาตั้งแต่ต้นจนถึงวันสุดท้ายแห่งชีวิต ร่วมกับกุศลกรรมธรรมทานของข้าพเจ้าที่ได้บำเพ็ญร่วมกับท่านเรื่อยมา จงประมวลเข้าเป็นพลังปัจจัยอำนวยวิบากสมบัติตลบันดาลให้ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้ประสบสุขในสัมปรายภพยิ่ง ๆ ขึ้นไป เทอญ

(ศาสตราจารย์พิเศษอดิศักดิ์ ทองบุญ)

ราชบัณฑิต

เลขานุการสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง

ผมได้มีโอกาสรู้จักท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล สำนักธรรมศาสตร์และการเมืองเป็นครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๓๐ ซึ่งเป็นปีที่ผมได้รับเลือกเป็นภาคีสมาชิกสำนักวิทยาศาสตร์ ก่อนหน้านั้นผมเคยได้ทราบถึงเกียรติประวัติและชื่อเสียงของท่าน ในฐานะที่เป็นนักกฎหมายชั้นนำของประเทศ แต่เมื่อผมได้มีส่วนร่วมในการเป็นกรรมการบัญญัติศัพท์ภาษาไทยและได้เป็นผู้แทนอยู่ในคณะกรรมการวิชาการหลายคณะ ทั้งด้านวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปศาสตร์ ซึ่งมักมีท่านเป็นประธานกรรมการอยู่ด้วยทำให้ผม รู้สึกซาบซึ้งในความเชี่ยวชาญและความ เป็นปราชญ์ราชบัณฑิตของท่านเป็นอย่างดี

ในปี ๒๕๔๐ ผมประทับใจมากเป็นพิเศษที่ได้เข้าร่วมเป็นกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์รัฐศาสตร์ ซึ่งมีท่านเป็นประธานและมีนักกฎหมายผู้เชี่ยวชาญอีกหลายท่านเป็นกรรมการ ผมรู้สึกทึ่งมากท่านประธานผู้อาวุโสมีความขยันและตรงต่อเวลา ทำการบ้าน ร่าง และกลั่นกรองชิ้นงานล่วงหน้าด้วยตัวเอง แล้วนำไปที่ประชุมพิจารณา อภิปราย ถกเถียงกัน เพื่อให้เป็นที่ยอมรับได้ ศัพท์แต่ละคำกว่าจะผ่านความเห็นของที่ประชุมได้ก็ใช้เวลาไม่น้อย ท่านคำนึงถึงคุณภาพมากกว่าจำนวนคำ เพราะพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานมิใช่เป็นเพียงมาตรฐานของการใช้ภาษาไทยเท่านั้น ยิ่งคำศัพท์ด้านการเมืองการปกครองด้วยแล้ว รัฐสภาไทยและศาลยุติธรรมยังยึดเป็นหลักสำคัญโดยเฉพาะเรื่องคำและตัวสะกด และมักใช้อ้างอิงเสมอเกี่ยวกับความหมายของคำ ท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูรตระหนักถึงเรื่องเหล่านี้เป็นอย่างดี และท่านมีความรับผิดชอบอย่างสูง ในการพิจารณาคำบางคำ ท่านจะไม่ยอมผ่าน ต้องทบทวนกันด้วยความอดทน จนทำให้ผมเข้าใจผิดคิดว่าท่านอายุมากคงจะมีความอึด และยึดมั่นเกินไป ที่แท้ผมสำคัญผิดไปเอง กลายเป็นฝ่ายยึดติดกับเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ไม่ลึกซึ้งถึงแก่นและความเกี่ยวโยงของคำกับวิถีชีวิตในด้านการเมืองการปกครอง

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญทำหน้าที่นิติบัญญัติ ปี ๒๕๐๔-๒๕๑๑ เป็นคนบดคนแรกผู้ก่อตั้งคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี ๒๕๑๕ เป็นประธานกรรมการร่างกฎหมายคณะที่ ๔ ของคณะกรรมการกฤษฎีกา เป็นประธานกรรมการวิชาการของราชบัณฑิตยสถานหลายคณะ เป็นประธานสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ปี ๒๕๒๘-๒๕๔๐ และได้รับเลือกเป็นนายกรัฐมนตรีราชบัณฑิตยสถาน ปี ๒๕๔๐-๒๕๔๒ จากผลงานและเกียรติประวัติ

ข้างต้นเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร เป็นบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดีและควรแก่การสรรเสริญอย่างยิ่ง

เมื่อปี ๒๕๔๕ คณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์รัฐศาสตร์ ได้ร่วมกันแสดงมุทิตาจิตเนื่องในโอกาสฉลองอายุครบ ๙๐ ปีของท่าน ในครั้งนั้นผมในฐานะที่ได้ร่วมงานบัญญัติศัพท์รัฐศึกษาและได้รับความรู้ด้านกฎหมายจากความเชี่ยวชาญของท่าน ผมได้คารวะท่านด้วยบทโคลง "ฉลองอายุครบเก้าสิบปี แต่ท่านอาจารย์ที่เคารพ" ดังนี้

ฉลอง แต่อาจารย์ท่านผู้	เป็นปราชญ์
อายุ ส่งให้ท่านฉลาด	เลิศล้ำ
ครบ เครื่องเรื่องสรรพศาสตร์	ราชบัณฑิต
เก้าสิบปี ไคร่ข่อย้า	ช่างน้อยแห่งกาล

แต่ พุทธอาจารย์ท่านนี้	ทวิคุณ
ท่าน เด่นควรเทิดทูน	ยิ่งแล้ว
อาจารย์ ท่านชื่อประยูร	กาญจนดุล
ที่เคารพ นับถือแท้	ภัยแพ้ชั่ววันรันดร์

บทโคลงของผมเมื่อ ๕ ปีมาแล้ว ไม่สามารถช่วยอะไรได้ ในที่สุดชีวิตมนุษย์เราก็เป็นไปตามกฎแห่งธรรมชาติ ท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร ก็ไม่อาจหลุดพ้นได้ ท่านได้ถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ นับว่าราชบัณฑิตยสถานและประเทศชาติได้สูญเสียนักปราชญ์ราชบัณฑิตคนสำคัญไปผู้หนึ่ง แต่เกียรติคุณและความดีของท่านจะคงอยู่ตลอดไป ด้วยผลงานที่ท่านสั่งสมมาตลอดชีวิตคงจะช่วยส่งให้ดวงวิญญาณของท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุลที่เคารพไปสู่สุคติในสัมปรายภพ

รองศาสตราจารย์สุภาพ ภูประเสริฐ

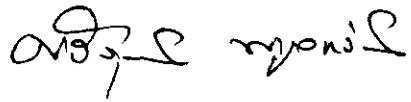
ราชบัณฑิต

เลขานุการสำนักวิทยาศาสตร์

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล อดีตนายกราชบัณฑิตยสถาน เป็นราชบัณฑิตรุ่นอาวุโสที่น่านับถือยิ่ง ท่านเป็นผู้ใหญ่ที่ใจดีและใจกว้าง แสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการและราชบัณฑิตยสถาน เสมอ แม้ท่านจะสูงอายุแต่ก็กระฉับกระเฉงมากจนอายุย่าง ๙๐ ปี จึงเริ่มช้าลงแต่ก็ยังสมวัยและคล่องแคล่วกว่าคนวัยเดียวกัน นอกจากนี้ ได้พบปะท่านในที่ประชุมราชบัณฑิตยสถานแล้ว ข้าพเจ้ายังโชคดี ที่ได้ร่วมงานกับท่านในคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ภาษาไทย ซึ่งท่าน เป็นประธานกรรมการในฐานะนายกราชบัณฑิตยสถาน ดำเนินการ กลับกรองงานของคณะอนุกรรมการบัญญัติศัพท์วรรณกรรม ก่อน จะนำผลงานไปจัดพิมพ์เผยแพร่ ในคณะกรรมการนี้ ท่านได้แสดงความรู้ความสามารถและให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อคณะกรรมการ แสดงให้เห็นว่าท่านมีความรู้กว้างขวางนอกเหนือไปจากวิชา กฎหมายที่ท่านเชี่ยวชาญ และยังรู้ภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นอย่างดี ทำให้ข้าพเจ้าภูมิใจที่ได้มีโอกาสทำงานร่วมกับท่าน และได้เรียนรู้จากท่าน

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นตัวอย่างที่ดีของ นักวิชาการไม่เคยเห็นว่าอายุเป็นปัญหาต่อการค้นคว้าวิจัย ท่านมีความแม่นยำทางวิชาการและทำตนเป็นประโยชน์ต่อวิชาการมาตลอด อายุชั้ย เมื่อเห็นความกระตือรือร้นของท่านแม้จะมีอายุสูง พวกเรา รุ่นหลังก็มีกำลังใจที่จะเจริญรอยตามท่านโดยไม่ยอมให้การเกษียณอายุ ราชการมาเป็นอุปสรรคในการทำงาน ถ้าท่านทำได้ เราก็ทำได้ การใช้ สมองอยู่เสมอช่วยให้เราไม่แก่ไปตามวัย เมื่อครั้งได้เห็นราชบัณฑิต และสานุศิษย์ของท่านให้ความรักใคร่นับถือ และร่วมกันจัดงานฉลอง ครบรอบ ๘๔ ปีให้ท่านอย่างยิ่งใหญ่ ข้าพเจ้าก็ตระหนักในคุณงาม ความดีที่ท่านได้สั่งสมมานานซึ่งจะดำรงอยู่ตลอดไป แม้ท่านจะล่วงลับ ไปแล้ว ชีวิต ๙๕ ปีของท่านได้ใช้ไปอย่างคุ้มค่า ท่านได้สร้างผลงาน ไว้อจำนวนมาก เกียรติคุณต่างๆที่ท่านได้รับตลอดจนตำแหน่งสูงทาง ราชการ การเมืองและวิชาการ อาทิ สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ สมาชิกวุฒิสภา ปลัดกระทรวงเศรษฐกิจ นายกราชบัณฑิตยสถาน

ทำให้ทุกคนภูมิใจที่มีโอกาสรู้จักหรือร่วมงานกับท่านและมีความอาลัยเมื่อ
ท่านถึงแก่อนิจกรรม ขอให้วิญญาณของท่านไปสู่สุคติ และเกียรติคุณ
ของท่านอยู่ในความทรงจำตลอดไป

(ศาสตราจารย์เกียรติคุณศรีสุวงศ์ พูลทรัพย์)
ราชบัณฑิต
ประธานสำนักศิลปกรรม

ข้าพเจ้ารู้สึกมีเกียรติอย่างยิ่งที่ได้สัมผัสท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ในช่วงที่ท่านได้รับเลือกตั้งเป็นนายกฯบัณฑิตยสถาน ระหว่างวันที่ ๙ เมษายน ๒๕๔๐ ถึงวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๔๒ และเป็นประธานคณะกรรมการชำระพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานซึ่งข้าพเจ้าเป็นกรรมการอยู่แล้วตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๖ ข้าพเจ้ารู้สึกว่าคุณท่านเป็นผู้ทรงความรู้อย่างกว้างขวางทั้งด้านนิเทศศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และศาสตร์อื่นๆ ท่านสามารถอธิบายข้อสงสัยกึ่งขาในศาสตร์ต่างๆ ดังกล่าวให้ที่ประชุมเข้าใจได้เป็นอย่างดี กอปรด้วยประสบการณ์การทำงานตั้งแต่ระดับเสมียนเป็นต้นจนถึงปลัดกระทรวงและปลัดกระทรวง ผู้ใช้อำนาจรัฐมนตรีเป็นปลาย ดังที่ท่านสั่งสมมาแล้วว่ามีประโยชน์ต่อพวกเราที่เรียกว่ายังอ่อนเยาว์ทั้งด้านประสบการณ์ วิชาการและสติปัญญา อันห่างไกลจากท่านยิ่งนัก ตลอดเวลาที่ท่านเป็นประธานคณะกรรมการชำระพจนานุกรมข้าพเจ้าไม่เคยเห็นแม้แต่ครั้งเดียวว่าท่านมีอารมณ์ ขุ่นมัว โกรธ หรือฉุนเฉียว ท่านมีอารมณ์ดีเสมอ เป็นผู้ที่รักษาดุลย สมรรถนะทางอารมณ์ได้อย่างยอดเยี่ยม แม้เมื่อมีการขัดแย้งทางความคิดเห็นกันก็ตามยิ่งกว่านั้นท่านยังสอดแทรกอารมณ์ขันเป็นครั้งคราว ทำให้การประชุมราบรื่นและมีรสชาติท่านอาจจะได้ยินพวกเราไม่ถนัด เป็นบางครั้งเพราะนั่งอยู่ไกลที่หัวโต๊ะ พวกเราก็พยายามพูดเสียงดัง เพื่อช่วยให้ท่านฟังถนัดขึ้น และก็บ่อยครั้งที่ ท่านศาสตราจารย์ วิสุทธ์ บุษยกุลเป็นผู้ถ่ายทอดข้อความให้ท่านอีกทอดหนึ่งเพราะท่านนั่งใกล้ ท่านประธานที่ประชุม หลายครั้งขณะที่เราพูดเฉไฉออกนอกเรื่อง หรือไปเรื่องอื่นกันบ้าง เราได้สังเกตเห็นการกระซิบกระซาบระคนเสียง หัวเราะระหว่างท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุลกับท่าน ศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุษยกุล ทำให้เราสงสัยและอยากรู้นักว่าท่าน สนทนากันเกี่ยวกับเรื่องอะไร จึงดูครึ้นเครงนัก ด้วยความอยากรู้ว่า ผู้ใหญ่สองท่านสนทนากันด้วยเรื่องอะไร จึงอดไม่ได้ที่ต้องเรียนถาม ท่านศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุษยกุล ก็ได้ความว่าเป็นการสนทนาเกี่ยวกับ นิยามในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานที่ท่านยังไม่จุใจ และขอให้ ท่านศาสตราจารย์วิสุทธ์ เปิดหาคำถามอื่นจากพจนานุกรมของต่างประเทศ ซึ่งบางครั้งท่านชอบใจมากกว่า และเรื่องต่อมลูกหมากอัน เป็นโรคของคนชรา ซึ่งข้าพเจ้าเองก็พบปัญหานี้อยู่ ท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร ยืนยันหนักแน่นว่าท่านไม่ยอมผ่าตัดอย่างแน่นอนด้วย เหตุผลส่วนตัว แต่จะยอมกินยารักษา ซึ่งแต่ละเม็ดนับว่าแพงพอสมควร

ขณะที่ท่านศาสตราจารย์วิสุทธิ์ บุญยกุลได้ตัดสินใจรักษาด้วยวิธีผ่าตัดไปเรียบร้อยแล้ว หากเป็นไปได้ ข้าพเจ้าก็อยากยึดตามรอยของท่าน ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ไม่ใช่เพราะอยากจะมีอายุยืนยาวอย่างท่าน แต่เพราะเหตุผลอื่นมากกว่า ด้วยเหตุนี้กรรมง์ที่ทำให้ทั้งสองท่านที่นั่งหัวโต๊ะคุยกันครั้งนี้คงเป็นที่น่าอิจฉาอย่างยิ่ง

ข้าพเจ้าได้รับทราบเรื่องอสังกรรมของท่านด้วยความเสียใจ และเสียตายนความรอบรู้ความเป็นเอตทัคคะของท่านยิ่ง ข้าพเจ้าชื่นชมท่านด้วยความรู้สึกล้นหัวใจ เกิดมาชาติหนึ่งได้ทำประโยชน์ให้ประเทศชาติเกินคุ้มเกินค่ากับที่ได้รับทุนรัฐบาล (ก.พ.รุ่นที่ ๑) มากมาย ข้าพเจ้าทราบดีว่าท่านรักษาราชบัณฑิตยสถานเป็นชีวิตจิตใจ ท่านพยายามเขียนและผลักดันพระราชบัญญัติราชบัณฑิตยสถานออกมาให้ได้แม้จะไม่ตรงกับเจตนาของท่านนัก ท่านมาร่วมประชุมสภาราชบัณฑิตอยู่เป็นนิตยัมภ์แม้จะเจ็บไข้ ข้าพเจ้าขอไว้อาลัยและรำลึกถึงท่านด้วยความจริงใจ ถึงจะมีโอกาสใกล้ชิดและสัมผัสท่านเพียงชั่วระยะสองปี แต่ก็ได้เก็บความรู้สึที่ดีๆ ไว้เต็มทีเต็มหัวใจ ความดีที่ท่านสรรค์สร้างให้ไว้บนแผ่นดินนี้เท่าใด ขอให้ผลบุญนั้นจงได้กลับไปสนองท่านเป็นทวีตรีคูณ และขอให้ดวงวิญญาณของท่านสู่สงบ ณ สัมปรายภพ เทอญ

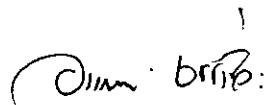
(ศาสตราจารย์ ดร. อุดม วโรตม์ลิขิตต์)
ราชบัณฑิตและเลขาธิการสำนักศิลปกรรม

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล ดำรงตำแหน่งนายก
ราชบัณฑิตยสถานในช่วงปี พ.ศ.๒๕๔๐-๒๕๔๒ ซึ่งในช่วงเวลาเดียวกัน
ผมได้รับเลือกจากที่ประชุมราชบัณฑิตให้ดำรงตำแหน่งอุปนายก
ทำงานร่วมกับท่านนับว่าเป็นโชคดีของผมเพราะท่านอาจารย์ประยูรมี
ประสบการณ์จากการรับราชการในตำแหน่งสูงมามาก

ถึงแม้อาจารย์จะมีอายุแก่กว่าผมถึง ๒๕ ปี แต่ท่านก็ให้เกียรติ
ผมและผู้บริหารอื่นในการปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมาย ผมได้เคย
เขียนสดุดีอาจารย์ในวาระที่อาจารย์อายุครบ ๙๐ ปีเมื่อ ๔ ปีก่อนว่า
อาจารย์เป็นราชบัณฑิตและข้าราชการไทยที่สมบูรณ์แบบ เป็นสุภาพ
บุรุษที่ควรเป็นแบบอย่างยิ่งแก่อนุชนรุ่นหลัง น่าสรรเสริญเพราะ
อาจารย์เป็นนักวิชาการที่แท้จริง ชยันและใฝ่รู้ตลอดเวลา และน่าพิศวง
เพราะสติปัญญาและสภาพร่างกายยังสมบูรณ์ถึงแม้จะอายุมากแล้ว
โดยปกติในช่วงชีวิตคนคุณภาพและผลงานมีความหมายมากกว่าการมี
อายุยืนนานแต่ในกรณีของอาจารย์ประยูรทั้งผลงานและการทำงาน
ตลอดเวลาจนถึงวันสุดท้ายของชีวิตเป็นเวลาาร่วม ๗๐ ปี เป็นสิ่งที่น่า
อัศจรรย์และหาได้ยากมาก

ผมขอแสดงความเสียใจต่อลูกหลานและสมาชิกในครอบครัวของ
อาจารย์ ขอกราบคารวะต่อท่านอาจารย์ด้วยความอาลัยในการจากไป
เป็นอย่างยิ่ง

!

(ศาสตราจารย์นายแพทย์อรรถสิทธิ์ เวชชาชีวะ)

นายกราชบัณฑิตยสถาน

พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๘

๓ กรกฎาคม ๒๕๔๙

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นราชบัณฑิตในสำนักกรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๒๔ ในสมัยที่ศาสตราจารย์ ดร.เสริม วินิจฉัยกุล เป็นนายกรัฐมนตรี ต่อมาเมื่อศาสตราจารย์ ดร.เสริม วินิจฉัยกุล ถึงแก่อนิจกรรมแล้ว ราชบัณฑิตในสำนักกรรมศาสตร์และการเมืองจึงได้ประชุมกันเลือกประธานสำนักฯ และเลขาธิการสำนักฯ ใหม่ ซึ่งก็ปรากฏว่า ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้รับเลือกเป็นประธานสำนักกรรมศาสตร์และการเมือง ต่อจากศาสตราจารย์ ดร.เสริม วินิจฉัยกุล ต่อจากนั้นก็ได้ออกเลขาธิการสำนักฯ ปรากฏว่ามีราชบัณฑิตได้รับเลือกเป็นเลขาธิการสำนักฯ ด้วยคะแนนเสียงเท่ากัน ๒ คน ที่ประชุมจึงได้เสนอให้ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เลือกเองว่าจะเอาใครเป็นเลขาธิการสำนักฯ และท่านได้ตัดสินใจเลือกข้าพเจ้าเป็นเลขาธิการสำนักฯ และต่อมาข้าพเจ้าก็ได้รับเลือกเป็นเลขาธิการสำนักฯ ติดต่อกันถึง ๕ สมัย รวม ๑๐ ปี จนข้าพเจ้าได้รับเลือกจากที่ประชุมใหญ่ราชบัณฑิต ๓ สำนัก ให้เป็นเลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน ข้าพเจ้าจึงได้ขอลาออกจากตำแหน่งเลขาธิการสำนักฯ

ในระหว่างที่ข้าพเจ้าเป็นเลขาธิการสำนักฯ ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้เสนอให้ราชบัณฑิตยสถานแต่งตั้งข้าพเจ้าเป็นกรรมการบัญญัติศัพท์และต่อมาทำพจนานุกรมศัพท์นิติศาสตร์ ศัพท์รัฐศาสตร์ และศัพท์เศรษฐศาสตร์ โดยท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นประธานคณะกรรมการทั้ง ๓ ชุด และต่อมาเมื่อศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี ยสสถาน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ และเป็นประธานคณะกรรมการชำระพจนานุกรม ข้าพเจ้าก็ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการชำระพจนานุกรม ซึ่งข้าพเจ้าเคยเป็นติดต่อกันมาตั้งแต่สมัยศาสตราจารย์พระยาอนุমানราชธนเป็นประธานคณะกรรมการชำระพจนานุกรมแล้วและก็ยังได้รับแต่งตั้งติดต่อกันมาทุกสมัยจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

ในฐานะที่ข้าพเจ้าได้อยู่สนองงานศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล อย่างใกล้ชิดเป็นเวลานาน ทำให้รู้สึกที่ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นบุคคลที่มีความรักราชบัณฑิตยสถานมาก และมีความรับผิดชอบต่องานในตำแหน่งสูงมาก ไม่ว่าจะในฐานะเป็น ประธานสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ประธานคณะกรรมการชุดต่างๆ และในฐานะนายกราชบัณฑิตยสถาน จึงทำให้บรรดาราชบัณฑิต ภาควิชาสังคมศาสตร์และข้าราชการในราชบัณฑิตยสถานทุกระดับเคารพรัก ท่านมาก เป็นคนที่ทำงานตรงเวลา ในการประชุมคณะกรรมการทุกชุด ท่านมักจะมาก่อนเวลาเสมอ แม้จะอายุกว่า ๙๐ ปีแล้ว ท่านก็ยังเข้า ประชุมมิได้ขาด และเมื่อท่านรับผิดชอบที่จะเขียนหรือแก้ไขคำใดแล้ว ท่านจะไม่นิ่งดูดายรีบทำมาเสนอที่ประชุมในวันถัดไปเสมอ และถ้า คำใดที่ท่านไม่เห็นด้วย ท่านก็จะรับไปพิจารณา ท่านเป็นผู้ที่รับฟังความคิดเห็นของกรรมการคนอื่นๆ เสมอมิได้มีทิฐิมานะใดๆ เลย ทุกปี ที่ท่านและลูกหลานจัดงานวันคล้ายวันเกิดให้แก่ท่าน ท่านจะเชิญ บรรดาราชบัณฑิต ภาควิชาสังคมศาสตร์และข้าราชการไปร่วมงานด้วยเสมอ และในที่ประชุมคณะกรรมการชุดต่างๆ คณะกรรมการจะจัดกระเช้า ดอกไม้ไปมอบให้แก่ท่านด้วยความเคารพรักเป็นประจำมิได้ขาด

ในการปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๔ นั้น ท่านก็เป็นผู้พิจารณาข้อความทุกตัวอักษรอย่างใกล้ชิด และเมื่อร่างพระราชบัญญัติเข้าสู่ที่ประชุมคณะกรรมการกฤษฎีกานั้น ในฐานะที่ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุลเป็นประธานคณะกรรมการกฤษฎีกาชุดที่พิจารณาร่างพระราชบัญญัติราชบัณฑิตยสถานเป็นผู้ ชี้แจงโดยเฉพาะในด้านภาษาไทย และในที่สุดร่างพระราชบัญญัติ ราชบัณฑิตยสถาน ก็ได้ผ่านความเห็นชอบของที่ประชุม และเมื่อร่าง พระราชบัญญัติฉบับนี้เข้าสู่รัฐสภา จึงไม่มีปัญหาอะไร จากพระราช บัญญัติฉบับนี้จึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของราชบัณฑิตยสถาน ที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ ตำแหน่งเลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน เดิมจะต้องเป็นราชบัณฑิตเท่านั้นจึงจะได้รับเลือกเป็นเลขาธิการได้ แต่จากพระราชบัญญัติราชบัณฑิตยสถานฉบับล่าสุดนี้ ตำแหน่ง เลขาธิการเป็นตำแหน่งของข้าราชการประจำ ทั้งนี้เพื่อให้ข้าราชการ ประจำปกครองกันเอง และเพื่อเปิดโอกาสให้ข้าราชการประจำสามารถ พัฒนาตัวเองขึ้นดำรงตำแหน่งเลขาธิการ ซึ่งเป็นระดับ ๑๐ ได้ จึงต้องขอจารึกไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้เกิดในสมัยที่ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นนายกราชบัณฑิตยสถานและเป็นประธาน คณะกรรมการกฤษฎีกาคณะที่ทำหน้าที่พิจารณาร่างพระราชบัญญัติ ราชบัณฑิตยสถานฉบับล่าสุดนี้โดยเฉพาะ

(ศาสตราจารย์พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ)

อดีตเลขาธิการและอดีตประธานสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๔๙

ประทับใจแห่งนิติธรรมไทย

"...ปาฐกถา เรื่อง นิติธรรมไทย เป็นปาฐกถาที่เพียบพร้อมด้วยสาระ ก่อปรทั้งผู้แสดงปาฐกถาเป็นผู้มีความรู้เชี่ยวชาญอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งในหัวข้อที่แสดง เพราะได้ทำการศึกษาและสร้างผลงานในด้านนี้มาตลอดเวลาหลายสิบปี นอกจากนี้ ปาฐกถาเรื่องนี้ยังเป็นปาฐกถาที่งามพร้อมทุกแง่มุม..."

ข้อความข้างต้นนี้ยกมาจากคำนำของหนังสือ "นิติธรรมไทย" ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดพิมพ์ปาฐกถาชุด "สิรินธร" ครั้งที่ ๑๔ ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้บรรยายเมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๑ ในการนี้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้เสด็จพระราชดำเนินทรงมาฟังปาฐกถาด้วย

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล มีเกียรติคุณเป็นที่ยกย่องนับถืออย่างสูงยิ่งในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิด้านกฎหมาย และเป็นราชบัณฑิตในสำนักกรรมศาสตร์และการเมือง ประเภทสังคมศาสตร์ สาขาวิชานิติศาสตร์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๔ นอกจากนี้ ท่านยังเป็นคณบดีคนแรกของคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อีกด้วย

ในส่วนของราชบัณฑิตยสถาน ข้าพเจ้ายืนยันได้ว่า ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล มีความเอาใจใส่และรักงานของราชบัณฑิตยสถานอย่างยิ่ง ท่านอุทิศตนปฏิบัติภารกิจทุกเรื่องด้วยความมุ่งมั่นเพื่อความเจริญของสถาบัน นับตั้งแต่การเป็นประธานคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ เป็นประธานสำนักกรรมศาสตร์และการเมือง และการเป็นนายกราชบัณฑิตยสถาน

ตลอดเวลา ๑๖ ปีที่ข้าพเจ้าได้เห็นแบบอย่างที่ดีจากท่าน ข้าพเจ้าได้เรียนรู้วิธีการทำงานที่ต้องพากเพียร สุขุมรอบคอบ มุ่งความถูกต้องมากกว่าการเร่งรีบให้งานเสร็จแล้วมีข้อบกพร่องให้ใช้เวลานานในการแก้ไข ข้าพเจ้าสังเกตว่า ท่านเข้าประชุมอย่างสม่ำเสมอ แม้ในระยะหลังนี้ ท่านมีปัญหาด้านสุขภาพ ท่านก็มาประชุม และอยู่ร่วมประชุมจนจบทุกครั้ง

ข้าพเจ้าชื่นชมบุคลิกภาพของท่านที่มีความสง่างามและทรงภูมิ
สมกับเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคุณวุฒิและวิยวุฒิ การแสดงความคิดเห็น
แต่ละครั้งยึดหลักการและประสบการณ์ คำพูดของท่านจึงมีความลึกซึ้ง
ชวนขบคิดโดยใช้ธรรมะเป็นฐาน

ในส่วนตัวของข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าได้รับความเมตตาจากท่าน
อยู่เสมอ โดยให้คำแนะนำทางวิชาการและสั่งสอนวิธีการทำงานใน
ฐานะที่เป็นราชบัณฑิต ประโยคหนึ่งที่ท่านตักเตือนข้าพเจ้าคือ **"ทำอะไร
ถูกต้องแล้วต้องมั่นใจ อย่าท้อถอย"** ข้าพเจ้ารำลึกถึงพระคุณของท่าน
อยู่จนบัดนี้

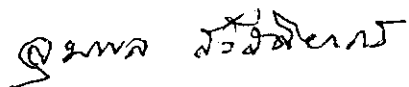
ถ้อยคำทั้งหมดดังกล่าวมา ขอจงเป็นมาลาบูชาคุณงามความดี
ของ ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล คุณูปการที่ท่านได้บำเพ็ญ
ไว้เพื่อประเทศชาติและราชบัณฑิตยสถาน ย่อมเป็นเกียรติประวัติอัน
ยืนยงจารึกไว้ในแผ่นดินสยามอย่างมีรูปลักษณ์

ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์

"นักปราชญ์ราชบัณฑิต ที่แท้จริง"

ท่านอาจารย์เป็นผู้ที่มีลูกศิษย์มาก ได้สอนหนังสือมาตลอดชีวิตของท่าน ลูกศิษย์มีอยู่ทุกสาขาวิชาชีพ บ้างก็เป็นข้าราชการ นักการเมือง ทำธุรกิจการค้า มีตั้งแต่เป็นองคมนตรี นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ปลัดกระทรวง อธิบดี ผู้ว่าราชการจังหวัด เศรษฐีมีเงินทั้งหลาย กระจายอยู่ทั่วไป ที่เป็นลูกศิษย์โดยการอ่านหนังสือข้อเขียนของท่านก็มีมากถึงแม้จะไม่ได้เรียนกับท่านโดยตรง ท่านเป็นคนมีเมตตาสูงช่วยเหลือคนไว้มาก ท่านพูดน้อยแต่เต็มไปด้วยสาระทางวิชาการ ข้อเขียนของท่านทุกอย่างอ้างอิงได้โดยสนิทใจไม่มีข้อผิดพลาด เป็นตำราได้อย่างสมบูรณ์ ท่านเป็นคนมีระเบียบ แต่งกายเป็นสุภาพบุรุษตลอดเวลา นับเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้พบเห็น

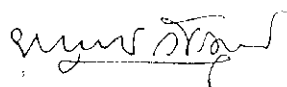
การจากไปของท่านเป็นการจากไปอย่างแก่ความรู้ และเป็นผู้มีอายุยืนนาน เป็นที่รักของคนทั่วไปมีรูปลิ้มเลียน

(ศาสตราจารย์ ดร.จุมพล สวัสดิ์ยากร, ราชบัณฑิต)
(อดีตเลขาธิการสภาวิจัยแห่งชาติ)

อาจารย์ประยูร

ศ.ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นผู้ใหญ่ที่ข้าพเจ้าให้ความนับถือ และมีโอกาสสนิทสนมกับท่าน ในระยะแรกมีโอกาสหลังจากเลิกงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน หรือหลังจากการประชุมราชบัณฑิต ๓ สำนัก บางครั้งได้มีโอกาสสนทนากับอาจารย์ และบางโอกาส ศ.ดร.คลุ้ม วัชรโรบล ก็ได้ร่วมวงสนทนาด้วย ครั้งที่ยังจำได้คือที่โรงแรมรัตนโกสินทร์ ได้นั่งสนทนากันอยู่นานจนเย็น ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับงานของราชบัณฑิตยสถาน ท่านเป็นผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาก จะเห็นได้จากในวันเฉลิมพระชนมพรรษาทุกปีท่านได้เข้าร่วมพระราชพิธีทุกปี ท่านเล่าให้ฟังว่าท่านเป็นสมาชิกของเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฯ จึงต้องเข้าร่วมในพระราชพิธีตามที่กำหนดไว้ และพยายามไปเฝ้าทุกปีอย่างต่อเนื่องตลอดมา ในคราวที่ข้าพเจ้าจัดงานฉลองวันเกิดให้มารดา อาจารย์ก็รับเชิญและไปร่วมงานที่บ้าน นับเป็นราชบัณฑิตผู้อาวุโสที่ทำให้เกียรติไปในงานแม้ว่าจะเป็นราชบัณฑิตต่างสำนัก ซึ่งต่อมาเมื่ออาจารย์ฉลองวันเกิดครบ ๙๐ ปีที่โรงแรมดุสิตธานี ข้าพเจ้าก็ได้รับเชิญให้ไปร่วมงานด้วย ทำให้คิดว่าถึงแม้อาจารย์จะเป็นอดีตปลัดกระทรวง เป็นประธานสำนักธรรมศาสตร์ก็ยังให้เกียรติและให้ความสนิทสนมกับข้าพเจ้าซึ่งยังอาวุโสน้อย ต่อมาเมื่ออาจารย์ได้รับเลือกเป็นนายกราชบัณฑิตยสถาน ท่านก็ยังเสมอต้นเสมอปลายให้ความเมตตาและปฏิสันถารอย่างต่อเนื่อง ครั้งสุดท้ายที่มีโอกาสพบท่านก็คืองานทำบุญวันเกิดของท่านที่วัดมหาธาตุฯ รู้สึกว่าอาจารย์อ่อนเพลียงลงมาก แต่จิตใจยังเข้มแข็ง หลังจากนั้นก็ทราบข่าวว่าท่านถึงแก่อนิจกรรม นับว่าเป็นการสูญเสียผู้ใหญ่ในราชบัณฑิตยสถานไปอีกคนหนึ่ง ทำให้รู้สึกใจหายและเสียดายความสามารถและวิสัยทัศน์ของท่านที่มีต่องานวิชาการด้านกฎหมายและสังคมศาสตร์ของประเทศ จึงได้เขียนความรู้สึกที่ระลึกถึงท่านเพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งความเป็นผู้ใหญ่ที่เสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือตัว ให้ความสำคัญแก่ผู้อ่อนอาวุโสกว่า และความระลึกถึงท่านคงจะอยู่ในความทรงจำของข้าพเจ้าไปอีกนาน

(ศาสตราจารย์ นพ.ยงยุทธ วัชรดุลย์)

ราชบัณฑิตสำนักวิทยาศาสตร์

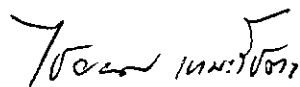
ประธานกรรมการดำเนินงานสหวิทยาการเพื่อการวิจัยและพัฒนา

ศ.ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นปราชญ์อาจารย์ที่มีความสำคัญต่อวงการนิติศาสตร์เป็นอย่างยิ่งและเป็นแบบอย่างที่ดีงามของบุคคลซึ่งทุ่มเททั้งหัวใจและเวลาทำงานอย่างไม่หยุดยั้งทั้งชีวิตเพื่อรับใช้ประเทศชาติและสังคม ท่านอาจารย์เป็นคณบดีท่านแรกของคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นอาจารย์ผู้สอนผมทั้งในชั้นปริญญาตรีและปริญญาโทในวิชากฎหมายปกครองและกฎหมายปกครองเปรียบเทียบที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ต่อมาเมื่อผมได้มีโอกาสทำงานร่วมกับท่าน ในฐานะภาคีสมาชิกและราชบัณฑิตในสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน ก็มีโอกาสดำเนินชีวิตท่านมากขึ้น ได้สัมผัสถึงความเป็นผู้มีจิตใจโอบอ้อมอารี มีคุณธรรม มีเมตตาธรรม ทุ่มเททำงานอย่างสม่ำเสมอ ผมก็ยังชื่นชมท่านมากขึ้น

การจากไปของท่านจึงเป็นการสูญเสียครั้งสำคัญของคนในครอบครัวและสถาบันต่างๆที่ท่านเคยปฏิบัติงาน ตลอดคนสังคมและประเทศชาติโดยรวมอีกด้วย ขอคุณคุณผลบุญและคุณงามความดีทั้งหลายที่ท่านได้ทำไว้ จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของท่านอาจารย์ประสบสันติสุขในสัมปรายภพเทอญ

ด้วยความเคารพรักและอาลัยอย่างยิ่ง

(ศาสตราจารย์ไชยยศ เหมะรัชตะ)

ราชบัณฑิต

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล

คุณแม่บัว (จันทรา อินทรทุด) ขอให้ข้าพเจ้าเขียนถึงท่าน ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล ที่ข้าพเจ้ารักและเคารพอย่างสูง ข้าพเจ้ายินดีสนองความประสงค์นั้นด้วยความเต็มใจ

แม้ข้าพเจ้าไม่เคยมีโอกาสเป็นลูกศิษย์ในชั้นเรียนของท่านอาจารย์ ประยูรในมหาวิทยาลัยมีชื่อต่างๆในประเทศไทย แต่ข้าพเจ้าได้รู้จัก ลูกศิษย์ลูกหาของท่านจำนวนมาก ซึ่งล้วนแล้วได้ประสบความสำเร็จ ทำงานรับใช้ชาติและสังคมในด้านต่างๆกัน และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกัน ทั่วไป ท่านอาจารย์ประยูรมีศรัทธาในการสร้างคน ท่านได้สละเวลา ส่วนหนึ่งไปสอนหนังสือเป็นวิทยาทานให้แก่พวกเขาเหล่านั้น ทุกคน จึงต่างเทิดทูนให้เป็นปูชนียบุคคล

ข้าพเจ้าได้เริ่มรู้จักและร่วมงานกับท่านอาจารย์ประยูรที่ราชบัณฑิตยสถานซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งที่ท่านได้อุทิศชีวิตและเวลาสร้าง ผลงานไว้ให้เป็นอย่างมาก ท่านดำรงตำแหน่งต่างๆ ในราชบัณฑิตยสถานและปฏิบัติงานในทุกตำแหน่งได้อย่างดีเยี่ยม ยากที่จะหาใคร เสมอเหมือน ข้าพเจ้าประทับใจในตัวท่านเป็นอย่างมาก ท่านเป็นผู้ใหญ่ ที่สุ่อม สง่างาม ในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ท่านจะมาปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอเกือบทุกวัน ท่านเป็นผู้บริหาร ที่รอบคอบ วางแผนและดูแลงานที่ท่านรับผิดชอบให้ดำเนินไปด้วยดี ท่านมีศรัทธาในงานและผู้ร่วมงานทุกคนซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติงานที่ทำได้ยาก ในหมู่ผู้บริหารทั่วไป ท่านยังดำรงตำแหน่งต่างๆ อีกหลายตำแหน่ง ในราชบัณฑิตยสถาน เช่น เป็นประธานในสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ท่านมาเข้าประชุมเป็นประจำทุกครั้งอย่างสม่ำเสมอ เอาใจใส่ และดำเนินการประชุมอย่างดียิ่ง ท่านเป็นประธานที่สามารถสรุปการประชุมทุกครั้งได้ความครบถ้วนและเพิ่มเติมความคิดเห็นที่น่าสนใจได้ ทุกเรื่อง ท่านจะนำข้อเขียนหรือบทความต่างๆ ที่สมาชิกในที่ประชุม เสนอไปพิจารณา ดู หากท่านเห็นว่าเรื่องใดมีประโยชน์เหมาะสม ก็จะขอให้นำไปลงพิมพ์ในวารสารของราชบัณฑิตยสถานเพื่อเป็นวิทยาทานต่อไป แสดงถึงความเอาใจใส่และประโยชน์ทางวิชาการที่จะเผยแพร่

ให้แก่สาธารณชน นอกจากนั้น ท่านยังเป็นประธานกลุ่มทำงาน บัญญัติศัพท์และพจนานุกรมอีกหลายกลุ่ม ได้แก่ ศัพท์กฎหมายไทย นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ซึ่งแม้แต่ในยามที่ท่านอายุมากกว่า ๙๐ ปีแล้ว ท่านก็ไม่เคยขาดประชุมและดำเนินงานในแต่ละกลุ่มจนตลอดชีวิต

นอกจากเรื่องการทำงานแล้ว ข้าพเจ้ายังมีโอกาสได้วิสาสะกับบุตรหลานเครือญาติของท่าน ซึ่งทุกท่านล้วนแต่ได้รับการศึกษามาอย่างดี มีน้ำใจไมตรีและมรรยาทอันดีงาม ข้าพเจ้าจึงตระหนักว่า นอกจากท่านอาจารย์ประยูรจะเป็นผู้มีประสบความสำเร็จอย่างสูงในด้านการงานแล้ว ท่านยังอบรมบุตรหลานให้เป็นคนดีในสังคม เป็นที่ชื่นชอ นิยมของคนทั่วไป นับว่าท่านอาจารย์ประยูรเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จอย่างดียิ่งทั้งในด้านการงานและในด้านครอบครัว ท่านและบุตรหลานเครือญาติจึงดำเนินชีวิตมาอย่างสมบูรณ์ในทุกด้าน

ท่านอาจารย์ประยูรมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาและสิ่งอันเป็นมงคลทั้งหลาย ท่านทำบุญแจกทานและบำเพ็ญกุศลอย่างครบถ้วนสมบูรณ์แบบในวันเกิดของท่านเป็นประจำทุกปี เมื่อท่านได้ทราบว่า ข้าพเจ้าเกิดในวันเดือนเดียวกับท่าน ท่านก็มีเมตตาชวนข้าพเจ้าไปร่วมในงานพิธีมงคลซึ่งท่านจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี นับเป็นสิ่งที่ข้าพเจ้าระลึกถึงและมีโอกาสสิ่งใดทดแทนน้ำใจอันประเสริฐของท่านได้

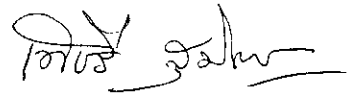
ปรกติท่านอาจารย์ประยูรเป็นคนแข็งแรง แต่ในรอบปีสุดท้ายก่อนท่านจะจากไป ท่านเริ่มมีสุขภาพทรุดโทรมอย่างเห็นได้ชัด แต่ท่านก็ยังมีอุตสาหะนั่งรถเข็นมาร่วมประชุมตั้งแต่ต้นจนจบอย่างสม่ำเสมอทุกครั้ง เมื่อท่านต้องเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลสมิติเวชเป็นครั้งสุดท้าย ทั้งๆที่ท่านมีสายอาหาร สายออกซิเจนติดตัวอยู่บนเตียง ท่านยังบอกว่าจะมาร่วมประชุมได้ในคราวหน้า นับว่าท่านเป็นแบบฉบับของราชบัณฑิตที่ดี คำนึงหน้าที่จนวาระสุดท้ายของชีวิต

ท่านอาจารย์ประยูรเป็นผู้มีศรัทธาในชีวิต ในการทำงานทุกอย่างที่ท่านรับผิดชอบ ในผู้ร่วมงาน ในครอบครัวและในสังคมที่ท่านพร้อมอุทิศประโยชน์นานับประการให้อย่างสม่ำเสมอ ท่านดำเนินชีวิตตลอดมาดังพุทธภาษิตว่า

"สทธา ทุดิยา ปุริสสส โหติ
ศรัทธาเป็นเพื่อนพ้อง เพียบคุณ
คอยประคองค้ำจุน จิตต์ไว้
ให้ประกอบกุศลบุญ เบื่อบาป
ยามเมื่อดับชีพได้ สุต้าวแดนสวรรค์"

(จากพุทธภาษิตฉบับหอสมุดแห่งชาติ)

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นบุคคลที่หาผู้ทดแทน
ได้ยาก แม้ท่านจะจากไปแล้ว แต่คุณงามความดีของท่านจะคง
อยู่ตลอดไป

(ศาสตราจารย์เกียรติคุณเพชร สุมิตร)

ราชบัณฑิต

สำนักวรรณศาสตร์และการเมือง

บรมครูของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าเคยเป็นลูกศิษย์ที่เรียนวิชาการปกครองท้องถิ่นจากท่านอาจารย์ (ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล) ในระดับปริญญาตรีที่ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อไปเรียนต่อที่มหาวิทยาลัย ปารีส (ปารีส ๒) ข้าพเจ้าได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง **"การกระจายอำนาจในประเทศไทย"** ขณะนี้ข้าพเจ้ายังได้สอนวิชาการปกครองท้องถิ่น เปรียบเทียบและการปกครองส่วนภูมิภาค อยู่ที่คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับท่านอาจารย์โดยตลอด

ปัจจุบันนี้ข้าพเจ้าได้เข้าร่วมประชุมในคณะกรรมการจัดทำ พจนานุกรมศัพท์รัฐศาสตร์ของราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งท่านอาจารย์ เป็นประธาน

ข้าพเจ้าได้มีโอกาสเข้าประชุมในคณะกรรมการฯดังกล่าวเป็น ครั้งแรกในการประชุมครั้งที่ ๘/๒๕๓๙ วันศุกร์ที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๙ ในฐานะผู้แทนสำรองจากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย รามคำแหง ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.จิรัช วิริยะ และรองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล ราชภัณฑารักษ์ ได้กรุณาให้โอกาสข้าพเจ้าร่วมประชุม

ประเด็นสำคัญที่สุดสำหรับข้าพเจ้านั้นอยู่ที่การได้เข้าร่วมประชุม กับท่านอาจารย์นับถึงปัจจุบันเป็นเวลา ๑๐ ปีแล้ว และข้าพเจ้าจะไม่อยากขาดประชุมโดยไม่จำเป็น เพราะข้าพเจ้าได้สนุกกับการเขียน คำอธิบายศัพท์เสนอให้คณะกรรมการฯและท่านอาจารย์พิจารณา ซึ่งท่านอาจารย์ได้พิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบและท้วงติงไม่ปล่อยให้ ผ่านไปโดยไม่ตรวจแม้แต่สักคำเดียว หลายคำที่ข้าพเจ้าต้องนำไปแก้ไข เขียนมาใหม่หลายครั้งเมื่อใดก็ตามที่ท่านอาจารย์เงยหน้ามาบอกว่า **"เอาตามนี้ได้"** ข้าพเจ้าก็จะดีใจเหมือนว่าวันนี้สอบผ่าน การท้วงติง ของท่านอาจารย์ทำให้ข้าพเจ้าได้พบคำตอบที่ดีเสมอๆทุกครั้ง รวมทั้งได้รับทราบข้อมูลที่มาที่ไปของคำต่างๆและเกร็ดความรู้ที่ท่าน อาจารย์อธิบายให้ฟังอีกมากมายในที่ประชุม คำศัพท์ในทางการปกครอง ที่ข้าพเจ้าถือว่าเป็นคำศัพท์ของท่านอาจารย์โดยเฉพาะ คือ คำว่า **"ราชการบริหาร"** และคำว่า **"อัตราณัติ"**

นอกจากนี้ ตลอดเวลา ๑๐ ปีดังกล่าว ข้าพเจ้าได้เห็นที่ท่านอาจารย์จะใส่เสื้อนอกมาประชุมทุกครั้ง และท่านอาจารย์จะมานั่งตรวจสอบคำศัพท์ล่วงหน้าในห้องประชุมก่อนเริ่มการประชุมทุกครั้ง ในช่วงที่ท่านอาจารย์เริ่มไม่ค่อยแข็งแรง เมื่อใดที่ท่านอาจารย์ไม่สบายก็จะมานั่งรอกรรมการจนครบองค์ประชุมก่อนแล้วจึงฝากการประชุมให้ที่ประชุมดำเนินต่อไปด้วยความรับผิดชอบอย่างยิ่ง

จะมีสักกี่คนในโลกที่ได้ใช้ชีวิตทำงานวิชาการจนถึงอายุ ๙๔ ปี
ดังเช่น ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล

ข้าพเจ้าภูมิใจมากที่ได้มีโอกาสจัดงานฉลองวันเกิดครบ ๙๐ ปี
ให้ท่านอาจารย์โดยใช้ชื่องานว่า **"ฉลองนพทศวรรษ ศาสตราจารย์
ดร.ประยูร กาญจนกุล"**

ข้าพเจ้าภูมิใจที่ได้เป็นลูกศิษย์ท่านอาจารย์

ข้าพเจ้าขอกราบศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล ในฐานะ
บรมครูของข้าพเจ้าด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.อุษา ไบทยก)

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล มีความผูกพันกับคณะนิติศาสตร์ อายากแนบแน่นโดยท่านเป็นนิติศาสตร์รุ่นแรกเมื่อครั้งมีการจัดตั้งคณะนิติศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อปี พุทธศักราช ๒๔๗๖ ต่อแต่เมื่อมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองปี พุทธศักราช ๒๔๗๗ คณะนิติศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ พร้อมทั้งนิติตรุนแรกจึงได้ย้ายไปสังกัดในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองตั้งแต่บัดนั้น ความผูกพันของท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล มีความแน่นแฟ้นมากขึ้นเมื่อจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้จัดตั้งแผนกวิชานิติศาสตร์ขึ้นในคณะรัฐศาสตร์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๑ โดยท่านดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกวิชานิติศาสตร์นับแต่นั้นมา กระทั่งมีประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ ๑๖๔ เมื่อ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๑๕ ยกฐานะแผนกวิชานิติศาสตร์เป็นคณะนิติศาสตร์ ท่านก็ได้ดำรงตำแหน่งคณบดีท่านแรกสืบมา นอกจากนั้น ท่านยังได้วางรากฐานและประสิทธิ์ประสาทวิชากฎหมาย ปกครองแก่ศิษยานุศิษย์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมาอย่างต่อเนื่องกระทั่งล่วงสู่ปัจฉิมวัย และโดยเหตุที่ในเวลานั้น วิชาดังกล่าวเป็นวิชาที่ค่อนข้างใหม่ เอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องมีไม่เพียงพอที่นิสิตนักศึกษาจะใช้ศึกษาค้นคว้าและทำความเข้าใจอย่างแตกฉาน ด้วยความเมตตากรุณาต่อศิษย์ ท่านจึงได้เรียบเรียง "คำอธิบายกฎหมายปกครอง" ชุดใหญ่จำนวน ๓ เล่ม จึงมีความหนาถึง ๑,๗๒๓ หน้า และ "คำบรรยาย ปกครองกฎหมาย" ซึ่งเรียบเรียงขึ้นใหม่จากเอกสารคำสอน ณ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งผมเป็นผู้มีส่วนในการจัดทำเอกสารดังกล่าว โดยรับอาสาถอดเทปคำบรรยายให้ในปีการศึกษา ๒๕๑๙ บรรดานักกฎหมายมหาชนทั้งหลายต่างยกย่องหนังสือทั้งสองเล่มนี้ว่าเป็นตำรากฎหมายปกครองชั้นครู อันเป็นพื้นฐานให้หลักกฎหมายปกครองของไทยในปัจจุบันเจริญรุดหน้าทัดเทียมนานาชาติ และบัดนี้ก็เป็นทีที่ประจักษ์แล้วว่าศิษย์ของท่านจำนวนนับพันนับหมื่นได้อาศัยความรู้ที่ท่านได้มอบไว้เป็นมรดกอันล้ำค่า มาสรรค์สร้างความสำเร็จก้าวหน้าแก่วงวิชาการและวิชาชีพกฎหมายได้เป็นอันมากมีรู้ประมาณ

ยิ่งไปกว่านั้น ท่านยังดำรงตำแหน่งสำคัญในบ้านเมืองหลายตำแหน่ง เช่น อธิบดีกรมเศรษฐกิจสัมพันธ์ อธิบดีกรมการค้าภายใน ปลัดกระทรวงเศรษฐกิจ สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ สมาชิกวุฒิสภา ราชบัณฑิต ประธานสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง กรรมการร่างกฎหมาย คณะกรรมการ

กฤษฎีกา ฯลฯ นอกจากนี้ ทำให้คณะนิติศาสตร์ ได้มีเกียรติยศเป็นที่
เชิดหน้าชูตาว่ามีปฐมคณบดีและครูกฎหมาย ผู้เป็นปราชญ์และเป็น
ปราชญ์โดยแท้ สภามหาวิทยาลัย จึงมีมติเป็นเอกฉันท์แต่งตั้ง
ท่านเป็นศาสตราจารย์อุปการคุณแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่
๒๙ มิถุนายน ๒๕๑๖

ในนามของคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขออนุภาพ
แห่งคุณงามความดีที่ท่านได้ประกอบไว้ กอปรกับกุศลที่ศิษยานุศิษย์ที่
ศิษยานุศิษย์ร่วมบำเพ็ญด้วยกตัญญูตาธรรม จงเพิ่มพูนทิพยสุขแด่
ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล คณบดีท่านแรกของคณะนิติศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้ถึงแก่อนิจกรรมไปแล้วนั้น ในกาลทุกเมื่อ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธิตินันท์ เชื้อบุญชัย
คณบดีคณะนิติศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นบุคคลที่มีผู้เคารพนับถือ กว้างขวางเป็นจำนวนมากเพราะท่านมีลูกศิษย์มาก ลูกศิษย์ของท่าน ที่รับราชการ มีหน้าที่เป็นรัฐมนตรี ปลัดกระทรวง อธิบดี ผู้ว่าราชการ จังหวัดและอื่นๆ อีกมาก ทั้งนี้เพราะศาสตราจารย์ประยูรเป็นอาจารย์ สอนวิชา กฎหมายปกครอง ในสถาบันที่สำคัญๆ เช่น จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น ผมเองก็เป็นลูกศิษย์ ของท่านที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยด้วย ที่จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยนั้นนอกจากสอนแล้วท่านยังได้มีส่วนในการบริหารมหาวิท ยาลัยอย่างมาก เช่น เป็นกรรมการสภามหาวิทยาลัยเป็นเวลานาน เป็นกรรมการคณะรัฐศาสตร์ เป็นผู้ก่อตั้งคณะนิติศาสตร์จุฬาฯ และได้ ทำหน้าที่คณบดีของคณะนี้ด้วย ดังนั้นท่านจึงมีศิษย์ทั้งที่คณะรัฐศาสตร์ และคณะนิติศาสตร์ ในฐานะลูกศิษย์ผมได้รับความรู้ทางวิชากฎหมาย ปกครอง นอกจากนั้นในระหว่างที่สอนท่านยังได้เล่าประสบการณ์ ของท่านในฐานะนักปกครองให้นิสิตได้ฟังด้วย เพราะท่านเคย ทำหน้าที่ปลัดจังหวัดของกรุงเทพมหานคร(เป็นตำแหน่งในระหว่างนั้น) ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งประเทศไทยมีทหารญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก และได้รับภัยจากการทิ้งระเบิดของฝ่ายพันธมิตร ท่านมีประสบการณ์ อย่างมากในการดูแลราษฎร และดำเนินการกับกองทัพญี่ปุ่น นอกจาก กระทรวงมหาดไทยแล้ว ศาสตราจารย์ประยูรได้รับราชการในกระทรวง พาณิชยด้วย สุดท้ายท่านได้ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงของกระทรวงนี้

โดยที่ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายจึงได้ทำหน้าที่เป็นกรรม การร่างกฎหมายของคณะกรรมการกฤษฎีกามาเป็นเวลายาวนาน ผมโชคดีที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการร่างกฎหมายด้วย โดยได้อยู่ใน คณะที่มีท่านศาสตราจารย์ประยูรเป็นประธานมาโดยตลอด จึงได้รับ ความรู้เพิ่มเติมจากท่านเป็นอย่างมากทั้งความรู้ด้านกฎหมาย และ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประเทศในระยะเวลาที่ต้องอยู่ในภาวะสงครามเป็น เวลายาวนาน

ศาสตราจารย์ประยูรเป็นผู้มีความรู้ทางวิชาการอย่างมากท่าน จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นราชบัณฑิตของราชบัณฑิตยสภาเป็นเวลานาน และสุดท้ายได้รับหน้าที่นายกสภาของราชบัณฑิตยสภาด้วย นับได้ ว่าศาสตราจารย์ประยูรได้ทำประโยชน์ให้กับประเทศไทยมากที่สุด

“คงเหลือไว้...แต่ความดี”

การถึงแก่อนิจกรรมของท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ถือเป็น การสูญเสียปรีมาจารย์ทางกฎหมาย ที่สำคัญยิ่งท่านหนึ่งของ ประเทศไทย และถือเป็น การสูญเสียบรมครูผู้อาวุโสของสำนักงาน คณะกรรมการกฤษฎีกา เนื่องจากท่านเป็นกรรมการกฤษฎีกาอาวุโสที่ ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของสำนักงานให้ความเคารพยกย่อง และ นับถือเป็นอย่างมาก ท่านได้ปฏิบัติงานในฐานะกรรมการกฤษฎีกาเป็น ระยะเวลายาวนาน ผ่านการดำรงตำแหน่งประธานกรรมการกฤษฎีกา หลายสมัย และดำรงตำแหน่งประธานกรรมการกฤษฎีกา คณะที่ ๘ รับผิดชอบกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษา การศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และการกีฬา เป็นตำแหน่งสุดท้ายก่อนที่ท่านจะถึงแก่อนิจกรรม

ท่าน ศ. ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นผู้ที่ก่อปรไปด้วยความรู้ความ สามารถ ความเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจกล่าว ได้ว่าท่านเป็นผู้วางแนวทางและรากฐานการศึกษากฎหมายปกครองให้ แก่ นักกฎหมายของประเทศ และจากการดำรงตำแหน่งสำคัญอีกหลาย ตำแหน่ง อาทิ ปลัดกระทรวงเศรษฐกิจ คณะบดีคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ กรรมการราช บัณฑิต ฯลฯ ล้วนเป็นเครื่องยืนยันภูมิความรู้ ความสามารถของท่าน เป็นอย่างดี นอกจากนี้จะเป็นเลิศทางด้านวิชาการดังกล่าวแล้ว ท่านยัง เป็นผู้ใหญ่ที่เปี่ยมไปด้วยความเมตตา เป็นครูที่มีวิถึญาณของความ เป็นครูผู้ให้ ผู้ที่เคยร่วมงานกับท่านย่อมตระหนักดีว่า ได้รับทั้งความรู้ ประสบการณ์และแบบอย่างที่ดียิ่งในการปฏิบัติงาน ท่านได้วางแนวคิด วิธีปฏิบัติ การพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ มีเหตุมีผล อันก่อให้เกิด คุณูปการต่อแวดวงกฎหมายของประเทศเป็นอย่างมาก

ดิฉันในนามของข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการ กฤษฎีกา ขอแสดงความเสียใจกับครอบครัวของท่าน ศ. ดร.ประยูร กาญจนดุล ในการสูญเสียครั้งนี้ ขอกุศลกรรมที่ท่านได้ประกอบมา จงเป็นพลวปัจจัยให้ท่าน ศ. ดร.ประยูร กาญจนดุล ประสบความสุขใน สัมปรายภพ

(คุณพรทิพย์ จาละ)

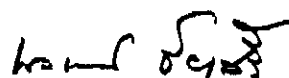
เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา

ครูพี่ประเสริฐ

ท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล เป็นอาจารย์สอนวิชา กฎหมายแก่พวกเรา ซึ่งเรียนอยู่คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ในปี แรกที่เข้าเรียน (ปี ๒๕๔๕) เราต้องเรียนกฎหมายแพ่งพาณิชย์ ว่าด้วย บุคคล ทรัพย์ นิติกรรม หนังสือ สัญญา ตัวเงิน (ในบรรพ ๑ และบรรพ ๒) จำได้ว่าท่านบอกพวกเราตั้งแต่ต้นชั่วโมงเลยว่า ทุกคนจะแก้ตัวว่าไม่รู้ กฎหมายไม่ได้ แม้แต่จะไม่ใช่เป็นนักศึกษานิติศาสตร์โดยตรง นั่นคือถึง แม้จะเรียนทางพาณิชยบัญชี ก็ต้องรู้กฎหมาย เราจึงต้องให้ความสำคัญ กับกฎหมาย กฎหมายเข้ามาเกี่ยวกับชีวิตของเราตลอดเวลาแทบทุกเรื่อง ในการประกอบวิชาชีพก็ต้องอาศัยกฎหมาย ท่านทำให้พวกเราต้องขยันเข้า ฟังเล็กเซอร์ทุกชั่วโมง วิชาที่ท่านสอน ท่านเขียนตำราให้เราอ่านด้วย แต่ ภาษากฎหมายและศัพท์ในมาตราต่างๆ ช่างยากเย็นเสียจริง เราไม่ใคร่ เข้าใจเลย พอหมดชั่วโมงต้องเรียนถามท่านอยู่ตลอด ซึ่งท่านอาจารย์ ก็อธิบายให้เราอย่างใจเย็น เราก็ค่อยๆ เข้าใจมากขึ้น จนกระทั่งปลาย ปีเมื่อสอบวิชานี้ก็สอบได้ เลยทำให้เราหายกลัวกฎหมายไปได้

ท่านอาจารย์เป็นคนใจเย็น และมีบุคลิกสงบบรมเย็น เมตตากรุณาสูง รวมทั้งมีความปรารถนาดีในเรื่องกฎหมายที่สอน ไม่ว่าศิษย์จะถามข้อกฎหมาย เรื่องใดท่านก็จะตอบได้ทันที พวกเราให้ความเคารพนับถือท่านทั้งด้าน ความรู้ความสามารถ ความเป็นปราชญ์บุคคลและปรมาจารย์ด้านกฎหมาย เรากุมิใจที่ได้เป็นศิษย์ของท่าน

ขออาณิสงส์แห่งคุณความดีของท่านอาจารย์ ได้นำท่านไปสู่สุคติใน สัมปรายภพด้วยเทอญ

(ศาสตราจารย์ คุณหญิงนางเยาว์ ชัยเสรี)

ศิษย์พาณิชยศาสตร์และการบัญชี

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รุ่น ๒๕๔๕

แต่ อาจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล ที่รักและเคารพยิ่ง

อาจารย์ ดร.ประยูรเป็นทั้งอาจารย์และผู้บังคับบัญชาของผม ตอนที่ผมเป็นนิสิตคณะรัฐศาสตร์ แผนกนิติศาสตร์ชั้นปีที่ ๓ ผมเรียนกฎหมายปกครอง ๑ และ ๒ จากอาจารย์ ผมยังจำคำบรรยายของท่าน ตอนหนึ่งว่า งานของนักการเมืองระดับรัฐมนตรี กับของข้าราชการประจำนั้นไม่เหมือนกัน งานของรัฐมนตรีก็คือเป็นผู้กำหนดนโยบาย ท่านยกตัวอย่างต่อไปว่า "เช่น รัฐมนตรีมีนโยบายให้ทำแม่น้ำเจ้าพระยาให้สะอาด ท่านก็สั่งปลัดกระทรวงได้เลย ส่วนจะทำอย่างไร จะใช้เงินเท่าไร เมื่อไรจะเสร็จเป็นหน้าที่ของปลัดกระทรวงจะต้องไปคิดวิธีดำเนินการมาแล้วมาเสนอรัฐมนตรี เพื่อพิจารณาอีกทีว่าจะเห็นด้วยหรือไม่" ผมยังจำได้จนบัดนี้ ครั้นผมได้รับการโปรดเกล้าให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ ผมก็เชิญท่านปลัดกระทรวงคือ ท่านศาสตราจารย์ ดร.สง่า สรรพศรี มาพบแล้วก็สั่งท่าน อย่างที่ท่านอาจารย์ ดร.ประยูรบรรยายไว้เลยครับ แต่เสียดายที่ผมอยู่ไม่นาน จึงไม่ทันติดตามให้นโยบายดังกล่าวประสบความสำเร็จครับอาจารย์ ทุกครั้งที่ท่านบรรยาย นิสิตจะเข้าเรียนกันแน่น และเรียนอย่างตั้งใจ เพราะท่านสอนดี มีมุขตลก แต่ท่านทำหน้าที่ตาย และไม่เคยยิ้ม นอกจากนี้รุ่นพี่ๆ ยังมาคอยสัพทักเอาไว้มากมายว่า อย่าได้ดัดเรียน วิชานี้มีประโยชน์มาก และคนมักจะทำสอบตกกันจำนวนมากในแต่ละรุ่น ส่วนผมไม่ค่อยมีปัญหาอย่างที่รุ่นพี่ๆ เพราะผมรักอาจารย์ ดร.ประยูร จึงเข้าเรียนทุกครั้งที่มีการสอน ผมยังติดตามอ่านบทความต่างๆ ที่เกี่ยวกับกฎหมายปกครองจาก นสพ. ทั้งรายวัน และนิตยสารต่างๆ อีกด้วย ผลการเรียนของผมในวิชาที่ท่านสอน จึงได้คะแนนค่อนข้างสูง

หลังจากผมเรียนสำเร็จปริญญาโทจากสหรัฐฯ แล้ว ผมมาเป็นอาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ แผนกนิติศาสตร์ ผมก็อยู่ใต้การบังคับบัญชาของอาจารย์ ดร.ประยูรอีก เพราะท่านเป็นหัวหน้าแผนกนิติศาสตร์ของคณะรัฐศาสตร์ ผมมีบุญมากที่ได้ทำงานภายใต้การบังคับบัญชาของท่าน ท่านอาจารย์ประยูรมีความเมตตา ทั้งสั่งสอนให้ความรู้แก่พวกเราทุกคนที่เป็นทั้งอาจารย์ และนิสิตในแผนกนิติศาสตร์จุฬาฯ

บัดนี้ท่านจากพวกเราไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับ ในฐานะลูกศิษย์ที่เคารพและรักท่านมาก ผมจึงขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ตลอดจนทั้งบุญกุศลทั้งหลาย บารมีทั้งปวง ที่ท่านได้บำเพ็ญและสะสมมาตลอดชีวิต จงหนุนนำให้ดวงวิญญาณของท่านไปสู่สุคติและเสวยสุขในสัมปรายภพด้วยเทอญ

เจริญ คันธวงศ์
ลูกศิษย์แผนกนิติศาสตร์ จุฬาฯ

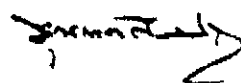
อาจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล

อาจารย์ประยูร กาญจนกุล ปรมาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ และประสิทธิ์
ประสาทวิชากฎหมายปกครอง จนลูกศิษย์ผู้สำเร็จการศึกษาได้ใช้
ความรู้ประกอบอาชีพเจริญก้าวหน้าในตำแหน่งสำคัญๆ ของประเทศ
มากมาย ไม่เว้นแม้แต่ตำแหน่งประมุขฝ่ายบริหาร ประมุขฝ่ายตุลาการ
และประมุขฝ่ายนิติบัญญัติ ท่านอาจารย์เป็นผู้มีพระคุณและเป็นที่ยกย่อง
และเคารพรักรักของลูกศิษย์ทุกคน ลูกศิษย์ของท่านได้นำวิชาความรู้ที่ท่าน
อบรมสั่งสอน ไปประยุกต์ใช้จนเกิดประโยชน์แก่บ้านเมืองนานัปการ

อดีตท่านยังเคยเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ และนายกร
ราชบัณฑิตยสถาน รับผิดชอบภาระหน้าที่อันสำคัญยิ่งของประเทศ
ผลงานของท่านอาจารย์ได้ก่อให้เกิดประโยชน์คุณูปการแก่บ้านเมือง
บรรดาศิษย์แก่นิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเฉพาะรุ่น ๒๕๐๒
ได้รับความเมตตากรุณาจากท่านอาจารย์อย่างยิ่งตลอดมา งานชุมนุม
รุ่นทุกครั้ง หากท่านอาจารย์ไม่ติดภารกิจสำคัญ ท่านอาจารย์จะให้
ความอบอุ่นและเมตตาไปร่วมงาน และให้อิवाทอนเป็นสิริมงคล
แก่พวกเราทุกครั้ง

เมื่อได้ทราบว่า ท่านอาจารย์ผู้เป็นที่เคารพรักรักยิ่งของพวกเรา
ล้มป่วย และถึงแก่กรรม พวกเรารู้สึกใจหาย เสียใจ และเสียตาย
ท่านอาจารย์อย่างสุดซึ้ง เสมือนหนึ่งขาดผู้มีพระคุณ ที่เคยเป็นร่วมโพธิ์
ร่วมไทรคุ้มครองพวกเรามาโดยตลอด คุณงามความดีที่ท่านอาจารย์
มีต่อบ้านเมือง และมีต่อพวกเรา จะขอจารึกไว้ชั่วชีวิตจะหาไม่

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย รวมทั้ง
คุณงามความดี บุญกุศลทั้งหลายทั้งมวล ที่ท่านอาจารย์ได้สร้างสม
มาตลอดชีวิต ช่วยดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของท่านอาจารย์ไปสู่
สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ

(นายชุมพล ศิลปอาชา)

สมาชิกวุฒิสภา กรุงเทพมหานคร

ศิษย์แก่นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รุ่น ๒๕๐๒

ผมเป็นนักศึกษาคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รุ่นปี พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นลูกศิษย์วิชากฎหมายปกครองซึ่งท่านศาสตราจารย์ ประยูร กาญจนดุล มาบรรยายที่คณะนิติศาสตร์ ในช่วงปี ๔ (ประมาณ ปี ๒๕๐๕) นับเป็นครั้งแรกที่ผมรู้จักกฎหมายมหาชน และได้มีความสนใจในกฎหมายมหาชนต่อๆ มา จนกระทั่งเมื่อมีโอกาสในการใช้ความรู้ ทางด้านนี้เมื่อเป็นนายกสภาทนายความ และเป็นสมาชิกวุฒิสภา ที่มาจากการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ มีหน้าที่ในการกลั่นกรองกฎหมายที่ผ่านมาจากสภาผู้แทนราษฎรทำให้ ได้มีโอกาสใช้วิชากฎหมายมหาชนอย่างเต็มที่

ท่านศาสตราจารย์ประยูร กาญจนดุล เป็นผู้เชี่ยวชาญด้าน กฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายปกครอง เรียกว่าเป็นปรมาจารย์ ของวิชากฎหมายปกครองในประเทศไทย เป็นผู้วางพื้นฐานสาขาวิชา กฎหมายมหาชนให้กับนักกฎหมายมากมายหลายรุ่น นอกจากนี้ท่าน ยังเป็นผู้เริ่มก่อตั้งคณะนิติศาสตร์ชั้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเคยเป็นนายกราชบัณฑิตยสภา ซึ่งแสดงว่าท่านเป็นผู้รอบรู้อย่างยิ่ง

การจากไปของท่านศาสตราจารย์ประยูร กาญจนดุล นับเป็นการ สูญเสียอย่างมากของวงการกฎหมายไทย ยิ่งความอาลัยแก่นักศิษย์ หลายต่อหลายรุ่น ขอให้คุณูปการของท่านที่ได้ประกอบมาตลอดชีวิต จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของท่านจงไปสู่สุคติในสัมปรายภพ

(ลัก กอแสงเรือง)

คุณครูกฎหมายผู้ยิ่งใหญ่

ท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นศิษย์เก่าคณะนิติศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (๒๔๗๖) ท่านได้ศึกษาในสถาบันแห่งนี้เพียงหนึ่งปี รัฐบาลก็ได้ยุบคณะนิติศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ แล้วจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ด้วยเหตุผลทางการเมือง ท่านจึงมีเลือดเนื้อเชื้อไขเป็นศิษย์เก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ต่อมาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้จัดตั้งคณะรัฐศาสตร์ในปี ๒๔๙๑ ท่านอาจารย์ฯ ได้รับเชิญเป็นอาจารย์สอนวิชากฎหมายปกครองและเป็นกรรมการประจำคณะรัฐศาสตร์ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ คณะรัฐศาสตร์ได้จัดตั้งภาควิชานิติศาสตร์ และศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้ดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าภาควิชานิติศาสตร์ และเป็นอาจารย์ผู้สอนวิชากฎหมายปกครองทั้งรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ จนถึง พ.ศ. ๒๕๑๕ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งเป็นปลัดกระทรวงเศรษฐกิจด้วย ท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นผู้ทำการบุกเบิกศึกษาค้นคว้าวิจัย และการสอนวิชากฎหมายปกครองกว่า ๕๐ ปี และเป็นผู้เขียนตำราวิชากฎหมายปกครองให้นิสิตนักศึกษากฎหมายใช้ศึกษาในชั้นปริญญาตรีและปริญญาโท กล่าวคือ นักกฎหมายและนักปกครองในระยะเวลาห้าสิบปีเศษที่ผ่านมา ล้วนแต่เป็นลูกศิษย์ของท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล และตำรากฎหมายปกครองของท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ยังเป็นตำราที่นิสิตนักศึกษาและนักกฎหมายนิยมใช้ศึกษาค้นคว้ามาจนถึงทุกวันนี้

กระผมในฐานะเป็นลูกศิษย์ของท่านอาจารย์ มีความชื่นชมและเคารพนับถือท่านอาจารย์อย่างยิ่งในความเป็นครูที่น่าเคารพรัก มีความเมตตาต่อศิษย์ มีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครูผู้เสียสละเวลาและทุ่มเทการสอนให้ลูกศิษย์เป็นวิทยาทานที่ยิ่งใหญ่ตลอดเวลามากกว่า ๕๐ ปี อย่างไม่ย่อท้อ ทั้งในขณะที่ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงเศรษฐกิจ และดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจด้วย (พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๑๕) ภายหลังเกษียณอายุราชการท่านอาจารย์ก็ยังปฏิบัติหน้าที่ความเป็นครูสอนวิชากฎหมายปกครอง นอกจากนั้นท่านอาจารย์ยังได้ดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการอื่นๆ ที่มีความสำคัญระดับชาติอีกมากมาย เช่น เป็นราชบัณฑิตสาขานิติศาสตร์ ประธานคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์นิติศาสตร์อังกฤษ-ไทย นายกราชบัณฑิตยสถาน และเป็นประธานคณะกรรมการร่างกฎหมาย คณะที่ ๘ ของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา เป็นต้น ในขณะที่กระผมดำรงตำแหน่งคณบดี คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย กระผมมีโอกาสใกล้ชิดและขอคำแนะนำจากท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ซึ่งท่านได้ให้ความเมตตาและกรุณาแก่ผมอย่างมาก เช่นให้คำแนะนำในการปรับปรุงหลักสูตรนิติศาสตร์แนวทางการส่งเสริม การศึกษากฎหมายปกครอง ตลอดจนการจัดพิมพ์ตำรากฎหมายปกครอง สำหรับบัณฑิตนักศึกษ ท่านอาจารย์ได้ทำการรวบรวมเงินบริจาคจากศิษย์เก่า นิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รุ่น ๒๔๗๖ เพื่อนำมาสนับสนุนของท่าน เป็นทุนการศึกษาให้แก่บัณฑิตที่ยากจน ให้ความรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ ให้คุณอาจารย์ ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์ยิ่งแก่คุณอาจารย์ พวกเราได้สำนึกในพระคุณ ของท่านอาจารย์อยู่ตลอดเวลาอย่างไม่เสื่อมคลาย ท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล จะทำการปรับปรุงตำรากฎหมายปกครองทุกๆ ปี เพื่อให้ตำราของท่านทันสมัยอยู่ตลอดเวลา โดยให้คณะนิติศาสตร์ได้จัด พิมพ์ตำรากฎหมายปกครองของท่านอาจารย์ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ และ ต่อมาก็ได้จัดพิมพ์ขึ้นอีกหลายครั้งจนถึงทุกวันนี้

ท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นเสาหลักแห่งวิชา กฎหมายปกครองของเมืองไทย ท่านอาจารย์เป็นผู้มีจิตใจที่เมตตากรุณา ต่อลูกศิษย์ทุกคนและความเป็นครูผู้ยิ่งใหญ่ อันเต็มเปี่ยมน้ำใจแห่งการ เสียสละ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของลูกศิษย์โดยทำการสอนลูกศิษย์ นับหมื่นๆ คน และท่านได้ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างอันงดงาม พร้อมด้วย ความซื่อสัตย์สุจริตและบริสุทธิ์ยุติธรรมในการปฏิบัติหน้าที่การทำงานและ ความรับผิดชอบต่างๆ จนเป็นที่เคารพรักของลูกศิษย์ทุกคน

ด้วยคุณูปการ และบุญกุศลกรรมที่ท่านอาจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้สร้างและสั่งสมไว้ตลอดมากกว่าห้าสิบปี ขอผลบุญกุศลกรรมจงได้ส่งผล ให้ดวงวิญญาณของท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ไปสู่สุคติ ในสัมปรายภพด้วยเทอญ

(ศาสตราจารย์พิเศษประสิทธิ์ โฆวิไลกุล)

ด้วยความระลึกถึงและอาลัย

เมื่อประมาณต้นปี พ.ศ. ๒๕๑๕ เพื่อนของดิฉันได้ชักชวนให้ไปเป็นเพื่อนติดต่อราชการงานที่กระทรวงพาณิชย์ ในโอกาสนั้นดิฉันได้รู้จักท่านศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล เป็นครั้งแรก ซึ่งในขณะนั้นท่านดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงพาณิชย์ เพื่อนและดิฉันได้มีโอกาสเข้าไปกราบแนะนำตัวต่อท่านในห้องทำงานของท่าน ตามความรู้สึกในตอนนั้นดิฉันในฐานะข้าราชการชั้นตรีผู้น้อยคนหนึ่ง รู้สึกทั้งในความสง่า น่าเกรงขามของท่าน ท่านพูดเบา นุ่มนวลและอ่อนโยน แสดงถึงความเป็นผู้ใหญ่ที่น่านับถือท่านหนึ่ง

ต่อมาดิฉันได้มาทำงานเป็นอาจารย์นายทะเบียนที่คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และทราบว่าท่านอาจารย์เป็นคณบดีคนแรกของคณะฯ ก่อนที่ท่านจะเกษียณอายุราชการ แต่ท่านก็ยังเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาต่างๆ ให้แก่นิสิตคณะนิติศาสตร์ จุฬาฯ ทั้งปริญญาตรี และโท วิชาสำคัญที่ท่านสอนได้แก่ กฎหมายปกครอง เป็นต้น ท่านสอนอยู่กระทั่งอายุมากตามสมควร จึงได้ยุติการสอน จำได้ว่าแทบทุกครั้งที่ท่านมาสอนท่านต้องแวะเวียนนำต้นฉบับเอกสารประกอบการสอนมาให้ดิฉันเพื่อนำส่งต่อให้เจ้าหน้าที่พิมพ์ต่อไป เอกลักษณ์สำคัญของท่าน คือ พูดน้อย เบา และนุ่มนวล เป็นสุภาพบุรุษ ไว้ผมทรงเรียบ ดกดำเสมอ สิ่งที่ดีฉันอดปลื้มไม่ได้ก็คือ ลูกน้องของดิฉันมักจะบ่นว่า ท่านนำข้อสอบมาส่ง แต่ไม่ยอมส่งให้เจ้าหน้าที่รับ จะต้องส่งให้อาจารย์อรรถพันธ์คนเดียว นอกจากนี้ดิฉันยังได้รับเกียรติให้ไปร่วมงานฉลองแซยิด (อายุครบ ๗๒ ปี) ของท่านอาจารย์ และครั้งหลังสุดดิฉันก็ได้ไปกราบอวยพรวันเกิดท่านที่จัดพร้อมฉลองขึ้นบ้านใหม่ของท่านด้วย

เมื่อไม่นานมานี้ ดิฉันได้ข่าวว่าท่านอาจารย์ไม่สบาย ต้องเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาล ก็ยังคิดจะไปเยี่ยมท่าน จึงรู้สึกเสียใจที่ยังไม่ได้ไปก็ได้ข่าวว่าท่านจากพวกเราไปแล้ว ตลอดชั่วชีวิตของท่านได้ทำงานในตำแหน่งหน้าที่สำคัญต่างๆ เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติมากมาย ลูกศิษย์ของท่านอาจารย์มีอยู่ทั่วทุกแห่งในประเทศ

สุดท้ายดิฉันขอกราบท่านอาจารย์ด้วยความเคารพ ท่านอาจารย์เหน็ดเหนื่อยมามากแล้ว ขอให้ท่านอาจารย์ได้นอนหลับพักผ่อนให้สบายในสุคติภพนั้นเทอญ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อรรถพันธ์ ขจรอำไพสุข

เทียนดวงหนึ่งส่องสว่างกลางใจศิษย์

ปาเจรา จริยา โทณฺติ คุณุตฺตรา นุสาสภา

◎ ข้าฯ ปวงศิษย์	พาณิชยศาสตร์	การบัญชี
ลำดับปี	"สองสี่"	เก่าเจ็ด สมัย"
น้อมมนัส	กราบเคารพ	รักอาลัย,
อาจารย์ใหญ่	"ศ.ประยูร	กาญจนกุล"
ท่านประสาท	วิชา	แพ่งพาณิชย์
สร้างบัณฑิต	มีสิทธิ์ศักดิ์	เป็นหลักทฤษฎี
นำชีวิต	กอร์ปกิจการ	อนันตคุณ
เป็นสินทูน	ประยุทธ์สู้	ประดุจชัย
อุดมการณ์	ท่านใจว่า	เพียงมาสอน
ท่านอาทร	ปวงศิษย์	เป็นนิสัย
เฝ้าอบรม	ป่มศิษย์	ทั้งจิตใจ
เพื่อสร้างให้	เยาวชน	เป็นคนดี
เป็นเทียนทอง	ส่องสว่าง	ทางชีวิต
ส่องความคิด	ความรู้	ชูศักดิ์ศรี
หัวใจท่าน	พรายพร่าง	ดั่งหมื่น
ส่องวิถี	แนวลิขิต	สุจริตชน
เทียนยอมร้อน	ยอมไหม้	เพื่อให้แสง
ยิ่งไฟแรง	ยิ่งสลาย	ละลายทล่น
น้ำตาเทียน	ศักดิ์สิทธิ์ล้ำ	ยิ่งนำมนต์
แห่งบุคคล	ผู้ไม่หวัง	ในรางวัล
ท่านคือครู	ผู้ให้	ไฟชีวิต
ให้ความรู้	คู่ความคิด	แก่ศิษย์ขวัญ
เราปวงศิษย์	"โตมสัฟ้า"	มาพร้อมกัน
ตั้งจิตมั่น	กราบบูชา	ค่าของครู
หน้ากองเพลิง	เริงแรง	สีแดงฉาน
ศิษย์ร่วมจิต	อธิษฐาน	ขอท่านสู้
สุดดี	ในสัมปราย-	ภพวิฑู
เป็นเพชรเอก	ประดับอยู่	คู่โตมเทอญ ◎
ปัญญาวิฑูติ	เกรเดเต	ทินโนวาเท
	มนามัท	

จิตรา ลืออำรุง ร้อยกรอง

ในนาม ศิษย์คณะพาณิชยศาสตร์การบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ชมรมโตมสัฟ้า ๙๗

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ท่านถือเป็นบุคคลที่ได้
ทำคุณประโยชน์ให้แก่สังคม และประเทศชาติอย่างมากหลายด้าน
ไม่ว่าจะเป็นอาจารย์สอนกฎหมายปกครอง ซึ่งมีลูกศิษย์อยู่ทั่วประเทศ
นอกจากนั้นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ช่วงต้นปี พ.ศ. ๒๔๘๔
รัฐบาลในสมัยนั้น มีนโยบายให้มีการจัดตั้งบริษัทจังหวัดขึ้นทั่วประเทศ
โดยมีกระทรวงการคลังเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ เพื่อที่จะเป็นศูนย์กลางในการ
กระจายเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม
และยังเป็นการฝึกให้คนไทยรู้จักทำมาค้าขายด้วย ด้วยเหตุนี้ท่านจึงได้
เป็นที่ปรึกษาและถือเป็นเสาหลักให้แก่กลุ่มบริษัทจังหวัด จนทำให้กิจการ
มีความเจริญรุ่งเรือง และสามารถสนองนโยบายของรัฐบาลได้อย่าง
มีประสิทธิภาพ การจากไปของศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล นั้น
ไม่เพียงแต่สูญเสียคุณพ่อซึ่งเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกๆ แต่ยังสูญเสีย
ทรัพยากรบุคคลอันล้ำค่าของประเทศชาติอีกด้วย ดังนั้นขอให้ผลบุญ
และคุณงามความดีทั้งหลายที่ท่านได้ทำไว้แก่สังคมและประเทศชาติ
คงนำส่งให้ดวงวิญญาณของท่านจงไปสู่สุคติภพด้วยเทอญ

ด้วยความอาลัยยิ่ง

(นายทักษิณ วิประษิต)

ประธานอำนวยการ

บริษัท ตรีจังหวดพาณิชย์ จำกัด

ด้วยความอาลัย และระลึกถึง

ดิฉันได้เข้ามาทำงานบริษัท นครปฐมจังหวัดพาณิชย์ จำกัด ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ในขณะนั้นท่าน ดร.ประยูร กาญจนดุล ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการบริษัท นครปฐมจังหวัดพาณิชย์ จำกัด ตลอดระยะเวลา ๒๙ ปี ที่ได้ร่วมงานกับท่านในฐานะผู้ใต้บังคับบัญชา ท่านได้ให้ความเอื้ออาทร เอื้อเฟื้อ และอ่อนโยน ต่อดิฉันและพนักงานบริษัท นครปฐมจังหวัดพาณิชย์ จำกัด ทุกคน

ด้วยบุคลิกภาพของความเป็นผู้ใหญ่ ผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความสุขุม เยือกเย็น และความละเอียดรอบคอบของท่านประธาน ดร.ประยูร กาญจนดุล จึงทำให้บริษัท นครปฐมจังหวัดพาณิชย์ จำกัด มีผลดีขึ้นตามลำดับ และมีแบบแผนการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพ

จากการที่ได้ร่วมงานกับท่านประธาน ดร.ประยูร กาญจนดุล มานานจนรู้สึกคล้ายกับว่าท่านประธาน ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นเสมือนญาติผู้ใหญ่คนหนึ่ง ที่ได้ให้ความเมตตากรุณามาตลอด แม้ว่าท่านประธาน ดร.ประยูร กาญจนดุล จะจากไป เหลือแต่ความรัก ความนับถือ และความเคารพอย่างสุดซึ้ง ยังคงอยู่ในจิตใจดิฉันและพนักงานบริษัท นครปฐมจังหวัดพาณิชย์ จำกัด ทุกคนตลอดไป

ขอให้กุศลกรรมของท่านประธาน ดร.ประยูร กาญจนดุล ที่ได้ประกอบไว้ตลอดชีวิตอันยืนยาวของท่าน จงดลบันดาลให้ท่านประสบแต่ความสุข และความสันติในสัมปรายภพตลอดไป

นางสาว นุชนาถ ละอองพัฒนาสกุล .

(นางสาวนุชนาถ ละอองพัฒนาสกุล)

กรรมการผู้จัดการ

บริษัท นครปฐมจังหวัดพาณิชย์ จำกัด

กราบปูชนียบุคคลของแผ่นดิน

ข้าพเจ้าและครอบครัวรู้สึกชื่อเสียงและเกียรติคุณของท่าน ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล มาห่างๆ เป็นเวลานาน ในฐานะที่ท่านเป็นราชบัณฑิตที่มีชื่อเสียง มีความสามารถและความรอบรู้ด้านกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่ง เป็นบุคคลสำคัญของชาติที่มีคุณูปการต่อกระทรวงพาณิชย์ในยุคก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งยามที่ประเทศชาติคับขันหาคนหนักเอาเบา ผู้เสี่ยงชีวิตยอมไปปฏิบัติงานในแดนกันดารในยุคที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำริจะให้ย้ายเมืองหลวงไปอยู่จังหวัดเพชรบูรณ์

นอกจากนั้นท่านยังเป็นปูชนียบุคคลด้านกฎหมายที่มีลูกศิษย์ลูกหาที่ท่านเคยสั่งสอนในสถาบันการศึกษาสำคัญๆ ของชาติ จนกระทั่งได้เป็นใหญ่เป็นโตในวงการบริหารและอื่นๆ มากมาย ทั้งยังเป็นบุคคลที่ได้รับการเคารพเชื่อมั่นในวิจรรณญาณและการวินิจฉัยเรื่องต่างๆ อย่างเที่ยงตรงและยุติธรรมเสมอมา เป็นนายกราชบัณฑิตยสถาน ที่อุทิศชีวิตและเวลาเพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่ดีไว้เป็นสมบัติของชาติหลายอย่างหลายประการแม้กระทั่งเมื่อท่านอายุมากและสังขารไม่อำนวย แต่ความทรงจำที่ยังสดใส ท่านจึงพลีชีวิตเพื่องาน แทบจะเรียกได้ว่า จวนจะถึงวาระสุดท้ายก็ว่าได้

ครอบครัวของเรารู้จักและสนิทสนมกับครอบครัวที่ท่านเป็นประมุขในตอนหลังๆ นี้ เพราะฉะนั้นเราจึงขออนุญาตเรียกท่านว่า คุณพ่อและคุณตาตลอดมาด้วยความสนิทปากกว่าสรรพนามใดๆ ด้วยความเคารพและรู้สึกเป็นมงคล

ทุกครั้งที่ครอบครัวของเราได้มีโอกาสร่วมทำกิจกรรม แม้เพียงการร่วมรับประทานอาหารและไปพักผ่อนต่างจังหวัดในบางโอกาส ท่านจะให้ความรัก ความเมตตาเป็นกันเองทั้งแก่เด็กๆ และพวกเราด้วยดียิ่งเสมอมา

โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับข้าพเจ้าและภรรยา นั้น ท่านจะกรุณาเล่าเรื่องเก่าๆ ที่ท่านผ่านมาในชีวิตอันยาวนานกว่า ๙๐ ปี ที่ยังคงสดใสในความทรงจำได้อย่างน่าอัศจรรย์อย่างยิ่ง ด้วยท่านเห็นว่าเราสองคนเป็นคนสนใจภาษาและวัฒนธรรม ท่านจึงมักจะปรารภเรื่องต่างๆ เช่น การใช้คำในภาษา การบัญญัติศัพท์ต่าง ๆ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีของเดิมว่าที่ดียุ่ นั้นเป็นอย่างไร และทุกวันนี้แปรเปลี่ยนไปอย่างไร ยิ่งได้ฟังแล้วยังรู้สึกว่สิ่งที่ท่านยังอยากถ่ายทอดออกมาให้สังคมได้รับรู้ และนำมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น ยังมีอีกมหาศาล น่าเสียดายที่สมองของท่านยังจะทำประโยชน์ให้แก่สังคมและประเทศชาติได้อีกเหลือคณานับ ยิ่งได้ฟังมากเท่าไร ข้าพเจ้ายิ่งรู้สึกว่ เสียดายที่ตัวเองมีความรู้่น้อยเกินไปที่จะช่วยโต้ตอบและช่วยท่านวิเคราะห์วิจารณ์ รวมทั้งรู้สึกว่มาารู้จักเมื่อท่านมีอายุมากแล้วเกรงใจที่จะชักใช้เพื่อรับความรู้มาเป็นประโยชน์ให้ได้มากกว่าที่ควร

ทุกครั้งที่ท่านได้หนังสือดี ๆ มีคุณค่า ท่านจะกรุณานึกถึงเพื่อแผ่มาให้เราเสมอ แม้เมื่อข้าพเจ้ามีหนังสือเล็กๆ น้อยๆ ทั้งที่เรสองคนเขียนและที่พอจะช่วยเหลือที่ท่านต้องการให้บ้าง ท่านจะอ่านด้วยความเอาใจใส่และให้คำแนะนำที่มีประโยชน์ด้วยความปรานีเสมอ

แม้คุณูปการครั้งสุดท้ายสุดที่ท่านกรุณาให้ครอบครัวทั้งสองของเราได้มาเกี่ยวดองใกล้ชิดกัน ก่อนที่ท่านจำเป็นจะต้องเข้าโรงพยาบาลครั้งสุดท้ายก็นับเป็นความกรุณาที่ยากจะลืมเลือนได้ไปตลอดกาลนาน

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและกุศลผลบุญที่ข้าพเจ้ากับครอบครัวได้บำเพ็ญมาตลอดชีวิต โปรดได้เป็นพลวปัจฉัย ดลบันดาลให้ท่านไปสู่สุคติยังสัมปรายภพ

ด้วยความรักและเคารพยั้ง

ประยอม-ม.ร.ว.อรฉัตร และครอบครัว "ของทอง"

คุณลุงยง

ช่วงเวลาเก้าสิบสี่ปีเศษของคุณลุงในระยะเวลากว่าหกสิบปีที่ หลานได้สัมผัสด้วยตนเอง และที่ได้รับฟังจากคนอื่นนั้น เป็นการ ดำรงชีวิตที่มีคุณค่า มีความสมดุลและเป็นแบบอย่างที่ดี

คุณลุงเป็นแบบอย่างที่บ้านดาลใจแก่หลานในการแสวงหาความรู้ คุณลุงเป็นผู้ที่สนใจแสวงหาความรู้ตลอดชีวิต นอกจากนี้จะประสบความสำเร็จในการศึกษาระดับสูงสุดแล้ว คุณลุงยังสนใจศึกษาวิจัย อยู่ตลอดชีวิตของท่าน ในฐานะผู้ที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงในการ แสวงหาความรู้ ทำให้ท่านมีโอกาสมากกว่าคนจำนวนมาก ท่านได้ เลือกใช้โอกาสที่ได้มาในการสร้างความดีแก่หน่วยงานที่ท่านเกี่ยวข้อง แก่บุคคลที่ได้สัมผัสท่าน และแก่ส่วนรวม นับว่าเป็นแบบอย่างที่ดีของ ผู้ที่มีโอกาสเหนือบุคคลอื่นในการเลือกใช้อำนาจของความรู้

ชีวิตการทำงานของคุณลุงในฐานะข้าราชการประจำนั้นประสบความสำเร็จในตำแหน่งสูงสุดของข้าราชการประจำ ท่านอุทิศตนอย่าง เต็มที่ต่องานในความรับผิดชอบ และเป็นแบบอย่างของข้าราชการ ที่ซื่อสัตย์สุจริต และมีความเที่ยงธรรม

งานอีกด้านหนึ่งของท่านคือ การสอนในมหาวิทยาลัยเป็นเวลา กว่าหกสิบปี ท่านได้ให้วิทยาทานด้านความรู้แก่ลูกศิษย์จำนวนมากมาย นอกจากนั้นท่านได้สละเวลาให้กับงานส่วนรวม คือ คณะกรรมการ กฤษฎีกาและราชบัณฑิตยสถานเป็นระยะเวลาอันยาวนานตราบจนช่วง สุดท้ายแห่งชีวิตของท่าน การอุทิศเวลาอันมีค่าในบั้นปลายของชีวิต ให้แก่ส่วนรวมด้วยความตั้งใจและเต็มใจนั้นเป็นแบบอย่างที่ดีซึ่งยากที่ จะทำตามได้

แม้ว่าจะประสบความสำเร็จอย่างสูงในหลายๆ ด้าน คุณลุงใช้ชีวิต อย่างเรียบง่าย เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ร่วมงาน ศิษย์ และญาติมิตร ลingsที่ประทับใจหลานและบุคคลทั่วไปที่ได้มีโอกาสสัมผัสท่าน คือ การปฏิบัติตัวที่ดีของท่านในด้านความอดุสาหะ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเที่ยงธรรม และความเมตตาอันมิใช่เป็นเฉพาะการกระทำที่

เห็นได้เท่านั้น แต่ยังสามารถสัมผัสได้ว่ามาจากจิตใจที่มีความตั้งใจ
ที่จะทำความดีต่างๆ ที่กล่าวมาด้วย

ความรู้สึกต่างๆ ที่หลานมีดังกล่าวนั้น หลานเชื่อมั่นว่ามีใช้
ความรู้สึกของหลานเท่านั้น แต่เป็นความรู้สึกร่วมกันในบรรดา
หลานทั้งหลาย และญาติพี่น้องมิตรสหายตลอดจนผู้รู้จักคุณลุง แบบ
อย่างที่คุณลุงแสดงให้เห็นในการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขและมีคุณค่านี้
เป็นแนวทางให้หลานทั้งหลายและญาติพี่น้องถือว่าเป็นสิ่งมีค่า
เป็นประทีปในการใช้นำการดำเนินชีวิต หลานถือว่าเป็นผู้โชคดีอย่างยิ่ง
ที่ได้เกิดมาเป็นหลาน และมีคุณลุงที่ให้แบบอย่างการดำรงชีวิตอย่าง
สมดุลและมีคุณค่า

จากหลาน
วีรวัดน์ กาญจนกุล

กราบคุณพ่อที่รักและการพ

แม่เป็นลูกคนเดียวของแม่พ่อ
จึงลึกซึ้งเกินกว่าใครในชีวิต
ตั้งแต่น้อยเติบโตจนคุ้มใหญ่
ให้ศึกษาตามลูกฝันอันเพริศแพร้ว
พ่อสอนให้ลูกทำดีมีเหตุผล
รู้โอบอ้อมอารีมีเยื่อใย
รู้แบ่งแยกงานส่วนรวมจากส่วนตน
สอนว่า "เป็นไปไม่ได้" นั้นไม่มี
จบจนลูกได้แต่งงานอันอบอุ่น
หลานทั้งสองสนองรักตาซึกน้ำ
พ่อจึงเป็นพระองค์เดียวในชีวิต
ให้ประหยดออดออมพร้อมทั้งมวล
ชีวิตพ่อหมั่นทำบุญจนเจิวัด
ขอบสวรรค์สร้างทางดีมีพระคุณ
เก้าสิบสี่ปียาวนานขึ้นชีวิต
พ่อยังห่วงหมั่นอุทิศผลิตผลงาน
แต่ร่างกายอ่อนล้าตามอายุ
ตราบนาทีสุดท้ายพ่อจากไป
กราบขอพรพระไตรรัตน์อันศักดิ์สิทธิ์
คุณความดีที่สร้างสรรคอันมงคล

ที่รักทอสายใยรักประจักษ์ชัด
แนบสนิทเหนือกว่านี้ไม่มีแล้ว
ได้รัก-หวง-ห่วงใยใส่พองแผ้ว
รักแนแนวดั่งแก้วตาดวงใจ
รู้วางตนเหมาะกาลเทศะสมัย
เอาใจใส่คนรอบข้างเป็นอย่างดี
ไม่ปะปนเป็นระเบียบให้ถ้วนถี่
แต่อยู่ที่ "ต้องทำได้" หรือ "ไม่ทำ"
พ่อคุ้มบุญเราทั้งหมดสดชื่นฉ่ำ
จบแม่จำจากไปก่อนวัยควร
สอนให้คิดทำสิ่งใดให้ถ้วนถี่
พร้อมแบ่งส่วนทำกุศลสร้างผลบุญ
ปฏิบัติคุณธรรมน้อมนำหนุน
ทั้งเอื้อเพื่อเกื้อหนุนสุนทรทาน
แต่ความจำกับความคิดยิ่งไพศาล
ไร้อาการท้อต่อสิ่งใด
ยากบรรลุด้านทานการเจ็บไข้
พ่อหลับพร้อมอย่างไรใดกังวล
ดลกายจิตพ่อเป็นสุขทุกแห่งหน
เป็นกุศลพ่อสุขสันต์นิรันดร

รักพ่อกที่สุด
แม่

"ตาจ๋า...ตาจ๋า...ตาจ๋า..."

คำนี้เป็นคำที่แอนเรียกคุณตามาตั้งแต่แอนจำความมาได้

ขอบคุณค่ะคุณตา...คุณตามอบความทรงจำที่ดีให้แก่แอนมากมาย ตั้งแต่เด็กไม่ว่าจะไปเที่ยวที่ไหนก็จะมีคุณตาไปด้วยเสมอ คุณตาจะคอยเล่าเรื่องต่างๆ ให้ฟัง ทำให้แอนรู้เรื่องราวมากมายผ่านประสบการณ์ชีวิตและมุมมองต่อเรื่องเหล่านั้นของคุณตา

ขอบคุณค่ะคุณตา...คุณตาไม่เคยดุ ไม่เคยตี แต่การที่แอนได้อยู่ใกล้ชิด คุณตาตั้งแต่เด็ก ทำให้แอนได้เรียนรู้และซึมซับสิ่งต่างๆ จากคุณตา ไม่ว่าจะเป็นความขยัน การตั้งใจทำงาน ความซื่อสัตย์ในการทำงาน การดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย และการทำสิ่งต่างๆ ด้วยใจ มีใช้คิดว่าทำไปเพราะเป็นหน้าที่ ซึ่งแอนได้ยึดสิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตและการทำงาน

ขอบคุณค่ะคุณตา...อีกช่วงเวลาหนึ่งที่แอนรู้สึกมีความสุขและยิ้มได้เสมอ คือ เวลาหลังจากทานข้าวเย็นเสร็จ คุณตาจะเล่าเรื่องต่างๆ ให้ฟังเสมอ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสมัยที่คุณตาเริ่มรับราชการ ไปราชการต่างประเทศ ไปเที่ยวต่างประเทศ หรือแม้แต่วรรณคดีเรื่องต่างๆ เช่น รามเกียรติ์ สามก๊ก โดยเฉพาะเรื่องโปรดของคุณตาคือเรื่องอิเหนา เพราะคุณตาจะจดจำบทกลอนและรายละเอียดต่างๆ ได้อย่างแม่นยำ และวิธีที่คุณตาเล่าก็จะผสมความตลกเข้าไป พร้อมกับบรอยยิ้มอยู่เสมอ

จากนี้สิ่งต่างๆ เหล่านั้นคงกลายเป็นเพียงความทรงจำของแอนไม่ว่าจะไปทานข้าวหรือเที่ยวที่ไหน ก็จะไม่ค่อยคิดถึงคุณตาแล้วเรื่องสนุกๆ ให้ฟังและไม่มีคุณตาให้แอนคอยเป็นห่วงดูแลเหมือนแต่ก่อน

แอนอยากบอกคุณตาว่า แอนรักคุณตามากๆ คิดถึงคุณตาที่สุด แอนรับรู้และรู้สึกอยู่ตลอดเวลาที่คุณตาไม่ได้ไปไหน คุณตายังอยู่กับแอนเสมอ คอยเฝ้ามองอนาคตและพร้อมที่จะชื่นชมความสำเร็จของแอน

...และต่อจากนี้ไม่ว่าอีกนานเท่าใด คุณตาก็ยังคงอยู่ในใจแอนตลอดไป

"ตาจ๋า แอนคิดถึงตจัง"

รักคุณตานะคะ

แอน

"คุณตาครับ"

คุณตาเปรียบเสมือน HERO ของครอบครัวเรา เป็นต้นแบบของการดำเนินชีวิตที่ดีให้แก่อ้อมและทุกคน ถึงแม้ว่าอ้อมจะไม่ได้อยู่ใกล้ชิดกับคุณตา แต่ความห่างไกลของระยะทางที่อ้อมต้องไปเรียนที่ต่างประเทศนั้น ไม่ได้ทำให้อ้อมรู้สึกไกลจากคุณตาเลย ทุกครั้งเมื่อคุณตาเดินทางไปหาอ้อม ก็จะนั่งรถไปรับไปส่งอ้อมที่โรงเรียนตั้งแต่เริ่มเรียน Prep School จนถึง High School อ้อมมีความสุขและอบอุ่นมาก คุณตาจะเล่าเรื่องประสบการณ์สมัยก่อนๆ ที่คุณตามาเที่ยวที่ประเทศอังกฤษรวมถึงที่ประเทศอื่นๆ ทำให้ได้รับความรู้มากมาย แต่พอมาช่วงระยะหลังๆ คุณตาเริ่มเบื่อนั่งเครื่องบินนานๆ คุณตาจะบอกว่าอายุมากแล้ว ๙๐ แล้วไม่เดินทางไปต่างประเทศแล้ว พวกเขาจะพาคุณตาไปหัวหินไปทานข้าวตามร้านต่างๆ ที่คุณตาชอบ

เมื่ออ้อมได้รู้ข่าวจากแม่ว่าคุณตาอาการทรุดหนักลง ความรู้สึกของอ้อมในวินาทีนั้น คืออยากให้คุณตาอยู่รออ้อมกลับมา อ้อมอยากกอดตาแน่นๆ อยากเจอตา และอยากบอกตาว่า อ้อมรักคุณตามากๆ อยากให้คุณตาได้เห็นอ้อมรับปริญญาตรี ซึ่งเป็นสิ่งที่คุณตารอคอยและอยากเห็นความสำเร็จ อ้อมอยากบอกคุณตาว่า "คุณตาครับอ้อมได้ทำสำเร็จแล้วครับ" อ้อมทำได้อย่างที่คุณตาเคยพูดกับอ้อมไว้ อ้อมทราบว่าคุณตารับรู้ และร่วมแสดงความยินดีกับอ้อม

ความรู้สึกอ้อม อ้อมรู้สึกว่าคุณตาอยู่กับอ้อมตลอดเวลา ไม่ได้จากอ้อมไปไหน

รักคุณตามากครับ

อ้อม

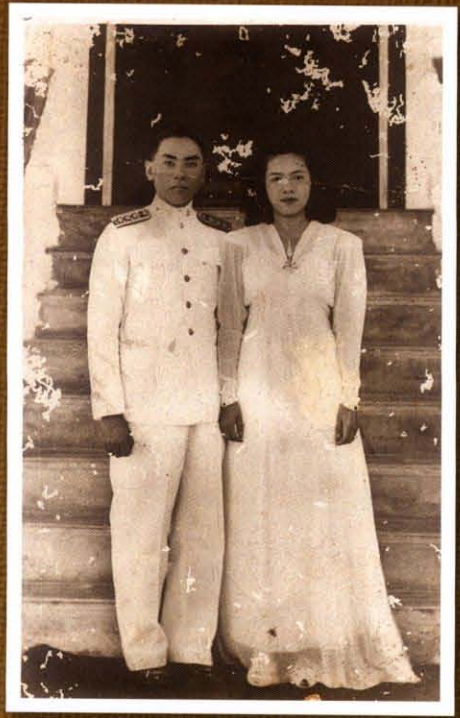
ชีวประวัติ

ศาสตราจารย์
ดร.ประยูร กาญจนกุล

ประวัติ

ชื่อ	ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร นามสกุล กาญจนดุล
สัญชาติ	ไทย เชื้อชาติ ไทย ศาสนา พุทธ
เกิด	วันจันทร์ที่ ๑๕ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๔
สถานที่เกิด	บ้านในตำบลถนนสว่าง อำเภอ บางรัก กรุงเทพมหานคร
บิดาชื่อ	หลวงชำนาญโกศัยศาสตร์ (ใหม่ กาญจนดุล) อดีตข้าราชการกระทรวงเกษตรธิการ
มารดาชื่อ	นางชำนาญโกศัยศาสตร์ (แม่ัน กาญจนดุล) นามสกุลเดิม เปรมัมเรีเยียร
อาชีพบิดา	เคยรับราชการที่กระทรวงเกษตรธิการ ในตำแหน่งเกษตรมณฑลในหลายมณฑล
ภริยาชื่อ	คุณหญิงรัตนา กาญจนดุล นามเดิม นางสาวรัตนา ต้นทัยย์ สืบสกุลทางบิดาจากพระอร่ามสาครเขตร์ ต้นสกุลได้คบตีแห่งจังหวัดภูเก็ต ถึงแก่กรรมไปแล้วเมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ มีธิดา ๑ คน ชื่อ นางสาวจันทรา กาญจนดุล (นางจันทรา อินทรทูต) สมรสกับ นายจตุรงค์ อินทรทูต และใช้ชื่อว่านางจันทรา อินทรทูต มีบุตร ๒ คน คือ นางสาวภาภัส อินทรทูต และ นายโสฬพัฒน์ อินทรทูต
อุปสมบท	หนึ่งพรรษา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ที่วัดราชาธิวาสวิหาร กรุงเทพมหานคร มีฉายาว่า "กิตติพนฺธุโล" โดยมีพระศาสนโคภน (ปลอด อุตถกการี ปธ.๙) ขณะที่ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระธรรมโกศาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์
เริ่มเข้ารับราชการ	ตำแหน่ง เสมียน กรมการเมือง กรมพลำงัก (กรมการปกครองปัจจุบัน) กระทรวงมหาดไทย
วันเริ่มรับราชการ	วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ ตำแหน่งเสมียน
ตำแหน่งครั้งสุดท้าย	ปลัดกระทรวงเศรษฐกิจ และปลัดกระทรวงเศรษฐกิจ ผู้ใช้อำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ (ระหว่างการปฏิวัติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔-๒๕๑๕)
วันเกษียณอายุราชการ	วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๕
อายุราชการรวม	๔๙ ปี ๒ เดือน (รวมเวลาราชการทวีคูณด้วย) โดยรับราชการตั้งแต่ตำแหน่งเสมียนอันเป็นตำแหน่งขั้นต้น จนถึงตำแหน่งปลัดกระทรวงอันเป็นตำแหน่งสูงสุดของข้าราชการประจำ

ภริยาคุณู๋ชีวิต
คุณหญิงรัตนา กาญจนดุล

บุตรสาว

นางสาวจันทรา กาญจนดุล
(นางจันทรา อินทรฤต)

จิตณรงค์ อินทรฤต, จันทรา อินทรฤต
ภาทิส อินทรฤต, โสฬพัฒน์ อินทรฤต

การศึกษา และวุฒิการศึกษา

๑. สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๘ โรงเรียนอัสสัมชัญ แผนกฝรั่งเศส เลขประจำตัว ๕๒๙๒ โดยศึกษาตั้งแต่ชั้นมูลจนจบมัธยมปีที่ ๘
๒. โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม ซึ่งต่อมาได้โอนมาเป็นคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำเร็จการศึกษาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ และเป็นเนติบัณฑิตไทยโดยเป็นสามัญสมชิกสำนักแห่งเนติบัณฑิตยสภา
๓. สอบชิงทุนรัฐบาล ทุน ก.พ. รุ่นที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้เป็นที่ ๑ หน่วยมหาดไทย ได้เดินทางไปศึกษาต่อชั้นปริญญาโทและชั้นปริญญาเอก ที่มหาวิทยาลัยกรุงปารีส (Faculté de Droit de L' Université de Paris) ประเทศฝรั่งเศส โดยได้รับเทียบจากทางการมหาวิทยาลัยเป็นรายบุคคล ให้เข้าศึกษาชั้นปริญญาโทได้โดยตรง สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยกรุงปารีส ได้รับประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงและปริญญาบัตรดังต่อไปนี้
 - ๓.๑ Diplôme d' Études Supérieures de Droit Public (ประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงทางกฎหมายมหาชน) เทียบเท่าชั้นปริญญาโท
 - ๓.๒ Diplôme d' Études Supérieures d' Économie Politique (ประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงทางเศรษฐศาสตร์ รุ่นที่ ๑) เทียบเท่าชั้นปริญญาโท
 - ๓.๓ ปริญญาเอก Docteur en Droit (นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต)
๔. ปริญญาบัตรและเข็มวิทยฐานะจากวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรไทย กระทรวงกลาโหม (รุ่นที่ ๑) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙
๕. นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๖. รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ภาพถ่ายขณะศึกษาดูงานที่ต่างประเทศ

สมัยศึกษาที่ต่างประเทศ

อุปสมบท

หนึ่งพรรษา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ ที่วัดราชาธิวาสวิหาร กรุงเทพมหานคร
มีฉายาว่า "กิตติพนฺธุโล" โดยมีพระศาสนโศภน (ปลอด อุตถการี ปธ.๙)
ขณะที่ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระธรรมโกศาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์

บวชที่วัดราชาธิวาสวิหาร พุทธศักราช ๒๔๙๓

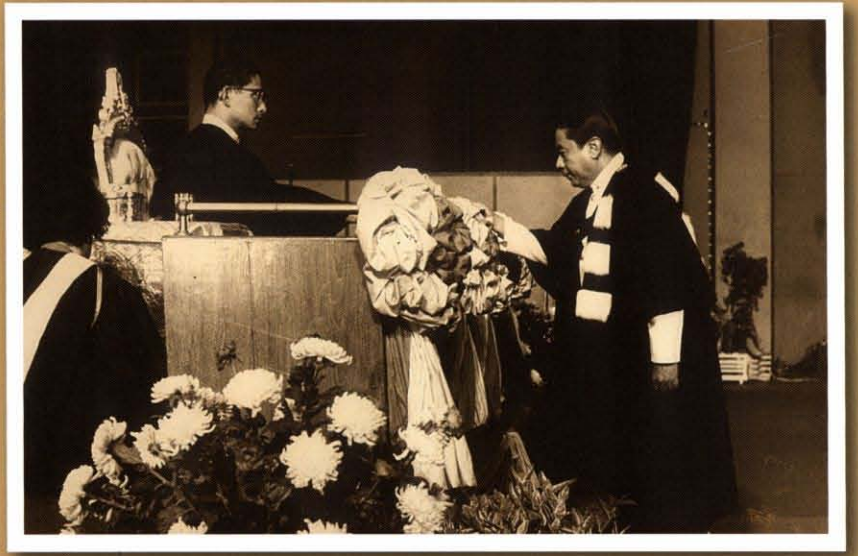
พระกิตติพยุญโส พ.ศ. ๒๔๘๓ วัดราชาธิวาสวิหาร กรุงเทพมหานคร

ตำแหน่งหน้าที่ที่สำคัญในอดีต

๑. หัวหน้าที่ปรึกษาการเทศบาล (ภายหลังเปลี่ยนชื่อตำแหน่งเป็นหัวหน้าผู้ตรวจการเทศบาล) ประจำจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี กระทรวงมหาดไทย
๒. ปลัดจังหวัดพระนคร กระทรวงมหาดไทย
๓. ผู้รักษาการในตำแหน่งนายกเทศมนตรี เทศบาลนครธนบุรี ในคณะเทศมนตรีชั่วคราวที่ข้าหลวงประจำจังหวัดพระนครและธนบุรีตั้ง เนื่องจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยสั่งให้คณะเทศมนตรีนครธนบุรี ออกจากตำแหน่งทั้งคณะ
๔. เลขานุการกรมการค้าภายใน
๕. อธิบดีกรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ (ครั้งที่ ๑)
๖. อธิบดีกรมเศรษฐกิจสัมพันธ์ กระทรวงเศรษฐกิจ (กรมส่งเสริมการส่งออก)
๗. อธิบดีกรมการค้าภายใน กระทรวงเศรษฐกิจ (ครั้งที่ ๒)
๘. ปลัดกระทรวงเศรษฐกิจ
๙. ปลัดกระทรวงเศรษฐกิจผู้ใช้อำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ (ระหว่างการปฏิบัติเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๑๕)
๑๐. อาจารย์ผู้สอนวิชากฎหมายโดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายปกครองและวิชารัฐศาสตร์ชั้นปริญญาตรี และชั้นปริญญาโท ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๕ ถึง พ.ศ. ๒๕๓๙ รวม ๕๔ ปี) โดยเป็นคนบดคนแรกของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเป็นผู้ก่อตั้งคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๑๑. เป็นศาสตราจารย์พิเศษ ผู้สอนวิชานิติศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยหลักของประเทศในทั้งสองมหาวิทยาลัย และได้ทำการสอนวิชากฎหมายในมหาวิทยาลัยทั้งสองมาเป็นเวลารวมถึง ๕๒ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๕ ถึง พ.ศ. ๒๕๓๗
๑๒. คนบดคนแรกผู้ก่อตั้งคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๑๓. กรรมการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ และกรรมการสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ
๑๔. สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นรัฐสภาทำหน้าที่นิติบัญญัติด้วย ตามธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร (พุทธศักราช ๒๕๐๒)
๑๕. สมาชิกวุฒิสภา ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช ๒๕๑๑)
๑๖. กรรมการวินิจฉัยร้องทุกข์ คณะกรรมการกฤษฎีกา
๑๗. ประธานสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน
๑๘. นายกราชบัณฑิตยสถาน

สมัยรับราชการ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษา
จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปีการศึกษา ๒๕๑๔ ที่หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ทรงพระราชทานปริญญารัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์แก่
ดร.ประยูร กาญจนกุล ด้วย
ที่มา หนังสือพิมพ์ ข่าวพาณิชย เสาร์ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๑๕

ประวัติการทำงาน

การปฏิบัติหน้าที่ราชการพิเศษในต่างประเทศ ของศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล

ครั้งที่	พ.ศ.	กิจกรรม
๑.	๒๖ ก.ย. - ๑๑ พ.ย. ๒๔๙๕	เป็นผู้แทนในคณะผู้แทนรัฐบาลไทยไปเชื่อมความสัมพันธ์ทางการค้ากับฮ่องกง ญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ ออสเตรเลีย อินโดนีเซีย และสิงคโปร์
๒.	๒๐ - ๒๔ ก.ย. ๒๔๙๗	เป็นผู้แทนรัฐบาลไทยไปประชุมคณะกรรมการพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับโภคภัณฑ์ (Committee on Commodities Problems) ขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organisation of the United Nations) (FAO) ครั้งที่ ๒๔ ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี
๓.	๒๕ ก.ย. - ๔ ธ.ค. ๒๔๙๗	ไปดูงานคลังสินค้า ไซโล โรงสีข้าว ตลาดกลางขายส่งและตลาดขายปลีก ไข่ ผัก และผลไม้ ห้างสรรพสินค้า ห้างเยน ในประเทศต่าง ๆ คือ ประเทศอิตาลี สวิตเซอร์แลนด์ ฝรั่งเศส เยอรมนี ตะวันตก อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และฮ่องกง และได้นำวิธีการมาใช้ในการจัดตั้งองค์การคลังสินค้า และตลาดกลางขายส่งไข่ ผักและผลไม้ขึ้นในประเทศไทย
๔.	๘ - ๑๑ ส.ค. ๒๔๙๘	เป็นผู้แทนในคณะผู้แทนรัฐบาลไทย เดินทางไปราชอาณาจักรลาว เพื่อมอบข้าวที่รัฐบาลไทยบริจาคช่วยราชอาณาจักรลาว
๕.	๑ - ๖ ธ.ค. ๒๔๙๙	เป็นผู้แทนในคณะทูตสันถวไมตรีของรัฐบาลไทยไปเยือนราชอาณาจักรลาว
๖.	พ.ศ. ๒๔๙๙	เป็นประธานคณะกรรมการพิจารณาช่วยเหลือราชอาณาจักรลาวในทางเศรษฐกิจ ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง
๗.	๑๘ - ๒๗ เม.ย. ๒๔๙๙	เป็นผู้แทนกระทรวงเศรษฐกิจในคณะทูตพิเศษของรัฐบาลไทยไปเยือนสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน)
๘.	๔ พ.ค. - ๑๘ ก.ค. ๒๕๐๒	เป็นกรรมการในคณะกรรมการขอรับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง โดยมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นประธาน ณ กรุงวอชิงตัน
๙.	๔ ก.ย. - ๒๑ ต.ค. ๒๕๐๓	ไปดูงานเกี่ยวกับโรงฆ่าสัตว์ที่ประเทศเดนมาร์ก ในฐานะที่เป็นกรรมการบริษัทสหสามัคคีค้าสัตว์ โดยกระทรวงมหาดไทยได้มอบหมายให้เป็นผู้เจรจาทำบริษัทในเดนมาร์ก เพื่อทำสัญญาจ้างให้ก่อสร้างโรงฆ่าสัตว์ที่ซอยกล้วยน้ำไท เขตพระโขนง
๑๐.	๒๔ เม.ย. - ๓ พ.ค. ๒๕๐๔	ไปดูงานเกี่ยวกับการค้าไข่ ในฐานะกรรมการสหพันธ์สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าสัตว์ และดูงานเกี่ยวกับการค้ากระสอบ ในฐานะที่เป็นกรรมการผู้อำนวยการ บริษัท ปอไทย จำกัด ที่ได้จัดตั้งขึ้นที่ประเทศมาเลเซีย และสิงคโปร์
๑๑.	๑๖ - ๑๗ พ.ค. ๒๕๐๕	ไปดูงานโรงงานทอกระสอบ เกี่ยวกับการทอกระสอบ ซึ่งบริษัท ปอไทย จำกัด เป็นคู่สัญญาให้เอกชนส่งปอไทยไปจ้างทอกระสอบที่ไต้หวันและญี่ปุ่น
๑๒.	๕ ก.ย. - ๕ ต.ค. ๒๕๐๘	ไปประชุมในการประชุมสากลของศูนย์กฎหมายเพื่อสันติภาพแห่งโลก (World Peace through Law Centre) ณ กรุงวอชิงตัน ในฐานะที่เป็นหัวหน้าแผนกวิชานิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หลังจากการประชุมเสร็จแล้ว ได้เดินทางไปเยี่ยมคณะนิติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกาเพื่อศึกษาหลักสูตรของมหาวิทยาลัยเหล่านั้น และนำหลักสูตรการสอนวิชานิติศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไปแสดงเพื่อประโยชน์ในการที่นิสิตของไทยจะไปศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยนั้น ๆ
๑๓.	๒๗ ส.ค. - ๑๑ ก.ย. ๒๕๐๙	เป็นผู้แทนในคณะผู้แทนรัฐสภาไทยไปประชุมสหภาพสมาชิกรัฐสภาแห่งเอเชีย ครั้งที่ ๒ ที่กรุงโซล ประเทศเกาหลีใต้ ในฐานะที่เป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ

ครั้งที่	พ.ศ.	กิจกรรม
๑๔.	๒๔ พ.ย. - ๔ ธ.ค. ๒๕๑๐	เป็นผู้แทนในคณะผู้แทนรัฐสภาไทยในการประชุมสหภาพสมาชิกรัฐสภาแห่งเอเชีย (Asian Parliamentarians' Union) (APU) ครั้งที่ ๓ ที่กรุงเทพฯ โดยเป็นประธานคณะผู้แทนไทยในคณะกรรมการการเศรษฐกิจ
๑๕.	๖ - ๘ ส.ค. ๒๕๑๑	เป็นผู้แทนในคณะผู้แทนรัฐสภาไทยในการประชุมคณะมนตรีสหภาพสมาชิกรัฐสภาแห่งเอเชีย ครั้งที่ ๔ ที่กรุงเทพฯ และได้รับเลือกให้ทำหน้าที่ประธานในการประชุมของคณะกรรมการการเศรษฐกิจ
๑๖.	๒๙ พ.ย. - ๑๔ ธ.ค. ๒๕๑๑	เป็นผู้แทนในคณะผู้แทนรัฐสภาไทยไปประชุมสหภาพสมาชิกรัฐสภาแห่งเอเชีย ครั้งที่ ๔ ที่กรุงมะนิลา ประเทศฟิลิปปินส์
๑๗.	๒๐ พ.ค. - ๑๓ มิ.ย. ๒๕๑๒	ไปดูงานเกี่ยวกับการจัดการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศฝรั่งเศส ตามคำเชิญของรัฐบาลฝรั่งเศส ในฐานะศาสตราจารย์ หัวหน้าแผนกวิชาประวัติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๑๘.	๔ - ๑๑ พ.ย. ๒๕๑๒	เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยระดับเจ้าหน้าที่ไปประชุมในการประชุมคณะกรรมการร่วมไทย - ญี่ปุ่น เพื่อส่งเสริมการค้า ณ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น และขากลับได้แวะดูงานเขตอุตสาหกรรมเพื่อส่งออก และโรงงานอุตสาหกรรมในไต้หวัน
๑๙.	๙ - ๒๑ ธ.ค. ๒๕๑๒	เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนการค้าไทย นำคณะผู้แทนประกอบการค้าเอกชนไปเยือนประเทศอิตาลี เพื่อติดต่อกำหนดการค้ากับผู้ประกอบการค้าในประเทศอิตาลี ตามคำเชิญของรัฐบาลอิตาลี
๒๐.	๒๐ มี.ค. - ๑๖ เม.ย. ๒๕๑๓	เป็นหัวหน้าคณะทูตสันถวไมตรีทางเศรษฐกิจ ไปเยือนสาธารณรัฐไนเจอร์ แอฟริกา แทนนายกรัฐมนตรี ตามคำเชิญของประธานาธิบดีแห่งไนเจอร์ และได้ไปเยือนประเทศอื่น ๆ ในแอฟริกา คือ ประเทศเคนยา ไนจีเรีย โกตดิวัวร์ เซเนกัล โมร็อกโก กับประเทศในยุโรป คือ ประเทศสเปน และโปรตุเกสด้วย
๒๑.	๑๗ - ๑๘ มี.ค. ๒๕๑๕	เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยไปประชุมในการประชุมเพื่อส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ ไทย-จีน ณ กรุงไทเป สาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน)
๒๒.	๑๘ - ๒๕ มี.ค. ๒๕๑๕	เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยระดับรัฐมนตรีไปประชุมในการประชุมคณะกรรมการร่วมไทย - ญี่ปุ่น เพื่อส่งเสริมการค้า ณ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น
๒๓.	๔ - ๒๕ เม.ย. ๒๕๑๕	เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยระดับรัฐมนตรีไปประชุมในการประชุมของสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา (United Nations' Conference on Trade and Development) (UNCTAD) ครั้งที่ ๓ ณ กรุงซานโตอาโก ประเทศชิลี
๒๔.	๑๔ - ๑๗ ส.ค. ๒๕๑๖	ในฐานะกรรมการผู้จัดการทั่วไปบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ไปร่วมประชุม The Fifth Regional Conference of Development Banks of Asia ที่กรุงมะนิลา ซึ่งธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank) (ADB) เป็นผู้จัด
๒๕.	๒๔ ส.ค. - ๖ ก.ย. ๒๕๑๖	เดินทางไปลงนามในสัญญาเงินกู้ระหว่างบริษัทกับสถาบันเครดิตเพื่อการบูรณะแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน (Kreditanstalt für Wiederaufbau) หรือ KfW ครั้งที่ ๓ และแวะเยี่ยมสถาบันการเงินที่เดนมาร์ก
๒๖.	๒๙ มี.ค. - ๑๖ เม.ย. ๒๕๑๗	เดินทางไปเจรจาทำข้อตกลงขอกู้เงินจากธนาคารโลกครั้งที่ ๒ จำนวนเงิน ๑๒ ล้านดอลลาร์สหรัฐ อเมริกกันจนสำเร็จ
๒๗.	๒๔ - ๒๙ มิ.ย. ๒๕๑๗	ไปร่วมประชุม Fifth Meeting on Co-operation among Industrial Development Financing Institutions ที่ Tunis ซึ่ง UNIDO เป็นผู้จัด และหลังจากนั้นได้เดินทางไปประเทศเยอรมันตะวันตกเพื่อติดต่อกับ KfW และกระทรวงการร่วมมือทางเศรษฐกิจแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน (Ministry of Economic Co-operation) เกี่ยวกับเรื่องการใช้เงินกู้ครั้งที่ ๓ และเจรจาขอกู้เงินอีก DM ๑๕ ล้าน รวมทั้งการขอต่อเวลาทำงานของผู้เชี่ยวชาญเยอรมัน ๒ คน โดยเดินทางกลับถึงประเทศไทยวันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๑๗

ลัดดา แนะนำ...บุคคลในข่าว

คณบดีคนแรก นิติศาสตร์จุฬาฯ

สภามหาวิทยาลัยจุฬาฯ เห็นชอบให้แต่งตั้งศาสตราจารย์ประยูร กาญจนดุล ดำรงตำแหน่งคณบดีคนแรกของคณะนิติศาสตร์ อันเป็นคณะใหม่ในมหาวิทยาลัยแห่งนี้แล้ว ศาสตราจารย์ประยูร อายุ ๖๐ ปี (เกิด ๑๕ มกราคม ๒๔๕๔) บุตรหลวงชำนาญโกศัยศาสตร์ จบ ม. ๘ อัลสัสม์ชัญ ปี ๒๔๗๒ เนติบัณฑิตไทย ปี ๒๔๗๖ แล้วไปศึกษาต่อยังกรุงปารีสจนจบด็อกเตอร์อังกฤษ ปี ๒๔๘๓ กลับมารับราชการกระทรวงมหาดไทย เขาเคยเป็นปลัดจังหวัดพระนคร ต่อมาโอนไปเป็นเลขานุการกรมการค้าภายในกระทรวงเศรษฐกิจจนได้เลื่อนเป็นอธิบดีกรมนี้ และเคยเป็นอธิบดีกรมเศรษฐกิจสัมพันธ์ ด้วยปัจจุบันเป็นปลัดกระทรวงเศรษฐกิจและกำหนดจะเกษียณอายุราชการในวันที่ ๓๐ กันยายน ศกนี้

จาก หนังสือพิมพ์ เดลินิวส์

ฉบับวันพุธที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๕

เกียรติประวัติในราชการ

พิศดาร

เมื่อวันเสาร์ที่ ๒๓ กันยายนนี้ เศรษฐกรจังหวัดทั่วราชอาณาจักร ได้จัดให้มีการเลี้ยงส่งปลัดกระทรวงเศรษฐกิจ ดร.ประยูร กาญจนกุล ในวาระที่จะต้องพ้นจากตำแหน่งเพื่อรับบำนาญงานนั้นนอกจากเศรษฐกรจังหวัดปัจจุบันแล้ว ยังมีผู้แทนกระทรวงเศรษฐกิจจากบางประเทศ ผู้ซึ่งเคยเป็นเศรษฐกรจังหวัด พาณิชย์จังหวัดรุ่นเก่าๆ ได้ถูกเชื้อเชิญให้เข้าร่วมงานด้วย

ระหว่างการเดินทางได้มีกรกล่าวสุนทรพจน์โดยคุณชัย นิธิประภา อธิบดีกรมทะเบียนการค้า ผู้ซึ่งเคยเป็นพาณิชย์จังหวัดอาอุโสในสมัยที่ยังเป็นกรมพาณิชย์อยู่ ทำความถึงความยากลำบากในการบริหารราชการส่วนภูมิภาคของข้าราชการกระทรวงนี้ในสมัยริเริ่มตั้งพาณิชย์จังหวัดใหม่ ๆ เพราะสมัยนั้นมีฐานะต่ำต่อยกกว่าข้าราชการของหน่วยอื่นด้วยประการต่าง ๆ และได้สดุดีปลัดกระทรวงว่า นับตั้งแต่โอนมาอยู่กระทรวงเศรษฐกิจ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมต่าง ๆ มา ก็ได้ให้ความเอาใจใส่แก่เศรษฐกิจจังหวัดมาเป็นลำดับ จนถึงปัจจุบันนี้ มีเศรษฐกิจจังหวัดเพิ่มขึ้นจนเกือบทุกจังหวัด ทั้งได้เลื่อนขั้นให้สูงขึ้น จนเทียบเท่าข้าราชการกระทรวงอื่น ๆ ในต่างประเทศก็ได้เพิ่มตำแหน่งผู้แทนทางการพาณิชย์ขึ้นหลายประเทศ วาหะสำคัญที่สุดที่คุณชัย นิธิประภา ได้กล่าวก็คือ ความซื่อสัตย์สุจริตของท่านปลัดกระทรวงนับตั้งแต่มารับราชการกระทรวงเศรษฐกิจ จนจะพ้นหน้าที่ไปในวันสองวันนี้แล้ว ไม่เคยมีชื่อเสียงแปดเปื้อนต่างพร้อมหรือได้ยินบุคคลใด ๆ นินทาว่าร้ายท่านในด้านความซื่อสัตย์สุจริตต่อแผ่นดิน ซึ่งควรแก่การคารวะจากผู้อยู่ได้บังคับบัญชา ทั้งกายและใจด้วยความบริสุทธิ์

ในปัจจุบัน ผู้เขียนมิได้เป็นข้าราชการ แต่รู้สึกซาบซึ้งในคำกล่าวตอบของท่านปลัดกระทรวงซึ่งควรจะเรียกว่าให้โอกาสข้าราชการที่มาร่วมงานมากกว่า ท่านได้กล่าวถึงความเย้ายวนต่าง ๆ ในกระทรวงเศรษฐกิจว่ามีอยู่มากมาย แต่ที่ท่านประพฤติตนอยู่ได้โดยไม่ออกนอกหนทางก็เพราะความอดกลั้น ความยับยั้งชั่งใจ รู้จักศักดิ์ศรีในความเป็นข้าราชการ และที่สำคัญที่สุดจะไม่ยอมให้ใครมาซื้อท่านได้ ยิ่งกว่านั้นการบีบบังคับใด ๆ จากเบื้องบนลงมา หากไม่อยู่ในทางที่ชอบที่ควร ก็ควรจะคัดค้านตามวิสัยของข้าราชการที่สัตย์ซื่อต่อแผ่นดินและไม่ควรโอนอ่อนผ่อนตามด้วย

เรื่องดังกล่าวข้างต้นเป็นเรื่องภายใน แต่ผู้เขียนเห็นว่าในสถานการณ์ปัจจุบัน ไม่ว่าจะหนังสือพิมพ์หรือประชาชน ถ้าถึงกล่าวขวัญถึงการทุจริตหรือคอร์รัปชันของข้าราชการกันจนชินหู ไม่ว่าจะทางเบื้องสูงจะปฏิเสธลงมาด้วยประการใด ๆ ว่าเป็นเรื่องของข้าราชการส่วนน้อยก็ดี ให้ประชาชนหาหลักฐานมาเพื่อพิจารณาลงโทษก็ดี ประชาชนก็ยังหวั่นใจเชื่อไม่ว่าข้าราชการส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในความซื่อสัตย์สุจริตเพราะได้เห็นคำตากันอยู่ทุก ๆ วัน

ดังนั้น ข้าราชการผู้ใดอ้าปากตะโกนว่าตนเองซื่อสัตย์สุจริต แต่ถ้าโกงแผ่นดินแล้วกรรมต้องตามทันอย่างแน่นอน ไม่ต้องถึงชาติหน้าหรือหากแต่เพียงชาตินี้ก็พอ วาหะของท่านปลัดกระทรวงเศรษฐกิจผู้จากราชการไปแล้วในขณะนี้จึงไม่เพียงแต่ข้าราชการของกระทรวงเศรษฐกิจเท่านั้นที่ควรจะจดจำข้าราชการทั้งหลายควรจะสำเหนียกไว้ด้วยว่าความซื่อสัตย์สุจริตต่อแผ่นดินนั้นเป็นอมตะ การตั้งพระพุทธรูปบูชาไว้ในห้องทำงานอันเป็นแผ่นดินสมัยใหม่ แล้วไหว้กราบอยู่ทุกวันนี้ถึงจะกราบไหว้วันละหลายร้อยครั้ง แต่ถ้าจิตใจยังสกปรกไม่ยึดถือพระธรรมแล้ว ก็จะไม่เกิดประโยชน์อันใด

จาก หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ

ณ วันที่ ๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๕

ศ. ดร.ประยูร กาญจนกุล

ตุลาคม ๒๕๑๒ - ตุลาคม ๒๕๑๕

"...ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตในการทำงาน
พร้อมทั้งสำนึกในหน้าที่และความจำเป็นในการ
แก้ปัญหาเศรษฐกิจในทุกด้าน..."

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงเศรษฐกิจสมัยก่อนที่จะเปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวงพาณิชย์ ในช่วง พ.ศ. ๒๕๑๒ - ๒๕๑๕ ท่านรับราชการอยู่กระทรวงพาณิชย์ กว่า ๓๐ ปี มีผลงานโดดเด่นทั้งภายในและต่างประเทศรวมอายุราชการได้ ๔๙ ปี ๒ เดือน โดยรับราชการ ตั้งแต่ตำแหน่งเสมียน ซึ่งเป็นตำแหน่งขั้นต้น จนถึงตำแหน่งปลัดกระทรวงอันเป็นตำแหน่งสูงสุดของข้าราชการประจำ ท่านได้มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจของประเทศในหลายด้าน ทั้งด้านการเงิน การคลัง การค้าทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ

ในช่วงที่รับราชการอยู่ที่กรมการค้าภายใน ท่านได้ส่งเสริมให้มีการผลิตกระสอบจากปอแก้วที่ผลิตได้มากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้ไม่ต้องสั่งซื้อกระสอบจากต่างประเทศนับเป็นมูลค่ากว่า ๓๐๐ ล้านบาท น้ำตาลทรายขาวที่เคยสั่งซื้อจากต่างประเทศทั้งหมดก็ได้ช่วยผลักดันให้มีการผลิตน้ำตาลทรายขาวจากอ้อย จนมีปริมาณเพียงพอใช้ในประเทศ เนื่องจากประเทศไทยผลิตอ้อยได้เป็นจำนวนมาก และยังเป็นผู้ริเริ่มนำระบบตลาดกลางขายส่งตามแบบที่นิยมใช้ในต่างประเทศมาใช้ และได้ปฏิรูประบบการแบกหามสินค้าตามตลาดขายส่งใหญ่ๆ โดยใช้รถเข็นเป็นเครื่องทุ่นแรงแทนการแบกหามจนเป็นที่แพร่หลายในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีผลงานอีกมากมาย อาทิ

- เป็นผู้ริเริ่มนำระบบการประกันปริมาณและราคาสินค้า โดยจัดให้ตั้งองค์การคลังสินค้าขึ้นเพื่อประโยชน์แก่ผู้บริโภค และกลีกรผู้ผลิต

- ริเริ่มระบบการปิดป้ายแสดงราคาสินค้าที่กำหนดแทนระบบการต่อราคา
- จัดตั้งกองทุนเงินกู้เพื่อส่งเสริมการค้าของคนไทยขึ้น และรับร้านค้าในความสงเคราะห์ของกรมการค้าภายใน เพื่อให้เป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าของราชการเมื่อเกิดความขาดแคลนหรือมีราคาสูงเกินควรในจังหวัดพระนครหรืออยุธยาและจังหวัดธนบุรีกว่าพันร้าน
- ดำเนินการให้มีกฎหมายวางระเบียบการจัดตั้งหอการค้า และสมาคมการค้าขึ้นเพื่อป้องกันการผูกขาด หรือจำกัดการค้าโดยเสรีในการประกอบธุรกิจต่างๆ

ในระหว่างที่รับราชการอยู่ ท่านได้ใช้เวลาไปสอนในมหาวิทยาลัย พร้อมกับการปฏิบัติหน้าที่ราชการไปด้วย รวมเป็นเวลาถึง ๕๗ ปี มีลูกศิษย์ลูกหาที่มีตำแหน่งสูงถึงระดับนายกรัฐมนตรี ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานศาลฎีกาหลายคน จำนวนศิษย์ของท่านรวมแล้วกว่าหมื่นคน

ในปัจจุบันท่านมีอายุ ๙๔ ปี หลังเกษียณอายุราชการแล้ว ท่านยังคงรับใช้ชาติด้วยการทำงานด้านวิชาการให้แก่ราชบัณฑิตยสถานและคณะกรรมการกฤษฎีกา โดยได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นศาสตราจารย์พิเศษทั้ง ๒ มหาวิทยาลัย คือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและยังได้รับโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งราชบัณฑิต สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน ทั้งเคยเป็นนายกราชบัณฑิตยสถานอยู่สมัยหนึ่ง ปัจจุบันเป็นกรรมการกฤษฎีกา ประธานคณะที่ ๘ นอกจากนี้ท่านยังเป็นประธานกรรมการบัญญัติศัพท์ทางวิชาการภาษาอังกฤษเป็นไทยอีกหลายคณะ เพื่อส่งเสริมให้มีการใช้ศัพท์ทางวิชาการเป็นภาษาไทย

สำหรับข้าราชการกระทรวงพาณิชย์ ในปัจจุบันท่านได้ฝากข้อคิดในการทำงานว่า

“...ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต...”

ทั้งนี้ เพราะกระทรวงพาณิชย์มีหน้าที่ในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจการค้าของประเทศ ดูแลการครองชีพของประชาชนรวมทั้งการรักษาระดับปริมาณและราคาสินค้าให้แก่ผู้ผลิตและผู้บริโภค ส่งเสริมการค้าและสนับสนุนให้ผู้ประกอบการค้าชาวต่างประเทศ

ดร.ประยูร กาญจนดุล
ปลัดและรอมว. กระทรวงเศรษฐกิจ
W.F. ๒๕๑๓-๒๕๑๕

ผมเป็นอธิบดีกรมการค้าภายในมา ๑๗ ปี อธิบดีกรมเศรษฐกิจ
สัมพันธ์ ๒ ปี

เมื่อปี ๒๕๑๒ ผมได้เลื่อนขึ้นเป็นปลัดกระทรวงเศรษฐกิจ ตอนนั้น
กระทรวงพาณิชย์เปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวงเศรษฐกิจ จนกระทั่งผมเกษียณ
อายุแล้ว ปีถัดไปเขาก็เปลี่ยนชื่อกระทรวงเศรษฐกิจกลับเป็นกระทรวง
พาณิชย์ ผมเป็นปลัดกระทรวงเศรษฐกิจคนสุดท้าย

วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๔ เกิดการปฏิวัติในสมัยจอมพลถนอม
ขณะนั้นผมเป็นปลัดกระทรวงเศรษฐกิจ ก็ไม่มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
เศรษฐกิจอีกตำแหน่งหนึ่ง ในฐานะปลัดกระทรวงเศรษฐกิจผู้ใช้
อำนาจของ รอมว. ปลัดกระทรวงเศรษฐกิจ จนกระทั่งวันเกษียณอายุ
ราชการเมื่อ ๓๐ กันยายน ๒๕๑๕

เมื่อผมมาเป็นปลัดกระทรวงเศรษฐกิจ ผมก็มาตั้งเป้าหมายใน
การที่จะลดการขาดดุลการค้าของประเทศ เวลานั้นมันขาดดุลอยู่ราวๆ
๙,๐๐๐ ล้านบาทไม่มาก เพราะเวลานั้นมีตั้งแสนล้านบาท

ผมก็ตั้งเป้าหมายว่าผมจะลดลงมาปีละ ๒,๐๐๐ ล้านบาท ก็ลดลงมา
ได้ ตอนนั้นผมพ้นจากตำแหน่งก็เหลือ ๖,๐๐๐ ล้านบาท

วิธีลดก็คือ ผมพยายามที่จะให้มีการผลิตสินค้าที่เรามีวัตถุดิบทดแทนสินค้านำเข้า ที่จัดเป็นผลสำเร็จก็มีเรื่องกระสอบป่าน เมื่อก่อนเราสั่งกระสอบจากอินเดียปีละตั้ง ๒๐๐ ล้านบาท ข้าวที่ส่งไปนอกก็ใส่กระสอบอินเดียทั้งนั้น

ตอนนั้นเราปลูกปอนิดๆ หน่อยๆ ตอนหลังถึงมาส่งเสริมให้ปลูกมากขึ้นทางภาคอีสาน ผมก็ตั้งโครงการขึ้น โดยนำปอที่ผลิตได้มาทอกระสอบขายและใช้แทน ก็ได้ตั้งบริษัท ปอไทย จำกัด มีรัฐบาลเป็นเจ้าของ บริษัทนี้ตั้งขึ้นตั้งแต่สมัยผมอยู่กรมการค้าภายในแล้ว แล้วเกี่ยวเนื่องกันมา

ตอนนั้นเรามีโรงงานผลิตกระสอบอยู่โรงเดียวที่บางกระสอบผลิตได้ไม่เท่าไร และผลิตออกมาแล้วก็ขายไม่ได้ ตอนนั้นขายใบละ ๗ บาทเท่านั้น ผมเลยใช้วิธีรับกระสอบของโรงงานกระสอบมาขายให้ โดยคนที่จะสั่งกระสอบนอกเข้ามาจำหน่าย ต้องซื้อกระสอบใน ๑ ต่อ ๓ ลัง ๓ ใบ ต้องซื้อกระสอบใน ๑ ใบ เพราะฉะนั้นเราผลิตได้ ๑ ใบ ๓ ของที่ต้องการใช้ก็ทำให้ระบายกระสอบที่ผลิตในประเทศได้ทั้งหมด ไม่มีเหลือตกค้าง ก็มีผลทำให้มีการตั้งโรงงานกระสอบขึ้นในประเทศไทยเพิ่มขึ้นอีกหลายโรง

นอกจากจะผลิตกระสอบได้พอใช้ในประเทศแล้ว ในยุคที่ ดร. ประยูร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ ไทยยังส่งข้าวออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศได้มากเป็นประวัติการณ์อีกด้วย

"เวลานั้นเราส่งข้าวออก ๑.๘ ล้านตัน ปรกติส่ง ๑.๒ ล้านตัน ถ้าปีไหนที่มากถึง ๑.๘ ล้านตันละก็จะทำให้ข้าวขาดแคลน

ผมก็ใช้วิธีว่าจะส่งออกให้มาก แต่เรารู้ว่าถ้าส่งมาก ถึงตอนสิ้นปี ข้าวใหม่ยังไม่ออกมันจะขาดแคลน ก็มีการสต็อกข้าวไว้อย่างน้อยสองแสนตัน รอให้ข้าวใหม่ออกไม่ส่งออกจนหมด เพราะฉะนั้นส่งออก ๑.๘ ล้านตันก็ไม่เป็นไร ก็ถือเป็นจำนวนมากสุดในปีที่ผมทำหน้าที่รัฐมนตรี

นอกจากนั้นก็มีน้ำตาลทรายขาว ระหว่างสงครามจนกระทั่งสงครามเสร็จแล้ว เราต้องสั่งน้ำตาลจากชวา เขาเรียกว่าปัตตาเวีย ก่อนจะเป็นอินโดนีเซีย และสั่งจากไต้หวัน เขาสามารถทำน้ำตาลเกล็ดคือไม่ใช่ละเอียด

ตอนหลังเรามีการตั้งโรงงานน้ำตาลขึ้น แต่ถ้าเราไม่มีวัตถุดิบที่ผลิตน้ำตาลทรายจากอ้อยก็ทำให้ได้ไม่ดีเดียว โรงงานน้ำตาลมีที่ลำปางโรงเดียว ผมก็เลยตั้งเป้าหมายว่าต้องผลิตให้พอใช้

ในที่สุดก็บอกว่าควรจะมีผลผลิตจากอ้อย เพราะเราสามารถปลูกอ้อยได้เราทำอยู่แล้ว ก็ผลิตเพิ่มมาได้เป็นลำดับ จนกระทั่งพอเพียงใช้ในประเทศแล้วยังส่งออกได้อีก จนบัดนี้เราก็ยังไม่ต้องส่งน้ำตาลนอกกินแล้วมีส่งออก

ผมก็วางเป้าหมายไว้ว่าสินค้าอะไรที่มีมูลค่านำเข้าตั้งแต่ร้อยล้านขึ้นไปถ้าเรามีวัตถุดิบ จะส่งเสริมให้ผลิตในประเทศทดแทนการนำเข้าให้ได้ ก็สำเร็จไป ๒ อย่าง ก็พอดีเกษียณอายุ ที่จริงผมกำลังจับเรื่องกระดาษอีกอย่าง ก็เกษียณอายุเสียก่อน ก็ไม่มีใครสานต่อ แต่เสร็จไปสองอย่างก็ช่วยได้เยอะ"

บทสัมภาษณ์

อดีตอธิบดีกรมการค้าภายใน

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล

(๑๒ กันยายน ๒๔๘๘ - ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๔๙,
๑ กรกฎาคม ๒๕๔๔ - ๒๒ มีนาคม ๒๕๔๕,
๑๐ มีนาคม ๒๕๔๗ - ๓๐ กันยายน ๒๕๕๒)

เมื่อผมได้รับคำขอร้องจากท่านอธิบดีกรมการค้าภายในปัจจุบัน ขอบทสัมภาษณ์ผลงานที่ผมมีความประทับใจเพื่อให้ข้าราชการของกรม ได้รับทราบถึงงานต่างๆ ในอดีต ที่ได้ริเริ่มและร่วมกับข้าราชการกรมการค้าภายในในสมัยที่ผมดำรงตำแหน่งอธิบดีได้ทำไว้ในโอกาสที่กรมการค้าภายในจะมีอายุครบ ๖๐ ปี ในวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๔๕ ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเวลาผ่านไปอย่างรวดเร็วมากนับตั้งแต่วันแรกที่ผมได้มีโอกาสโอนมารับราชการที่กรมการค้าภายใน เมื่อปี ๒๔๘๕ อันเป็นปีที่กรมการค้าภายในได้จัดตั้งขึ้น ซึ่งเวลาได้ล่วงเลยมาถึง ๖๐ ปี แล้ว

แต่อย่างไรก็ตามผมก็รู้สึกดีใจที่ยังมีเพื่อนข้าราชการกรมการค้าภายในรุ่นปัจจุบันที่ระลึกถึงงานต่างๆ ที่ผมได้ทำและริเริ่มไว้ร่วมกับเพื่อนข้าราชการกรมการค้าภายในสมัยนั้น มาถึงวันนี้ผมยอมรับว่ามีหลายสิ่งหลายอย่างได้เปลี่ยนแปลงไป ทั้งในส่วนของงานของกรมการค้าภายในที่ได้ริเริ่มและทำไว้ในสมัยผม แต่ก็ยังมีงานหลายอย่างที่ได้แนวคิดและวิธีการที่ผมทำไว้มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นต้นว่า

- **การจัดตั้งองค์การคลังสินค้า** ซึ่งผมเป็นผู้ริเริ่มให้มีการจัดตั้งขึ้น เพื่อให้ทำหน้าที่ประกันราคาขั้นต่ำของข้าว และพืชผลแก่เกษตรกรผู้ผลิต และเป็นเครื่องมือในการจัดหาสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคเพื่อจำหน่ายให้แก่ประชาชนในยามที่สินค้าเกิดขาดแคลนหรือมีราคาสูงเกินควร ซึ่งขณะนี้ก็ยังดำเนินการอยู่ แต่วิธีการได้ปรับเปลี่ยนไปบ้าง เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์

- **การริเริ่มให้มีตลาดกลางขายสินค้า** โดยผมได้ริเริ่มจัดตั้งตลาดกลางขายส่งขึ้น ๓ แห่ง คือ ตลาดกลางไข่ เปิดที่ถนนบรรทัดทอง อำเภอปทุมวัน และตลาดผู้ผลิตผักและผลไม้ที่ท่าโรงไม้ (ปัจจุบันได้เลิกไปแล้ว) ตลาดกลางขายส่งผักและผลไม้ปากคลองตลาด (ซึ่งขณะนี้ยังดำเนินการอยู่ แต่อยู่ในความดูแลขององค์การตลาดในกำกับของกระทรวงมหาดไทย) และตลาดนัดท้องสนามหลวง ซึ่งขณะนี้กรุงเทพมหานครได้รับแนวคิดไปดำเนินการจัดตลาดนัดที่สวนจตุจักร ในเขตบางเขน และขยายไปจัดตลาดนัดจตุจักรในเขตทวีวัฒนา

- **การกำหนดให้มีการปิดป้ายแสดงรายการสินค้า** โดยกำหนดให้ร้านค้าที่จำหน่ายสินค้าประเภทอุปโภคบริโภคต้องปิดป้ายแสดงราคาสินค้าและต้องจำหน่ายสินค้าตามราคาป้ายโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมโรคภัย อันถือได้ว่าเป็นการพัฒนาาระบบการค้าปลีกให้ทันสมัย โดยไม่ต้องมีการต่อรองราคากัน ทำให้เกิดการแข่งขันโดยเปิดเผยระหว่างผู้ค้าปลีกด้วยกันและเป็นประโยชน์ต่อผู้บริโภคที่จะได้ทราบราคาก่อนตัดสินใจซื้อ และส่วนราชการในการควบคุมราคาสินค้า ซึ่งหลักการนี้ได้นำมากำหนดไว้ในพระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้า และป้องกันการผูกขาด พ.ศ. ๒๕๒๒ และต่อมาก็ได้นำบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้า พ.ศ. ๒๕๔๒ ในปัจจุบัน

- **การจัดตั้งกองทุนเงินกู้เพื่อส่งเสริมการค้าของคนไทย** โดยการจัดหาเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำให้ร้านค้าย่อยในความสงเคราะห์ของกรมการค้าภายในกู้ไปใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนในการซื้อสินค้า แม้ว่าในปัจจุบันจะได้ล้มเลิกไปแล้ว แต่ก็ได้ทราบว่ากรมการค้าภายในมีนโยบายที่จะจัดทำในลักษณะของโครงการรูปแบบใหม่

- **การตรากฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดระเบียบทางการค้า** เช่น พระราชบัญญัติสมาคมการค้า พ.ศ. ๒๕๐๙ พระราชบัญญัติหอการค้า พ.ศ. ๒๕๐๙ และเงื่อนไขควบคุมการค้าคลังสินค้า พ.ศ. ๒๕๐๐ ขึ้น ซึ่งในปัจจุบันกฎหมายทั้ง ๓ ฉบับยังคงใช้บังคับอยู่

สำหรับข้อคิดเห็นของผมในเรื่องงานของกรมการค้าภายใน ปัจจุบันนั้นผมเห็นภาวะการณ์ต่างๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก กรมการค้าภายในมีหน้าที่รับผิดชอบการค้าภายในของประเทศทั้งหมด นับเป็นภารกิจที่หนักมากและยากยิ่ง เพราะจะต้องดูแลทั้งด้านสินค้าเกษตรที่ต้องเกี่ยวข้องกับเกษตรกร ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ที่มีรายได้ต่ำให้สามารถขายผลผลิตของตนได้ในราคาที่เป็นธรรม ต้องดูแลผู้ประกอบการ แปรรูปสินค้าเกษตร ผู้ประกอบการท้องถิ่น และผู้ส่งออกให้สามารถหาสินค้าหรือวัตถุดิบได้ในปริมาณและราคาที่เหมาะสม เพราะมีฉะนั้นสินค้าอาจเกิดการขาดแคลนหรือมีการกักตุน ซึ่งอาจเกิดการขาดแคลนหรือมีการกักตุน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อถึงผู้บริโภคโดยตรง อีกทั้งยังให้ความคุ้มครองผู้บริโภคให้ได้รับความเป็นธรรมในการซื้อสินค้าไปใช้สอย รวมทั้งการส่งเสริมให้เกิดการแข่งขันทางการค้าที่เป็นธรรมในระหว่างผู้ประกอบการด้วยกัน การดำเนินภารกิจต่างๆ เหล่านี้แตกต่างไปจากในสมัยที่ผมเป็นอธิบดีกรมการค้าภายในค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตาม การทำงานสมัยนั้นนอกเหนือจากความตั้งใจ ความสนใจ ใฝ่รู้ และความซื่อสัตย์สุจริตแล้ว ข้าราชการต้องตามโลก ให้ทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การค้าที่มีการแข่งขันกันอย่างรุนแรง และที่สำคัญคือต้องมองทิศทาง หรือในแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ให้มีความชัดเจนเพื่อจะได้พร้อมที่จะเผชิญทั้งในเชิงรับและเชิงรุก

ในที่สุดนี้ ผมขอเป็นกำลังใจให้ข้าราชการกรมการค้าภายในทุกท่าน ปฏิบัติหน้าที่ราชการให้ดีที่สุด และมีประสิทธิภาพ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่ท่านปฏิบัติด้วยความตั้งใจ ด้วยความมานะอดทนและด้วยความซื่อสัตย์จะส่งผลดีต่อประชาชนคนไทยและเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นส่วนรวม ขออำนาจแห่งพระรัตนตรัยจงดลบันดาลให้กรมการค้าภายในและข้าราชการกรมการค้าภายในทุกท่านประสบแต่ความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าต่อไปชั่วกาลนาน

นายประยูร กาญจนกุล

อดีตปลัดกระทรวงเศรษฐกิจท่านสุดท้าย ก่อนที่จะเปลี่ยนชื่อ มาเป็นกระทรวงพาณิชย์ในปัจจุบัน กล่าวไว้ว่า ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๔ เกิด การปฏิวัติโดยจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งระหว่างนั้นกระทรวงเศรษฐกิจ ไม่มีรัฐมนตรีว่าการฯ แต่มอบหมายให้ปลัดกระทรวงฯ ทำหน้าที่เป็น รัฐมนตรีว่าการฯ ไปด้วย โดยท่านเป็นรัฐมนตรีอยู่ยาวนาน ๑๑ เดือน (ระหว่างปี ๒๕๑๔-๒๕๑๕)

กระทรวงเศรษฐกิจได้มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือเรื่องปาก ท้องของเกษตรกรหรือประชาชนทั่วไป เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยเฉพาะด้านการค้าในประเทศ โดยท่านเล่าให้ฟังว่า "ช่วงที่เป็น อธิบดีกรมการค้าภายในครั้งแรก ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๑ - ๒๑ มีนาคม ๒๕๑๕, ครั้งที่สอง ๑๐ มีนาคม ๒๕๑๗ - ๓๐ กันยายน ๒๕๑๒) ได้มีการสร้างองค์การคลังสินค้า เพื่อรักษาระดับราคาสินค้าอุปโภค- บริโภค และเป็นการแก้ปัญหาสินค้าขาดแคลน"

"นอกจากนี้ก็มีภารกิจเริ่มนำการประกันราคาสินค้าขั้นต่ำมาใช้ และยังคงใช้ต่อเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ ถ้าสินค้าชนิดใดตกต่ำก็จะให้ องค์การคลังสินค้าเข้าไปรับซื้อในราคาที่กำหนด แต่ไม่ได้ทำทั่วประเทศ แต่จะเข้าไปรับซื้อเฉพาะพื้นที่ราคาตกต่ำมาก โดยมีข้าวเป็นสินค้า ชนิดแรกที่เริ่มประกันราคาขั้นต่ำ และพืชผลทางการเกษตรจากนั้น ริเริ่มให้มีตลาดกลางขายส่งสินค้าขึ้นมา โดยจัดตั้งตลาดกลางขายส่ง สินค้าในกรุงเทพมหานครที่ถนนบรรทัดทอง (ปัจจุบันเลิกไปแล้ว) ตลาด กลางขายส่งผักและผลไม้ขององค์การตลาด"

และตลาดขายส่งสินค้าที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งและยังมีอยู่จนถึง ปัจจุบัน คือ ตลาดปากคลองตลาด "ตอนนั้นได้จัดตั้งตลาดขายส่ง ผักแฉวยาวราช แต่การขนส่งทางบกตอนนั้นแน่นมาก จึงได้ปรึกษากับ กระทรวงมหาดไทยเห็นว่าควรจะย้ายออกมา ผมก็มาหาทำเลเพื่อตั้ง ตลาดกลางผักและผลไม้ และต่อมาได้กลายเป็นตลาดปากคลองตลาด ตลาดกลางดอกไม้ที่ใหญ่ที่สุด เพราะขายได้ถูกมาก อยู่ติดแม่น้ำ"

เจ้าพระยา ตัดถนนด้วยสะพานทั้งทางบกและทางน้ำ ซึ่งช่วงนั้น
กรรมกรยังใช้วิธีแบกหามใช้ไม้คานอันใหญ่ช่วยกันแบก ๒ คน กว่าจะได้
แต่ละเซ่งเหนื่อยมาก ผมก็หาวิธีนำรถเข็นมาใช้ในตลาดแห่งนี้เพื่อ
ทุ่นแรงกรรมกร"

นอกจากปากคลองตลาดที่กลายเป็นตลาดกลางดอกไม้ใหญ่ที่สุด
ไปแล้วนั้น ยังมีตลาดนัดที่สำคัญอีกแห่งในกรุงเทพมหานคร คือ
ตลาดนัดสนามหลวงก่อนจะย้ายไปตั้งที่ตลาดนัดสวนจตุจักรในขณะนี้
ซึ่งเวลานั้นกรมการค้าภายในจัดตลาดนัดสนามหลวงเป็นประจำทุกสัปดาห์
และได้รับความนิยมจากประชาชนจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม ร้านค้าย่อยของไทยในอดีตส่วนใหญ่จะอยู่ในมือของ
พ่อค้าชาวจีน ทางกรมการค้าภายในพยายามให้ความช่วยเหลือร้านค้า

ย่อยของคนไทยโดยนำสินค้าที่จำเป็นขององค์การคลังสินค้า เช่น ข้าวสาร น้ำตาล ไปให้ร้านค้าของคนไทยขาย ซึ่งจากการพยายามส่งเสริมร้านค้าย่อยของคนไทยนี้เองที่มาช่วยค้ำอำนาจการต่อรองจากพ่อค้าชาวจีน โดยในสมัยของ พลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๔๙๐) ร้านค้าข้าวของชาวจีนประกาศปิดร้าน ๑ เดือน เพราะไม่พอใจที่รัฐบาลออกประกาศควบคุมร้านค้าจะต้องมาขออนุญาตจากทางการก่อน "ท่านนายกเรียกผมเข้าไปในคณะรัฐมนตรี ถามว่าจะทำอย่างไรดี ผมก็บอกว่า ผมจะส่งข้าวให้คนไทยขาย เพราะร้านค้าย่อยของคนไทยยังมี แต่มีปัญหาว่า ตอนนั้นรถขนส่งไม่มี ผมก็ขอรถของทหารมาร้อยกว่าคัน เต็มหน้ากระทรวงฯ ขนข้าวไปขายในแหล่งที่มีคนไทยอยู่มาก เช่น บางลำภู ส่วนย่านที่มีคนจีนอยู่เยอะก็เอาไว้ที่หลังปรากฏว่าขายได้แค่อาทิตย์เดียว ทางร้านค้าของคนจีนขอเปิดร้าน ดังนั้น ผมก็เลยประกาศควบคุมต่อไปนี้การค้าข้าวต้องได้รับอนุญาตจากเดิม การขายปลีกไม่ต้องขออนุญาต ก็ทำให้ร้านค้าข้าวของคนไทยสามารถแทรกตลาดได้" นายประยูรกล่าวถึงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของไทย "เราต้องเริ่มต้นตามพระราชดำริของในหลวง คือ เศรษฐกิจอย่างน้อยๆ ให้มีรายได้พอเลี้ยงชีพขั้นต้นก่อน โดยการจัดหาที่ทำกินให้แก่ราษฎร หรือการปฏิรูปที่ดินเพื่อให้เกิดผลผลิต โดยกระทรวงพาณิชย์ต้องเข้าไปช่วยดำเนินการตลาดรับซื้อสินค้าแล้วนำมาขายให้พ่อค้าก็ได้"

การปฏิบัติหน้าที่ทางวิชาการ และการสอนในมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาชั้นสูง ของ ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล

๑. ผลงานเกี่ยวกับการสอน

ที่โรงเรียนข้าราชการฝ่ายปกครอง กระทรวงมหาดไทย

- เป็นอาจารย์สอนวิชาเศรษฐศาสตร์ และวิชามรรยาทในการสมาคมในปีที่ ๑ และวิชากฎหมายปกครองในปีที่ ๒ ในโรงเรียนข้าราชการฝ่ายปกครอง กระทรวงมหาดไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๓-๒๔๘๔ ได้จัดทำคำบรรยายวิชาเศรษฐศาสตร์ วิชามรรยาทในการสมาคม และวิชากฎหมายปกครอง ซึ่งโรงเรียนข้าราชการฝ่ายปกครองได้จัดพิมพ์ขึ้นทั้ง ๓ เล่ม

ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- เป็นผู้บรรยายวิชากฎหมายปกครองที่มหาวิทยาลัย วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง หลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิต มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๕ จนกระทั่งเปลี่ยนชื่อเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และแยกออกเป็นคณะต่าง ๆ ก็ได้สอนติดต่อกันมาในคณะต่อไปนี้

(๑) คณะรัฐศาสตร์ ชั้นปริญญาตรี สอนวิชากฎหมายปกครอง ชั้นปริญญาตรี สอนวิชากฎหมายปกครองฟิสิกส์ และประวัติศาสตร์ การปกครอง ชั้นปริญญาโท

(๒) คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี สอนวิชากฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะ ทฤษฎีสัญญา ตัวเงิน ตามหลักสูตรเดิม และเมื่อได้ปรับปรุงหลักสูตรใหม่ ก็ได้สอนกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะ เอกเทศสัญญา

(๓) คณะนิติศาสตร์ สอนวิชากฎหมายปกครอง

(๔) คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ และแผนกวารสารศาสตร์ สอนวิชาการปกครองของไทย

- มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นศาสตราจารย์พิเศษแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘

- ได้เป็นกรรมการประจำคณะรัฐศาสตร์ และกรรมการประจำคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีติดต่อกันมาเป็นเวลากว่า ๓๕ ปี

- ได้รับปริญญารัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕

ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(๑) คณะรัฐศาสตร์ เป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชากฎหมายปกครอง มาตั้งแต่แรกตั้งคณะรัฐศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๕ และเป็นกรรมการประจำคณะรัฐศาสตร์ตลอดมาระหว่างนั้น

- เมื่อมีการตั้งแผนกวิชานิติศาสตร์ขึ้นในคณะรัฐศาสตร์ ใน พ.ศ. ๒๔๙๙ ก็ได้รับแต่งตั้งจากสภามหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ฯ ให้เป็นหัวหน้าแผนกวิชานิติศาสตร์ (ปัจจุบันเรียกว่า หัวหน้าภาควิชา) ตั้งแต่วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๔๙๙ จนกระทั่งโอนแผนกวิชานิติศาสตร์จากคณะรัฐศาสตร์ ไปตั้งเป็นคณะนิติศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕

ในฐานะหัวหน้าแผนกวิชานิติศาสตร์ ได้เป็นผู้วางหลักสูตร และแนวการสอนวิชานิติศาสตร์ทั้งในชั้นปริญญาตรีและในชั้นปริญญาโท ในหลักสูตรชั้นปริญญาตรีได้เริ่มให้มีการสอนภาษาอังกฤษกฎหมายขึ้นเป็นครั้งแรก ในหลักสูตรชั้นปริญญาโททางนิติศาสตร์ก็ได้ริเริ่มให้มีการศึกษากฎหมายเปรียบเทียบขึ้น โดยให้มีการสอนกฎหมายอังกฤษ อเมริกัน ฝรั่งเศส และเยอรมัน เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย

- เป็นกรรมการสภามหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ฯ ในฐานะที่เป็นหัวหน้าแผนกวิชานิติศาสตร์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๙ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๕ เมื่อได้แยกไปตั้งเป็นคณะนิติศาสตร์

(๒) คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- เป็นผู้ก่อตั้งคณะนิติศาสตร์ขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยยกฐานะแผนกวิชานิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ แยกออกมาตั้งเป็นคณะนิติศาสตร์ ตามประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ ๑๖๔ ลงวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๑๕

- ได้รับแต่งตั้งให้เป็นคณบดีคนแรกของคณะนิติศาสตร์ เป็นประธานคณะกรรมการประจำคณะนิติศาสตร์ และเป็นกรรมการสภามหาวิทยาลัยของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในฐานะที่เป็นคณบดี

- ได้เป็นผู้วางหลักสูตรชั้นปริญญาตรีและชั้นปริญญาโทของคณะนิติศาสตร์ชั้นใหม่ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

- ได้เป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชากฎหมายปกครองและวิชากฎหมายเกี่ยวกับการลงทุนในชั้นปริญญาตรี และวิชากฎหมายปกครองเปรียบเทียบในชั้นปริญญาโท และหลังจากได้พ้นจากตำแหน่งคณบดี เพราะเกษียณอายุราชการเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๑๕ แล้ว ก็ยังคงสอนที่คณะนิติศาสตร์ตลอดจนถึง พ.ศ. ๒๕๓๗

- ได้รับปริญญานิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐

- มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นศาสตราจารย์พิเศษในวิชานิติศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑

- ได้รับแต่งตั้งให้เป็นศาสตราจารย์อุปการคุณของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕

- มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นกรรมการภาคมหาวิทยาลัยผู้ทรงคุณวุฒิของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๑ ถึง พ.ศ. ๒๕๓๓

ที่สถาบันการศึกษาชั้นสูงต่าง ๆ

- ได้รับปริญญาบัตรและเข็มวิทยฐานะวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๙

- เคยเป็นผู้บรรยายพิเศษที่

(๑) วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

(๒) วิทยาลัยกองทัพอากาศ

(๓) โรงเรียนนายอำเภอ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

- เคยเป็นผู้บรรยายในการสัมมนาพัฒนานักบริหาร ระดับกระทรวง ระดับผู้ว่าราชการจังหวัด ระดับปลัดจังหวัด และระดับนายอำเภอ

ที่คณะกรรมการกฤษฎีกา

- มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษากรรมการร่างกฎหมายคณะกรรมการกฤษฎีกาติดต่อกันมา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๑ ถึง พ.ศ. ๒๕๔๓ รวมเป็นเวลา ๕๒ ปี

- เป็นประธานกรรมการร่างกฎหมาย คณะที่ ๔ คณะกรรมการกฤษฎีกามาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๗-๒๕๔๓ รวมเป็นเวลา ๑๖ ปี

- เป็นกรรมการวินิจฉัยร้องทุกข์คณะกรรมการกฤษฎีกา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๒-๒๕๒๗

- เป็นกรรมการกฤษฎีกา (เปลี่ยนชื่อจากกรรมการร่างกฎหมาย เป็นกรรมการกฤษฎีกา โดยพระราชบัญญัติคณะกรรมการกฤษฎีกา (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๔๒)

- มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษากรรมการกฤษฎีกา คณะที่ ๔ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๓ ถึงปัจจุบัน

ที่ราชบัณฑิตยสถาน

- มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นที่ราชบัณฑิตในประเภทสังคมศาสตร์ สาขาวิชานิติศาสตร์ สำนักธรรมศาสตร์และ

- ได้รับเลือกตั้งเป็นประธานสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ตั้งแต่กลาง พ.ศ. ๒๕๒๘ ติดต่อกันมาจนถึง พ.ศ. ๒๕๔๐
- ได้รับเลือกตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีสมัยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ ถึง พ.ศ. ๒๕๔๒
- เป็นประธานคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ สำนักธรรมศาสตร์ และการเมือง ซึ่งทำหน้าที่บัญญัติศัพท์นิติศาสตร์ อังกฤษ-ไทย
- เป็นประธานคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์รัฐศาสตร์ อังกฤษ - ไทย
- เป็นประธานคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์เศรษฐศาสตร์ อังกฤษ-ไทย
- เป็นประธานคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทย

๒. ผลงานเขียนและจัดทำหนังสือ ตำรา และบทความทางวิชาการต่าง ๆ

ได้เขียนและจัดทำหนังสือ ตำรา และบทความทางวิชาการ ดังต่อไปนี้

(๑) หนังสือเรื่อง "สภาจังหวัด" ซึ่งเป็นหนังสือเล่มแรกที่ได้แต่งขึ้น เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับสภาจังหวัดที่จัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ตามพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. ๒๔๗๖

(๒) หนังสือภาษาฝรั่งเศสเรื่อง "L'Organisation Administrative de la Thaïlande" ตีพิมพ์โดย Librairie Arthur Rousseau (Paris) เป็นหนังสือวิทยานิพนธ์ในการทำปริญญาเอก Docteur en Droit

(๓) คำบรรยายวิชาเศรษฐศาสตร์ วิชาบรรยายในการทำสมาคมและ วิชากฎหมายปกครองโดยสอนนักการปกครอง กระทรวงมหาดไทย จัดพิมพ์ทั้ง 3 เล่ม

(๔) คำบรรยายวิชากฎหมายปกครอง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดพิมพ์

(๕) คำอธิบายกฎหมายปกครอง ๓ เล่ม (๑,๗๖๕ หน้า) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดพิมพ์

(๖) คำบรรยายวิชาเศรษฐศาสตร์ โรงเรียนข้าราชการฝ่าย ปกครอง กระทรวงมหาดไทยจัดพิมพ์

(๗) คำบรรยายวิชาประวัติการปกครอง ชั้นปริญญาโททาง รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดพิมพ์

(๘) หนังสือเรื่อง "ศาลปกครอง" จัดพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพมารดา

(๙) หนังสือประวัติศาสตร์การปกครองของประเทศไทย จัดพิมพ์ แจกในงานพระราชทานเพลิงศพบิดา

(๑๐) คำบรรยายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ททรัพย์-สัญญา-ตัวเงิน ที่คณะพาณิชย์ศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดพิมพ์

(๑๑) คำบรรยายกฎหมายเกี่ยวกับการลงทุน คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจัดพิมพ์

(๑๒) คำบรรยายกฎหมายปกครอง สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย จัดพิมพ์แล้ว ๔ ครั้ง โดยพิมพ์ครั้งที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ ซึ่งเป็นตำรากฎหมายปกครองหลักที่ใช้สอนและศึกษาในมหาวิทยาลัย ต่างๆ ทั่วไป

(๑๓) บทความทางวิชาการอีกนับร้อยเรื่อง ลงพิมพ์ในวารสาร ทางวิชาการต่างๆ คือ นิตินิตของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดุลพาห์ ของกระทรวงยุติธรรม วารสารกฎหมายของคณะนิติศาสตร์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย วารสารราชบัณฑิตยสถาน และหนังสือที่ระลึกของราช บัณฑิตยสถาน จัดพิมพ์ในโอกาสต่างๆ เป็นกรณีพิเศษ

(๑๔) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ พิมพ์ ครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๓๘ ซึ่งคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์กฎหมาย ไทยของราชบัณฑิตยสถาน ที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง โดยมีศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นประธานกรรมการ ได้แก้ไขปรับปรุงคำที่ เป็นศัพท์กฎหมายทั้งหมดที่เก็บไว้แล้วให้ถูกต้องสมบูรณ์ตามที่ใช้อยู่ ในกฎหมายว่าด้วยเรื่องนั้นในปัจจุบัน

(๑๕) พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๓๒ ที่คณะกรรมการบัญญัติศัพท์ สำนักธรรม ศาสตร์และการเมือง ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง โดยมีศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นประธานกรรมการ ได้ตรวจสอบรับรองแล้ว

(๑๖) หนังสือศัพท์บัญญัติรัฐศาสตร์ อังกฤษ-ไทย ฉบับราช บัณฑิตยสถาน พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๒๙ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๖ พิมพ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งคณะกรรมการ จัดทำพจนานุกรมศัพท์รัฐศาสตร์ อังกฤษ-ไทย ที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง โดยมีศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นประธานกรรมการ ได้จัดทำขึ้นและกำลังทำคำอธิบายเพื่อให้สำเร็จเป็นพจนานุกรม

(๑๗) พจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พิมพ์ ครั้งที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๗ ครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓ ซึ่งคณะกรรมการ จัดทำพจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทยที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง โดยมี ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นประธานกรรมการ ได้จัดทำขึ้น

(๑๘) ศัพท์บัญญัตินิติศาสตร์ อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งมี ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นประธานกรรมการและเป็น ผู้รวบรวมเสนอทั้งหมด มีศัพท์กว่า ๗,๕๒๕ คำ ราชบัณฑิตยสถาน ได้จัดพิมพ์เป็นครั้งที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๑ ครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓

(๑๙) ศัพท์บัญญัติเศรษฐศาสตร์ อังกฤษ-ไทย ที่คณะกรรมการ จัดทำพจนานุกรมศัพท์เศรษฐศาสตร์ โดยมีศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล เป็นประธานกรรมการ กำลังจัดทำอยู่ในเวลานี้

ในบรรดาหนังสือตำราที่ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้แต่งไว้ หนังสือตำราเล่มหลังที่สุด ซึ่งได้แก้ไขเพิ่มเติมให้ทันสมัยก็คือ "หนังสือคำบรรยายกฎหมายปกครอง" ซึ่งได้จัดพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘

หนังสือคำบรรยายกฎหมายปกครองนี้ เป็นผลงานสร้างสรรค์ หลักกฎหมายปกครองของไทยที่ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ซึ่งเป็นศาสตราจารย์ผู้เชี่ยวชาญในวิชากฎหมายปกครองได้พากเพียร วางรากฐานขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาถึงกว่า ๕๐ ปี ในการสอนวิชา กฎหมายปกครองมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๔ ที่โรงเรียนข้าราชการฝ่าย ปกครองกระทรวงมหาดไทย ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และที่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทั้งนี้โดยมีเจตนารมณ์ที่จะสร้างหลักและ ทฤษฎีกฎหมาย ปกครองขึ้นในประเทศไทยและพัฒนาหลักกฎหมาย ปกครองของไทยใน แนวทางที่ถูกต้องและก้าวหน้าตามแบบอย่างของ ประเทศภาคพื้นทวีปยุโรป ซึ่งกฎหมายปกครองได้ก้าวหน้ามาก

หลักและทฤษฎีกฎหมายปกครองของไทยที่ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้วางหลักไว้และที่ปรากฏอยู่ในหนังสือคำบรรยาย กฎหมายปกครองเล่มนี้ มีเรื่องที่สำคัญ ๆ หลายเรื่อง คือหลักการ แยกใช้อำนาจอธิปไตย ระบบนิติรัฐ คำนายามและสาระสำคัญของ กฎหมายปกครอง เรื่องบริการสาธารณะสัมปทานบริการสาธารณะ ทฤษฎีว่าด้วยการปกครองในทางปกครอง ทฤษฎีว่าด้วยนิติบุคคล ในกฎหมายมหาชน หลักการด้วยการกระทำในทางปกครอง หลักการ แบ่งแยกหน้าที่ระหว่างฝ่ายการเมืองกับฝ่ายประจำหลักทั่วไปในการ จัดระเบียบราชการบริหารอันได้แก่ หลักการรวมอำนาจปกครอง (Centralization) หลักการแบ่งอำนาจปกครอง (Deconcentration) และ หลักการกระจายอำนาจปกครอง (Decentralization) ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้บัญญัติศัพท์จากภาษาอังกฤษขึ้นเป็นศัพท์ ภาษาไทย จนเป็นที่ยอมรับและใช้กันอย่างแพร่หลาย ทั้งในวงราชการ

และในการศึกษาวิชานิติศาสตร์ และรัฐศาสตร์

หนังสือ "คำบรรยายกฎหมายปกครอง" นี้ อาจารย์ผู้สอนวิชา
กฎหมายปกครองและวิชาการปกครอง ซึ่งเป็นศิษย์ของศาสตราจารย์
ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้นำไปใช้เป็นหลักในการสอนในมหาวิทยาลัย
ต่างๆ อยู่ในปัจจุบันอย่างแพร่หลาย

๓. ผลงานทางวิชาการและการสอน

ผลงานทางวิชาการและการสอนของศาสตราจารย์ ดร.ประยูร
กาญจนดุล ที่นับว่าสำคัญและเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างที่สุด
ก็คือ ได้ช่วยผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ในวิชากฎหมายปกครองและ
วิชากฎหมายแพ่งและพาณิชย์เกี่ยวกับสัญญาต่างๆ ซึ่งเป็นบุคลากรที่มี
คุณวุฒิสองของหน่วยราชการและหน่วยงานเอกชน นับเป็นจำนวนกว่า
หมื่นคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนราชการที่มีหน้าที่ทางปกครอง เช่น
กระทรวงมหาดไทย และกระทรวง ทบวงกรมอื่นๆ ตลอดจนวงการ
ฝ่ายตุลาการ บรรดาศิษย์ของศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล
ได้นำวิชากฎหมายปกครองไปใช้ในการประกอบอาชีพจนได้รับตำแหน่ง
ชั้นสูงทางฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ และได้นำหลัก
วิชากฎหมายแพ่งและพาณิชย์เกี่ยวกับสัญญาต่างๆ ไปใช้ในวงการ
ธุรกิจการพาณิชย์ การบัญชี และการเงินการธนาคาร ซึ่งเป็นความภูมิใจ
ของศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ที่ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้
ให้แก่ศิษย์ทั้งหลาย นำไปใช้ในการทำงานรับใช้ประเทศชาติอย่างมี
ประสิทธิภาพตลอดมาจนกระทั่งทุกวันนี้

เข้ารับพระราชทานเหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา ที่พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันพุธที่ ๑๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๑

เข้ารับพระราชทานเหรียญพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ในโอกาสที่พระบรมราชสมภพครบ ๑๕๐ ปี
ในวันเปิดอาคารพิพิธภัณฑสถาน และอาคารเทพวราวดี
วันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๗
ณ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน

๑. ประธานคณะกรรมการกฤษฎีกา คณะที่ ๘
๒. ราชบัณฑิต ประเภทสังคมศาสตร์ สาขาวิชานิติศาสตร์
สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน
๓. ประธานคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์รัฐศาสตร์ อังกฤษ-ไทย
๔. ประธานคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์นิติศาสตร์ อังกฤษ-ไทย
๕. ประธานคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทย
๖. ประธานคณะกรรมการบัญญัติศัพท์เศรษฐศาสตร์ อังกฤษ-ไทย

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุด ที่ได้รับพระราชทาน

๑. มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก
๒. มหาวิกรมมงกุฏ
๓. ทูตียจุลจอมเกล้าวิเศษ
๔. เหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา
๕. เหรียญจักรพรรดิมาลา
๖. เหรียญกาชาดสมนาคุณ ชั้นที่ ๑

เที่ยวดีสนีย์แลนด์ Los Angeles พร้อมคุณหญิง ๕ เมษายน ๒๕๑๕

ท่องเที่ยวเก็บเกี่ยวประสบการณ์

ถ่ายบนกำแพงเมืองจีน ปักกิ่ง
พร้อมภริยา
๒๒ มกราคม ๒๕๒๑

ถ่ายบนยอดเขาเมืองโนโบริเบ็ตสึ ออกโกโต ประเทศญี่ปุ่น
พร้อมภริยา และบุตรสาว ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๐

ถ่ายในบริเวณพระราชวังเก่า เมืองโซล เกาหลี พร้อมภริยา
๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๐

ถ่ายคู่หลานชายท่องเที่ยวต่างประเทศ

ประเสริฐ ทานจนดูล
ประพาส ทานจนดูล
พีชาย และน้องชาย
ไปต่างประเทศ

เที่ยวต่างประเทศพร้อมครอบครัว

รดน้ำสงกรานต์ ปี ๒๕๔๘

ถ่ายคู่หลานสาว
ที่น้ำตกแม่กลาง
เชียงใหม่

ถ่ายรูปคู่หลานสาว ในวันที่หลานสาวรับปริญญาโท
หลังกลับจากการประชุม

ศาลาภาณจนดล วัดอร่ามรัตนาราม
 ต.รัษฎา จ.ภูเก็ต เป็นวัดซึ่ง
 ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร ภาณจนดล
 และคุณหญิงรัตนา ภาณจนดล
 ใ้ที่ที่ดินจัดสร้างขึ้น

ในงานฉลองศาลาภาณจนดล ซึ่งสร้างถวาย
 วัดอร่ามรัตนาราม ต.รัษฎา จ.ภูเก็ต
 ในโอกาสฉลองอายุครบ ๘๔ ปี
 ๒๐ มกราคม ๒๕๓๙

งานอุปสมบทหลานชาย ณ วัดบวรนิเวศวรวิหาร

งานทำบุญครบรอบ ๖๐ ปี

และฉลองการสมรสครบ ๓๙ ปี

งานฉลอง ครบรอบ ๓๓ ปี

และงานฉลองการสมรส
ครบ ๔๑ ปี ของ
ศาสตราจารย์
ดร.ประยูร กาญจนดุล และ
คุณหญิงรัตนา กาญจนดุล

งานฉลองครบรอบ ๙๐ ปี

๑๕ มกราคม ๒๕๔๔

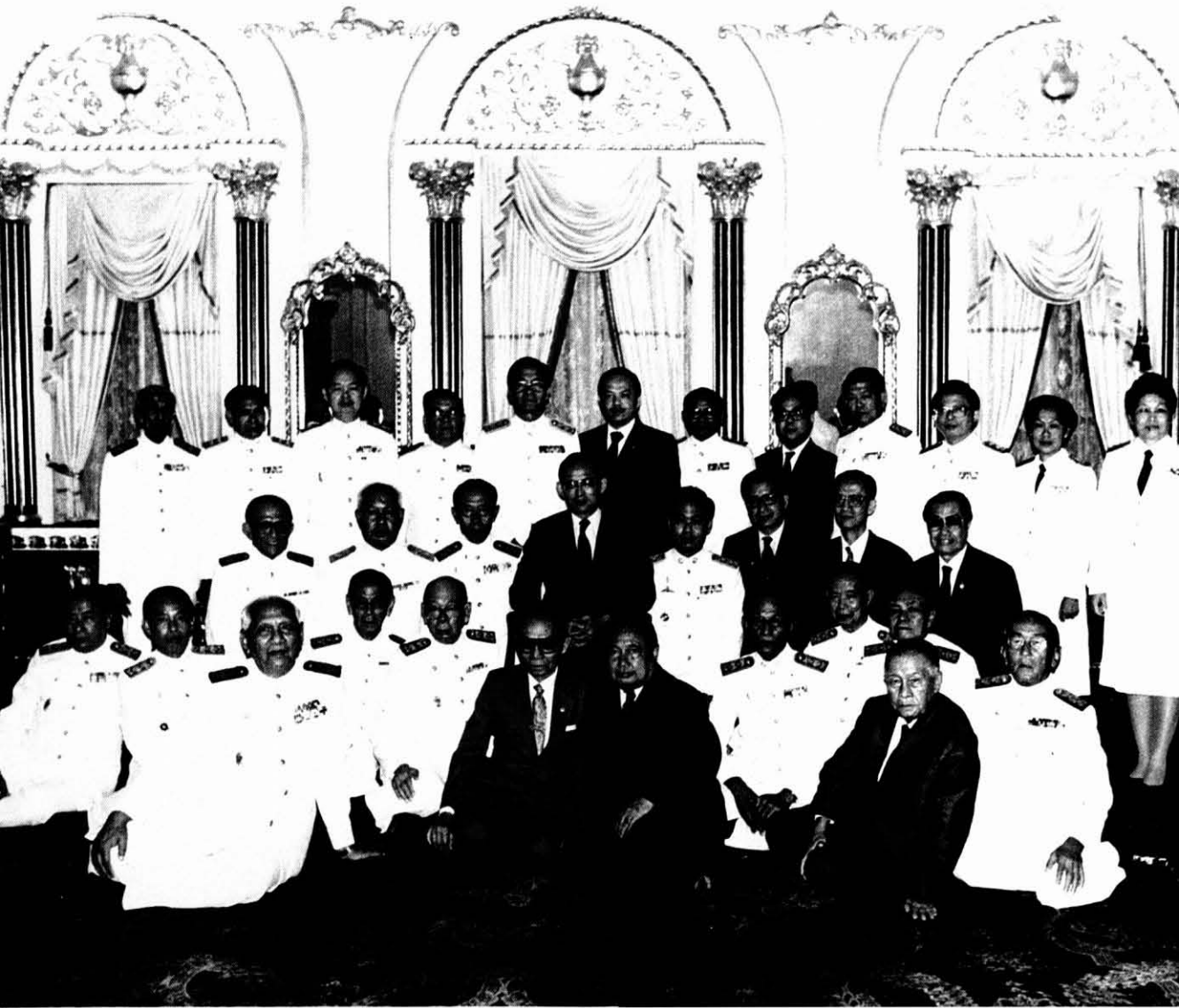
น้องชาย และน้องสาว
นายประสงค์ กาญจนกุล, นางเรณู ศรีวิหค
นายประพาส กาญจนกุล

ดร.อุษา ไบหยก ร่วมกับคณะกรรมการจัดทำคำพิพากษาศาสตราจารย์บัณฑิตยสถาน จัดงานฉลองครบ ๙๐ ปี ให้ ศ.ดร.ประยูร กาญจนกุล
ใช้ชื่องานว่า "ฉลองนพทศวรรษ ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล"

งานทำบุญวันเกิดอายุครบรอบ ๙๕ ปี
ณ วัดมหาธาตุวรวิหาร ๑๕ มกราคม ๒๕๕๙

นิติธรรมไทย*

ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ นิธิธรรมา

ก่อนที่จะกล่าวถึง เรื่อง "นิติธรรมไทย" จะขออธิบายคำว่า "นิติธรรม" ตามความหมายทั่วไปเสียก่อน

คำว่า "นิติธรรม" นั้น ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้คำนิยามไว้ว่า หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย ส่วนความหมายทั่วไปที่นิยมใช้กันในประเทศไทยมาแต่โบราณกาล คำว่า "นิติธรรม" หมายรวมถึง ราชনীติ และธรรมনীติ อันหลักธรรมคำสอนเก่าแก่ ภาษาบาลี และภาษาสันสกฤตที่โบราณจารย์ได้รวบรวมไว้เป็นคัมภีร์ มีเนื้อหาเป็นคติสอนใจ และให้แนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ทั้งยังใช้เป็นหลักในการปกครองบ้านเมืองด้วย เช่น ราชনীติโคลกหนึ่งที่ว่า "พระราชราชพึงปกครองราชอาณาจักรของพระองค์เองโดยยึดมั่นในสัจจะและธรรมะเป็นนิตย์ เมื่อเอาชนะกองทัพศัตรูได้แล้ว ก็พึงปกครองแผ่นดินของศัตรูโดยธรรม"

ส่วนหลักนิติธรรมตามความหมายในทางนิติศาสตร์ มีความหมายตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า "The Rule of Law" ซึ่งหมายความถึงหลักอันเป็นพื้นฐานในการที่จะบัญญัติกฎหมายเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมหรือความยุติธรรมขึ้นในบ้านเมืองโดยใช้กฎหมายเป็นหลัก หลักนิติธรรมไทย จึงหมายความถึงหลักนิติธรรมที่เป็นหลักพื้นฐานในการบัญญัติกฎหมายไทยให้เป็นไปด้วยความยุติธรรม

หลักนิติธรรมไทยได้พัฒนาไปตามระบอบการปกครองประเทศ ดังนั้น นิติธรรมไทยในสมัยโบราณจึงเป็นหลักนิติธรรมตามระบอบราชาธิปไตยแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ซึ่งเป็นระบอบการปกครองของประเทศไทย มาแต่สมัยเริ่มแรก จนถึงสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ตั้งแต่วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ จนถึงสมัยปัจจุบัน

* ปาฐกถาชุดสิรินธร ครั้งที่ ๑๔ ณ ห้องประชุมสารนิเทศ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๔

** นายกราชบัณฑิตยสถาน; ราชบัณฑิต สำนักกรรมศาสตร์และการเมือง ประเภทสังคมศาสตร์ สาขาวิชานิติศาสตร์

ในสมัยโบราณประเทศไทยใช้ระบอบราชาธิปไตยแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศเป็นอำนาจของพระมหากษัตริย์ ซึ่งทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจสิทธิ์ขาดทั้งในทางนิติบัญญัติ ทางบริหาร และทางตุลาการ

ในสมัยที่ใช้ระบอบประชาธิปไตย พระมหากษัตริย์มิได้ใช้พระราชอำนาจอย่างสิทธิ์ขาดแต่ลำพังพระองค์ แต่ได้มีการจำกัดพระราชอำนาจไว้โดยรัฐธรรมนูญ การใช้อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ มีองค์กรที่ได้รับมอบหมายให้ใช้อำนาจแต่ละส่วนโดยแยกออกเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการตามหลักการแยกใช้อำนาจอธิปไตย (The Separation of powers) ดังนั้นที่มาของหลักนิติธรรมไทยสมัยโบราณจึงแตกต่างกับที่มาของหลักนิติธรรมไทยสมัยปัจจุบัน ดังจะได้กล่าวต่อไป

ประเทศไทยตั้งแต่สมัยเริ่มแรก คือ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาได้รับเอาคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ของมนูสาราจารย์หรือมนูสาราจารย์อันเป็นหลักกฎหมายของอินเดียสมัยโบราณมาเป็นหลักของกฎหมายไทย โดยได้มีการปรับปรุงให้เหมาะสมและสอดคล้องกับจารีตประเพณีของไทยและหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติไทย รวมเรียกว่าพระธรรมศาสตร์ของไทย เพราะยังคงถือคัมภีร์พระธรรมศาสตร์เป็นหลักในการพิจารณาตัดสินคดีอยู่

ครั้นในสมัยต่อมาเกิดมีคดีอันจะตัดสินด้วยพระธรรมศาสตร์มิได้ โดยพระธรรมศาสตร์มิได้บัญญัติไว้ พระมหากษัตริย์ในสมัยก่อนจึงทรงมีพระราชวินิจฉัยหรือพระบรมราชโองการตัดสินชี้ขาดคดีนั้นๆ ให้ถูกต้องกับหลักความยุติธรรมและจารีตประเพณีของไทยในสมัยนั้นเป็นคราวๆ ไป บทกฎหมายที่เกิดขึ้นจากพระราชวินิจฉัยหรือพระบรมราชโองการ เช่นนี้เรียกกันว่า พระราชกำหนดบทพระอัยการ ซึ่งในสมัยอยุธยา มีบทกฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงบัญญัติขึ้นในลักษณะอาญาหลวง ลักษณะลักพา ลักษณะอุทธรณ์ ลักษณะทาส ลักษณะกู้หนี้ เป็นต้น

เมื่อมีกฎหมายต่างๆ ทั้งที่มีอยู่ในพระธรรมศาสตร์ และกฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงบัญญัติซับซ้อนกันมากขึ้น ก็ได้มีการตรวจชำระเป็นครั้งคราว ซึ่งมีหลายคราวด้วยกัน ครั้งหลังสุดได้มีการตรวจชำระในรัชกาลที่ ๑ แห่งสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อจุลศักราช ๑๑๖๖ (พ.ศ. ๒๓๔๗) โดยพระบรมราชโองการ ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งเป็นการตรวจชำระกฎหมายเก่าสมัยอยุธยาแล้วเอามาประมวลเข้าด้วยกันและโปรดเกล้าฯ ให้เรียกว่า กฎหมายตราสามดวง โดยให้อาลักษณ์ชุบเส้นหมึกสามฉบับไว้ ณ ห้องเครื่องหรือหอข้างที่ฉบับหนึ่งไว้ ณ หอหลวงฉบับหนึ่งไว้ ณ ศาลหลวงฉบับหนึ่ง ปิดตราพระราชสีห์ คชสีห์ และบัวแก้วทุกเล่ม โดยได้ทรงกำกับไว้ในตอนท้ายแห่งประกาศราชปรารภว่า "ถ้าพระเกษม พระไกรสีห์

เชิญพระสมุทเป็นลำดับ พระราชกำหนดบทพระ
อัยการออกมาพิพากษา กิจคดีใดใด ลูกขุน
ทั้งปวงไม่เห็นปิดตราพระราชสีห์ คชสีห์ บัวแก้ว
สามดวงนี้แล้ว อย่าให้เชื่อฟังเอาเป็นอันขาด
ทีเดียว"

การที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลก ได้โปรดเกล้าฯ ให้ชำระกฎหมายเก่า
ก็เพราะได้ทรงพิจารณาเห็นว่า "กฎหมาย
พระอัยการอันกษัตริย์แต่ก่อนบัญญัติไว้ได้เป็น
บรรทัดฐาน จึงพิพากษาคัดสินเนื้อความราษฎร
ทั้งปวงได้โดยยุติธรรม และพระราชกำหนดบท
พระอัยการนั้นก็พ้นเพื่อนวิปริตผิดซ้ำต่างกันไป
เป็นอันขาดมาก ด้วยคนอันโลภหลงหาความ
ละอายแก่บาปมิได้ ดัดแปลงแต่งตามชอบใจ
ไว้พิพากษา พาให้เสียยุติธรรมสำหรับแผ่นดิน
ไปก็มีบ้าง" ทั้งนี้เนื่องจากได้ทรงพิจารณาคดี
ที่นายบุญศรีข้างเหล็กหลวง ร้องทุกข์กล่าว
โทษพระเกษม และนายราชาอรธว่า อำแดง
ป้อม ภรรยานายบุญศรี พ้องหานายบุญศรี
นายบุญศรีให้การแก่พระเกษมว่า อำแดงป้อม
นอกใจทำชู้ด้วยนายราชาอรธ แล้วมาฟ้องหา
นายบุญศรี นายบุญศรีไม่ยอมหย่า พระเกษมหา
พิจารณาตามคำให้การนายบุญศรีไม่ พระเกษม
พูดจาแพะโลมอำแดงป้อม และพิจารณาไม่
เป็นสัจธรรมเข้าด้วยอำแดงป้อม แล้วคัดข้อ
ความมาให้ลูกขุนในศาลหลวงปรึกษา ลูกขุน
ปรึกษากันว่าเป็นหญิงหย่าชาย ให้อำแดงป้อม
กับนายบุญศรีขาดจากผิวเมียกันตามกฎหมาย
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงมี
พระราชดำรัสว่า หญิงนอกใจขายแล้วมา
ฟ้องหย่าชาย ลูกขุนปรึกษาให้หย่ากันนั้น หา
เป็นยุติธรรมไม่" จึงมีพระราชโองการตรัสสั่ง
ให้เจ้าพระยาพระคลังเอากฎหมาย ณ ศาล
หลวงมาสอบกับฉบับหอหลวงและหอข้างที่

ได้ความว่าชายหาผิดมิได้ หญิงขอหย่า ท่านว่า
เป็นหญิงขอหย่าชายได้ ถูกต้องกันทั้งสามฉบับ จึงมี
พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ตั้งคณะข้าพูล
ละอองธุลีพระบาทประกอบด้วยอาลักษณ์
ลูกขุน และราชบัณฑิต รวม ๑๑ คน ให้ทำหน้าที่
ตรวจชำระพระราชกำหนดบทพระอัยการตั้งแต่
พระธรรมศาสตร์ไปให้ถูกต้องตามบาลี และ
เนื้อความ มิให้ผิดเพี้ยนซ้ำกันไว้ จัดเป็นหมวด
เป็นเหล่าเอาไว้แล้วทรงพระอุตสาหะทรงชำระ
ดัดแปลงซึ่งบทอันวิปริตนั้นให้ชอบโดยยุติธรรม
ไว้

การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักกฎหมาย
ไทยในแต่ละสมัยตามที่กล่าวมาข้างต้น โดยมาก
เกิดจากความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงกฎหมาย
ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป
ตามกาลสมัยหรือเพราะเหตุที่กฎหมายเก่าที่ใช้
อยู่ไม่ได้วางหลักไว้ หรือวางหลักไว้แต่มีการใช้
กฎหมายตัดสินในคดีโดยไม่ให้ความเป็นธรรมแก่
ราษฎรอย่างเพียงพอหรืออย่างถูกต้อง

หลักนิติธรรมไทยสมัยโบราณนี้ได้ใช้เป็น
หลักในการบัญญัติกฎหมายไทยมาเป็นเวลาช้านาน
โดยได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปบ้างแต่
ก็คงยึดถือหลักเดิมอยู่เป็นส่วนใหญ่ จนถึงยุค
เริ่มต้นแห่งยุคใหม่ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ เริ่มแต่
พ.ศ. ๒๓๙๔ อันเป็นยุคที่ประเทศไทยติดต่อเจริญ
พระราชไมตรีกับต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ประเทศมหาอำนาจต่างๆ ในยุโรปมีชาวต่าง
ประเทศมาติดต่อทางการเมืองและเข้ามา
ประกอบธุรกิจในประเทศไทยมากขึ้น สังคม
ไทยเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลแห่งอารยธรรม
ตะวันตกหลายประการ ทำให้หลักกฎหมายที่
เคยใช้อยู่เป็นเวลานานกลายเป็นกฎหมายที่ล้า
สมัย กฎหมายบางเรื่องก็กลายเป็นกฎหมาย
ที่ไม่เป็นธรรมหรือลงโทษรุนแรงเกินไป มหา
ประเทศที่ทำสนธิสัญญากับประเทศไทยก็ไม่ยอม

รับนับถือกฎหมายไทยว่าเสมอด้วยกฎหมายของอารยประเทศ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงตราบทกฎหมายขึ้นใหม่เปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายตราสามดวงมีจำนวนหลายร้อยฉบับ เพื่อให้ได้ระดับมาตรฐานของกฎหมายประเทศมหาอำนาจฝ่ายตะวันตก ทั้งนี้เพื่อให้ประเทศเหล่านี้ ซึ่งมาบังคับให้ประเทศไทยต้องยอมรับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต (extraterritoriality) โดยจัดตั้งศาลกงสุลขึ้นในประเทศไทยสำหรับพิจารณาคดีคนในสังกัดประเทศนั้นๆ ไม่ต้องขึ้นศาลไทย หรือใช้สิทธิถอนคดีจากศาลไทย ทั้งนี้เพื่อให้เลิกใช้สิทธิดังกล่าว และในประเทศไทยได้รับเอกราชทางการศาลกลับคืนมา

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการปฏิรูประบบกฎหมายไทยครั้งใหญ่ตามหลักกฎหมายของประเทศมหาอำนาจฝ่ายตะวันตก เริ่มแต่ พ.ศ. ๒๔๓๔ เป็นต้นมา

ดังนั้น การที่จะกล่าวถึงวิวัฒนาการของหลักนิติธรรมไทยจึงขอแบ่งออกเป็น ๒ สมัย คือ

๑. หลักนิติธรรมไทยสมัยโบราณ และ
๒. หลักนิติธรรมไทยสมัยปัจจุบัน

๑. หลักนิติธรรมไทยสมัยโบราณ

หลักนิติธรรมไทยสมัยโบราณที่นับว่าสำคัญมาก คือ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

- (๑) หลักนิติธรรมสำหรับผู้เป็นตุลาการ
- (๒) หลักนิติธรรมที่กำหนดให้พระราชาพึงประพฤติปฏิบัติเป็นราชจริยวัตร
- (๓) หลักนิติธรรมเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์

(๑) หลักนิติธรรมสำหรับผู้เป็นตุลาการ

หลักนิติธรรมข้อนี้มีสาระสำคัญว่าตุลาการซึ่งเป็นผู้ตัดสินคดีพิพาทระหว่างราษฎร

ต้องไม่มีอคติ หรือความลำเอียงทั้ง ๔ อย่าง คือ ฉันทาคติ - ลำเอียงเพราะรัก โทสาคติ - ลำเอียงเพราะโกรธ ภยากติ - ลำเอียงเพราะกลัว โมหาคติ - ลำเอียงเพราะหลง

หลักนิติธรรมข้อนี้อาจถือได้ว่าเป็นมูลเหตุที่เป็นต้นกำเนิดของคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ดังที่ปรากฏข้อความอยู่ในประกาศพระราชปรารภแห่งกฎหมายตราสามดวง ดังต่อไปนี้

"ครั้นอยู่มาบุรุษสองคนกระทำไร้แดงใกล้กัน เมื่อปลุกแตงนั้นเอาดินภูลเป็นถนนกลางแตงก็เลื้อยพาดผ่านข้ามถนนเข้าติดเนื่องเป็นอันเดียวกัน เมื่อเป็นผลนั้นบุรุษทั้งสองต่างคนต่างเกบแตง จึงเกิดวิวาทวาทากันมาขังมะโนสาระอำมาตย์ให้บังคับคดีนั้น มะโนสาระอำมาตย์จึงบังคับว่าไร้แดงมีถนนกลาง แลแตงอยู่ในไร้ของผู้ใดก็เป็นของผู้นั้น มะโนสาระอำมาตย์บังคับคดีไม่เป็นธรรม บุรุษหนึ่งมีเต็มใจจึงเอาคดีไปกราบทูลแก่พญาสมมุติราชาฯ จึงใช้อำมาตย์ผู้หนึ่งไปพิจารณาดั้นแตงอันข้ามถนนนั้นจึงอำมาตย์ผู้หนึ่งเสือกดั้นแตงขึ้นดูไปตามปลายยอด จึงกลับเอายอดมาไว้ตามต้น บุรุษทั้งสองก็สรรเสริญสมเด็จพระเจ้ามหาสมมุติราชาว่าพระองค์บังคับบัญชาเป็นธรรมแล มนุษทั้งหลายติฉินนินทานมะโนสาระอำมาตย์ว่าถึงแก่อะคติ ๔ ประการบังคับคดีมิเป็นธรรม เทวดาจึงไม่สการบูชาตั้งแต่ก่อนนั้น ด้วยมะโนสาระอำมาตย์ยกปรด้วยยอกุศลจิตร มะโนสาระอำมาตย์จึงดำหริว่าเรานี้มีสันดานยกปรด้วยโมหาคติครั้นรำพึงดั้นนั้นก็สังเวชสลดจิตรคิดอับประหยดอดสูแก่มนุษย์ทั้งหลาย แล้วหนีออกไปบวชเป็นฤาษี จำเรณูภาวนา ก็ได้อภิญา ๕ อรรฐสมาบัติ ๘ รู้วารจิตรแห่งมนุษย์ทั้งปวง เหตุดั้นมนุษย์ทั้งปวงก็ยินดี ด้วยมะโนสารฤาษี มีความวิตกที่จะให้พระมหากษัตริย์เจ้ากอบปรด้วยทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ จึงเหาะไปยังกำแพงจักรวาทเหินบาฬีคำภีรภาพเป็นลายลักษณ์อักษรปรากฏ

อยู่ในกำแพงจักรวาล มีประริณทลที่เท่ากาย
คชสาร มโนสารฤาษีจึงกำหนดบาพีนันแมนยา
จำได้ แล้วกลับมาแต่งเป็นคำภีรพระธรรมสาตร

เหตุตั้งนั้นคำภีรพระธรรมสาตรนี้เป็น
สมุหบดีธรรม ชื่อมโนสารฤ ฤาษีสั่งสอนพระเจ้า
มหาสมมุติราช"

หลักนิติธรรมข้อนี้ปรากฏอยู่ในคัมภีรพระ
ธรรมสาตร ดังต่อไปนี้

"แต่นี้จักกล่าวลักษณะผู้จะเป็นกระลาการ
โดยบาพิตำภีรพระธรรมสาตรซึ่งแปลเนื้อความ
ว่าโย ปุคฺคโล อันว่าบุทลลผู้ใดผู้เป็นกระลาการ
อดิวตตติ ล้วงเสีย ธมฺมํ ซึ่งยุดิธรรม นนทา
โทสา ภยา โมหาด้วยอะคติ ๔ ประการ คือ
รักษาแลไกรธแลกล้วแลหลงแล้วพิจารณาความ
ผิดจากพระธรรมสาตรแลลำเอียงเข้าด้วยฝ่าย
โจท จำเลย อันว่า เกียรตียศแลโลกศรีสวัสดิ
แห่งกระลาการนั้น ก็ละถอยเสื่อมสูญไปประคจ
พระจันทรในวันกาลปักข จถึงซึ่งเตือตร้อนเปน
อันมาก โย ปุคฺคโล อันว่าบุทลลผู้ใดเป็น
กระลาการ นาดิวตตติ บมิได้ล้วงเสีย ธมฺมํ
ซึ่งยุดิธรรมด้วยอะคติ ๔ ประการดังกล่าว
แล้วแลประกอบด้วยศีลสังแลพิจารณาข้อคติ
แห่งราชฎรทั้งปวงถูกต้องตามพระธรรมสาตร
กล่าวไว้นั้นอันว่าเกียรตียศแลโลกศรีสวัสดิมจล
แห่งกระลาการผู้้นั้น ก็จำเริญขึ้นทุกวันคจ
พระจันทรในวันคฺชปักข

อธิบายว่าเมื่อคู่ความทั้งสองค่างมาถึง
แล้ว อย่าให้พิจารณาบังคับข้อคติโดยริศหยา
อาล้งให้มีเมตตาแก่คู่ความทั้งสองค่างด้วยจิตร
อันเสมอ ให้เอาคตินั้นเปนกิจทุระก้งวนแห่งตน
ถ้ากระลาการผู้ใดให้กำล้งแก่คู่ความผู้เทจกน
สินจ้างมิได้บังคับบัญชาโดยพระธรรมสาตร
อันว่ากระลาการผู้้นั้นครั้งกระทำกาลกิริยา
ตายแล้ว ก็จะไปหม้ออยู่ในอบายภูมทนทุกข
เวทนาอยู่จิวริงกาลเปนเปรต มีเล็บมือใหญ่

เท่าใบจอบมีเปลวไฟลุกรุ่งเรือง ควักเอา
รุธิระม้งสะแห่งตนบริโภคเปนภักษาหาร ครั้น
พ้นจากอบายภูมแล้วมาบังเกิดเปนมนุษย์ปา
ปะภาวะเศคนั้นจตามสนอง มืองคไววะวะวิกฤท
พลภามีปากเหมนเปนต้นนับด้วยชาติเปนอัน
มาก"

(๒) หลักนิติธรรมที่กำหนดให้พระราช พิงประพฤติปฏิบัติเป็นราชจริยวัตร

หลักธรรมสำคัญในพระพุทศสาสนาเกี่ยว
กับการปกครองประเทศอันถือได้ว่าเป็นหลักนิติ
ธรรมไทย มีอยู่ ๓ หลัก คือ

(๑) ทศพิธราชธรรม คือ ราชธรรม ๑๐
ประการ ที่พระมหากษัตริย์ผู้ปกครองประเทศ
พิงประพฤติปฏิบัติเป็นราชจริยวัตร

(๒) ราชสังคหวัตถุ คือ ราชธรรม ๕
ประการ อันเป็นสังคหวัตถุของพระราชชาติทรง
ปฏิบัติในการสงเคราะห์ประชาชน เปนเครื่อง
ยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชน ที่ทำให้เกิดมีความ
สมัคสมานสามัคคีของกลุ่มชนในชาติ

(๓) จักรวรรดิวัตร คือ ราชธรรม ๑๒
ประการ ที่พระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นใหญ่เหนือ
กว่ากษัตริย์เมืองขึ้นทั้งหลายที่อยู่ใต้พระบรม
เดชานุภาพ พิงประพฤติปฏิบัติเป็นราชจริยวัตร

ธรรมเกี่ยวกับการปกครองประเทศทั้ง ๓
หลักนี้ เป็นหลักธรรมในพระพุทศสาสนา ซึ่ง
พระมหากษัตริย์ไทยทรงถือเป็นราชจริยวัตร
มาแต่โบราณกาลจนถึงสมัยปัจจุบัน

(๑) ทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรม คือ ราชธรรม ๑๐
ประการที่พระมหากษัตริย์ผู้ปกครองประเทศพิง
ทรงประพฤติปฏิบัติเป็นราชจริยวัตร

ทศพิธราชธรรมนี้ ปรากฏอยู่ทั้งในคัมภีร
พระธรรมสาตร และในมหาหังสชาตค ขุททก
นิกายชาตค เปนพุทศวจนะซึ่งพระลัมมาลัมพุทเจ้า
ได้ตรัสไว้ว่า

"ทาน์ สีสั ปริจจาค์ อาชชวั มททว ตป
อกุโกธ อวิหีสัญจ ขนติญจ อวิโรธน"

๑) ทาน์ ทาน คือ ความเผื่อแผ่ให้ปัน
ได้แก่ การพระราชทานทรัพย์ช่วยเหลือประชาชน

๒) สีสั ศิล ได้แก่ ความประพฤติดีงาม
การสำรวม รักษา และควบคุม พระอาการ
ทางกาย วาจา ให้เรียบร้อย ละเว้นความชั่ว
ประกอบแต่การสุจริต ปราศจากโทษควรครหา

๓) ปริจจาค์ การบริจจาค์ ได้แก่ การเสีย
สละทรัพย์ทำบุญ เสียสละความสุขของตน
เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

๔) อาชชวั ความซื่อตรง ได้แก่ ความ
ที่มีพระอัธยาศัยซื่อตรง ดำรงในสัตย์สุจริต

๕) มททว ความอ่อนโยน ได้แก่ ความ
ที่มีพระอัธยาศัยอ่อนโยน ไม่เย่อหยิ่ง กระจ่าง
หยาบคาย

๖) ตป ความมีอำนาจในตน ได้แก่ ความ
ที่ทรงมีอำนาจในพระองค์ เพียรพยายามเผา
ผลาญกิเลสมิให้ครอบงำจิต ระงับยับยั้งขมใจได้
มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจให้บริบูรณ์

๗) อกุโกธ ความไม่โกรธ ได้แก่ การไม่
ทรงพระพิโรธ ไม่เกรี้ยวกราด ลุอำนาจความ
โกรธ จนเป็นเหตุให้กระทำผิดทำนองคลองธรรม

๘) อวิหีสัญจ ความไม่เบียดเบียนใคร
ได้แก่ การที่ไม่ทรงเบียดเบียน บังคับกดขี่
ราษฎรให้ได้ทุกข์ยากด้วยเหตุอันไม่ควรทำ

๙) ขนติญจ ความอดทน ได้แก่ ความ
ที่มีพระทัยมั่นคง มีความอดทนในสิ่งที่ควรอดทน
อดทนต่องานที่ตราครุฑโดยไม่ทอดถอย

๑๐) อวิโรธน ความไม่ประพฤติผิดระเบียบ
สละตนในธรรม ทรงรักษาความยุติธรรมไม่ให้
แปรผันจากสิ่งที่เที่ยงตรงและระเบียบแบบแผน
ประเพณีอันดีงาม

หลักทศพิธราชธรรมนี้มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์
พระธรรมศาสตร์

นอกจากนี้ ตามคัมภีร์พระธรรมศาสตร์
พระมหากษัตริย์ยังต้องทรงประพฤติธรรมอีก ๔
ประการ คือ

(๑) พิจารณาซึ่งความชอบและความผิด
แห่งผู้กระทำให้เป็นประโยชน์และมีได้เป็น
ประโยชน์ต่อพระองค์

(๒) ทะนุบำรุงซึ่งคนที่มีศีลสัตย์

(๓) ประมูลมาซึ่งพระราชทรัพย์โดยยุติธรรม

(๔) รักษาพระนครราชเสมาให้สุขเกษม
โดยยุติธรรม

(๒) ราชสังคหัตถุ

ราชสังคหัตถุ คือ ราชธรรม ๔ ประการ
อันเป็นสังคหัตถุของพระราชชาติที่ทรงปฏิบัติใน
ทางสงเคราะห์แก่อุภพประชาชน เป็นธรรม
เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชน ที่ทำให้เกิด
มีความสมัครสมานสามัคคีของกลุ่มชนในชาติ
ได้แก่

(๑) สสสมเอธึ ความที่ทรงพระปรีชา
ในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหารให้บริบูรณ์

(๒) ปุริสเมธึ ความที่ทรงพระปรีชา
ในการบำรุงส่งเสริมข้าราชการ

(๓) สมมาปาสึ ความที่ทรงรู้จักผูกใจ
ประชาชนให้ภักดีต่อพระองค์ด้วยการปกครองที่ดี

(๔) วาจาเปยยั ตรัสวาจาไพเราะ สุภาพ
นุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผลทำให้เกิดความ
เข้าใจดีต่อกัน และความนิยมเลื่อมใส

(๕) นิรคคัลลึ หมายความว่า ไม่มีลี้มกลอน

ราชสังคหัตถุนี้ ว่าโดยศัพท์ตรงกับ
มหาัยญ ๕ ของพราหมณ์ คือ (๑) อสสเมธึ
(การฆ่าม้าบูชาัยญ) (๒) ปุริสเมธึ (การฆ่า
คนบูชาัยญ) (๓) สมมาปาสึ (การบูชาัยญเพื่อ

ให้ผู้อื่นรัก) (๔) วาชเปยยํ (การดื่มเพื่อพลังหรือเพื่อชัยชนะ) และ (๕) นิรคคฺล (ไม่มีลิมกลอน)

มหายัญ ๕ ที่พระราชพิงบุชาตามหลักศาสนาพราหมณ์นี้ เดิมทีเดียวเป็นหลักการสงเคราะห์ที่ดิงาม แต่พราหมณ์สมัยหนึ่งดัดแปลงเป็นการบูชาเพื่อผลประโยชน์ในทางลาภสักการะแก่ตน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงได้ทรงเปลี่ยนแปลงความหมายเสียใหม่เพื่อให้ความหมายที่พึงต้องการตามที่พระพุทธศาสนาสั่งสอน ใน ๔ ข้อแรกดังกล่าวแล้วข้างต้น ส่วนข้อที่ ๕ นิรคคฺล เป็นผลจากการปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ข้อแรก นิรคคฺล แปลว่าไม่มีลิมกลอน หมายความว่าบ้านเมืองสงบเรียบร้อยไม่มีใครร้าย ไม่ต้องระแวงภัย บ้านเรือนไม่ต้องลงลิมกลอนประตุ

(๓) จักรวรรดิวัตร

จักรวรรดิวัตร คือ ธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ ผู้เป็นประมุขของจักรวรรดิ อันเป็นราชอาณาจักรใหญ่ที่รวมประเทศต่าง ๆ ไว้เป็นเมืองขึ้น อยู่ใต้อำนาจการปกครองของพระเจ้าจักรพรรดิองค์เดียวกัน ในประเทศอินเดียสมัยโบราณถือว่าพระเจ้าจักรพรรดิเป็นราชาธิราชผู้เป็นเจ้าของใหญ่เหนือกษัตริย์ทั้งหลายแห่งราชอาณาจักรที่เป็นเมืองขึ้น และเป็นผู้บังคับด้วยบุญญาธิการ มีรัตนะ ๗ ประการเป็นสิ่งประกอบพระบารมี คือ ช้างแก้ว ม้าแก้ว นางแก้ว ขุนคลังแก้ว ขุนพลแก้ว จักรแก้ว และมณีแก้ว

จักรวรรดิวัตรนี้เป็นธรรม ๑๒ ประการที่พระเจ้าจักรพรรดิทรงถือเป็นพระจริยวัตรในการปกครองแผ่นดินให้มีสันติสุข ซึ่งจำแนกได้ดังนี้

(๑) อนโตชนสมิ พลกายสมิ การที่ทรงอนุเคราะห์พระราชวงศ์ พระมหาลี พระสนม กำนัล และข้าราชการในพระราชสำนัก และทรงอนุเคราะห์เหล่าทหาร

(๒) ขตติเยสุ การที่ทรงอนุเคราะห์กษัตริย์แห่งเมืองขึ้นทั้งหลายที่อยู่ใต้พระบรมเดชานุภาพ

(๓) อนูยุนเตสุ การที่ทรงสงเคราะห์พระราชวงศ์และข้าราชการที่ตามเสด็จ

(๔) พุราหมณคหบดีเกสุ การที่ทรงเกื้อกูลและคุ้มครองพราหมณ์และคหบดีชน

(๕) เนคมชานปเทสุ การที่ทรงสงเคราะห์ชนชาวนิคมชนบทให้ดำรงชีพเป็นสุขตามวิสัย

(๖) สมณพราหมเณสุ การที่ทรงอุปการะสมณพราหมณ์

(๗) มิคคปุกขีสุ การที่ทรงคุ้มครองบรรดาสัตว์และนกไม่ให้ผู้ใดเบียดเบียนและทำอันตราย

(๘) อธมมการปฏิกุเขโป การที่ทรงห้ามปรามคนทั้งหลายไม่ให้กระทำการที่ผิดทำนองคลองธรรม

(๙) ธนนานิ ธนานุปปทานิ การพระราชทานทรัพย์สงเคราะห์ผู้ขัดสนไร้ทรัพย์

(๑๐) สมณพราหมเณ อุปสงกติมวา ปญหาปฺจฉนํ การเสด็จไปหาสมณพราหมณ์เพื่อทรงศึกษาและตรัสถามปัญหาเกี่ยวกับบุญและบาป ให้ทรงรู้แจ้งและประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้อง

(๑๑) อธมฺมาราคสส ปทานิ การที่ทรงหักห้ามจิตไม่ให้เกิดอธรรมราคะในสถานอันไม่ควร

(๑๒) วิสมโลภลลส ปทานิ การที่ทรงหักห้ามจิตไม่ใ้ปรารถนาลาภอันมิควรได้

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาอันเป็นหลักนิติธรรมไทย ซึ่งประกอบด้วย ทศพิธราชธรรมราชาสังคหวัตถุ และจักรวรรดิวัตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทศพิธราชธรรมเป็นหลักธรรมที่พระมหากษัตริย์ไทยได้ทรงถือเป็นราชจริยวัตรสืบมาแต่โบราณกาลจนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบัน

เสมือนเป็นหลักแห่งรัฐธรรมนูญที่ไม่ได้บัญญัติ เป็นลายลักษณ์อักษร พระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวองค์ปัจจุบันก็ได้ทรงบำเพ็ญ

ธรรมของผู้ปกครองประเทศในการปกครองอาณาประชาราษฎร์โดยครบถ้วนตลอดมา สมดังพระราชปณิธานที่ได้ทรงตั้งไว้ในวโรกาส พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ว่า "เราจะครอง แผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชน ชาวสยาม" จนเป็นที่แซ่ซ้องสรรเสริญทั่วไป ทั้งในราชอาณาจักรไทยและในนานาประเทศ

(๓) หลักนิติธรรมเกี่ยวกับสถาบัน พระมหากษัตริย์

เมื่อชนชาติไทยได้เคลื่อนลงมาสู่ดินแดน สุวรรณภูมิในขั้นแรกก็ยังไม่อยู่ในฐานะที่จะ รวบรวมกันตั้งเป็นประเทศอย่างเป็นทางการได้ จึงแยกย้ายกันไปตั้งเป็นเมืองๆ หรือแคว้น บาง เมืองก็ตกอยู่ใต้อำนาจของขอม ซึ่งปกครอง ดินแดนเหล่านั้นอยู่ก่อนแล้ว ในฐานะที่เป็น เมืองขึ้นต้องส่งส่วยให้แก่ขอม บางเมืองชน ชาติไทยก็ปกครองตนเองโดยอิสระ ไม่เป็นเมือง ขึ้นของผู้ใด

พอขุนบางกลางหาวซึ่งเป็นพ่อเมืองบาง ยาง และพอขุนผาเมือง พ่อเมืองราด จึงได้ รวบรวมกำลังชนชาติไทยเข้าเป็นกองทัพ ยกเข้าตีเมืองสุโขทัยซึ่งขอมตั้งมั่นปกครองอยู่ ทางภาคเหนือของดินแดนสุวรรณภูมิ จนได้ชัย ชนะขับไล่ขมออกไปจากดินแดนภาคเหนือ ของสุวรรณภูมิโดยสิ้นเชิง พ่อเมืองต่างๆ ของชนชาติไทยจึงได้พร้อมใจกันสถาปนาพอขุน บางกลางหาวเป็นปฐมกษัตริย์ปกครองเมืองสุโขทัย และถวายพระนามว่าพอขุนศรีอินทราทิตย์ เป็นต้นราชวงศ์สุโขทัยหรือราชวงศ์พระร่วง จึงถือได้ว่าประเทศไทยได้ก่อตั้งขึ้นอย่างสมบูรณ์ และเป็นเอกราชนับแต่นั้นมา

ประเทศไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยมีพระมหากษัตริย์ปกครองตามระบอบราชาธิปไตยแบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ที่มาแห่งอำนาจของ พระมหากษัตริย์ไทยมิได้ถือว่าได้รับอำนาจจาก สวรรค์หรือจากพระเจ้าตามลัทธิเทวาธิปไตย (theocracy) หรือถือว่าเป็นเทพเจ้าที่จุติลงมา เกิดในมนุษย์โลกเหมือนกับกษัตริย์ในประเทศ ต่าง ๆ ในอินเดียและในสมัยอยุธยา กล่าวคือ ปฐมกษัตริย์ผู้รวบรวมชนชาติไทยตั้งประเทศขึ้น มิได้ทรงอ้างว่ามีเชื้อสายหรือเป็นเทพเจ้าจุติลง มาเกิด หรืออ้างว่าพระเจ้าได้ประทานอำนาจ ให้แก่พระองค์ไม่ หากแต่เป็นคนไทยที่มีความ สามารถในการทำสงครามและในการปกครอง จนได้รับการยกย่องจากพ่อเมืองอื่นๆ ให้เป็น ประมุขปกครองประเทศไทย ฉะนั้น จึงกล่าว ได้ว่าอำนาจของกษัตริย์ไทยได้มาจากประชาชน เพราะการสถาปนาพอขุนศรีอินทราทิตย์ขึ้นเป็น ประมุขของประเทศในครั้งแรกก็โดยที่พ่อเมือง ของชนชาติไทยทั้งหลายในขณะนั้นได้ให้ความ เห็นชอบและพร้อมใจกันสถาปนาขึ้นเป็นพระ มหากษัตริย์

หลักอันเป็นสาระสำคัญของระบอบราชา ธิปไตยในประเทศไทยก่อนที่จะเปลี่ยนระบอบ การปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น มีอยู่ ๒ หลัก คือ

๑. หลักการปกครองแบบพ่อบ้าน และ
๒. หลักการปกครองแบบเจ้าแผ่นดินปกครองข้าแผ่นดิน

หลักการปกครองแบบพ่อบ้าน (patriarchal government) เป็นหลักการปกครองของสังคม มนุษย์ในสมัยแรกๆ เมื่อได้ตั้งหลักฐานบนดิน แดนและเลิกจากการอพยพพเนจรแล้ว โดย ได้แปรสภาพจากเผ่า (Clan) มาเป็นหมู่ชน (Tribe) กล่าวคือหมู่ชนที่ตั้งหลักฐานบนดินแดน

ได้เปลี่ยนสภาพจากเผ่าเป็นชุมชนอันเป็นสังคมมนุษย์ที่ตั้งมั่นบนดินแดนโดยรวมเป็นหมู่คณะใหญ่ขึ้นและในสมัยต่อมาหมู่คณะต่างๆ ซึ่งขยายตัวออกเป็นเมืองก็รวมกันเป็นรัฐหรือประเทศ

ตามหลักการปกครองแบบพ่อบ้าน อำนาจในการปกครองบุคคลและทรัพย์สินเป็นอำนาจของชายผู้เป็นบิดาซึ่งเป็นพ่อบ้าน อำนาจนี้เป็นอำนาจสิทธิขาด บุตรถึงแม้ว่าจะสมรสแล้วก็ยังคงรวมอยู่ในครอบครัวของบิดา ไม่มีสิทธิอะไรในครอบครัว นอกจากสิทธิที่บิดาจะมอบให้ ทรัพย์สินสมบัติและชีวิตของคนในครอบครัวอยู่ในอำนาจของพ่อบ้านอย่างสิทธิขาด

ระเบียบการปกครองแบบพ่อบ้านนี้ได้กลายเป็นระเบียบการปกครองรัฐในสมัยแรกๆ ที่รัฐเกิดขึ้น อำนาจของพระราชผู้เป็นประมุขของประเทศมีรากฐานมาจากอำนาจของพ่อบ้าน เมื่อได้ตั้งเมืองสุโขทัยขึ้นเป็นประเทศเรียบร้อยแล้ว ก็ได้ใช้หลักการปกครองแบบพ่อบ้านต่อมา โดยใช้วิธีการปกครองตามลักษณะของการปกครองครอบครัวซึ่งถือว่าบิดาเป็นผู้ปกครองครอบครัวหลายๆ ครอบครัวรวมกันเป็นหมู่บ้านอยู่ในความปกครองของพ่อบ้าน ผู้อยู่ในความปกครองเรียกว่าลูกบ้าน หลายหมู่บ้านรวมกันเป็นเมืองมีพ่อเมืองเป็นหัวหน้าปกครอง โดยเรียกชื่อว่า "ขุน" ซึ่งแปลว่าสิ่งที่ใหญ่โต เช่น ขุนเขา หลาย ๆ เมืองรวมเป็นประเทศ มีพระมหากษัตริย์ซึ่งเรียกว่า "พ่อขุน" เป็นหัวหน้าปกครอง และที่จะเรียกว่าพ่อขุนนั้น ต้องเป็นหัวหน้าผู้ปกครองเมืองหลายๆ เมืองรวมกันโดยมีเมืองอื่นอยู่ใต้อำนาจด้วย

ประเทศไทยในสมัยสุโขทัย นิยมเรียกพระมหากษัตริย์ว่า "พ่อขุน" นับตั้งแต่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ซึ่งเป็นปฐมกษัตริย์ และพระมหากษัตริย์องค์ต่อมาอีกสองพระองค์ คือ พ่อขุน

บาลเมืองและพ่อขุนรามคำแหง มาเปลี่ยนเรียกว่า "พญา" ในสามรัชกาลต่อมา คำว่าพระเจ้าหรือสมเด็จพระเจ้ายังไม่ปรากฏในสมัยนั้นในการใช้เรียกพระมหากษัตริย์

หลักการปกครองแบบเจ้าแผ่นดินปกครองข้าแผ่นดิน ได้เริ่มใช้ในสมัยอยุธยา ทั้งนี้เพราะในสมัยอยุธยาถือคติว่า พระมหากษัตริย์เป็นเจ้าผู้ปกครองแผ่นดินซึ่งมีอำนาจสูงสุด เหนือราษฎรทั้งหลายที่อยู่ในแผ่นดิน จึงมีชื่อเรียกว่า "พระเจ้าอยู่หัว" หรือ "พระเจ้าแผ่นดิน" โดยรับลัทธินิยมของอินเดียสมัยโบราณมาใช้ คือ ลัทธิเทวธิปไตย (theocracy) ที่ถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นเทพเจ้าที่จุติ หรืออวตารแบ่งภาคมาเกิดในโลก เช่น พระนารายณ์อวตารมาเป็นพระรามในเรื่องรามเกียรติ์ เป็นต้น ตามคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ถือว่า พระมหากษัตริย์คือสมเด็จพระบรมโพธิสัตว์เจ้าได้มาบังเกิดเป็นพระมหากษัตริย์และฝูงชนทั้งหลายมาลโมสรประชุมพร้อมกันตั้งแต่สมเด็จพระมหากษัตริย์ขึ้นเป็นอธิปัตย์ มีพระนามกรชื่อว่า พระเจ้ามหาสมมตราช

ในสมัยอยุธยาเมื่อสมเด็จพระเจ้าอู่ทองทรงสร้างกรุงศรีอยุธยาตั้งวงศ์กษัตริย์เป็นสมมติเทพขึ้นเป็นปฐมนั้นก็ทรงพระนามว่า "สมเด็จพระรามธิบดี" ครั้นกาลล่วงมาหลายร้อยปีเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ประดิษฐานพระบรมราชวงศ์จักรีขึ้นก็ได้มีการถวายพระปรมาภิไธยว่า "สมเด็จพระบรมราชาธิราชรามธิบดี" ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ แห่งสมัยรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งไม่ทรงนิยมการใช้คำนำพระปรมาภิไธยว่า "พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา" (สำหรับรัชกาลลำดับที่เป็นเลขคู่ เช่นรัชกาลที่ ๑ ที่ ๓ ที่ ๗ ที่ ๙) หรือ "ปรเมนทร" (สำหรับรัชกาลลำดับ

ที่เป็นเลขคู่ เช่นรัชกาลที่ ๒ ที่ ๔ ที่ ๖ ที่ ๘) จึงทรงประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชวงศ์จักรีทั้ง ๕ รัชกาล และพระปรมาภิไธยของพระองค์เองใหม่ โดยขึ้นต้นว่า "พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ" แทนคำว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกฯ แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงสืบราชสมบัติต่อมาได้โปรดให้กลับไปใช้พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกฯ ตามเดิม

สถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยนี้เป็นสถาบันที่ยืนยงคงอยู่ตลอดมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งประเทศไทยจนถึงสมัยปัจจุบัน เป็นหลักนิติธรรมไทยที่ถือว่าประมุขของประเทศไทยต้องเป็นพระมหากษัตริย์เท่านั้น แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองประเทศจากระบอบราชาธิปไตยแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้วก็ตาม โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกฉบับนับตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับแรกคือพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ จนถึงรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช ๒๕๔๐) ก็ยังคงรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้ตลอดมา โดยบัญญัติไว้ในมาตรา ๒ ว่า "ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" และได้บัญญัติไว้ในมาตรา ภาค ๓ ว่า ผู้ตติขอแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญที่มีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขจะกระทำมิได้ นอกจากนี้มาตรา ๖๓ ยังได้บัญญัติไว้ว่า "บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่ง

อำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งไม่ได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ มิได้" และได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๖๖ เรื่องหน้าที่ของชนชาวไทยไว้ว่า "บุคคลมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้" (มาตรา ๖๖) ทั้งยังได้กำหนดไว้เป็นแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐว่า "รัฐต้องพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์เอกราช และบูรณภาพแห่งอาณาเขต" (มาตรา ๗๗)

(๒) หลักนิติธรรมไทยสมัยปัจจุบัน

สาระสำคัญของหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ในปัจจุบัน ตามที่ยอมรับนับถือกัน ในวงการนิติศาสตร์สากล มีดังนี้

๑. การปกครองรัฐต้องเป็นการปกครองโดยกฎหมาย กล่าวคือต้องเป็นการปกครองที่เป็นธรรมภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้ กฎหมายจะกำหนดหลักการและจำกัดขอบเขตแห่งอำนาจหน้าที่ของฝ่ายผู้ปกครองรัฐไว้อย่างแน่ชัดและกำหนดให้มีการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของเอกชนผู้อยู่ใต้การปกครองโดยศาล เพื่อควบคุมการกระทำของผู้มีอำนาจปกครองรัฐมิให้ขัดต่อกฎหมายหรือนอกเหนือกฎหมาย

๒. สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของเอกชนผู้อยู่ใต้การปกครองต้องได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย

๓. เอกชนผู้อยู่ใต้การปกครองย่อมเสมอกันตามกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

๑. การปกครองรัฐต้องเป็นการปกครองโดยกฎหมาย

ในประเทศต่างๆ ที่เจริญแล้ว กิจกรรมของรัฐต้องอยู่ภายใต้บังคับกฎหมายและการควบคุมของศาล ทั้งนี้หมายความว่าฝ่ายบริหารผู้มีหน้าที่ปกครองรัฐจะต้องดำเนินการใน

ขอบเขตแห่งกฎหมายฝ่ายบริหารหาอำนาจที่จะกระทำการใดๆ ได้ตามอำเภอใจไม่ ฝ่ายบริหารจักต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย ถ้าหากทำการฝ่าฝืนกฎหมายหรือกระทำการอันมิชอบด้วยกฎหมายเอกชนผู้อยู่ใต้การปกครองก็มีสิทธิที่จะฟ้องร้องต่อศาลได้ เพื่อสั่งให้เพิกถอนการกระทำในทางปกครองอันขัดต่อกฎหมายนั้นเสีย ระบบการปกครองเช่นนี้เรียกว่า **"ระบบนิติรัฐ"**

ระบบนิติรัฐนี้เป็นระบบที่ถือสิทธิและเสรีภาพเป็นหลักสำคัญ และมีความมุ่งหมายที่จะให้หลักประกันแก่เอกชนผู้อยู่ใต้การปกครองต่อการกระทำของรัฐ โดยบังคับให้ฝ่ายบริหารดำเนินการให้เป็นไปตามหลักการที่กฎหมายกำหนดไว้ กล่าวคือกฎหมายต้องกำหนดหลักการและจำกัดขอบเขตอำนาจในการดำเนินการของฝ่ายบริหารไว้ เช่น กฎหมายวางหลักไว้ว่าฝ่ายบริหารจะต้องเคารพต่อเสรีภาพของบุคคล ต่อสิทธิในทรัพย์สินและสิทธิของพลเมือง ฝ่ายบริหารจะไปจำกัดสิทธิของบุคคลในทรัพย์สินตามชอบใจไม่ได้

หลักนิติธรรมไทยข้อนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบันได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๗ ว่า **"สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐบาล ศาล และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง"**

๒. สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของเอกชน ผู้อยู่ใต้การปกครองได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย

หลักนิติธรรมข้อนี้รัฐธรรมนูญฯ มาตรา ๒๙ ได้บัญญัติให้ความคุ้มครองไว้ว่า

"การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็นเท่านั้นและจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมีได้"

กฎหมายดังกล่าวต้องมีผลบังคับเป็นการทั่วไปและไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับกรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะเจาะจง"

สิทธิและเสรีภาพที่สำคัญ ซึ่งรัฐธรรมนูญให้ความคุ้มครองมีดังนี้

(๑) สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

การทรมาน ทารุณกรรม หรือ การลงโทษด้วยวิธีการอันโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมจะกระทำมิได้

การจับ คุมขัง ตรวจค้นตัวบุคคล หรือ การกระทำใดๆ อันกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่ง กฎหมาย (มาตรา ๓๑)

สิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง หรือความเป็นอยู่ส่วนตัว ย่อมได้รับความคุ้มครอง (มาตรา 34)

(๒) เสรีภาพในเคหสถาน

บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองในการที่จะอยู่อาศัยและครอบครองเคหสถานโดยเป็นสุข การเข้าไปในเคหสถานโดยปราศจากความยินยอมของผู้ครอบครอง หรือการตรวจค้นเคหสถาน จะกระทำมิได้เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย (มาตรา ๓๕)

(๓) เสรีภาพในการเดินทางและเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร

การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือสวัสดิภาพของประชาชน การผังเมืองหรือเพื่อสวัสดิภาพของผู้เยาว์

การเนรเทศบุคคลผู้มีสัญชาติไทยออกนอกราชอาณาจักร หรือห้ามมิให้บุคคลผู้มีสัญชาติไทยเข้ามาในราชอาณาจักรจะกระทำมิได้ (มาตรา ๓๖)

(๔) เสรีภาพในการสื่อสารถึงกัน โดยชอบด้วยกฎหมาย

การตรวจ การกัก หรือการเปิดเผยสิ่งสื่อสารที่บุคคลมีติดต่อกัน รวมทั้งการกระทำด้วยประการอื่นใดเพื่อให้ล่วงรู้ข้อความในสิ่งสื่อสารทั้งหลายที่บุคคลมีติดต่อกันจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน (มาตรา ๓๗)

(๕) เสรีภาพในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา

บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ในการใช้เสรีภาพดังกล่าว บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใดๆ อันเป็นการรอนสิทธิและเสียประโยชน์อันควรสมควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนา หรือปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติตามพิธีกรรมตามความเชื่อถือแตกต่างจากบุคคลอื่น (มาตรา ๓๘)

(๖) เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อสารโดยวิธีอื่น

การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ เพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ เกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในครอบครัวหรือความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคลอื่น เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันหรือระงับความเสื่อมทรามทางจิตใจหรือสุขภาพของประชาชน

การสั่งปิดโรงพิมพ์ สถานีวิทยุกระจายเสียง หรือสถานีวิทยุโทรทัศน์ เพื่อลดรอนเสรีภาพตามมาตรานี้จะกระทำมิได้

การให้นำข่าวหรือบทความไปให้เจ้าหน้าที่ตรวจก่อนนำไปโฆษณาในหนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ วิทยุกระจายเสียงหรือวิทยุโทรทัศน์ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะกระทำในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะการสงครามหรือการรบ แต่ทั้งนี้จะต้องกระทำโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

การให้เงินหรือทรัพย์สินอย่างอื่นอุดหนุนหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่นของเอกชนรัฐจะกระทำมิได้ (มาตรา ๓๙)

(๗) เสรีภาพในทางวิชาการ

การศึกษอาบรม การเรียน การสอน การวิจัย และการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ เท่าที่ไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน (มาตรา ๔๐)

(๘) เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ

การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะในกรณีการชุมนุมสาธารณะ และเพื่อ

คุ้มครองความสะดวกของประชาชนที่จะใช้ที่สาธารณะ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะการสงคราม หรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก (มาตรา ๔๔)

(๙) เสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ กลุ่มเกษตรกร องค์การเอกชน หรือหมู่คณะอื่น

การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อคุ้มครองประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการผูกขาดตัดตอนในทางเศรษฐกิจ (มาตรา ๔๕)

(๑๐) เสรีภาพในการรวมกันจัดตั้งพรรคการเมืองเพื่อสร้างเจตนารมณ์ทางการเมืองของประชาชน และเพื่อดำเนินกิจการทางการเมืองให้เป็นไปตามเจตนารมณ์นั้น ตามวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

การจัดองค์กรภายใน การดำเนินกิจการ และข้อบังคับของพรรคการเมือง ต้องสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (มาตรา ๔๗)

(๑๑) สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง ขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิเช่นว่านี้ ย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

การสืบทอดย่อมได้รับความคุ้มครองสิทธิของบุคคลในการสืบทอดย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ (มาตรา ๔๘)

การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการอันเป็นสาธารณูปโภค การอันจำเป็นในการป้องกันประเทศ การได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ การผังเมือง การส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การพัฒนาการเกษตรหรือการอุตสาหกรรม การปฏิรูปที่ดิน หรือเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างอื่น และต้องชดเชยค่าทดแทนที่เป็นธรรมภายในเวลาอันควร แก่เจ้าของตลอดจนผู้ทรงสิทธิบรรดาผู้ได้รับความเสียหายในการเวนคืนนั้น ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การกำหนดค่าทดแทน ต้องกำหนดให้เป็นอย่างเป็นธรรมโดยคำนึงถึงราคาซื้อขายกันตามปกติการได้มา สภาพและที่ตั้งของอสังหาริมทรัพย์และความเสียหายของผู้ถูกเวนคืน (มาตรา ๔๙)

(๑๒) เสรีภาพในการประกอบกิจการหรือประกอบอาชีพและการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม

การจำกัดเสรีภาพตามที่กล่าวข้างต้นจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐหรือเศรษฐกิจของประเทศ การคุ้มครองประชาชนในด้านสาธารณูปโภค การรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การจัดระเบียบ การประกอบอาชีพ การคุ้มครองผู้บริโภค การผังเมือง การรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม สวัสดิภาพของประชาชน หรือเพื่อป้องกันการผูกขาด หรือขจัดความไม่เป็นธรรมในการแข่งขัน (มาตรา ๕๐)

(๑๓) สิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ และ ได้รับแจ้งผลการพิจารณาภายในเวลาอันสมควร ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ (มาตรา ๖๑)

(๑๔) สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ ที่เป็นนิติบุคคล ให้รับผิดชอบเนื่องจากการกระทำ หรือการละเว้นการกระทำของข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยงานนั้น (มาตรา ๖๒)

(๓) หลักความเสมอภาคตามกฎหมาย

หลักความเสมอภาคตามกฎหมายเป็นหลักนิติธรรมที่สำคัญมากอย่างหนึ่ง เอกชนผู้อยู่ใต้การปกครองต้องเสมอภาคตามกฎหมายในสิทธิ หน้าที่ และสถานภาพตามกฎหมาย และต้อง ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายเท่าเทียมกัน การให้ความเสมอภาคแก่บุคคลจะพึงทำได้แต่ในทางกฎหมายเท่านั้น การให้ความเสมอภาคทางสังคมและทางเศรษฐกิจย่อมไม่อาจทำได้ เพราะจะเป็นการฝืนธรรมชาติ เช่น จะทำให้คนทุกๆ คนรวยเท่าๆ กัน หรือจนเท่าๆ กันย่อมเป็นไปไม่ได้

ความเสมอภาคตามกฎหมายหมายความว่า การกำหนดให้บุคคลมีสิทธิ หน้าที่ และสถานภาพตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ซึ่งในเรื่องนี้รัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๐ ว่า

"บุคคลย่อมเสมอภาคในกฎหมายและ ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล เพราะเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางร่างกาย หรือสุขภาพ สถานภาพของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา

การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมือง อันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้" และได้บัญญัติไว้ในเรื่อง สิทธิเสมอภาค ในการรับบริการว่า "บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอภาค ในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพโดยไม่ เก็บค่าใช้จ่าย" (มาตรา ๔๓)

"บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอภาคในการรับบริการทางสาธารณสุขที่ได้มาตรฐาน และผู้ยากไร้มีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ" (มาตรา ๕๒)

รัฐต้องคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน ส่งเสริมความเสมอภาคทั้งหญิงและชาย (มาตรา ๘๐)

หลักการให้ความเสมอภาคแก่เอกชนในการรับบริการนี้มีความสำคัญมาก ฝ่ายปกครองมีความผูกพันที่จะให้ผลปฏิบัติแก่ประชาชนพลเมืองโดยเสมอภาคกัน การปฏิบัติของฝ่ายปกครองต้องเป็นไปอย่างสม่ำเสมอสำหรับทุกคนไม่มีการเลือกปฏิบัติ และเพื่อให้มีหลักประกันในการเสมอภาคนี้ บทกฎหมายจึงวางหลักเกณฑ์ไว้ให้ฝ่ายปกครองปฏิบัติในกรณี ที่อนุญาตให้ล่วงล้ำสิทธิและเสรีภาพของบุคคลไว้ล่วงหน้าเป็นการทั่วไป โดยมีได้คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนได้ส่วนเสียของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ

หลักการให้ความเสมอภาคนี้เป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญยิ่งในการปกครอง ฝ่ายปกครองจักต้องคำนึงถึงจิตใจของผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง เพราะคนไม่ใช่วัตถุสิ่งของ ย่อมมีความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจที่อ่อนไหวได้ง่ายเมื่อถูกกระทบกระเทือน การปกครองคนนั้นเพียงแต่ให้สิทธิและเสรีภาพเท่านั้นยังไม่เป็นการเพียงพอ แต่จะต้องให้ความเสมอภาคด้วย เสรีภาพเปรียบเสมือนกับอาหารที่คนเราใช้บริโภคเพื่อ

บำรุงเลี้ยงรักษาให้ดำรงอยู่ได้ ความเสมอภาคก็เหมือนกับอากาศที่คนเราหายใจเข้าไปซึ่งมีความจำเป็นแก่ชีวิตเท่าๆ กับอาหาร คนเราย่อมจะเจ็บช้ำน้ำใจมากถ้าไม่ได้รับความเสมอภาคถึงจะไม่มีเสรีภาพ แต่ถ้าทุกคนก็ไม่มีเหมือนกันย่อมจะทนไม่ได้ มนุษย์ต้องการแม้แต่ความเสมอภาคในความทุกข์ยากกล่าวคือลำบากก็ลำบากด้วยกัน ถ้าไม่ได้รับความเสมอภาคยอมทนไม่ได้ ดังนั้น หลักการให้ความเสมอภาคจึงเป็นหลักสำคัญอย่างยิ่งในการปกครองคน ฝ่ายปกครองต้องไม่มีความลำเอียงและให้ผลปฏิบัติแก่บุคคลหนึ่งแตกต่างกับอีกบุคคลหนึ่ง ฝ่ายปกครองจะให้สิทธิพิเศษแก่ผู้ใดผู้หนึ่งนอกเหนือไปจากที่บทกฎหมายกำหนดไว้ไม่ได้ และจะบังคับให้ผู้ใดต้องมีภาระหน้าที่เกินกว่าที่กฎหมายบัญญัติไว้ก็ไม่ได้เช่นเดียวกัน

หลักนิติธรรมไทยตามที่กล่าวมาแล้วอาจสรุปได้ดังนี้

หลักนิติธรรมไทยสมัยโบราณที่ได้ใช้เป็นหลักในการบัญญัติกฎหมายไทยมาเป็นเวลาหลายศตวรรษนั้น ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ จาริตประเพณี และพระราชกำหนด

บทพระอัยการของพระมหากษัตริย์ ซึ่งได้มีการปฏิรูพอ่างขนานใหญ่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๐ ตลอดมาจนถึงรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ โดยประเทศไทยได้รับเอาาระบบประมวลกฎหมาย อันเป็นระบบกฎหมายของประเทศภาคพื้นทวีปยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบกฎหมายฝรั่งเศส ระบบกฎหมายอิตาลี ระบบกฎหมายสวิส ระบบกฎหมายเยอรมันมาใช้เป็นหลักในการบัญญัติกฎหมายไทยด้วยหลักนิติธรรมไทยจึงได้เปลี่ยนแปลงไปตาม

ระบบกฎหมายของประเทศในภาคพื้นทวีปยุโรปดังกล่าวมาแล้ว โดยได้มีการดำเนินการจัดทำประมวลกฎหมายลักษณะต่างๆ เริ่มแต่กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ อันเป็นประมวลกฎหมายฉบับแรกของไทย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พระธรรมนูญศาลยุติธรรม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑ ถึงบรรพ ๖ ขึ้นจนเสร็จครบถ้วน ตั้งแต่วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๔๗๘ เมื่อได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายทั้งหมดแล้ว กฎหมายไทยก็มีมาตรฐานทัดเทียมกับกฎหมายของประเทศต่างๆ ในภาคพื้นทวีปยุโรป และเมื่อได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายต่างๆ ไปแล้ว ๕ ปี ตามสนธิสัญญาที่ได้ทำกับต่างประเทศในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ให้มีการเจรจายกเลิกสนธิสัญญาที่ยอมให้มีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตได้ ดังนั้นในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๘๑ ประเทศไทยจึงได้ทำสนธิสัญญายกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศต่างๆ ทุกประเทศและนับแต่นั้นมา ประเทศไทยก็ได้รับเอกราชทางการศาลกลับคืนมาอย่างสมบูรณ์

กฎหมายไทยที่ได้ประกาศใช้บังคับภายหลังการปฏิรูปแล้วก็มีมาตรฐานทัดเทียมกับกฎหมายของประเทศในภาคตะวันตกที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย และหลักนิติธรรมไทยสมัยปัจจุบันก็ได้พัฒนาไปตามกฎหมายต่างประเทศดังกล่าว ทั้งยังได้ช่วยผสมผสานหลักนิติธรรมและหลักจาริตประเพณีของไทยที่ยังเป็นที่ยอมรับนับถืออยู่ให้สอดคล้องกับระบบกฎหมายใหม่ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการบัญญัติกฎหมายตามระบบใหม่ประเทศไทยมิได้นำหลักกฎหมายต่างประเทศมาใช้ทั้งหมด แต่ยังคงรักษาหลักนิติธรรมและจาริตประเพณีดั้งเดิมของไทยในส่วนที่ดีงามและที่ไม่มีในกฎหมายของต่างประเทศ เช่น

เช่น คดีอุทลุมในกฎหมายโบราณ คือ พระโอย การลักษณะรับฟ้องที่ห้ามลูกหลานฟ้องบุพการี ของตนต่อศาล ก็ได้นำมาบัญญัติไว้ในประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ (ครอบครัว) มาตรา ๑๕๖๒ ด้วยว่า ผู้ใดจะฟ้องบุพการีของ

ตนเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญามีได้ ทั้งนี้เพื่อให้ เหมาะสมกับคตินิยมของคนไทยและสังคมไทย ดั่งนั้น หลักนิติธรรมไทยที่ได้พัฒนาแล้ว จึง ยังคงใช้เป็นหลักในการบัญญัติกฎหมายไทย ตามระบบใหม่มาจนตราบเท่าทุกวันนี้

สนธิสัญญา

สนธิสัญญา คำที่ใช้กันในเรื่องกฎหมายระหว่างประเทศ อนุสัญญากรุงเวียนนา ว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา ลงวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้กำหนดคำนิยามของ "สนธิสัญญา" ไว้ในมาตรา ๒(๑) (เอ) ว่า "สนธิสัญญา" หมายความว่า ความตกลงระหว่างประเทศ ที่ได้ทำขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรระหว่างรัฐต่าง ๆ และอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายระหว่างประเทศ ทั้งนี้ ไม่ว่าจะปรากฏในตราสารฉบับเดียว หรือสองฉบับหรือตราสารที่เกี่ยวข้องกันมากกว่านั้นขึ้นไป และจะมีชื่อเรียกเฉพาะว่าอย่างไรก็ตาม" ด้วยเหตุนี้ ความหมายของสนธิสัญญาจึงได้แก่ ความตกลงระหว่างรัฐผู้มีอำนาจอธิปไตยเพื่อให้มีผลตามกฎหมาย

นักกฎหมายบางคนมีความเห็นว่า ความหมายของ "สนธิสัญญา" นี้สามารถแยกออกได้เป็น ๒ นัย คือ ความหมายอย่างแคบและความหมายอย่างกว้าง ในความหมายอย่างแคบ หรือที่เรียกว่า "สนธิสัญญาชนิดทำเต็มตามแบบ" หมายความว่า ความตกลงระหว่างรัฐอันมีอธิปไตย เพื่อให้มีผลบางประการแก่รัฐที่ได้ตกลงกันนั้น โดยความตกลงดังกล่าวจะมีผลก็ต่อเมื่อผ่านแบบพิธีการให้สัตยาบันแล้ว นั่นคือ การทำสนธิสัญญาในความหมายอย่างแคบนี้จะต้องผ่านแบบพิธี ๓ ระยะ ได้แก่ การเจรจา การลงนาม และการให้สัตยาบัน ส่วนความหมายอย่างกว้าง หรือที่เรียกว่า "สนธิสัญญาชนิดทำตามแบบย่อ" หมายความว่า ความตกลงระหว่างรัฐอันมีอธิปไตย เพื่อให้มีผลบางประการนั้น โดยไม่จำกัดว่าความตกลงนี้ต้องทำผ่านแบบพิธีในการให้สัตยาบัน ทั้งนี้ สนธิสัญญาเกิดขึ้นได้เมื่อมีการ

เจรจาแล้วมีการลงนาม ก็มีผลตามกฎหมาย

ความสำคัญของสนธิสัญญา ในทางกฎหมายระหว่างประเทศ ถือว่าสนธิสัญญาเป็นบ่อเกิดหรือที่มาแห่งกฎหมายระหว่างประเทศ โดยพิจารณาจากบทบัญญัติมาตรา ๓๘ แห่งพระธรรมนูญศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ ได้กำหนดให้ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศนำสิ่งเหล่านี้มาใช้ในการพิจารณาวินิจฉัยเพื่อพิพากษาและบังคับคดี ได้แก่

๑. สนธิสัญญาหรืออนุสัญญาระหว่างประเทศไม่ว่าทั่วไปหรือโดยเฉพาะ ซึ่งตั้งกฎเกณฑ์อันเป็นที่รับรองของรัฐที่เกี่ยวข้องโดยชัดแจ้ง

๒. จารีตประเพณีระหว่างประเทศ ในฐานะเป็นหลักฐานแห่งการปฏิบัติโดยทั่วไป ซึ่งได้รับการรับรองว่าเป็นกฎหมาย

๓. หลักกฎหมายทั่วไปซึ่งอารยประเทศรับรอง ส่วนคำพิพากษาของศาลและคำสอนของนักนิติศาสตร์ผู้ทรงคุณวุฒิของประเทศต่าง ๆ ไม่ถือว่าเป็นบ่อเกิดหรือที่มาแห่งกฎหมายระหว่างประเทศ แต่เป็นเพียงเครื่องช่วยให้ศาลวินิจฉัยหลักกฎหมายเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ สนธิสัญญาจึงเป็นบ่อเกิดประการหนึ่งของกฎหมายระหว่างประเทศ อันมีที่มาจากการตกลงกันระหว่างประเทศ ซึ่งมีผลทางกฎหมาย คือก่อให้เกิดความผูกพัน ตามข้อตกลงระหว่างรัฐ หรือทำให้เกิดสิทธิและหน้าที่บังคับแก่รัฐที่เป็นคู่สนธิสัญญา

องค์ประกอบของสนธิสัญญา มี ๔ ประการ ได้แก่

๑. เป็นความตกลงระหว่างประเทศ ที่ทำขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความผูกพันตามที่ได้ตกลงกันไว้ระหว่างภาคีแห่งสนธิสัญญาแต่ละฉบับนั้น นอกจากนี้ยังรวมถึงความตกลงระหว่างรัฐกับองค์การระหว่างประเทศด้วย นักกฎหมายบางท่านมีความเห็นว่า สนธิสัญญาเป็นนิติกรรม ๒ ฝ่ายหรือหลายฝ่าย ส่วนคำมั่น คำแถลงการณ์ที่อธิบายหรือแสดงความคิดเห็น หรือคำประกาศซึ่งรัฐได้แสดงออกฝ่ายเดียว เช่น ข้อเสนอ (proposal) บันทึกช่วยจำ (memorandum) และคำประกาศสงคราม (declaration of war) ไม่ใช่สนธิสัญญา

๒. เป็นความตกลงระหว่างรัฐผู้มีอำนาจอธิปไตยตั้งแต่ ๒ ฝ่ายขึ้นไป มิใช่ความตกลงที่รัฐทำกับเอกชนต่างประเทศ เช่น สัญญาสัมปทานระหว่างรัฐกับบริษัทเอกชนของต่างชาติ ไม่ถือว่าเป็นสนธิสัญญา ด้วยเหตุนี้ ความตกลงใด ๆ ที่รัฐทำขึ้นกับกลุ่มชนหรือกลุ่มธุรกิจ ในชาติตนเองจึงมิใช่สนธิสัญญา นอกจากนี้ สนธิสัญญายังรวมถึงกรณีที่ต้องการระหว่างประเทศเข้าร่วมเป็นภาคีด้วย โดยอาจเป็นความตกลงระหว่างรัฐกับองค์การระหว่างประเทศ หรือระหว่างองค์การระหว่างประเทศด้วยกันเอง

๓. เป็นความตกลงที่ทำขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น หากเป็นความตกลงระหว่างประเทศที่ทำขึ้นด้วยวาจา ก็มีใช้สนธิสัญญา

๔. เป็นความตกลงที่อยู่ภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศ สนธิสัญญาที่รัฐทำขึ้นระหว่างกันต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายระหว่างประเทศ มิใช่อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายภายในของรัฐใดรัฐหนึ่ง หรือหลายรัฐแต่อย่างใด มิฉะนั้นจะกลายเป็นสัญญาทั่วไประหว่างคู่สัญญา ซึ่งส่วนใหญ่มีข้อความระบุให้นำกฎหมายภายในของประเทศใดประเทศหนึ่งมาใช้บังคับกับสัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณี

ที่มีข้อพิพาทตามสัญญา เกิดขึ้นระหว่างคู่สัญญา ด้วยเหตุนี้ ความสมบูรณ์ของสนธิสัญญา การมีผลใช้บังคับของสนธิสัญญา ผลทางกฎหมายของสนธิสัญญา และการสิ้นสุดของสนธิสัญญาจะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์แห่งกฎหมายระหว่างประเทศ

การแบ่งประเภทสนธิสัญญา การแบ่งแยกประเภทสนธิสัญญานี้ เพื่อประโยชน์ในการเข้าใจลักษณะและความหมายของสนธิสัญญา โดยอาจพิจารณาได้ ๒ แนวทาง คือ การแบ่งแยกพิจารณาตามเนื้อหาสาระและผลทางกฎหมายของสนธิสัญญา และการแบ่งแยกพิจารณารูปแบบภายนอกของสนธิสัญญา กล่าวคือ

๑. การแบ่งตามเนื้อหาอาจแยกพิจารณาตามสาระของสนธิสัญญา ได้แก่

ก. สนธิสัญญาเสมอภาค (equal treaty) และสนธิสัญญาไม่เสมอภาค (unequal treaty) สนธิสัญญาเสมอภาค คือ สนธิสัญญาที่ระบุให้ผลประโยชน์แก่รัฐคู่สนธิสัญญาอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งนักกฎหมายบางคนให้ความเห็นว่า สนธิสัญญาเสมอภาคเท่านั้นที่จะมีผลบังคับตามกฎหมาย แต่นักกฎหมายส่วนใหญ่ต่างเห็นกันว่า แนวความคิดในการแบ่งแยกสนธิสัญญาในลักษณะนี้ไม่มีผลใด ๆ ในทางกฎหมาย และในอนุสัญญาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญาก็มิได้รับรู้หลักเรื่องความเสมอภาคของสนธิสัญญาไว้แต่อย่างใด

ข. สนธิสัญญาประเภทสัญญา (contractual treaty) และสนธิสัญญาประเภทกฎหมาย (law-making treaty) สนธิสัญญาประเภทสัญญา คือ สนธิสัญญาที่มีเนื้อหาเฉพาะกิจการใดกิจการหนึ่งที่กำหนดความผูกพันแก่รัฐที่เป็นคู่สนธิสัญญาเท่านั้น เช่น สนธิสัญญาการค้า ส่วนสนธิสัญญาประเภทกฎหมาย คือ สนธิสัญญาที่มีสาระสำคัญในการวางกฎเกณฑ์แบบแผนหรือกฎหมายระหว่างประเทศให้คู่สนธิ

สัญญาต้องยอมรับและปฏิบัติตาม

๒. การแบ่งตามรูปแบบ อาจแยกพิจารณาตามรูปแบบการจัดทำสนธิสัญญาเป็นหลัก ได้แก่

ก. การแบ่งตามประเภทของคู่สนธิสัญญา ซึ่งพิจารณาจากสถานะของคู่สนธิสัญญา เช่น สนธิสัญญาระหว่างรัฐกับรัฐ สนธิสัญญาระหว่างรัฐกับองค์การระหว่างประเทศ และสนธิสัญญาที่ทำขึ้นระหว่างองค์การระหว่างประเทศด้วยกัน

ข. การแบ่งตามจำนวนของคู่สนธิสัญญา โดยพิจารณาจากรัฐที่เข้าร่วมทำสนธิสัญญานั้น เช่น สนธิสัญญา ๒ ฝ่าย และสนธิสัญญาหลายฝ่าย

ค. การแบ่งตามกระบวนการจัดทำสนธิสัญญา โดยพิจารณาจากแบบพิธีของการจัดทำสนธิสัญญาเป็นหลัก หากสนธิสัญญาที่มีการผ่านขั้นตอนของแบบพิธีการของสนธิสัญญา คือ การเจรจา การลงนาม และการให้สัตยาบัน จึงเรียกว่า สนธิสัญญาที่ทำเต็มตามแบบ ส่วนสนธิสัญญาที่มีการเจรจาและลงนามก็มิผลตามกฎหมายทันที เรียกว่า สนธิสัญญาที่ทำตามแบบย่อ

การจัดทำสนธิสัญญา การทำสนธิสัญญาแต่ละฉบับจะต้องผ่านระเบียบวิธีการในการจัดทำสนธิสัญญา ไม่ว่าจะเป็นสนธิสัญญาประเภทใดก็ตาม เพื่อให้มีผลบังคับกันได้ทางกฎหมายภายใต้อนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้กำหนดวิธีการจัดทำสนธิสัญญาไว้โดยได้แบ่งวิธีทำสนธิสัญญาชนิดทำเต็มตามแบบไว้ ๓ ระยะ คือ การเจรจา การลงนาม การให้สัตยาบัน มีสาระสำคัญพอสังเขปดังนี้

๑. การเจรจา ได้แก่ การอภิปรายเพื่อตกลงกัน โดยมีการแจ้งความประสงค์ของ

แต่ละฝ่ายให้ทราบระหว่างกัน และมีการประนีประนอมผ่อนปรนความประสงค์ให้แต่ละฝ่ายตกลงยอมรับข้อเสนอของกันและกัน เพื่อให้ได้ข้อตกลงที่เป็นไปได้และยอมรับกันได้ทุกฝ่าย เมื่อได้ข้อตกลงที่เหมาะสมก็จะมีการทำสนธิสัญญาตามที่ตกลงกันนั้นขึ้น

๒. การลงนาม เป็นการตกลงยืนยันความถูกต้องของสนธิสัญญา และเป็นขั้นตอนแรกที่จะนำไปสู่การให้สัตยาบัน หรือในการจัดทำสนธิสัญญาแบบย่อดังที่กล่าวมาแล้ว การลงนามเปรียบเสมือนการแสดงเจตจำนงยินยอมของรัฐผู้เป็นคู่สนธิสัญญาในการที่จะเข้าผูกพันตามสนธิสัญญา ส่วนผู้มีอำนาจลงนามสนธิสัญญานั้น ได้แก่ ผู้ได้รับมอบอำนาจเต็มในการเจรจาสนธิสัญญา

๓. การให้สัตยาบัน เป็นการยืนยันหรือรับรองสนธิสัญญาว่าถูกต้องสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ของผู้มีอำนาจภายในรัฐเพื่อให้มีผลผูกพันรัฐคู่สนธิสัญญานั้น ส่วนผู้ที่มีอำนาจให้สัตยาบันได้แก่ องค์การภายในของรัฐที่มีอำนาจให้รัฐถูกผูกพันตามความตกลงระหว่างประเทศ หรือผู้มีอำนาจทำสนธิสัญญาผูกพันรัฐตามที่กฎหมายระบุไว้

ความไม่สมบูรณ์ของสนธิสัญญา ความไม่สมบูรณ์ของสนธิสัญญามีผลให้รัฐซึ่งเป็นผู้สนธิสัญญาใช้อ้างปฏิเสธความผูกพันตามสนธิสัญญาที่ได้จัดทำขึ้น ได้แก่

๑. ความสำคัญผิด (error) เป็นกรณีที่รัฐเข้าทำสนธิสัญญาโดยสำคัญผิดเกี่ยวกับปัจจัยหรือสถานการณ์ ซึ่งรัฐถือว่ามีอยู่ในขณะเข้าทำสนธิสัญญา และเป็นสาระสำคัญต่อความยินยอมให้ถูกผูกพันตามสนธิสัญญา เว้นแต่รัฐผู้อ้างความไม่สมบูรณ์ของสนธิสัญญาจากความสำคัญผิดนั้นมีส่วนโดยพฤติกรรมของตนเองในความสำคัญผิด หรือควรรู้ว่ามีความผิด

พลาดเช่นนั้น ตามมาตรา ๔๘ แห่งอนุสัญญา
กรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา

๒. กลฉ้อฉล (fraud) เป็นการหลอกลวงโดยรัฐซึ่งเป็นผู้เจรจาชักจูงให้อีกรัฐได้ตกลง
เข้าทำสนธิสัญญา ตามมาตรา ๔๙ แห่งอนุ
สัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา

๓. ความทุจริต (corruption) เป็นการ
ประพฤติมิชอบทุจริตของผู้แทนรัฐโดยรับสินบน
จากรัฐคู่เจรจาเป็นผู้ให้แก่ผู้แทนนั้น ไม่ว่าโดย
ทางตรงหรือโดยทางอ้อม ตามมาตรา ๕๐ แห่ง
อนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิ
สัญญา

๔. การขู่เข็ญบังคับ (coercion) เป็นการ
ใช้กำลัง หรือการขู่เข็ญบีบบังคับแก่ผู้แทน
รัฐที่ทำการเจรจาในการจัดทำสนธิสัญญานั้น
อันทำให้สนธิสัญญาไร้ผลทางกฎหมาย ตาม
มาตรา ๕๑ แห่งอนุสัญญากรุงเวียนนา ว่า
ด้วยกฎหมายสนธิสัญญา

๕. การขัดต่อกฎหมายเด็ดขาด (jus
cogens) เป็นการตกลงที่มีสาระสำคัญอัน
ขัดต่อกฎหมายระหว่างประเทศที่มีหลักการ
มาตรฐานอันเป็นที่ยอมรับและรับรองกันโดย
ประชาคมโลกซึ่งไม่อนุญาตให้มีการตกลงเสีย
หลักการนั้น ตลอดจนจะสามารถตกลงเปลี่ยนแปลง
ได้แต่โดยกฎเกณฑ์ของกฎหมายระหว่าง
ประเทศทั่วไป ซึ่งมีฐานะอย่างเดียวกัน เช่น
การตกลงร่วมกันรุกรานรัฐอื่น และการตกลง
เกี่ยวกับการระงับหลักการสิทธิมนุษยชน

ผลของสนธิสัญญา สนธิสัญญาย่อม
มีผลตามกฎหมาย หรือบังคับต่อรัฐที่คู่สนธิ
สัญญาโดยตรง ทั้งนี้ นักกฎหมายทั่วไปเห็นว่า
สนธิสัญญาที่สมบูรณ์ก่อให้เกิดหน้าที่ผูกพันรัฐต่อ
รัฐเท่านั้นซึ่งจะมีผลกระทบต่อกลุ่มบุคคลในรัฐที่
เป็นคู่สนธิสัญญา ๒ กลุ่ม ได้แก่

๑. ผลแห่งสนธิสัญญาต่อองค์กรปกครอง
ของรัฐภาคีสถิติสัญญา องค์กรปกครองของ
แต่ละรัฐ คือ กลุ่มผู้ปกครองตามระบอบการ
ปกครองในรัฐนั้น เช่น พระมหากษัตริย์ และ
รัฐบาล ผลผูกพันสำคัญประการแรกแก่องค์กร
ปกครองแห่งรัฐต่อสนธิสัญญา ก็คือการกระทำ
ในฐานะตัวแทนแห่งรัฐภาคีสถิติสัญญาที่จะต้อง
งดเว้นการกระทำใด ๆ ที่อาจมีผลทำให้วัตถุประสงค์
ประสงค์ของสนธิสัญญาตกเป็นอันไร้ผล ตาม
มาตรา ๑๘ แห่งอนุสัญญากรุงเวียนนา ว่า
ด้วยกฎหมายสนธิสัญญา นอกจากนี้ สาระ
สำคัญของสนธิสัญญาที่แต่ละรัฐเจรจาดตกลงกัน
ยอมรับเป็นหนี้ตามที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญา
แต่ละฉบับ ยังอาจวางข้อกำหนดบังคับให้องค์
กรปกครองแห่งรัฐที่เป็นคู่สนธิสัญญา ต้อง
ดำเนินมาตรการบางอย่างได้แก่

ก. การตรากฎหมาย เช่น การตรา
กฎหมายลิขสิทธิ์ และกฎหมายสัญชาติ

ข. การวางระเบียบข้อบังคับ เช่น
การส่งออกสินค้าการเกษตร

ค. การจัดให้บริการใดบริการหนึ่ง
เช่น การดูแลสุขภาพแก่แรงงานต่างชาติ

ง. การจ่ายเงินจำนวนหนึ่ง เช่น
การจ่ายค่าปฏิกรรมสงคราม

๒. ผลของสนธิสัญญาต่อประชาชนของ
รัฐที่เป็นคู่สนธิสัญญา เมื่อสนธิสัญญามีผล
ผูกพันระหว่างรัฐต่อรัฐที่เป็นคู่สนธิสัญญาแล้ว
ย่อมทำให้องค์กรปกครองแห่งรัฐนั้นๆ ต้องจัด
ให้สาระสำคัญแห่งความตกลงในสนธิสัญญา
เป็นส่วนหนึ่งในระเบียบภายในของรัฐด้วย เพื่อ
ให้มีผลบังคับใช้แก่ประชาชนในรัฐนั้น

ความสิ้นสุดแห่งสนธิสัญญา สาเหตุแห่ง
การสิ้นสุดของสนธิสัญญามี ๔ ประการ ได้แก่

๑. ความตกลงยินยอมยกเลิกของคู่สนธิสัญญา มาตรา ๕๔ แห่งอนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา ได้กำหนดให้การสิ้นสุดของสนธิสัญญาอาจเกิดขึ้นได้ทุกขณะ โดยความยินยอมของภาคีสถิติสัญญาทั้งหมดของสนธิสัญญา ภายหลังจากการปรึกษาหารือของรัฐภาคีสัญญาอื่น ๆ แล้ว ส่วนความตกลงยกเลิกสนธิสัญญานั้น อาจกระทำโดยสนธิสัญญาเฉพาะเพื่อการยกเลิกสนธิสัญญานั้น หรืออาจปรากฏอยู่ในข้อกำหนดปลีกย่อยในสนธิสัญญาฉบับใดฉบับหนึ่งก็ได้ นอกจากนี้ยังมีการตกลงยกเลิกสนธิสัญญาโดยปริยายระหว่างภาคีสถิติสัญญา ได้แก่ ในกรณีที่ไม่มีการใช้สนธิสัญญาในทางปฏิบัติอันเนื่องมาจากความล้าสมัยของข้อตกลงในสนธิสัญญา หรือในกรณีที่รัฐภาคีสถิติสัญญาฉบับหนึ่งได้ทำสนธิสัญญาฉบับใหม่อีกฉบับหนึ่ง อันมีข้อกำหนดต่างกัน ซึ่งย่อมเป็นผลให้ข้อกำหนดในสนธิสัญญาเดิมที่ขัดกับสนธิสัญญาฉบับใหม่ต้องถูกยกเลิกไป และใช้ข้อกำหนดในสนธิสัญญาใหม่แทน

๒. คู่สนธิสัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งบอกเลิกสนธิสัญญา โดยหลักทั่วไป สนธิสัญญาแต่ละฉบับไม่อาจถูกยกเลิกไปด้วยความประสงค์ของคู่สนธิสัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียว เพราะจะทำให้สนธิสัญญาแต่ละฉบับที่รัฐต่างๆ ร่วมกันทำขึ้นปราศจากความแน่นอนในการบังคับใช้ แต่มีข้อยกเว้นบางกรณีที่สามารถทำได้ ซึ่งต้องกระทำตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดไว้ในมาตรา ๕๖ แห่งอนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา กล่าวคือ

ก. กรณีที่ปรากฏโดยเจตจำนงของภาคีในการยอมรับการบอกเลิกหรือการถอนตัวจากสนธิสัญญา ส่วนวิธีการบอกเลิกหรือถอนตัว

จากสนธิสัญญาฝ่ายเดียว คือ ภาคีจะต้องแจ้งเจตจำนงของตนเป็นหนังสือ ก่อนการบอกเลิกหรือถอนตัวจากสนธิสัญญาแก่ภาคีอื่น ๆ ล่วงหน้าไม่น้อยกว่า ๑๒ เดือน

ข. กรณีเมื่อสิทธิในการบอกเลิกหรือถอนตัวจากสนธิสัญญาเป็นสิทธิที่เกิดขึ้นโดยปริยายจากลักษณะของสนธิสัญญานั้น

๓. การไม่ปฏิบัติตามสนธิสัญญา เมื่อภาคีสถิติสัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติตามสนธิสัญญา ไม่ว่าจะเป็สนธิสัญญา ๒ ฝ่ายหรือสนธิสัญญาหลายฝ่ายแล้ว มาตรา ๖๐ แห่งอนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา ได้กำหนดให้ภาคีอื่นในสนธิสัญญาสามารถกล่าวอ้างการละเมิดสนธิสัญญามาเป็นเหตุในการทำให้สนธิสัญญาลิ้นสุด หรือระงับใช้สนธิสัญญานั้นไว้ทั้งหมดหรือแต่บางส่วนได้

๔. พฤติการณ์บางประการที่ทำให้เลิกสนธิสัญญา สนธิสัญญาอาจสิ้นสุดเนื่องมาจากพฤติการณ์บางอย่างได้เกิดขึ้น ได้แก่

ก. พฤติการณ์เป็นพันวิสัย มาตรา ๖๑ แห่งอนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา ได้กำหนดให้ภาคีสถิติสัญญาสามารถอ้างกรณีการบังคับตามสนธิสัญญาตกเป็นพันวิสัยมาเป็นเหตุให้สนธิสัญญาลิ้นสุดลงได้ หากว่าการพันวิสัยนั้นทำให้วัตถุประสงค์ของสนธิสัญญาที่เป็นสาระสำคัญของการบังคับตามสนธิสัญญาดังกล่าวสิ้นไป แต่ในกรณีที่การพันวิสัยนั้นเกิดขึ้นเพียงชั่วคราว การพันวิสัยนั้นอาจถูกนำมากล่าวอ้างได้เพียงเพื่อการระงับใช้สนธิสัญญาเพียงชั่วคราวเท่านั้น อย่างไรก็ตาม สนธิสัญญาไม่อาจสิ้นสุดลงด้วยสาเหตุเรื่องพฤติการณ์เป็นพันวิสัย ในบางกรณีดังเช่น กรณีการเป็นศัตรูกันระหว่างรัฐที่เป็นภาคีสถิติสัญญา หรือกรณีการละเมิดพันธกรณีตามสนธิสัญญาของภาคีสถิติสัญญา

ข. สภาวการณ์เปลี่ยนแปลงไป มาตรา ๖๒ แห่งอนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา กำหนดไว้ว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญต่อสภาวการณ์ที่เคยมีอยู่ในขณะจัดทำสนธิสัญญา และไม่อาจคาดหมายได้โดยภาคีสถิตินธิสัญญา ย่อมไม่อาจนำมากล่าวอ้างให้เป็นเหตุทำให้สนธิสัญญาลิ้นสุดลง เว้นแต่เป็นกรณีที่ว่าการคงอยู่ของสภาวการณ์ดังกล่าว นั้น เป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดความยินยอมของภาคีที่จะผูกพันตามสนธิสัญญา ประการหนึ่ง และเป็นกรณีที่เกิดผลอย่างรุนแรงต่อ

ขอบเขตเนื้อหาของพันธกรณีในการปฏิบัติ ตามสนธิสัญญาอีกประการหนึ่ง อย่างไรก็ตาม หากว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างมากของสภาวการณ์นี้ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสนธิสัญญาว่าด้วยการกำหนดเขตแดนก็ดี หรือเป็นผลมาจากการละเมิดพันธกรณีของสนธิสัญญา โดยการกระทำของภาคีผู้กล่าวอ้างนั้นก็ มิอาจนำการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มาใช้เป็นเหตุกล่าวอ้างเพื่อให้สนธิสัญญาลิ้นสุดลงแต่อย่างใด

หนังสืออ้างอิง

๑. จี๊ด เศรษฐบุตร. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง. พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๐.
๒. จุมพต สายสุนทร. กฎหมายระหว่างประเทศ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : วิญญูชน, ๒๕๔๓.
๓. _____. กฎหมายระหว่างประเทศ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : วิญญูชน, ๒๕๔๓.
๔. ดำรง ธรรมารักษ์. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายระหว่างประเทศ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
๕. นพนิธิ สุริยะะ. กฎหมายระหว่างประเทศ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : วิญญูชน, ๒๕๔๓.
๖. ประสิทธิ์ เอกบุตร, กฎหมายระหว่างประเทศ เล่ม 1 สนธิสัญญา. กรุงเทพฯ : นิติธรรม, ๒๕๓๘.
๗. ปรีชา เอี่ยมสุทธา. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง ภาคสันติ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.
๘. สมพงษ์ ชูมาก. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
๙. สุเทพ อัดถากร. กฎหมายระหว่างประเทศกับการเมืองระหว่างประเทศ พฤติกรรมและเอกสาร เล่มหนึ่ง : ภาคสันติ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖. ช.ห.

สิทธิบัตร

สิทธิบัตร (patent) ตามคำนิยามซึ่งบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. ๒๕๒๒ มาตรา ๓ หมายความว่า หนังสือสำคัญที่ออกให้เพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ ตามที่กำหนดในหมวด ๒ และ หมวด ๓ แห่งพระราชบัญญัตินี้จะเห็นได้ว่าความหมายของคำว่า "สิทธิบัตร" ตามกฎหมายสิทธิบัตรของประเทศไทย หมายถึง เอกสารหรือหนังสือรับรองซึ่งหน่วยงานของรัฐออกให้แก่ผู้ที่ยืนยันขอจดทะเบียนการประดิษฐ์ (invention) หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ (product design) และหลังจากที่ได้ตรวจสอบแล้วว่าการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่นำมายื่นขอนั้นเข้าหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้ หน่วยงานของรัฐผู้มีอำนาจในการออกเอกสารก็จะมอบเอกสารหรือหนังสือรับรองสิทธิในความเป็นเจ้าของการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ดังกล่าวซึ่งเรียกกันว่า "ความเป็นผู้ทรงสิทธิบัตร"

คำว่า "การประดิษฐ์" หมายถึง การคิดค้นหรือคิดทำขึ้น อันเป็นผลให้ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์ เช่น เครื่องจักรกล เครื่องคิดเลข ยารักษาโรค พลาสติกหรือกรรมวิธีใดชิ้นใหม่ เช่น กระบวนการผลิตยาฆ่าแมลง กรรมวิธีการผลิตปุ๋ย หรือการกระทำใด ๆ ที่ทำให้ผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีดีขึ้น เช่น การคิดนำยางลบมาติดไว้ที่ตอนท้ายของดินสอ และคำว่า "แบบผลิตภัณฑ์" หมายถึง รูปร่างของผลิตภัณฑ์ เช่น รูปทรงของขวดน้ำอัดลม รูปร่างของตัวถังรถยนต์ หรือองค์ประกอบของลวดลายหรือสีของผลิตภัณฑ์ อันมีลักษณะพิเศษสำหรับผลิตภัณฑ์ เช่น ลวดลายของผ้า แถบสีสันบนพื้นผิวของรองเท้ากีฬา ซึ่งสามารถใช้เป็นแบบสำหรับผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมรวมทั้งหัตถกรรมได้ (มาตรา ๓)

อย่างไรก็ตาม คำว่า "สิทธิบัตร" ยังมีความหมายอีกประการหนึ่ง คือ สารระสำคัญแห่งการคุ้มครองจากการที่มีเอกสารสิทธิบัตรให้การรับรองสิทธิไว้ อันได้แก่สิทธิแต่ผู้เดียวในการแสวงหาประโยชน์ตามที่กฎหมายสิทธิบัตรของแต่ละประเทศกำหนดไว้ เช่น สิทธิในการผลิต ใช้ จำหน่ายหรือนำเข้ามาในประเทศ ในกรณีที่เป็นผู้ทรงสิทธิบัตรการประดิษฐ์ หรือสิทธิในการใช้ ขาย หรือมีไว้เพื่อขาย หรือนำเข้ามาในประเทศ ในกรณีที่เป็นผู้ทรงสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ เป็นต้น ดังนั้นหากบุคคลใดได้กระทำการหาประโยชน์ตามที่กฎหมายสิทธิบัตรกำหนดไว้ โดยไม่ได้รับอนุญาตจากผู้ทรงสิทธิบัตรย่อมถือว่าคุณคนนั้นได้กระทำความผิดสิทธิตามสิทธิบัตร

คำว่า "สิทธิบัตร" นี้ ตามกฎหมายสิทธิบัตรของประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่กำหนดให้เป็นเอกสารที่รัฐออกให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพื่อคุ้มครองสิทธิในการประดิษฐ์ รวมทั้งการออกแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งถือว่าเป็นงานในประเภททรัพย์สินทางปัญญา อันหมายถึงงานที่เป็นผลผลิตจากการค้นคิดสร้างสรรค์โดยภูมิปัญญาของมนุษย์ ส่วนกฎหมายที่บังคับใช้กันในประเทศไทยที่ออกมาเพื่อให้การคุ้มครองสิทธิใดๆ อันถือว่าเป็นทรัพย์สินทางปัญญา นี้ แม้ว่าได้มีการออกเอกสารสิทธิแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งในการค้นคิดสร้างสรรค์ผลงานใดๆ อันจัดอยู่ในประเภททรัพย์สินทางปัญญาก็ตาม แต่ในบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ออกมาเพื่อให้ความคุ้มครองสิทธิจากงานเหล่านั้น ก็หาได้เรียกเอกสารดังกล่าวว่า "สิทธิบัตร" ไม่ เช่น เอกสารสิทธิที่ออกให้แก่การจดทะเบียนเพื่อคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่เรียกว่า "หนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่"

และเอกสารสิทธิที่ออกให้แก่การจดทะเบียนคุ้มครองแบบผังภูมิเรียกว่า **"หนังสือสำคัญแบบผังภูมิ"**

ความเป็นมาของสิทธิบัตร คำว่า **"สิทธิบัตร"** มาจากคำว่า **"เอกสารสิทธิบัตร"** (letters patent) ซึ่งเริ่มใช้เมื่อ ค.ศ. ๑๘๗๔ ณ ประเทศอังกฤษ หมายถึง เอกสารซึ่งประทับตราของกษัตริย์ในตอนทำเอกสาร เพื่อเป็นหลักฐานในการอนุญาตให้ชาวต่างประเทศหรือบุคคลใดมีสิทธิประกอบกิจการพาณิชย์บางประเภท เช่น การทอผ้า หัตถกรรม ดังนั้นในเบื้องต้น วัตถุประสงค์ของการออกเอกสารสิทธิบัตรจึงเป็นการให้อำนาจแก่ราชสำนักควบคุมกิจการพาณิชย์และอุตสาหกรรมต่าง ๆ จนกระทั่งต่อมาในตอนปลายของยุคกลาง ราชสำนักได้ออกเอกสารให้สิทธิแก่ชาวต่างประเทศผู้นำทักษะทางวิทยาการใหม่ ๆ เข้ามาในการผลิตสินค้าด้วยอันเป็นที่มาของการให้เอกสารสิทธิบัตรสำหรับการประดิษฐ์ ดังนั้นจึงเป็นการขยายอำนาจในการออกเอกสาร เพื่อแสดงสิทธิและอนุญาตในการหาประโยชน์ให้แก่บุคคลผู้ทำการประดิษฐ์สิ่งใดขึ้น ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มแรกของการออกสิทธิบัตรสำหรับการประดิษฐ์ เช่น การที่ราชสำนักของประเทศอังกฤษได้ออกเอกสารสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ในวิธีแบบใหม่ของการทำกระจกสีให้แก่จอห์นแห่งยูทิแมน (John of Utyman) ใน ค.ศ. ๑๙๙๒ ต่อมาแนวความคิดในการออกเอกสารสิทธิบัตรเพื่อให้ความคุ้มครองการประดิษฐ์ได้แพร่หลายไปยังประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมของประเทศอังกฤษ เช่น สหรัฐอเมริกา ซึ่งแม้ต่อมาได้ประกาศอิสรภาพจากประเทศอังกฤษแล้วก็ยังคงหลักการให้ความคุ้มครอง การประดิษฐ์ด้วยการออกเอกสารสิทธิบัตรให้แก่ผู้ค้นคิดนั้น

ส่วนความเป็นมาของการออกสิทธิบัตรเพื่อให้ความคุ้มครองการประดิษฐ์ในประเทศไทย

นับตั้งแต่ก่อน พ.ศ. ๒๔๒๒ ขึ้นไป ประเทศไทยยังไม่เคยมีการให้ความคุ้มครอง เพราะเกรงว่าจะเป็นการเปิดช่องให้แก่ชาวต่างประเทศใช้สิทธิผูกขาดตามสิทธิบัตร อันก่อให้เกิดความเสียหายแก่การพัฒนาและความมั่นคงของชาติ ด้วยการกีดกันมิให้คนไทยใช้วิทยาการใหม่ ๆ เพื่อก่อตั้งอุตสาหกรรมการผลิตและอาจทำให้เกิดการขาดแคลนผลิตภัณฑ์และเวชภัณฑ์ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชน ทั้ง ๆ ที่ได้มีความพยายามร่างกฎหมายสิทธิบัตรมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๖ แต่ร่างกฎหมายดังกล่าวไม่ได้รับการพิจารณาแต่ประการใด จนถึง พ.ศ. ๒๕๒๑ คณะรัฐมนตรีได้เสนอร่างกฎหมายสิทธิบัตรเข้าสู่การพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ หลังจากอภิปรายอย่างหนักในสภาจึงได้มีการรับหลักการร่างกฎหมายดังกล่าว และได้ประกาศใช้กฎหมายเพื่อออกสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์และการออกแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งเรียกว่า **"พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. ๒๕๒๒"** และได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมใน พ.ศ. ๒๕๓๕ และ พ.ศ. ๒๕๔๒ ตามการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการและการพาณิชย์ระหว่างประเทศ

วัตถุประสงค์ของการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตร การให้ความคุ้มครองสิทธิแก่ผู้ทรงสิทธิบัตรไม่ว่าในการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ มีวัตถุประสงค์ดังนี้

ประการแรกเพื่อการคุ้มครองสิทธิอันชอบธรรมแก่ผู้ค้นคิดและออกแบบ ด้วยเหตุที่สิทธิอันเกิดจากการประดิษฐ์และการออกแบบผลิตภัณฑ์เป็นสิทธิพื้นฐานแห่งการใช้ปัญญา ความอดทน ความพยายามและเงินทุนเพื่อให้ได้มาซึ่งค้นคิดสร้างสรรค์ต่างๆ นั้นจึงถือว่าเป็นสิทธิตามธรรมชาติ (natural rights) ของผู้ประดิษฐ์และผู้ออกแบบทั้งปวงอันควรได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายดังเช่นสิทธิในทรัพย์สินอื่น ๆ

ประการที่ ๒ เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการประดิษฐ์และการออกแบบ ระบบสิทธิบัตรมีวัตถุประสงค์ในการให้รางวัลแก่บุคคลใดผู้ได้เสียสละเวลา ความคิด และกำลังกาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเงินทุนในการค้นคิดหรือออกแบบสิ่งใหม่ๆ อันเป็นประโยชน์แก่มนุษยชาติ การที่กำหนดให้สิทธิแต่ผู้เดียวในการหาประโยชน์เชิงพาณิชย์แก่ผู้ประดิษฐ์ย่อมก่อให้เกิดกำลังใจแก่ผู้ประดิษฐ์หรือผู้ออกแบบที่สามารถคืนทุนที่ลงไปในการวิจัยพัฒนาและสร้างสรรค์เพื่อค้นคิดหรือออกแบบสิ่งใดขึ้นมา เช่น ในอุตสาหกรรมยารักษาโรค ที่ต้องสิ้นเปลืองเวลา และเงินทุนในการค้นคิดตัวยารักษาโรคเอ็ดส์

ประการที่ ๓ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิทยาการ การให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรทำให้เกิดการพัฒนาทางวิทยาการ อันให้ได้มาซึ่งการประดิษฐ์หรือการออกแบบสิ่งใหม่ ๆ เช่น การค้นคิดเซลล์พลังงานแสงอาทิตย์ อันนำมาซึ่งการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เช่น รถยนต์และเครื่องผลิตไฟฟ้า

ประการที่ ๔ เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดทางวิทยาการ การให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรนี้ทำให้มีกองทุนและนักธุรกิจอุตสาหกรรมต่างมีใจมากขึ้นในการลงทุนเพื่อดำเนินการ ที่ต้องใช้วิทยาการในการผลิตอันได้รับสิทธิบัตร เนื่องจากไม่ต้องเกรงว่าจะถูกลอกเลียนจากบุคคลใดอย่างไม่เป็นธรรม และเมื่อระยะเวลาแห่งการคุ้มครองสิทธิบัตรสิ้นสุดลง ประชาชนก็สามารถนำวิทยาการดังกล่าวมาใช้ได้โดยเสรี และหากเกิดกรณีจำเป็นที่จะต้องใช้วิทยาการดังกล่าวด้วยเหตุผลบางประการ หรือประโยชน์แก่ประเทศชาติก็สามารถร้องขอบังคับใช้สิทธิตามกฎหมายสิทธิบัตรได้

การขอรับสิทธิบัตร สิทธิบัตรเป็นเอกสารที่ออกให้แก่การประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ เพื่อคุ้มครองสิทธิในการค้นคิดหรือสร้างสรรค์ผลงานเหล่านั้น กฎหมายจึงต้อง

กำหนดหลักเกณฑ์ซึ่งเป็นเงื่อนไขว่างานใดสามารถนำมาขอรับสิทธิบัตรได้ มิฉะนั้นอาจมีการนำงานซ้ำซ้อนมาขอรับความคุ้มครอง ซึ่งก่อให้เกิดความวุ่นวายและความไม่เป็นธรรมแก่ผู้ค้นคิดหรือสร้างสรรค์ที่แท้จริง ทั้งนี้กฎหมายได้กำหนดลักษณะของสิ่งที่จะขอรับสิทธิบัตรไว้ เป็น ๒ ประการใหญ่ ๆ

ประการที่ ๑ การประดิษฐ์ที่จะขอรับสิทธิบัตรได้ต้องประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้ (มาตรา ๕)

๑. เป็นการประดิษฐ์ใหม่ ได้แก่ การประดิษฐ์ที่ไม่เป็นงานที่ปรากฏอยู่แล้ว เช่น ไม่เป็นการประดิษฐ์ที่มีใช้หรือแพร่หลายอยู่แล้ว ในประเทศก่อนวันขอรับสิทธิบัตร หรือเป็นการประดิษฐ์ที่ได้รับสิทธิบัตรไว้แล้ว ไม่ว่าจะในหรือต่างประเทศก่อนวันขอรับสิทธิบัตร

๒. เป็นการประดิษฐ์ที่มีขั้นการประดิษฐ์สูงขึ้น ได้แก่ การประดิษฐ์ที่ไม่เป็นที่ประจักษ์โดยง่ายแก่บุคคลที่มีความชำนาญในระดับสามัญสำหรับงานประเภทที่เกี่ยวกับการประดิษฐ์นั้น

๓. เป็นการประดิษฐ์ที่สามารถประยุกต์ใช้ในทางอุตสาหกรรม ได้แก่ การประดิษฐ์ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการผลิตทางอุตสาหกรรม รวมทั้งหัตถกรรม เกษตรกรรม และพาณิชย์กรรม

ประการที่ ๒ การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่จะขอรับสิทธิบัตรได้ ต้องประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้ (มาตรา ๕๖)

๑. เป็นการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ได้แก่ การออกแบบที่ไม่ปรากฏอยู่ก่อนวันขอรับสิทธิบัตร เช่น เป็นการออกแบบที่ไม่มีการใช้หรือแพร่หลายในประเทศ หรือได้มีการเปิดเผยภาพหรือรายละเอียดแพร่หลายอยู่แล้ว ไม่ว่าจะในหรือต่างประเทศ หรือเป็นแบบที่คล้ายกับแบบผลิตภัณฑ์ที่แพร่หลายอยู่แล้ว

๒. เป็นการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่ออุตสาหกรรมและหัตถกรรม

วิธีการขอรับสิทธิบัตร โดยหลักทั่วไป กฎหมายกำหนดวิธีการขอรับสิทธิบัตรไว้โดยให้ผู้ขอรับความคุ้มครองสิทธิในการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ต้องยื่นคำขอรับสิทธิบัตรเพื่อจดทะเบียนต่อหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบงานดังกล่าวเช่นในประเทศไทยต้องยื่นคำขอต่อกรมทรัพย์สินทางปัญญา ส่วนในประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาต้องยื่นต่อสำนักงานสิทธิบัตร(Patent Office)อันเป็นวิธีการให้ความคุ้มครองสิทธิที่แตกต่างไปจากทรัพย์สินทางปัญญาบางแขนง เช่น ลิขสิทธิ์และสิทธิของนักแสดงซึ่งสามารถได้รับความคุ้มครองโดยทันทีนับแต่ที่มีการสร้างสรรค์งานหรือนำงานออกจำหน่ายหรือแสดงต่อสาธารณชนตามลักษณะของงาน โดยไม่ต้องนำงานสร้างสรรค์ หรือการแสดงมาขอรับการจดทะเบียนเพื่อให้ ความคุ้มครองสิทธิหรือสิทธิของนักแสดงนั้นเลยอันเป็นหลักการสากลซึ่งกฎหมายภายในของประเทศต่างๆ ส่วนใหญ่กำหนดไว้แล้วว่าในบางประเทศได้มีการรับจดทะเบียนงานสร้างสรรค์ไว้กับหน่วยงานของรัฐแต่ก็เพื่อใช้เป็นหลักฐานของการอ้างสิทธิในงานของผู้เป็นเจ้าของที่แท้จริงเท่านั้นหาใช้มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นการให้สิทธิแก่ผู้จดทะเบียนงานสร้างสรรค์ดังกล่าวไม่

การขอรับสิทธิบัตรเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการได้มาซึ่งสิทธิแต่ผู้เดียวตามกฎหมายสิทธิบัตรเนื่องจากระบบสิทธิบัตรอันเป็นหลักการมาตรฐานที่ใช้กันตามกฎหมายสิทธิบัตรของประเทศต่างกำหนดให้ความคุ้มครองสิทธิในการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์แก่เจ้าของผลงาน ต่อเมื่อเจ้าของผลงานนั้นนำ การประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์มาจดทะเบียนเพื่อขอรับสิทธิบัตร และเมื่อได้มีการจดทะเบียนออกเอกสารสิทธิบัตรแล้วเท่านั้น หากได้ ให้ความคุ้มครองนับตั้งแต่ทำการประดิษฐ์หรือ ออกแบบผลิตภัณฑ์จนสำเร็จไม่ ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติในมาตรา ๑๖ ซึ่งกำหนดไว้ว่า

ในกรณีที่มีบุคคลหลายคนต่างทำการประดิษฐ์อย่าง เดียวกันโดยไม่ได้ร่วมกันให้บุคคลซึ่งได้ยื่นคำขอ รับสิทธิบัตรไว้ก่อนเป็นผู้มีสิทธิรับสิทธิบัตร แสดง ให้เห็นว่าระบบสิทธิบัตรให้สิทธิแก่บุคคลแรกที่มา ขอรับสิทธิบัตร ไม่ได้ให้สิทธิแก่บุคคลแรกที่ทำ การประดิษฐ์ ด้วยเหตุนี้การขอรับสิทธิบัตรจึงเป็น สิ่งจำเป็นต่อการให้ความคุ้มครองสิทธิตามกฎหมาย ในการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ วิธีการขอจดทะเบียนเพื่อรับสิทธิบัตรต้องเป็นไปตาม ระเบียบการดำเนินการตามที่กฎหมายสิทธิบัตร ของแต่ละประเทศกำหนดไว้แต่โดยหลักทั่วไป ของวิธีการขอรับสิทธิบัตร ได้แก่ การดำเนินการ ตรวจสอบความถูกต้องของคำขอรับสิทธิบัตร ประการหนึ่ง และการตรวจสอบคุณสมบัติของ การประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ว่า สามารถขอรับสิทธิบัตรตามกฎหมายได้หรือไม่ อีกประการหนึ่ง โดยมีขั้นตอนตามที่กฎหมาย กำหนดไว้ ดังนี้

๑. ยื่นคำขอรับสิทธิบัตรต่อหน่วยงาน ของรัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบการรับจดทะเบียน สิทธิบัตร คำขอรับสิทธิบัตรต้องมีข้อความและ รายละเอียดครบถ้วนตามที่กฎหมายกำหนด เช่น ชื่อแสดงถึงการประดิษฐ์หรือภาพแสดงแบบผลิตภัณฑ์ รายละเอียดการประดิษฐ์ที่ชัดเจนหรือข้อความ ระบุผลิตภัณฑ์ที่จะใช้กับแบบผลิตภัณฑ์ และชื่อ ถือสิทธิโดยชัดแจ้ง

๒. เมื่อผู้ขอรับสิทธิบัตรได้ยื่นคำขอรับ สิทธิบัตรแล้ว พนักงานเจ้าหน้าที่จะตรวจสอบ คำขอว่ามีข้อความครบถ้วนหรือไม่ และการ ประดิษฐ์หรือแบบผลิตภัณฑ์เป็นงานที่ขอรับ สิทธิบัตรตามกฎหมายสิทธิบัตรได้หรือไม่ ตลอดจนผู้ขอสิทธิบัตรเป็นผู้มีสิทธิขอรับสิทธิบัตร ตามเงื่อนไขของกฎหมายสิทธิบัตรหรือไม่ เช่น เป็นผู้มิใช่สัญชาติหรือมีภูมิลำเนาหรือประกอบ กิจการอยู่ในประเทศที่ขอรับสิทธิบัตรนั้น

๓. หลังจากที่พนักงานเจ้าหน้าที่ได้ตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตร และได้เสนอรายงานต่อนายทะเบียนของหน่วยงานดังกล่าวแล้ว หากนายทะเบียนเห็นว่าคำขอรับสิทธิบัตร และการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ขอรับสิทธิบัตรนั้นไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ก็จะมีคำสั่งยกคำขอรับสิทธิบัตรดังกล่าว แต่หากเห็นว่าคำขอรับสิทธิบัตรและการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์นั้นสามารถขอรับสิทธิบัตรได้ ก็จะมีคำสั่งให้ประกาศโฆษณาคำขอรับสิทธิบัตรนั้น และให้ผู้ขอรับสิทธิบัตรมาชำระค่าธรรมเนียมการประกาศโฆษณา

๔. ภายหลังจากการประกาศโฆษณา ให้ผู้ขอรับสิทธิบัตรยื่นคำขอให้พนักงานตรวจสอบการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ว่ามีลักษณะของการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ตามที่กฎหมายกำหนดไว้หรือไม่ หากภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้มีบุคคลใดบุคคลหนึ่งมายื่นคำขอคัดค้านโดยอ้างว่าตนมีสิทธิดีกว่าผู้ขอรับสิทธิบัตรซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่จะต้องตรวจสอบข้ออ้างนั้น ถ้าเป็นจริงตามคำคัดค้านก็ให้เสนอต่อนายทะเบียนให้ มีคำสั่งยกคำขอรับสิทธิบัตร

๕. ภายหลังจากการประกาศโฆษณาเมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ตรวจสอบการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ตามคำขอรับสิทธิบัตรแล้วให้ทำรายงานเสนอต่อนายทะเบียนของหน่วยงานนั้นเพื่อพิจารณาต่อไป หากนายทะเบียนเห็นว่าไม่มีเหตุขัดข้องใดๆ ก็ให้มีคำสั่งรับจดทะเบียนสิทธิบัตรและออกเอกสารสิทธิบัตรให้แก่ผู้ขอรับสิทธิบัตรนั้น และให้พนักงานเจ้าหน้าที่ แจ้งให้ผู้ขอรับสิทธิบัตรมาชำระค่าธรรมเนียมการออกสิทธิบัตร

เมื่อได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังกล่าวแล้ว การออกเอกสารสิทธิบัตรก็เสร็จสมบูรณ์ตามกฎหมาย

อายุแห่งการคุ้มครองสิทธิบัตร กฎหมายสิทธิบัตรของแต่ละประเทศได้กำหนดระยะเวลาของการให้ความคุ้มครองสิทธิของสิทธิบัตรไว้ โดยมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ทรงสิทธิบัตรสามารถมีสิทธิแต่ผู้เดียวในการใช้หรือหาประโยชน์จากการประดิษฐ์หรือแบบผลิตภัณฑ์ภายในระยะเวลาที่เห็นว่าเหมาะสมซึ่งเป็นการตอบแทนที่ได้เปิดเผยการประดิษฐ์หรือแบบผลิตภัณฑ์ดังกล่าวต่อสาธารณชน เมื่อใดที่ระยะเวลาแห่งการคุ้มครองสิทธิตามที่กฎหมายกำหนดไว้สิ้นสุดลงการประดิษฐ์หรือแบบผลิตภัณฑ์ที่ผู้ทรงสิทธิบัตรได้เปิดเผยสาระสำคัญของงานต่อสาธารณชนดังกล่าวย่อมตกเป็นสาธารณสมบัติซึ่งประชาชนทั่วไปสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเสรี

อย่างไรก็ตามกำหนดระยะเวลาแห่งการคุ้มครองตามที่กฎหมายกำหนดไว้นี้ต้องไม่สั้นจนเกินไปจนไม่เปิดโอกาสให้ผู้ทรงสิทธิบัตรสามารถหาผลประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่าและเป็นธรรม ในทางตรงกันข้ามระยะเวลาดังกล่าวต้องไม่ยาวนานเกินไป จนก่อให้เกิดการผูกขาดอย่างยาวนานเกินสมควรและไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปได้ใช้ประโยชน์จนก่อให้เกิดความเดือดร้อนและขัดขวางความก้าวหน้าของการพัฒนาสังคมและวิทยาการ ทั้งนี้การกำหนดระยะเวลาแห่งการคุ้มครองสิทธิบัตรนั้นต้องพิจารณาความสมดุลระหว่างความเป็นธรรมแก่ผู้ทรงสิทธิบัตรกับสาธารณประโยชน์เป็นสำคัญระยะเวลาของความคุ้มครองสิทธิบัตรที่เหมาะสมมีกำหนดไว้ในกฎหมายสิทธิบัตรของประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทย ได้แก่ สิทธิบัตรการประดิษฐ์มีอายุ ๒๐ ปีนับแต่วันขอรับสิทธิบัตรในประเทศนั้น (มาตรา ๓๕) และสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์มีอายุ ๑๐ ปี นับแต่วันขอรับสิทธิบัตร (มาตรา ๖๒) อันเป็นมาตรฐานเดียวกันตามข้อตกลงว่าด้วยสิทธิ

ในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้าซึ่งเป็นความตกลงระหว่างประเทศที่องค์การการค้าโลกได้กำหนดไว้

สิทธิของผู้ทรงสิทธิบัตร เมื่อบุคคลใดได้รับสิทธิบัตรบุคคลนั้นย่อมมีสิทธิแต่ผู้เดียวตามที่กฎหมายสิทธิบัตรกำหนดไว้ สิทธิตามสิทธิบัตรการประดิษฐ์นี้ ย่อมเกี่ยวพันกับสิทธิในผลิตภัณฑ์ตามสิทธิบัตร ได้แก่ สิทธิในการผลิต ใช้ ขาย มีไว้เพื่อขาย เสนอขาย หรือนำเข้าผลิตภัณฑ์ตามสิทธิบัตรประการหนึ่ง และสิทธิในกรรมวิธีตามสิทธิบัตร อันได้แก่ สิทธิในการใช้กรรมวิธีผลิต ใช้ ขาย มีไว้เพื่อขาย เสนอขาย หรือนำเข้าซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ผลิตโดยใช้กรรมวิธีตามสิทธิบัตรอีกประการหนึ่ง (มาตรา ๓๖ วรรคหนึ่ง) ส่วนสิทธิตามสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์นั้น ได้แก่ การใช้แบบผลิตภัณฑ์กับผลิตภัณฑ์ตามสิทธิบัตรประการหนึ่งและการขาย หรือมีไว้เพื่อขาย หรือเสนอขาย หรือนำเข้าซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ใช้แบบผลิตภัณฑ์ดังกล่าวอีกประการหนึ่ง (มาตรา ๖๓)

ด้วยเหตุนี้การกระทำใดๆ ของบุคคลอื่นที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิตามสิทธิบัตรจากผู้ทรงสิทธิบัตร ย่อมถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิบัตร ซึ่งต้องระวางโทษทางอาญาตามที่กฎหมายกำหนดไว้ และต้องรับผิดชอบใช้ในการละเมิดสิทธิ อันก่อให้เกิดความเสียหายทางแพ่งด้วย เว้นแต่เป็นการกระทำอันเป็นกรณีข้อยกเว้นการละเมิดสิทธิบัตรตามที่กฎหมายสิทธิบัตรกำหนดไว้ เช่น การกระทำเพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า ทดลองหรือวิจัยโดยไม่ขัดต่อการใช้ประโยชน์ตามปกติ และไม่ทำให้เสื่อมเสียต่อประโยชน์อันชอบธรรมของผู้ทรงสิทธิบัตรเกินสมควร (มาตรา ๓๖ วรรคสอง และ มาตรา ๖๓)

อย่างไรก็ตามกฎหมายสิทธิบัตรได้กำหนดมาตรการในการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยมิชอบไว้ด้วยเพื่อถ่วงดุลกับสิทธิแต่ผู้เดียว และลดอำนาจผูกขาดของผู้ทรงสิทธิบัตร โดยให้บุคคลอื่นสามารถใช้สิทธิตามสิทธิบัตรสำหรับการประดิษฐ์ หากมีกรณีที่มีความจำเป็นหรือไม่เป็นธรรมแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงในกรณีต่างๆ เช่น กรณีไม่มีเหตุอันสมควรในการใช้ประโยชน์ตามสิทธิบัตรโดยไม่มีการผลิตหรือการขายผลิตภัณฑ์ใดๆ ตามสิทธิบัตรภายในประเทศในระยะเวลาที่กำหนด และกรณีที่รัฐบังคับใช้สิทธิตามสิทธิบัตร หากมีความจำเป็นเพื่อสาธารณประโยชน์หรือเพื่อความมั่นคงของชาติ

ความสิ้นสุดของการคุ้มครองสิทธิบัตร นอกจากสิทธิบัตรจะสิ้นสุดลง เมื่อครบอายุแห่งการคุ้มครองสิทธิบัตรตามที่กฎหมายสิทธิบัตรกำหนดไว้แล้ว ยังมีเหตุบางประการที่ทำให้ความคุ้มครองสิทธิบัตร สิ้นสุดลง ได้แก่

๑. การที่ผู้ทรงสิทธิบัตรไม่ชำระค่าธรรมเนียมรายปีตามที่กฎหมายกำหนดไว้
๒. การที่ผู้ทรงสิทธิบัตรขอคืนสิทธิบัตรซึ่งอาจมาจากเหตุผลบางอย่าง เช่น ประโยชน์ที่ได้จากสิทธิบัตรไม่คุ้มค่าพอกับการจ่ายค่าธรรมเนียมรายปี
๓. การถูกเพิกถอนสิทธิบัตร เนื่องจากในกรณีที่ถูกละเมิดสิทธิบัตร จากการที่บุคคลใดหรืออัยการฟ้องคดีต่อศาลขอให้เพิกถอนด้วยเหตุผลที่ว่า การออกสิทธิบัตรนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมายประการหนึ่ง หรือในกรณีที่คณะกรรมการสิทธิบัตรสั่งเพิกถอนสิทธิบัตรด้วยเหตุผลที่ว่าผู้ทรงสิทธิบัตรไม่ดำเนินการผลิตหรือไม่ใช้กรรมวิธีตามสิทธิบัตร โดยไม่มีเหตุผลอันสมควรอีกประการหนึ่ง

หนังสืออ้างอิง

๑. จักรกฤษณ์ ควรวพจน์. ลิทธิบัตร : แนวคิดและบทวิเคราะห์. กรุงเทพฯ : นิติธรรม, ๒๕๔๔.
๒. ชัยยนต์ อนุภาพพันธ์. "ประวัติความเป็นมาของกฎหมายสิทธิบัตรในประเทศไทย."
จุลสารกรมทรัพย์สินทางปัญญา, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ : มีนาคม ๒๕๓๖.
๓. ไชยยศ เหมะรัชตะ. ลักษณะของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา. กรุงเทพฯ : นิติธรรม, ๒๕๔๔.
๔. มานะ พิทยาภรณ์. คำอธิบายพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม, กฎหมายสิทธิบัตร และพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๘.
๕. ยรรยง พวงราช, คำอธิบายกฎหมายสิทธิบัตร. กรุงเทพฯ : วิญญูชน ๒๕๔๒.
๖. Bainbridge, David I. Intellectual Property. London : Pitman. 1992.
๗. Barrett, Margreth. Intellectual Property. New York : Emanuel Law Outlines, Inc., 1991.
๘. Cornish, W.R. Intellectual Property : Patents, Copyright, Trade Marks and Allied Rights. London : Sweet& Maxwell, 1989.
๙. Dorr, Robert C. and Munch, Christopher H. Protecting Trade Secrets, Patents, Copyrights and Trade Marks. New York : John Wiley & Sons, 1990.
๑๐. Miller, Arthur R. and Davis, Michael H. Intellectual Property. Minnisota : West Publishing Co., 1990.
๑๑. Phillips, Jeremy and Firth, Alison. Introduction to Intellectual Property Law. London : Butterworths, 1990.
๑๒. WIPO. Background Reading Material on Intellectual Property. Geneva : WIPO Publication, 1988.

ศาสตราจารย์ไชยยศ เหมะรัชตะ ผู้เขียน

อาญา, กฎหมาย

นักกฎหมายโดยทั่วไปให้คำจำกัดความของกฎหมายอาญาว่าหมายถึง "บรรดากฎหมายทั้งหลายที่บัญญัติถึงความผิดและกำหนดโทษซึ่งรัฐจะเป็นผู้ลงโทษไว้ในกรณีที่มีการกระทำผิดนั้นๆ" นอกจากนี้ นักกฎหมายบางคนได้ขยายความหมายของ กฎหมายอาญา ว่า หมายถึง "กฎหมายที่บัญญัติถึงความผิดและโทษ" โดยแยกพิจารณา ได้ดังนี้

๑. การบัญญัติความผิดนั้น หมายถึง การบัญญัติว่าการกระทำและการงดเว้นการกระทำอย่างใดเป็นความผิดอาญา

๒. การบัญญัติโทษนั้น หมายความว่า เมื่อได้บัญญัติไว้ว่าการกระทำหรือการงดเว้นการกระทำอย่างใดเป็นความผิดแล้ว ก็ต้องบัญญัติโทษอาญาสำหรับความผิดนั้นไว้ด้วย

ด้วยเหตุนี้ กฎหมายอาญาจึงเป็นกฎหมายที่กำหนดความผิดและโทษสำหรับการกระทำบางลักษณะของบุคคลในสังคมนั่นเอง

วัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญา กฎหมายอาญาเป็นข้อบังคับในส่วนของความประพฤติของบุคคลที่มีลักษณะฝ่าฝืนการรักษา

ความสงบเรียบร้อยในสังคม นิยามของกฎหมายอาญา ซึ่งรัฐมีอำนาจลงโทษบุคคลผู้กระทำการอันถือว่าเป็นความผิด กฎหมายอาญาจึงมีจุดประสงค์หลักในการคุ้มครองความสงบสุขของสังคมจากการกระทำใด ๆ ที่ก่อให้เกิดความเสียหายกระทบกระเทือนต่อประชาชนในสังคม โดยกำหนดให้รัฐเท่านั้นเป็นผู้มี อำนาจลงโทษต่อบุคคลผู้ฝ่าฝืนกฎหมายอาญาที่รัฐบัญญัติขึ้น เพื่อห้ามมิให้บุคคลในรัฐกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง

การกำหนดขอบเขตแห่งอำนาจของรัฐในการลงโทษจึงเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายอาญา โดยมีแนวความคิดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษ ๒ ประการ คือ ประการที่ ๑ เป็นการทดแทนผู้กระทำความผิดในทำนองการแก้แค้นให้แก่ผู้ถูกกระทำ ซึ่งเรียกว่า "ทฤษฎีสัมบูรณ์" (absolute theory) ประการที่ ๒ เป็นการป้องกันสังคมจากการกระทำอันเป็นความผิด ซึ่งเรียกว่า "ทฤษฎีสัมพัทธ์" (relative theory)

ประการที่ ๑ แนวความคิดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษเป็นการทดแทนในทำนองการแก้แค้นนั้น ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์กฎหมายฉบับแรกที่มีการบัญญัติหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับกฎหมายอาญา ได้แก่ การกระทำอันเป็นความผิดและโทษทางอาญาไว้คือ ประมวลกฎหมายฮัมมูราบี (The Code of Hammurabi) โดยในส่วนของกฎหมายอาญาของประมวลกฎหมายดังกล่าวได้วางหลักของกฎหมายดั้งเดิมที่มีชื่อว่า "lex talionis" ซึ่งยึดถือหลักการแก้แค้นทดแทนอย่างรุนแรง ในลักษณะที่เรียกกันว่า "ตาต่อตา ฟันต่อฟัน" หลักเกณฑ์สำคัญในประมวลกฎหมายฉบับนี้ได้แก่ ไม่มีการลงโทษจำคุกแก่ผู้กระทำความผิด เนื่องจากโทษที่ลงแก่ผู้กระทำความผิดร้ายแรง เช่น ความผิดฐานฆ่าคนตาย ลักทรัพย์ ปล้นทรัพย์ หรือชิงทรัพย์ คือโทษประหารชีวิตสถานเดียว แต่การลงโทษขั้นรุนแรงนี้ต้องลงแก่ผู้กระทำความผิดโดยเจตนา หากผู้กระทำความผิดสาบานว่าได้ฆ่าคนตายจริง , โดยไม่เจตนา โทษที่ผู้กระทำความผิดได้รับจะเป็นเพียงโทษปรับ ส่วนความผิดอื่นๆ

ที่ไม่ร้ายแรงนั้นโทษที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับเป็นโทษปรับเท่านั้น

นอกจากนี้ ผู้กระทำความผิดบางลักษณะอาจได้รับโทษรุนแรงบางอย่าง เช่น ลูกทำร้ายร่างกายบิดาจะถูกลงโทษตัดมือทั้ง และยังมี การลงโทษแก่บุคคลที่ไม่ได้กระทำความผิดโดยตรง ได้แก่ การลงโทษบุตรของผู้กระทำความผิดถึงขั้นประหารชีวิต กล่าวคือ ในกรณีที่เจ้าหน้าที่ทำบุตรของลูกหนี้ซึ่งมาอยู่กับตนในฐานะเป็น "ผู้ซัดหั้น" ถึงแก่ความตายหรือในกรณีที่ช่างก่อสร้างบ้านเรือนที่ทำให้บุตรของเจ้าของบ้านถึงแก่ความตายโดยประมาทบุตรของเจ้าหน้าที่ บุตรของช่างก่อสร้างก็ติ จะถูกลงโทษให้ถึงแก่ความตายเป็นการทดแทนด้วยเช่นกัน จะเห็นได้ว่า ประมวลกฎหมายฉบับนี้มีวิธีการลงโทษที่รุนแรง และจำกัดเฉพาะการประหารและปรับเท่านั้น ตลอดจนหลักการในการลงโทษยังไม่ค่อยเป็นธรรมเนียมโดยขัดต่อหลักการลงโทษในกฎหมายอาญาปัจจุบัน ซึ่งกำหนดให้ผู้กระทำความผิดกฎหมายเท่านั้นที่สมควรได้รับโทษทางอาญา ไม่ว่าจะมีความผิดหรือทายาทที่เกี่ยวข้องกับผู้กระทำความผิดนั้น หากไม่ได้มีส่วนในการกระทำความผิดย่อมไม่สมควรได้รับโทษทางอาญาแต่ประการใด อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ของการลงโทษด้วยการแก้แค้นทดแทนดังกล่าวนี้ ในปัจจุบันนักอาชญาวิทยาทั่วไปไม่เห็นด้วย เนื่องจากไม่ก่อให้เกิดแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมในสังคม

ประการที่ ๒ แนวความคิดที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่ว่าเป็นการป้องกันสังคมจากบุคคลผู้กระทำความผิดนั้น ก็เพื่อมิให้ผู้กระทำความผิดมีโอกาสออกมาทำลายความสงบสุขของสังคมได้อีก โดยใช้วิธีการปราบปรามการกระทำความผิด เพื่อให้เกิดความยำเกรงกฎหมายและเคารพกฎหมาย เช่น การรณรงค์ปราบปรามการค้ายาเสพติด ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ และวิธีการป้องกันมิให้ผู้

กระทำความผิดมีโอกาสกระทำความผิดอีกต่อไป ด้วยการลงโทษผู้กระทำความผิด เช่น การประหารชีวิต การจำคุก หรือปรับปรับแก้ไข ทัศนีย์ผู้กระทำความผิดให้กลับมาเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้กระทำความผิดโดยโอกาสหรือโดยบังเอิญที่สามารถลงโทษให้เกิดความหวาดกลัวหรือหลาบจำได้ในปัจจุบันนี้ แนวความคิดในการลงโทษผู้กระทำความผิดก็เพื่อสนองวัตถุประสงค์ในการป้องกันสังคมจากการกระทำความผิดด้วยวิธีการปราบปรามและการปรับปรับแก้ไข ทัศนีย์ผู้กระทำความผิดประกอบกันเสมอ ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าสนองจุดประสงค์ของการกำหนดโทษซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายอาญา

ความเป็นมาของกฎหมายอาญาในประเทศไทย กฎหมายสมัยสุโขทัยมีลักษณะเป็นแบบกฎหมายชาวบ้าน โดยเป็นกฎหมายที่เกิดจากเหตุผลธรรมชาติของสามัญชนหรือสามัญสำนึก เป็นความรู้สึกผิดชอบชั่วดีอันเกิดจากการประพฤติปฏิบัติต่อกันมา หรือเป็นกฎหมายอันมีที่มาจากหลักศีลธรรมในสังคม ความผิดทางอาญาจึงเกิดจากการกระทำอันละเมิดกฎหมายพื้นฐานทางศีลธรรม เช่น การฆ่าหรือทำร้ายผู้อื่น การลักทรัพย์ ปล้นทรัพย์ แต่การลงโทษตามหลักฐานที่ปรากฏในศิลาจารึก กฎหมายลักษณะโจรนั้น แม้จะเป็นกฎหมายอาญา แต่ไม่กำหนดบทลงโทษประหารชีวิต หรือแม้แต่การลงโทษจำคุกโดยมีการกำหนดเพียงโทษปรับ หากเป็นเพียงการประทุษร้ายต่อทรัพย์

ต่อมาในสมัยอยุธยา กฎหมายแม่แบบก็คือ คัมภีร์พระธรรมศาสตร์ ซึ่งถือว่ากฎหมายกับธรรมะเป็นเรื่องเดียวกันไม่อาจแยกจากกันได้ นอกจากนี้ ยังจำแนกกฎหมายเป็นพระอัยการหรือพระไอยการเฉพาะเรื่อง โดยพระอัยการหมายถึงกฎหมายพื้นฐานของแผ่นดินซึ่งทุกคนต้องปฏิบัติตาม ในกรณีการกระทำความผิดทางอาญานั้น กฎหมายเก่ามิได้มีการแยกความผิด

ออกเป็นความผิดทางอาญาและความผิดทางแพ่งแต่จะพิจารณาคดีรวมกันไป ทั้งนี้ นอกจากมีการลงโทษประหารชีวิตผู้ร้ายฆ่าคนตายแล้ว ในพระอัยการพรมศักดิ์ได้กำหนดให้มีการชดเชยค่าเสียหายที่เรียกว่าสินไหมในกรณีที่ทำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ด้วยการกำหนดพิกัดค่าตัวคนไว้ เช่น หากผู้ตายเป็นเด็กอายุ ๑-๓ เดือน ต้องใช้ค่าตัว ๖ บาท ถ้าเป็นชายฉกรรจ์ อายุ ๒๑-๒๕ ปี ต้องใช้ค่าตัวเป็นเงิน ๓๐ ตำลึง และคนแก่อายุ ๙๐-๑๐๐ ปีมีค่าตัวเพียง ๓ บาท หากทำร้ายไม่ถึงตาย ก็ลดค่าเสียหายตามส่วนแล้วแต่ลักษณะความฉกรรจ์ของบาดแผล ส่วนโทษทางอาญานั้น ไม่มีการลงโทษจำคุกตั้งวิธีการในปัจจุบัน แต่ใช้วิธีควบคุมไว้ที่บ้านตรลาการหรือใส่โซ่ตรวนหรือกรงขัง และมีโทษประหารชีวิตโดยตัดคอ หรือวิธีการอันน่ากลัวสยดสยองในความผิดขั้นรุนแรงบางลักษณะ เช่น ความผิดต่อพระมหากษัตริย์ เพื่อเป็นการข่มขู่ไม่ให้ผู้ใดกล้ากระทำความผิดดังกล่าวอีก ตลอดจนมีการลงโทษรุนแรงอื่นๆ เช่น เขียนด้วยลวดหนั่ง ตัดมือตัดเท้า แห่งประจาน

กฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือ กฎหมายที่ใช้ในสมัยอยุธยา ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการชำระกฎหมายต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตอันเกี่ยวกับการลิดรอนอำนาจทางการศาลที่มาจากสนธิสัญญาเบาริงซึ่งประเทศไทยได้ทำกับประเทศอังกฤษเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ โดยต่างชาติอ้างว่ากฎหมายไทยยังล้าหลังและไม่เป็นธรรมประกอบกับมีวิธีพิจารณาคดีที่รุนแรงป่าเถื่อนและไม่แน่นอน ทั้งนี้ในส่วนของกฎหมายอาญานั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร หรือระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law System)

ตามแบบกฎหมายของประเทศในภาคพื้นทวีปยุโรป เช่น ประเทศเยอรมนี ประเทศฝรั่งเศส เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิรูประบบกฎหมายของประเทศไทย โดยมีการร่างกฎหมายอาญาตามแนวทางหลักเกณฑ์แห่งกฎหมายของประเทศดังกล่าว จนได้จัดทำประมวลกฎหมายอาญาดับแรกสำเร็จในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๑ เรียกว่า **"กฎหมายลักษณะอาญา รศ. ๑๒๗"** และมีการบังคับใช้บังคับใช้ต่อมาเป็นเวลาเกือบ ๕๐ ปี จนกระทั่งมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญาดับปัจจุบันใน พ.ศ. ๒๕๐๐

หลักเกณฑ์ทั่วไปของกฎหมายอาญา
หลักเกณฑ์ทั่วไปสำหรับบทบัญญัติที่กำหนดความผิดและโทษทางอาญา ซึ่งเป็นไปตามหลักการสากลอันเป็นที่ยอมรับและปรากฏอยู่ในบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทยและบรรดากฎหมายอาญาของนานาประเทศได้แก่

๑. กฎหมายอาญาย่อมไม่มีผลย้อนหลังในทางที่เป็นโทษแก่ผู้กระทำ การกระทำใดจะเป็นความผิดก็ต่อเมื่อมีกฎหมายซึ่งบัญญัติในขณะกระทำว่าเป็นความผิด ดังที่กล่าวไว้ว่า **"ไม่มีความผิดโดยไม่มีกฎหมาย"** นอกจากนี้กฎหมายอาญาต้องไม่มีผลย้อนหลังในการลงโทษหรือลงโทษหนักขึ้นต่อ การกระทำใดเนื่องจากโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย ในขณะที่กระทำความผิด ดังที่กล่าวไว้ว่า **"ไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย"** (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒ วรรคหนึ่ง)

๒. ไม่อาจอุทธรณ์ข้ออ้างแห่งกฎหมายอันเป็นโทษแก่จำเลย กฎหมายอาญาต่างกับกฎหมายแพ่ง ในแง่ที่ว่ากฎหมายแพ่งสามารถ

นำจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่น หรือบทกฎหมาย
ใกล้เคียงอย่างยิ่ง หรือหลักกฎหมายทั่วไปมา
ปรับใช้ได้ ในกรณีที่ไม่มีบทกฎหมายที่จะยก
มาปรับคดีได้ อันเป็นการอุดช่องว่างของกฎหมาย
ดังเช่นที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
มาตรา ๔ วรรค ๒ กำหนดไว้ แต่ไม่สามารถนำ
หลักการนี้มาใช้กับการอุดช่องว่างในกฎหมาย
อาญาได้เลย เพราะหลักเกณฑ์เบื้องต้นของ
กฎหมายอาญาอยู่ที่ว่า **"ไม่มีความผิดโดย
ไม่มีกฎหมาย"** และ **"ไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย"**
เมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายอาญาใด
กำหนดว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดหรือต้อง
รับโทษอย่างไรก็ได้ ก็ไม่อาจนำจารีตประเพณีก็ดี
บทกฎหมายใกล้เคียงก็ดี หรือหลักกฎหมาย
ทั่วไปมาปรับใช้กับคดีเพื่อลงโทษผู้กระทำ
ได้เลย อย่างไรก็ตาม นักกฎหมายทั้งปวงต่างมีแนว
ความเห็นกันว่า การนำกฎหมายใดมาใช้
อุดช่องว่างแห่งกฎหมายสามารถกระทำได้ หากเป็น
คุณหรือผลดีแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยแห่งคดี

๓. กฎหมายอาญามีผลย้อนหลังเป็นคุณ
แก่ผู้กระทำ หากบทบัญญัติของกฎหมายอาญา
ที่บัญญัติในภายหลังว่า การกระทำใดไม่เป็น
ความผิดอีกต่อไป ให้ผู้ที่ได้กระทำการนั้นพ้น
จากการเป็นผู้กระทำความผิด และถ้าได้มีคำ
พิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษแล้ว ก็ให้ถือว่าผู้นั้น
ไม่เคยต้องคำพิพากษาว่าได้กระทำความผิดนั้น
ถ้ารับโทษอยู่ก็ให้การลงโทษนั้นสิ้นสุดลง
(ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒ วรรคสอง)

๔. ต้องใช้กฎหมายอาญาในส่วนที่เป็น
คุณแก่ผู้กระทำ ถ้ากฎหมายอาญาที่ใช้ในขณะ
กระทำความผิดแตกต่างกับกฎหมายที่ใช้ในภาย
หลังการกระทำความผิด ก็ให้ใช้กฎหมายใน
ส่วนที่เป็นคุณแก่ผู้กระทำความผิด ไม่ว่าใน
ทางใด เว้นแต่คดีถึงที่สุดแล้ว ถ้าโทษที่กำหนด
ตามคำพิพากษาหนักกว่าโทษที่กำหนดตาม
กฎหมายที่บัญญัติในภายหลัง ก็ให้ศาลกำหนด

โทษเสียใหม่ เมื่อมีการร้องขอ หรือถ้าศาล
พิพากษาให้ประหารชีวิตผู้กระทำความผิด และ
กฎหมายที่บัญญัติในภายหลัง โทษที่จะลงแก่ผู้
กระทำความผิดไม่ถึงประหารชีวิต ก็ให้งดโทษ
ประหารชีวิตและเปลี่ยนเป็นโทษสูงสุดที่กฎหมาย
บัญญัติไว้แทน (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓)

๕. จะต้องตีความกฎหมายอาญาโดย
เคร่งครัด ในกรณีที่ถ้อยคำที่บัญญัติไว้ใน
กฎหมายอาญาใด เป็นที่น่าสงสัย ก็จะต้องตีความ
ในการที่ขยายความไปลงโทษหรือเพิ่มโทษผู้
กระทำไม่ได้ แต่อาจตีความในทางขยายความ
ให้เป็นผลดีแก่ผู้กระทำได้ เนื่องจากกฎหมาย
อาญาเป็นกฎหมายที่กำหนดความผิดและโทษ
แก่ผู้กระทำ ซึ่งมีผลแก่ชีวิตและอิสรภาพ
ของบุคคลนั้น จึงต้องใช้กฎหมายในทางที่เป็น
คุณแก่ผู้กระทำการตามที่กฎหมายกำหนดไว้เสมอ

*องค์ประกอบว่าด้วยการกระทำอันเป็น
ความผิดทางอาญา การกระทำใดจะถือว่าเป็น
ความผิดทางอาญา ต้องมีองค์ประกอบดังนี้*

๑. ต้องมีการกระทำโดยขั้นตอนของการ
กระทำนี้ เริ่มที่ขั้นแรกมีความคิดที่จะกระทำ
ขั้นที่ ๒ มีการตกลงใจที่จะกระทำ และขั้นที่ ๓
มีการลงมือกระทำตามที่ตกลงใจนั้น เช่น คิด
ที่จะขโมยเงินเพื่อน และตกลงใจที่จะขโมย
จนถึงขั้นเอามือหยิบเงินจากกระเป๋าเงินของ
เพื่อนที่วางไว้ อย่างไรก็ตามการกระทำยั้งรวม
ถึงการงดเว้นไม่กระทำการที่จักต้องกระทำเพื่อ
ป้องกันมิให้เกิดผลนั้นด้วย (ประมวลกฎหมาย
อาญา มาตรา ๕๙ วรรคท้าย) ซึ่งเป็นการ
งดเว้นไม่กระทำในกรณีที่มีหน้าที่ป้องกันมิให้ผล
เกิดขึ้นได้แก่

- หน้าที่ตามกฎหมาย เช่น หน้าที่การ
เลี้ยงดูบุตรผู้เยาว์ตามกฎหมาย แต่ไม่ให้อาหาร
บุตรผู้ยังเป็นทารกหรือพิการ

- หน้าที่อันเกิดจากการยอมรับโดย
เฉพาะ เช่น พี่เลี้ยงมีหน้าที่ดูแลเด็กที่รับเลี้ยง

ไว้ไม่ให้ประสบอันตราย

- หน้าที่ยันมีที่มาจากกรกระทำเดิม ซึ่งเป็นภัยอันตราย เช่น การเปิดฝาท่อระบายน้ำ เพื่อทำความสะอาด จะต้องปิดฝาให้เรียบร้อย หรือทำสัญญาณเตือนผู้สัญจร

- หน้าที่ยันเกิดจากความสัมพันธ์พิเศษ เช่น บิดาเลี้ยงมีหน้าที่ดูแลลูกเลี้ยง ไม่ให้ได้รับอันตราย

๒. การกระทำเข้าองค์ประกอบภายนอก ที่กฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิด กล่าวคือ องค์ประกอบทางการกระทำ อันเป็นความผิด ได้แก่ การกระทำและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ เช่น การฆ่าคน องค์ประกอบภายนอก คือ ๑. การฆ่า และ ๒. ผู้อื่น และการลักทรัพย์ คือ ๑. การเอาทรัพย์ไป ๒. ทรัพย์ที่เอาไปเป็นทรัพย์ของผู้อื่นหรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย เป็นต้น

๓. ต้องเป็นการกระทำที่ไม่มีอำนาจกระทำได้ การกระทำใดแม้จะเข้าลักษณะเป็นความผิดตามกฎหมายอาญา แต่ถ้ามีกฎหมายกำหนดให้อำนาจที่จะกระทำการนั้นได้ ย่อมไม่ถือว่าการกระทำนั้นเป็นความผิด เช่น การกระทำอันเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๖๔

๔. การกระทำเข้าองค์ประกอบทางจิตใจ ที่กฎหมายบัญญัติไว้ กล่าวคือ ผู้กระทำได้กระทำโดยเจตนาหรือประมาท หากผู้กระทำได้กระทำโดยเจตนา ด้วยการประสงค์ต่อผล กระทำโดยรู้สำนึกและประสงค์ต่อผล เช่น ยกปืนขึ้นเล็งและยิงผู้อื่นด้วยประสงค์จะฆ่าผู้นั้น หรือด้วยการเล็งเห็นผล คือ กระทำโดยรู้สำนึกและเล็งเห็นผลนั้น เช่น ยกปืนขึ้นแล้วยิงเข้าไปในกลุ่มคน ซึ่งคาดเห็นได้ว่า อาจมีคนใดคนหนึ่งถูกระสุนปืนถึงแก่ความตายได้ ย่อมถือว่าเป็นการกระทำความผิดโดยเจตนา นอกจากนี้ การกระทำโดยประมาท ได้แก่

การกระทำโดยมิใช่โดยเจตนา แต่กระทำโดยปราศจากความระมัดระวัง ซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมี ตามนิสัย หรือตามพฤติการณ์ และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นว่านั้นได้ แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่ ย่อมถือว่าเป็นความผิดทางอาญา หากกฎหมายระบุไว้โดยชัดแจ้งว่าการกระทำโดยประมาทนั้นเป็นความผิด เช่น การขับรถชนคนตายหรือบาดเจ็บ แต่หากไม่มีกฎหมายบัญญัติให้เป็นความผิดอาญาไว้ ก็ย่อมไม่ถือว่าการกระทำโดยประมาทนั้นเป็นความผิด เช่น การหยิบของผู้อื่นไปโดยความพลั้งเผลอ อันเป็นการเอาทรัพย์ของผู้อื่นไปโดยประมาท ย่อมไม่ถือว่าเป็นความผิดฐานลักทรัพย์

อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่กฎหมายระบุไว้โดยชัดแจ้งว่า แม้ไม่มีเจตนาก็เป็นความผิด (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๕๙ วรรคหนึ่ง) และในความผิดลหุโทษซึ่งได้แก่ความผิดเล็กน้อยๆ ที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา ภาค ๓ อันกำหนดให้เป็นความผิด แม้ผู้กระทำไม่มีเจตนาก็ตาม เว้นแต่จะปรากฏจากถ้อยคำของบทบัญญัตินั้นเองว่าต้องกระทำโดยเจตนา (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๐๔) ย่อมถือว่าเป็นข้อยกเว้นองค์ประกอบทางจิตใจในการกระทำอันเป็นความผิดอาญา

เหตุที่กฎหมายอาญายกเว้นโทษ ในบางกรณีกฎหมายอาญาได้กำหนดสาเหตุที่จะยกเว้นโทษให้ผู้กระทำความผิด โดยคำนึงถึงเหตุแห่งความสามารถทางจิต หรือเหตุจากข้อเท็จจริง บางประการอันเกี่ยวกับการกระทำความผิด เช่น

๑. ในกรณีที่ผู้กระทำไม่มีความสามารถรู้สึกรับผิดชอบหรือไม่อาจบังคับตนได้ อันเนื่องมาจากสาเหตุบางประการ เช่น จิตบกพร่อง โรคจิต จิตฟั่นเฟือน กฎหมายถือว่าการกระทำนั้นเป็นความผิด แต่กฎหมายอาญาไม่อาจ

ลงโทษสำหรับความผิดนั้น เว้นแต่ว่าผู้กระทำความผิดยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นยังคงต้องรับโทษได้ แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้ (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๖๕)

๒. หากความไม่รู้สึกรับผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ มีสาเหตุจากความมึนเมาเพราะเสพยาหรือสิ่งมึนเมาอย่างอื่น ผู้กระทำความผิดย่อมไม่อาจยกข้อแก้ตัวดังกล่าวมาเป็นข้ออ้าง เพื่อไม่ต้องรับโทษได้เลย เว้นแต่ความมึนเมาจะเกิดขึ้นโดยผู้เสพไม่รู้สึกละสังหรณ์จะทำให้มึนเมา หรือได้เสพยาโดยถูกขืนใจให้เสพยา และได้กระทำความผิดในขณะที่ไม่รู้สึกรับผิดชอบหรือบังคับตนเองได้ (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๖๖)

๓. กรณีที่กระทำความผิดด้วยความจำเป็นอย่างไม่เกินกว่าเหตุ เพราะอยู่ในที่บังคับ หรือภายใต้อำนาจซึ่งไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือขัดขืนได้ เช่น ถูกบังคับให้ไปขโมยเงิน

มิฉะนั้น จะถูกทำร้ายหรือเพราะเพื่อให้ตนเองหรือผู้อื่นพ้นจากภยันตรายที่ใกล้จะถึง และไม่สามารถหลีกเลี่ยงให้พ้นโดยวิธีอื่นใดได้ เมื่อภยันตรายนั้นตนมิได้ก่อขึ้น เช่น ขับรถหนีการจลาจลบนถนน จนไปชนคนได้รับบาดเจ็บ ผู้กระทำความผิดด้วยความจำเป็น ไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๖๗)

๔. กรณีที่เกิดจากการทำตามคำสั่งของเจ้าพนักงาน แม้คำสั่งนั้นจะมีชอบด้วยกฎหมาย ถ้าผู้กระทำความผิดมีหน้าที่หรือเชื่อโดยสุจริตว่ามีหน้าที่ต้องปฏิบัติตาม ผู้กระทำความผิดไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น เว้นแต่จะรู้ว่าคำสั่งนั้นเป็นคำสั่งซึ่งมิชอบด้วยกฎหมาย เช่น ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ตำรวจควบคุมตัวบุคคลหนึ่งไว้โดยสุจริตใจ ตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้จับกุมบุคคลนั้นในข้อหาเมียเสพติดในครอบครองซึ่งเกิดจากการการกลั่นแกล้งของเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้นั้น (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๗๐)

หนังสืออ้างอิง

๑. จิตติ ดิงศภักดิ์. คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค ๑ ตอนที่ ๑ กรุงเทพมหานคร : แสงทองการพิมพ์, ๒๕๑๗.
๒. ร.แลงกาด์. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๖.
๓. สุบัน พูลพัฒน์. คำอธิบายเรียงมาตราประมวลกฎหมายอาญา ภาค ๑ บทบัญญัติทั่วไป ตั้งแต่มาตรา ๑ ถึงมาตรา ๑๐๖. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แสงสุทธิการพิมพ์, ๒๕๒๐.
๔. แสง บุญเฉลิมวิภาส. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, ๒๕๔๓.
๕. หยุด แสงอุทัย. คำบรรยาย ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๘.
๖. _____. นิติศาสตร์และการต่างประเทศ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. พระนคร : บริษัท โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๔.
๗. อุกฤษ มงคลนาวิน. ประวัติศาสตร์กฎหมายสากล. กรุงเทพฯ : บริษัท บพิธ จำกัด (แผนกการพิมพ์), ๒๕๑๗.
๘. อุททิศ แสนโกศิก. กฎหมายอาญา ภาค ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์ ๒๕๒๕.

ศ.ไชยยศ เหมะรัชตะ
ผู้เขียนคำอธิบาย

แนวพระราชดำริทางกฎหมายในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ศ.ดร.วิชฌู เครืองาม

ภาควิชานิติศาสตร์

ประเทภคศาสตร์ สาขานิติศาสตร์ (กฎหมายมหาชน)

สำนักสรรคศาสตร์และการเมือง

พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในทางกฎหมายมีมาถึงบัดนี้ประมาณ ๕๐ องค์กร แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑. พระบรมราโชวาทซึ่งพระราชทานในงานพิธีการต่างๆ อย่างมีทางการ เช่น พระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้ตามหลักสูตรการศึกษาของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา เป็นต้น

๒. พระราชดำรัสซึ่งพระราชทาน แก่คณะนักกฎหมายที่เข้าเฝ้าทูลละลองธุลีพระบาทขอรับพระราชทานพระราชดำริบ้าง กราบบังคมทูลถวายรายงานความคืบหน้าในงานต่างๆ บ้าง ถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศลบ้าง ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดบ้าง พระราชดำรัสส่วนใหญ่ว่าพระราชทาน "สด" เจ้าหน้าที่ต้องบันทึกพระสุรเสียงไว้ แล้วถอดความในภายหลังอีกชั้นหนึ่ง

พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสส่วนใหญ่ว่าหรือเกือบทั้งหมด จะพระราชทานแก่นักกฎหมายที่เป็นรุ่นเยาว์ที่สุดก็คือนิสิตนักศึกษาทางนิติศาสตร์ ซึ่งมีข้อที่น่าสังเกตว่า นิสิตคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณมากที่สุด กล่าวคือ ได้รับพระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้เข้าเฝ้าทูลละลองธุลีพระบาทมาตั้งแต่ พ.ศ.

๒๕๑๒ เมื่อครั้งยังเป็นแผนกวิชานิติศาสตร์ ในคณะรัฐศาสตร์และพระราชนานพระบรมราชวโรกาสต่อเนื่องมาจนถึง พ.ศ. ๒๕๑๖ ที่เป็นรุ่นใหญ่ขึ้นมา ก็คือผู้สำเร็จการศึกษาสอบได้ประกาศนียบัตรตามหลักสูตรเนติบัณฑิต นอกจากนั้นก็ยังมีบุคคลในวงการวิชาชีพ เช่น กรรมการสมาคมทนายความฯ กรรมการสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย คณะผู้พิพากษาใหม่ที่เข้าถวายสัตย์ปฏิญาณ

ในบางครั้งเมื่อมีพระบรมราโชวาทหรือพระราชดำรัสแก่คณะบุคคลอื่น แต่มีประเด็นพาดพิงไปถึงกฎหมาย ความยุติธรรมหรือความเป็นธรรม ก็จะทรงสอดแทรกพระราชดำรินั้นๆ ไว้ด้วย เช่น พระบรมราโชวาทพระราชทาน นักเรียนนายร้อยตำรวจที่สำเร็จการศึกษา นายทหารที่ได้เลื่อนยศ คณะลูกเสือชาวบ้าน เป็นต้น

เมื่อศึกษาพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสในทางกฎหมายทุกองค์แล้ว พอสรุปแนวพระราชดำรัสได้ดังนี้

๑. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความสำคัญของหลักนิติธรรมหรือการปกครองที่มีกฎหมายเป็นใหญ่ (The Rule of Law) พระบรมราโชวาทใน พ.ศ. ๒๕๑๔ องค์หนึ่งเน้นอย่างชัดแจ้งว่า "ทั้งเวลาเป็นนักศึกษา ทั้งเวลา

สำเร็จการศึกษาไปแล้ว จะไปเป็นอาจารย์หรือจะไปเป็นทนาย จะไปเป็นผู้พิพากษาหรือเป็นอะไรก็ตามในทางอาชีพที่เลือกแล้วก็ให้พิจารณาดู จะทำอย่างไรเพื่อให้มีระเบียบเรียบร้อยและกฎหมายเป็นใหญ่ในบ้านเมือง"

๒. แต่กฎหมายที่จะเป็นใหญ่ในบ้านเมืองนั้น มีพระราชดำริว่าต้องเป็นกฎหมายแท้ กฎหมายที่ข่มเหงรังแกประชาชนไม่ใช่กฎหมายแท้ "กฎหมายอย่างนี้เป็นแต่เพียงขีดเส้นทับเขาไม่ใช่กฎหมายแท้ ที่เป็นกฎหมายก็เพราะพระราชบัญญัติป่าสงวนเป็นกฎหมาย" วิธีที่จะให้ได้กฎหมายแท้ก็คือการออกกฎหมายให้ตรงกับสภาพความเป็นอยู่ที่เป็นอย่างจริง "กฎหมายกับความเป็นอย่างที่เป็นจริงอาจขัดกัน และในกฎหมายก็มีช่องโหว่มีช่องน้อยเพราะเราปรับปรุงกฎหมายและการปกครองโดยอาศัยหลักการของต่างประเทศ โดยมีได้คำนึงถึงความเป็นอยู่ของประชาชนว่าในทีใดเป็นอย่างไร"

๓. ลักษณะสำคัญของกฎหมายแท้คือการที่กฎหมายนั้นมีความยุติธรรมอยู่ในตัวเอง ความยุติธรรมในที่นี้หมายถึงการเขียนขึ้นตรงต่อความเป็นจริงไม่มีช่องโหว่และมีความยืดหยุ่นผ่อนคลายเป็นอยู่ในตัวเองได้รับสั่งว่า "ทุกคนจะต้องคิดพิจารณาและต้องสำนึกว่ากฎหมายไม่ใช่เครื่องจักรแท้" กฎหมายแท้ต้องไม่กดขี่ข่มเหงใคร โดยเฉพาะคนที่สุจริต ข้อนี้ได้มีพระราชกระแสว่า "โดยมากเวลาพูดถึงกฎเกณฑ์หรือกฎหมาย กฎบังคับ มักไม่ค่อยชอบเพราะนึกว่ากดหัว แต่ต้องมี กฎหมายกฎเกณฑ์ กฎบังคับ แต่ไม่ต้องกดหัวกัน"

๔. อย่างไรก็ตาม มีพระราชดำริว่ากฎหมายก็คือตัวหนังสือเมื่อผ่านขั้นตอนกระบวนการออกกฎหมายก็ต้องเป็นกฎหมายจะยุติธรรมหรือไม่ยุติธรรมก็กลายเป็นกฎหมาย "เพราะว่าตรามาเป็นกฎหมายชอบธรรม แต่ว่าถ้าตามธรรมชาติ ใครเป็นผู้ทำผิดกฎหมาย" กล่าวคือ

เป็นกฎหมายก็สักแต่ว่าเป็นตามแบบพิธี แต่เนื้อหาไม่ยุติธรรม โปรดสั่งเกล้าว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงปฏิเสธ ดังที่นักกฎหมายบางสำนักเคยถือว่ากฎหมายนี้ไม่เป็นกฎหมายเลยที่เดียวหากแต่รับสั่งว่า "ไม่ใช่กฎหมายแท้" จึงทรงเสนอแนวพระราชดำริว่า สิ่งสำคัญที่จะมาช่วยทำให้กฎหมายดีขึ้น แท้จริงขึ้น เป็นธรรมขึ้น ไม่ว่ากฎหมายนั้นจะเป็นอย่างไรก็คือ "บุคคลผู้ใช้กฎหมาย" ดังที่รับสั่งว่า "ความไม่เป็นธรรม หากจะเกิดขึ้นในการตัดสินอรรถคดีไม่น่าจะอยู่ที่ตัวบทกฎหมายแต่อยู่ที่ตัวบุคคล ตราบใดที่ผู้ใช้กฎหมายมีความสุจริต มีจรรยาและมโนธรรมของนักกฎหมายมั่นคงแล้วก็ไม่ควร จะเกิดความผิดพลาด"

๕. ด้วยเหตุนี้ พระบรมราชาวาทและพระราชดำริส่วนใหญ่จึงเพ่งเล็งที่คนซึ่งในที่นี้ก็คือนักกฎหมายนั่นเอง ทรงแนะนำว่าต้องทำตัวให้ทันสมัยแต่ยืนอยู่บนความเป็นจริงในสังคมไทย ต้องหูกวางตากว้าง "ต้องยอมรับว่าต้องมีอย่างอื่นนอกเหนือจากกฎหมาย ต้องนับถือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ต้องนับถือกฎเกณฑ์ของวิชาอื่น เช่น จิตวิทยาหรือแม้แต่วิชาการเมืองก็จะต้องนำมาประกอบด้วย" พระราชทานพระราชดำริว่าหาก "มีวแต่มาดูเพียงทางทฤษฎีของกฎหมายก็จะไม่เกิดประโยชน์ได้" ทั้งต้องรักษาความเป็นกลาง ความปราศจากอคติ ความสุจริต ความมีมโนธรรม ศีลธรรม และความกล้าหาญอย่างมั่นคงเด็ดเดี่ยว

๖. ด้วยเหตุที่มีพระประสงค์มาก จึงทรงเน้นเรื่องความไม่รู้กฎหมายของประชาชนอย่างมาก จะเรียกว่าเป็น "จุดเด่น" ของพระราชกรณียกิจทางกฎหมายในรัชกาลนี้ก็ได้ ทรงเริ่มจากการพระราชทานกระแสพระราชดำรัสยกตัวอย่างเรื่องราษฎรถูกหาว่าบุกรุกป่าสงวนเป็นความผิดกฎหมายหลังจากที่อยู่โดย

สุจริตมานานปี ดังที่เริ่มมีพระราชดำรัสในเรื่องนี้เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ และทรงเข้าพระราชหฤทัยว่า ส่วนหนึ่งของปัญหานี้มาจากความไม่รู้กฎหมายของราษฎรและการที่ทางบ้านเมืองไม่ได้แนะนำ ไม่ได้ประกาศ ไม่ได้บอกให้ราษฎรเหล่านั้นรู้ว่าอะไรเป็นอะไรและเขาเหล่านั้นควรทำอะไรให้ถูกกฎหมาย ปัญหาเหล่านี้ได้ทอดพระเนตรเห็นเองบ้าง ได้ทรงรับฎีการ้องทุกข์ที่มีผู้ทูลเกล้าฯ ถวายบ้าง เหตุการณ์ส่วนใหญ่เกิดขึ้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แนวพระราชดำริในการแก้ปัญหานี้ไม่ใช่ทำให้เลิกกฎหมายแล้วให้สิทธิแก่ราษฎรโดยไม่นำพาต่อกฎหมาย แต่มีแนวพระราชดำริในทางป้องกันว่าไม่ควรให้เกิดขึ้นอีก ทนทางแก้คือการใช้วิธีทางการปกครองและกฎหมายมาประกอบกัน **"ประกาศด้วยปากท่น้อยเดียว ประชาชนยอมทราบ แต่ว่าการปกครองไม่ดี และโดยประการนี้จึงทำให้เกิดการปะทะกัน"**

นับแต่นั้นมาพระราชดำรัสส่วนใหญ่จะเน้นไปในทางที่ทรงขอให้ นักกฎหมายน้อยใหญ่ทั้งหลายรวมทั้งผู้พิพากษาให้อุทิศตนแก่สังคม มีบทบาทแก่สังคมในทางแนะนำ ให้ความเห็นให้คำปรึกษาทางกฎหมายแก่ประชาชน ได้พระราชทานพระราชดำริในแนวนี้มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๘ ต่อเนื่องกันแทบทุกปี แต่สำหรับนักศึกษาริชากกฎหมายหรือนักกฎหมายทั่วไปนั้น ได้พระราชทานพระราชดำริมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นที่น่าสังเกตว่า บ่อยครั้งที่ทรงขอให้ช่วยเหลือสังคม ให้บริการทางกฎหมายหรือให้คำแนะนำกฎหมายแก่ผู้ด้อยโอกาสกว่า โดยทรงอ้างถึงสถานะความเป็นคนไทยหรือความเป็นพลเมืองดี มิใช่เพราะเป็นผู้พิพากษาหรือนักกฎหมาย

๗. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับ **"ความยุติธรรม"** มาก ในฐานะที่เป็นคุณธรรมสำคัญสูงสุด อันเป็นหลัก

เป็นประธานของการปกครองบ้านเมือง แม้ตัวบทกฎหมายและการใช้กฎหมายก็ต้องตราขึ้นหรือใช้กฎหมายให้เดินไปสู่เป้าหมายปลายทางคือการอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชน ไม่ควรถือว่าตัวกฎหมายนั่นเองคือความยุติธรรม "กฎหมายเป็นแต่เครื่องมือในการรักษาความยุติธรรมดังกล่าว จึงไม่ควรจะถือว่ามีความสำคัญยิ่งไปกว่าความยุติธรรม หากควรจะต้องถือว่าความยุติธรรมมาก่อนกฎหมายและอยู่เหนือกฎหมาย" ทรงเตือนนักกฎหมายว่า "การที่อยู่กับกฎหมายและใช้กฎหมายมากๆ นั้นอาจทำให้ติดใจตัวบทกฎหมายมากไปและทำให้เห็นว่า ลำพังตัวบทกฎหมายจะให้ความยุติธรรมได้โดยสมบูรณ์ ความจริงกฎหมายเป็นเพียงเครื่องมือสำหรับกำหนดความถูกต้อง เพื่ออาศัยเป็นหลัก วินิจฉัยในการอำนวยความยุติธรรมหาใช่ปัจจัยสำคัญสิ่งเดียวในการให้ความยุติธรรมไม่"

พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเช่นนี้เป็นปรัชญาสำคัญ อย่างน้อยก็ทรงปฏิเสธความคิดแบบดั้งเดิมที่มีอยู่ในสำนักกฎหมายปฏิฐานนิยมหรือกฎหมายฝ่ายบ้านเมือง (positive law) ที่เถรตรงถือเคร่งครัดว่ากฎหมายคือตัวความยุติธรรม สิ่งใดที่อยู่นอกกฎหมายสิ่งนั้นไม่ใช่ความยุติธรรมแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายไปในทางว่า ความยุติธรรมมีอยู่นอกเหนือกฎหมายได้กฎหมายอาจเป็นอย่างหนึ่ง ส่วนความยุติธรรมอาจเป็นอีกอย่างหนึ่ง

๘. วิธีการที่จะได้ชื่อว่า ถือว่าความยุติธรรมมาก่อนกฎหมายอยู่เหนือกฎหมายและอาจเป็นคนละส่วนกับกฎหมายก็คือ การยอมรับว่าความยุติธรรมเป็นคุณธรรมที่ครอบคลุมไปทั่ว และเป็นเป้าหมายของกฎหมายตัวกฎหมายเป็นเพียงหนทางวิถีทางหรือเครื่องมือหนึ่งสำหรับจะใช้ไปสู่เป้าหมายเท่านั้น สิ่งที่อยู่นอกกฎหมายหรือสิ่งที่ยังไม่ได้ตราขึ้นเป็น

กฎหมายก็อาจเป็นอีกหนทางหรือเครื่องมือไปสู่เป้าหมายเดียวกันด้วยก็ได้ นักกฎหมายไม่ควรพอใจรับรู้หรือรับรองแต่เพียงกฎหมายของบ้านเมืองที่มีอยู่แล้วเท่านั้น หากแต่ควรใส่ใจคิดเลยไปถึงความยุติธรรมอันเป็นเป้าหมายของกฎหมายด้วย

เมื่อกำหนดความเชื่อถือได้ดังนี้ ในการออกกฎหมายก็ดี การตีความกฎหมายก็ดี การใช้กฎหมายก็ดี การใช้ดุลพินิจต่างๆ ก็ดี ย่อมมีขึ้นเป็นขึ้นด้วยความประสงค์จะทำให้เกิดความยุติธรรมขึ้นเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้จึงมีพระบรมราชโองการว่า "การอำนวยการความยุติธรรมจึงต้องอาศัยตัวผู้ใช้กฎหมาย" เพราะไม่ว่ากฎหมายจะเป็นอย่างไรก็ตาม ผู้ใช้กฎหมายสามารถทำให้เกิดความยุติธรรมขึ้นจนได้ "การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีใดๆ โดยคำนึงถึงแต่ความถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้นจะไม่เป็นการเพียงพอ จึงต้องคำนึงถึงความยุติธรรมซึ่งเป็นจุดประสงค์ด้วยเสมอ" จุดประสงค์ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงจุดประสงค์ของกฎหมายฉบับนั้นๆ เพราะกฎหมายนั้นอาจออกมาด้วยวัตถุประสงค์ที่จะกดขี่ข่มเหงคน "ด้วยความหลง ด้วยอคติ หรือด้วยเจตนาอันไม่สุจริตทำให้ความเที่ยงตรงต้องถูกกริดรอนทำลายไป" ก็ได้ หากแต่หมายถึงจุดประสงค์ของการมีกฎหมายทั่ว ๆ ไป ดังที่เคยรับสั่งว่า "กฎหมายทั้งปวงนั้นเราบัญญัติขึ้นเพื่อใช้เป็นปัจจัยสำหรับรักษาความยุติธรรม"

แนวพระราชดำริเหล่านี้เมื่อประมวลเข้าด้วยกันแล้วเห็นได้ชัดว่า เป็นการกล่าวถึง

คุณธรรมระดับสูงอย่างเป็นระบบมีตัวอย่างประกอบ มีรูปปัญหาแบบต่าง ๆ มีข้อเสนอแนะมีคำเชิญชวนขอรับรอง มีแนวทางที่ชวนให้ปฏิบัติตามหรือคิดต่อที่สำคัญคือมิได้เลื่อนลอยปราศจากฐานความคิดที่มีผู้กล่าวถึงอยู่บ้างแล้ว น่าสังเกตว่าบางส่วนใกล้เคียงกับความคิดในทางกฎหมายธรรมชาติ (natural law) บางส่วนใกล้เคียงกับปรัชญาของนักสังคมวิทยาทางกฎหมาย (Sociology law) ซึ่งเชื่อในหลักวิศวกรรมสังคม และเน้นบทบาทของนักกฎหมายไม่ว่า นักศึกษารุ่นเยาว์หรือผู้พิพากษาคณะตุลาการที่พึงมีต่อสังคม และร่วมในการแก้ปัญหาสังคมแนวพระราชดำรินี้จึงน่าจะถือว่าเป็น "ปรัชญากฎหมาย" ได้และเมื่อพิจารณาจากพระราชสถานะแห่งองค์ผู้ทรงแสดงการเน้นการประยุกต์ใช้ในสังคมไทย ยิ่งกว่าจะเป็นการทั่วไป การยอมรับและมีอิทธิพลทางความคิดอย่างกว้างขวางในหมู่นักวิชาการจนบางส่วนได้แปรผลเป็นโครงการปฏิบัติการจริงจังก็น่าจะถือว่าเป็นปรัชญากฎหมายไทยร่วมสมัยที่มีประโยชน์และพลังนิยมสูงสำนักความคิดหนึ่ง

อนึ่ง มีข้อที่น่าสังเกตว่ายังไม่เคยปรากฏว่ามีนักกฎหมายคนใดในประเทศไทยแสดงความคิดทางกฎหมายเกี่ยวกับบทบาทของนักกฎหมาย ความสำคัญของกฎหมาย การสร้าง ความยุติธรรม การใช้กฎหมายอย่างเป็นธรรม และการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายอย่างชัดเจนจริงจัง และต่อเนื่องเท่ากับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเลย

มหาธรรมมิกราชาศิรวาท

จักเสวยราชสมบัติสร้าง
ทศพิธราชธรรมพูน
บริรักษ์ราชฎ์บริบูรณ์
พระปฐมบรมราชโองการแก้ว
หฤทัยบพิตรพร้อม
พระชนม์ชีพจะดับลง
เพียงพลกนิกรคง
หมื่นชีพหมื่นชาติไซ้
สมบูรณาญาสิทธิราชเจ้า
มีพระเนตรพระกรรณไป
ราชาประชาธิปไตย
ทรงสดับทุกขราชฎ์แผ่
อีสานออกตกใต้
สูงกว่าสูงสิขรเหลือ
ทูลเขตขุกเขิญเขือ
แม่พระบารมีเกล้า
ทรงเป็นปิตุเรศบ้อง
เพ็ญพระกรุณาเพียร
รมจิตรินจำเนียร
หยาดทิพย์แห่งน้ำพระทัยขึ้น
ทกลีบปริ่มเกล้า
ทกลีบล้วนชีพสมาน
เพราะธรรมมิกราชาภิบาล
ทวยราชฎ์ถวิลให้
ทุกคามทั่วเขตทั้ง
ร่วมจิตแรงใจดล
จุงจรัสเจริญพระชน-
บุญแต่งบุญพ้อฟ้า
เปรมปรีดีปวงเทพไท้
ถึงทิพย์เทพมนต์ปลัน
พิทักษ์องค์เอกราชัน
เศวตฉัตรสวัสดิจ้า
กรานกราบพระไตรรัตน์รุ่ง
ประสิทธิจรตฺรพิธพรลัม-
นิรทุกขนิรโรคเนา
ธรรมจักรพรรดิประภัสร์แก้ว

ไอศูรย์
ผ่องแผ้ว
บริบท สยามเฮย
ประกาศก้องสกลไทย ฯ
พลีพระองค์
สละได้
ครองสุข เสมอแอ
มีสิ้นเชื่อพระกรุณา ฯ
จอมผไท
ปกเกล้า ฯ
ตราตราภ พระองค์เฮย
ฝากไข่ฝากผี ฯ
ตลอดตเหนือ
เหลือมฟ้า
คามเขต ไตฤ
กลับให้หายเขิญ ฯ
ปกเศียร พลกเฮย
ฟ้างพัน
นานเท่า นานแอ
จำทั้งธรณี ฯ
รัชกาล แก้วเฮย
สมัครได้
บริสุทธิ์
สถิตยั้งยืนสยาม ฯ
ทุกคน
ดิลกหล้า
มายูยั้ง ยินแอ
ไพรฟ้าจึงเกษม ฯ
ทุกสวรรค
พร่างฟ้า
คือฉัตร แก้วเฮย
จักคุ้มไทยสมาน ฯ
เรื่องธรรม
ฤทธิแผ้ว
นิรโคก เสมอเทอญ
พระจักรแก้วจักรีถวาย ฯ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

นายบวรศักดิ์ อูวรรณใน
เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

กรรมการและเลขานุการคณะกรรมการนโยบายแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนากฎหมาย
ผู้ประพันธ์

ทศพิธราชธรรม

กับพระมหากษัตริย์ไทย

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ
คณบดีศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๔๓ อันเป็นวันบรมราชาภิเษกนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมีพระปฐมบรมราชโองการต่อหน้ามหาสมณสังฆนิบาต อันประกอบไปด้วย สมณชีพราหมณ์ พระบรมวงศานุวงศ์ คณะรัฐมนตรี สมาชิกรัฐสภา ผู้พิพากษา ข้าราชการทั้งทหารและพลเรือน ว่า

“เราจงครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

พระปฐมบรมราชโองการนี้ทรงเปล่งโดยไม่มีรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายบัญญัติให้ต้องทรงกระทำได้เช่นที่รัฐธรรมนูญของประเทศตะวันตกได้บัญญัติให้พระมหากษัตริย์ตะวันตก ทรงปฏิบัติจนพระองค์ก่อนเข้ารับราชสมบัติแต่อย่างใด (โปรดดูรัฐธรรมนูญของประเทศต่าง ๆ ที่บัญญัติให้พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติพระองค์ อาทิ รัฐธรรมนูญเบลเยียม มาตรา ๙๑ รัฐธรรมนูญเดนมาร์ก มาตรา ๘ รัฐธรรมนูญสเปน มาตรา ๖๑)

คนทั่วไป เมื่อได้ฟังพระปฐมบรมราชโองการนี้คงเข้าใจว่า ทรงอ้างถึง “ทศพิธราชธรรม” ซึ่งเป็นหลักพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ซึ่งก็เป็นความเข้าใจที่น่าจะถูกต้อง แต่บทความนี้ต้องการแสดงให้เห็นว่า เมื่อทรงตั้งสัตยาธิษฐานปฏิญาณพระองค์เช่นนั้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิบัติพระราชภาระตลอด ๖๐ ปีในรัชกาล ตามพระราชปฏิญญานั้น จนทำให้ทศพิธราชธรรม ขยายจากหลักศาสนาและศีลธรรมไปเป็นหลักและธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญในระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ (Convention of the Constitution) ที่เข้ากันได้เป็นอย่างดีกับหลักการของพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ และทรงปฏิบัติหลักธรรมดังกล่าว จนเป็นหลักในการบริหารรัฐ-ประชากิจ สำหรับผู้บริหารทุกระดับตั้งแต่ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม จนท้ายที่สุด หลักธรรมดังกล่าวได้กลายเป็นหลักทางสังคม (social principles) สำหรับคนในสังคมทั้งหมด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทำให้หลักทางศาสนาและศีลธรรมที่เกิดมากกว่า ๒,๕๐๐ ปี มีความทันสมัยเข้ากันได้กับโลกยุคโลกาภิวัตน์ มีความเป็นสากลไม่น้อยไปกว่าหลักธรรมาภิบาล (good governance) ที่ธนาคารโลกเพิ่งมาให้ความสนใจเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๘๙ ในรายงาน Sub-Sahara Africa: From Crisis to Sustainable Growth ซึ่งเป็นรายงานที่ใช้คำว่า ธรรมาภิบาล (good governance) ในความหมายปัจจุบันเป็นครั้งแรก

๑. ทศพิธราชธรรม: ธรรมะสำหรับจำกัดอำนาจสูงสุดของพระมหากษัตริย์แต่โบราณ

ในพระธรรมเทศนาที่สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดบวรนิเวศวิหาร ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๙๓ นั้น ทรงระบุไว้ชัดเจนว่า ทศพิธราชธรรม “เป็นภษิตของบัณฑิตผู้เกิดนอกพุทธกาลมาก่อน ภายหลังจึงนำมาร้อยกรองเป็นคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเพราะมี ๑๐ อย่าง จึงเรียกว่า ทศพิธ เพราะเป็นธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ ธิราชเจ้าผู้ปกครองประชาชน จึงเรียก ราชธรรม” และทรงระบุไว้ว่า “มี...ที่มาจากคัมภีร์ชาดก”

ดังนั้น ทศพิธราชธรรมในต้นกำเนิดจึงเป็นธรรมะสำหรับพระมหากษัตริย์ ผู้ทรงสมบูรณาญาสิทธิ ซึ่งมียาก่อนพุทธกาล และพุทธศาสนารับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งแห่งคำสอนเมื่อเป็นเช่นนี้ ทศพิธราชธรรมจึงเป็นทั้งหลักศาสนาและหลักศีลธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ เพื่อเห็นยวรั้งการใช้พระราชอำนาจสมบูรณาญาสิทธิ นอกจากทศพิธราชธรรมซึ่งเป็นแกนหลักแล้ว ก็ยังมีธรรมะประกอบอีกหลายประการ อาทิ สังคหวัตถุ ๔ ประการ จักรวรรดิวัตร ๑๒ ประการ ซึ่งใช้ประกอบทศพิธราชธรรม

เหตุที่ต้องมีหลักศาสนาและศีลธรรมสำหรับการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ก็เพราะในอดีตพระราชอำนาจนั้นล้นพ้นเด็ดขาด โดยเฉพาะในคติการปกครองไทย ถือว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของชีวิต คือ จะประหารชีวิตใครเสียก็ได้ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของแผ่นดิน คือถือว่าแผ่นดินในพระราชอาณาจักรเป็นของพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น แต่ให้ราษฎรอาศัยทำมาหากินเท่านั้น

(โปรดดูกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ บทที่ ๕๒) เมื่อทรงเป็นทั้งเจ้าชีวิต และเจ้าแผ่นดินแล้ว การทรงใช้พระราชอำนาจก็อาจกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของอาณาประชาราษฎร์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น ทศพิธราชธรรมจึงทำหน้าที่หลักทางศาสนาและศีลธรรมกำกับไม่ให้พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจตามอำเภอพระราชหฤทัยในทางที่เป็นผลร้ายต่อราษฎรผู้อยู่ใต้การปกครอง

เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจสอดคล้องกับทศพิธราชธรรม จึงขนานพระสมัญญาว่า “ธรรมราชา” อันมีความหมายตามคำแปลว่า พระมหากษัตริย์ผู้ทรงทำให้อณาประชาราษฎร์ยินดีด้วยธรรม (ราชา หมายถึงผู้ที่ยังให้เกิดความยินดีแก่ราษฎร) คติ “ธรรมราชา” นี้ จึงมีมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ทศพิธราชธรรมประกอบด้วย หลัก ๑๐ ข้อ ดังนี้

๑. ทาน อันหมายถึง การให้ที่เป็นประโยชน์ คือ อามิสทาน หรือการให้สิ่งของ เช่น ปัจจัย ๔ ธรรมทาน หรือการให้ปัญญา ความรู้ คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ และอภัยทาน คือ การให้อภัยผู้ที่ควรได้รับการให้อภัย โดยปกติมนุษย์ทุกคนมักอยากได้มากกว่าอยากให้ ความอยากได้เป็นที่มาของความโลภ ในขณะที่การให้เป็นยารักษาความโลภ เมื่อโลกก็ต้องแสวงหา ซึ่งอาจนำมาซึ่งการทุจริตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตรงกันข้ามกับการให้ซึ่งไม่หวังผลตอบแทน กลับเป็นเครื่องขจัดความโลภ อันเป็นที่มาของทุจริตทั้งปวง หากนักการเมืองและข้าราชการทุกประเทศยึดธรรมะข้อนี้ ก็เชื่อว่าการทุจริตจะลดน้อยลงหรือหมดไปได้

๒. ศีล อันหมายถึง สำรวมกายสำรวมใจไม่ให้ละเมิดทั้งศีลในศาสนา และกฎหมาย บ้านเมือง รวมทั้งจริยธรรมทั้งปวง ราชธรรมข้อนี้ จึงกว้างขวางหมายถึงการเคารพหลักศาสนาเคารพหลักศีลธรรม เคารพหลักนิติธรรม (The Rule of Law) และเคารพหลักจริยธรรม (ethics) เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งไม่ให้พระมหากษัตริย์ประพฤติผิดกฎเกณฑ์ทุกชนิด ข้อนี้เองที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสว่า “ไม่เคยสั่งการอะไรที่ไม่มีกฎเกณฑ์ของบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมาย... ไม่เคยทำอะไรตามใจชอบ ถ้าทำไปตามใจชอบก็เข้าใจว่า บ้านเมืองล่มจมมานานแล้ว...” และ

“ฉะนั้นก็ขอให้ช่วยปฏิบัติอะไร คิดอะไรไม่ให้ผิดกฎเกณฑ์ของรัฐธรรมนูญ...” (พระราชดำรัสพระราชทานแก่ คณะตุลาการศาลปกครองสูงสุด และคณะผู้พิพากษาประจำศาลฎีกา เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๙)

๓. บริจาค ซึ่งหมายถึง พึงสละเพื่อประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่า อันหมายถึง การสละทุกอย่าง ไม่ว่าพระราชทรัพย์ พระกำลัง พระสติปัญญา ความสุขส่วนพระองค์ เวลา จนแม้พระชนมชีพ เพื่อประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่า ดังเช่นที่พระเวสสันดรได้เคยบำเพ็ญบารมีข้อนี้นี่ชาติสุดท้าย จึงสำเร็จ พระสัมมาสัมโพธิญาณได้ บริจาคจึงไพศาลกว่าทานมาก เพราะเป็นไปเพื่อประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่า ของคนหมู่มากหรือทั้งหมด ความเสียสละ จึงเป็นคุณสมบัติข้อสำคัญที่สุดข้อหนึ่งของผู้นำ

๔. อาชชวะ คือ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง และสุจริต ดังที่สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าทรงอธิบายว่า “มีพระราชอัธยาศัยประกอบด้วยความตรง ปราศจากมายาสาโดย ดำรงในสัตยสุจริตซื่อตรงต่อพระราชสัมพันธมิตร และพระราชวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท ทั้งปวง ไม่คิดลวงประทุษร้ายโดยอุบายผิดยุคติธรรม”

๕. มัททวะ คือ ความมีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยน ไม่ทรงดื้อดึง ทรงรับฟังการ กราบบังคมทูลตักเตือนที่มีเหตุผล และไม่ทรงถือพระองค์ด้วยอำนาจมานะ ข้อนี้นี้เป็นธรรมะสำคัญ ด้วยเหตุว่า พระบรมเดชาณุภาพยอมเป็นที่เกรงขามแก่คนทั่วไปอยู่แล้ว หากมีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยน ก็จะช่วยให้กำแพงแห่งความเกรงขามหายไป เมื่อเสนาพุดมามาตย์และอาณาราษฎรเข้าเฝ้า ฯ ก็จะมีแต่ความสงบเย็น มีความเคารพโดยไม่เกรงกลัว

๖. ตบะ คือ ความเพียรในการทรงปฏิบัติหน้าที่พระมหากษัตริย์ให้ถูกต้อง ตามหน้าที่ อย่างสม่ำเสมอ ทรงมีความเป็นอยู่อย่างสามัญ ทรงข่มใจไม่ให้หลงใหลในความสุขสำราญ

๗. อักโกธะ อันหมายถึง การไม่ทรงแสดงความโกรธให้ปรากฏ ไม่ทรงเกลียดหรือ ทรงพยาบาทมุ่งร้ายผู้อื่น คือ ทรงพระเมตตา เพราะความโกรธย่อมเป็นที่มาของการตัดสินใจที่ผิดพลาด เมื่อไม่ทรงพระพิโรธแต่ทรงพระเมตตา การตัดสินใจที่ผิดพลาดเรื่องใด ๆ ก็เที่ยงธรรม ปราศจากอคติ

๘. อวิหิงสา ซึ่งหมายถึง ไม่ทรงเบียดเบียนผู้อื่น รวมถึงสัตว์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ทรงยึดมั่นในสันติธรรมต่อทุกฝ่าย ไม่ทรงหลงระเห็จอำนาจ

๙. ขันติ ซึ่งหมายถึง ทรงมีความอดทน อดกลั้น ต่ออารมณ์ทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็น โทสะ โมหะ และทุกขเวทนาทั้งหลาย รวมทั้งต่อถ้อยคำที่กล่าวไม่ดีถึงพระองค์ และรักษาพระราชหฤทัย พระอาการ พระวรกาย พระวาจาให้สงบ

๑๐. อวิโรธนะ ซึ่งหมายถึง ทรงยึดหลักความถูกต้องเที่ยงธรรม ไม่ยอมให้การกระทำผิดเกิดขึ้น ทรงมีความยุติธรรม ยกย่องคนควรยกย่อง ปรามคนที่ควรปราม ด้วยความเป็นธรรม ธรรมะข้อนี้สำคัญมาก เพราะมีความกว้างขวางกว่าความสุจริต แต่อวิโรธนะ หมายคามไปถึง การทำให้ความสุจริต ถูกต้อง ขยายไปยังผู้อื่นที่เกี่ยวข้องด้วยทั้งหมดทุกฝ่าย

ถ้าพิเคราะห์ให้ลึกซึ้งแล้ว จะเห็นว่า ทศพิธราชธรรมนับเป็นหลักธรรมาภิบาลจากภายใน คือเป็นเครื่อง เหนี่ยวรั้ง “จิต” หรือพระราชหฤทัยของพระมหากษัตริย์ ซึ่งจะเป็นเครื่องกำกับการดำรงพระองค์ทางพระวรกายและพระวจาให้ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ คำถามก็คืออะไรเป็นสภาพบังคับ (sanction) ของทศพิธราชธรรม

‘...กล่าวสั้นที่สุดก็คือ ความทุกข์สุขของราษฎรจะเป็นสภาพบังคับของทศพิธราชธรรมนั่นเอง...’

คำตอบก็อยู่ที่พระธรรมเทศนาที่สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าทรงแสดงไว้ว่า “ธรรม ๑๐ ประการนี้ ท่านแสดงว่า พระเจ้าจักรพรรดิทรงมีบริบูรณ์ในพระองค์จึงเป็นผู้ปกครองที่ดี ไม่รุกรานผู้อื่นด้วยอำนาจ เพราะปกครองดี ด้วยมีธรรมเหล่านี้เป็นอุบาย ประเทศทั้งหลายจึงสวามิภักดิ์ ยอมเข้าอยู่ในปกครองที่ท่านเรียกว่า ปกครองโดยธรรม ไม่ใช่โดยอำนาจ และต่างก็มีสุข มีความเจริญร่วมกันทั้งหมด

เมื่อพระมหากษัตริย์เจ้า ทรงดำรงทศพิธราชธรรมนี้ให้ตั้งบริบูรณ์ด้วยดี ในพระองค์ ฝ่ายพระราชวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทและอาณาประชาราษฎร์ ข้าขอบขัณฑสีมา ก็ย่อมมีความสวามิภักดีนับถือรักใคร่ ตั้งใจประกอบราชกิจฉลองพระเดชพระคุณ เต็มกำลังกาย เต็มกำลังความคิด ซื่อสัตย์สุจริตมิให้คิดทรยศ ช่วยบำรุงรัฐชนบทให้สมบูรณ์มั่งคั่งสมดังพระราชประสงค์...”

กล่าวสั้นที่สุดก็คือความทุกข์สุขของราษฎรจะเป็นสภาพบังคับของทศพิธราชธรรมนั่นเอง

๒. ทศพิธราชธรรม: ธรรมาภิบาลในการปกครองและบริหารในยุคโลกาภิวัตน์

หากพิจารณาเผิน ๆ โดยไม่ไตร่ตรองให้ลึกซึ้ง เราอาจเข้าใจผิดไปได้ว่า ทศพิธราชธรรมเป็นธรรมะโบราณที่มีกำเนิดมากกว่า ๒,๕๐๐ ปี จึงไม่น่าจะเข้ากันได้กับยุคปัจจุบันที่เป็นยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งค่านิยมสากลทั่วโลกเวลานี้เน้นประชาธิปไตยในทางการเมืองการปกครอง ธรรมาภิบาล (good governance) ในทางบริหาร และสิทธิมนุษยชนในการดำเนินการของรัฐต่อผู้อื่น

อันที่จริง คนที่คิดเช่นนั้นก็ไม่น่าจะผิดเสียทีเดียว เพราะถ้าพิจารณาคำสอนทางศาสนาเกี่ยวกับทศพิธราชธรรม ก็มักยกตัวอย่างค่อนข้างจะโบราณและยังใช้ศัพท์แบบโบราณด้วยแล้ว ก็ชวนให้คิดไปเช่นนั้นได้ แต่ถ้าพิจารณาให้รอบคอบลึกซึ้ง โดยดูตัวอย่างปัจจุบันที่เห็นได้อยู่ทุกวันในยุคโลกาภิวัตน์ คนที่คิดเช่นนั้น อาจต้องทบทวนความคิดเสียใหม่

คำถามจึงมีว่า แล้วจะไปหาตัวอย่างของการถ่ายทอดหลักการทางศาสนาและศีลธรรม ซึ่งเป็นนามธรรม ไปสู่การปฏิบัติจริง ๆ ที่เป็นรูปธรรมมาจากที่ใด เพื่อจะพิสูจน์ให้ได้ว่า หลักทศพิธราชธรรมยังคงใช้ได้อยู่ในยุคปัจจุบัน และจะยังใช้ได้ต่อไปในสหัสวรรษ ถ้าพิสูจน์ได้ เราก็ต้องจัดว่า ทศพิธราชธรรมเองเป็นหลักสากลที่เป็นนิรันดร์ ซึ่งไม่ได้ถือกำเนิดขึ้นในตะวันตก แต่เป็นหลักสากลที่ถือกำเนิดในตะวันออก

คำตอบนี้ คงหาไม่ได้จากที่ใดชัดเท่าการสำรวจพระราชจริยาวัตรและพระราชกรณียกิจที่พระมหากษัตริย์โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงบำเพ็ญมาตลอด ๖๐ ปี ในรัชกาล ดังต่อไปนี้

๑. ทศพิธราชธรรม: ธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญ (Convention of the Constitution) ในยุคประชาธิปไตยโลกาภิวัตน์

นักทฤษฎีในวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญชั้นบรมครูอย่าง A.V.Dicey, Sir Ivor Jennings หรือชาวฝรั่งเศสอย่าง Pierre Avril ไปจนถึงศาลฎีกาแคนาดาในความเห็นที่เกี่ยวกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแคนาดา เมื่อวันที่ ๒๘ กันยายน ค.ศ. ๑๙๘๑ ต่างก็ยอมรับว่า ในระบบ

รัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสมัยใหม่นั้น ไม่ได้มีแต่รัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น แต่ยังมี ประเพณีการปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตยที่มีชื่อเรียกเป็นภาษาวិชาการว่า “ธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญ” หรือ Convention of the Constitution อยู่ด้วย

ธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญเป็นทางปฏิบัติที่กระทำสืบต่อกันมา จนเป็นที่ยอมรับ (consensus) จนมีความรู้สึกว่าต้องปฏิบัติตาม (ภาษาละติน เรียกว่า *opinio juris*) หรือมีผลผูกพัน (binding) แต่ฟ้องร้องกันไม่ได้ในศาล

ดังนั้น โดยปกติธรรมเนียมปฏิบัติจะไม่มีบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ถ้าตกลงยอมรับกันว่าจะปฏิบัติตามนั้นอย่างชัดเจน จะทำให้เป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้ เช่น Statute of Westminster (1931) ซึ่งอังกฤษยอมรับในเอกราชของอาณานิคมที่ใช้ภาษาอังกฤษ (Dominion) ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญก็คือ สภาพบังคับ (sanction) ของการฝ่าฝืนธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญ ก็คือ สภาพบังคับทางการเมือง ไม่ใช่สภาพบังคับทางกฎหมายที่ฟ้องร้องกันได้ในศาล ตัวอย่างที่ยกกัน ก็เช่น พระมหากษัตริย์อังกฤษมีพระราชอำนาจที่จะไม่ทรงเห็นชอบในร่างพระราชบัญญัติที่รัฐสภาพิจารณาแล้ว (royal prerogative of refusal to give royal assent) อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๗๐๘ ซึ่งพระบรมราชินีนาถแอนน์ (Queen Anne) ทรงปฏิเสธที่จะลงพระปรมาภิไธย ในร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยอาสาสมัครติดอาวุธของสกอตแลนด์ (The Scottish Militia Bill) อันเป็นปีที่ทรงใช้พระราชอำนาจ

ยั้ยังร่างกฎหมายครั้งสุดท้ายในประวัติศาสตร์อังกฤษ พระมหากษัตริย์อังกฤษก็ไม่เคยทรงยั้ยังร่างกฎหมายอีกเลย จนเกิดเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ยอมรับกันในอังกฤษว่า พระมหากษัตริย์จะไม่ทรงยั้ยังร่างกฎหมายที่ผ่านสภามาแล้ว คำถามก็คือ ถ้าทรงฝืนธรรมเนียมปฏิบัติโดยทรงยั้ยังร่างกฎหมายในเวลานี้ ทรงกระทำได้ตามกฎหมายหรือไม่ คำตอบก็คือ ทรงกระทำได้โดยชอบด้วยกฎหมาย (legal) แต่การนั้นเป็นการฝ่าฝืนธรรมเนียมปฏิบัติ (unconventional) จึงไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ (unconstitutional) แต่ไปฟ้องที่ศาลไหน ศาลก็จะไม่รับฟ้อง คงมีแต่สภาพบังคับทางการเมืองที่อาจทรงถูกวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองเท่านั้น

นี่เป็นตัวอย่างธรรมเนียมปฏิบัติของรัฐธรรมนูญของอังกฤษไม่ใช่ของไทย เพราะพระมหากษัตริย์ไทยทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญ (มาตรา ๙๔) ที่จะทรงยั้ยังร่างกฎหมาย และทรงใช้พระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญนั้นโดยชอบด้วยรัฐธรรมนูญทุกประการ เมื่อพระราชทานร่างพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา และร่างพระราชบัญญัติเหรียญเฉลิมพระเกียรติ ฯ ที่มีความผิดพลาดขึ้นมา และรัฐสภาที่ประชุมร่วมกันมีมติไม่ยินยอมร่างพระราชบัญญัติทั้งสอง เป็นเหตุให้ร่างกฎหมายทั้งสองตกไป ดังจะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า ดังนั้นจะถือว่าในประเทศไทยมีธรรมเนียมปฏิบัติของรัฐธรรมนูญว่า พระมหากษัตริย์จะไม่ยั้ยังร่างกฎหมายทุกกรณีอย่างในอังกฤษไม่ได้ เพราะทางปฏิบัติ (practices) และการยอมรับ (consensus) ในเรื่องนี้ต่างกัน แต่อาจต้องถือในทางตรงกันข้ามว่า ถ้าทรงยั้ยังร่างกฎหมายที่ผิดพลาด รัฐสภาจะไม่ยินยอม!

สำหรับหน้าที่ของธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญนั้น Sir Ivor Jennings เปรียบเทียบไว้ว่า ถ้ารัฐธรรมนูญซึ่งเป็นตัวบทกฎหมายเปรียบเหมือนโครงกระดูก (skeleton) ธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญก็เปรียบเหมือนเลือดและเนื้อ (chairs and blood) ที่หล่อหุ้มโครงกระดูกให้มีชีวิตชีวา ศาลฎีกาแคนาดาอธิบายเรื่องนี้ต่อไปว่า “จุดประสงค์ใหญ่ของธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญทั้งหลายก็คือการทำให้กรอบกฎหมายของรัฐธรรมนูญ (ซึ่งอาจล้าสมัยไปแล้ว - ผู้เขียนเติมเอง) เดินไปตามหลักและระบบคุณค่าทางรัฐธรรมนูญของแต่ละยุค” พุดง่าย ๆ ก็คือ ธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญจะทำให้รัฐธรรมนูญมีชีวิตได้โดยไม่ตกยุค และโดยไม่ต้องแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญอย่างเป็นทางการ

สำหรับทศพิธราชธรรมนั้นเป็นที่แน่ชัดว่าจุดกำเนิดอยู่ตรงที่ต้องการเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งพระราชอำนาจอันล้นพ้นของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่พระบาทสมเด็จพระ

‘...ทศพิธราชธรรมนั้นเป็นที่แน่ชัดว่า จุดกำเนิดอยู่ตรงที่ต้องการเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งพระราชอำนาจอันล้นพ้นของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์..’

พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันได้ทรงทำให้หลักนี้กลายเป็น “เลือดเนื้อที่หล่อหุ้มโครงกระดูก” ของรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยได้อย่างเหมาะสมเจาะ

ความจริง ถ้าพิจารณาบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญไทยในยุคประชาธิปไตยตั้งแต่ปี ๒๔๗๕ มาจนถึงปัจจุบัน ก็จะพบว่า “โครงกระดูก” ดังกล่าว มีลักษณะคล้ายกันคือ รัฐธรรมนูญยืนยันว่า อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย (แม้ว่าบางฉบับจะใช้คำว่า “เป็นของ” ก็ตาม) และรัฐธรรมนูญก็ถวายให้พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนั้นแทนปวงชนผ่านองค์กรตามรัฐธรรมนูญ คือ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล โดยต้องทรงใช้ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด (ดูมาตรา ๓ ของรัฐธรรมนูญปัจจุบัน) เราจึงเรียกระบอบการปกครองแบบนี้ว่า “พระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ” (Constitutional Monarchy) เช่น ทรงลงพระปรมาภิไธยตราพระราชบัญญัติที่ผ่านการพิจารณาของสภามาแล้ว ทรงสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ทรงตราพระราชกฤษฎีกา หรือทรงแต่งตั้งข้าราชการระดับ ๑๐ ขึ้นไป ตามคำกราบบังคมทูล ฯ แนะนำของคณะรัฐมนตรี เป็นต้น และต้องมีการลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ (countersign) โดยรัฐมนตรีหรือผู้ที่รัฐธรรมนูญกำหนด เช่น ในการแต่งตั้งองค์การอิสระ ประธานวุฒิสภาก็ถวายคำแนะนำและลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ถือว่าพระมหากษัตริย์ไม่ได้มีพระราชดำริทางการเมืองแต่ประการใด ผู้กราบบังคมทูล ฯ แนะนำและลงนามรับสนอง พระบรมราชโองการต่างหากที่มีเจตจำนงและความรับผิดชอบทางการเมือง จึงกล่าวว่า “พระมหากษัตริย์จะไม่ทรงกระทำผิดเลย” (The King can do no wrong) ผู้กราบบังคมทูล ฯ แนะนำและลงนามรับสนองพระบรมราชโองการต่างหากที่มีความรับผิดชอบทางการเมืองหรือกฎหมายด้วยเหตุนี้ นาย Walter Bagehot นักรัฐศาสตร์อังกฤษผู้เลื่องชื่อ ผู้เขียนหนังสือเรื่อง The English Constitution ถือว่า สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นเพียง “ส่วนอันทรงเกียรติยศ” ของรัฐธรรมนูญ (dignified part of the Constitution) ในขณะที่รัฐสภาและคณะรัฐมนตรีเป็น “ส่วนปฏิบัติการ” (efficient parts of the Constitution) แต่ Bagehot ก็ยังตั้งข้อสังเกตว่า แม้กระนั้นก็ตาม “พระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญอย่างของอังกฤษก็มีพระราชสิทธิที่จะทรงได้รับการปรึกษา, ทรงสนับสนุน และทรงตักเตือน” (The right to be consulted, the right to encourage, the right to warn - Bagehot, p.67) และเห็นว่าพระมหากษัตริย์ที่ทรงครองราชย์มานานทรงมีประสบการณ์มาก จะทรงใช้พระราชสิทธิธรรมนี้ได้อย่างเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างยิ่ง ยากที่สถาบันการเมืองอื่นจะทำได้

ถ้าพิจารณาตามหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามแบบอย่างของประเทศต้นฉบับนี้ ก็หมายความว่า องค์กรตามรัฐธรรมนูญทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นรัฐสภา หรือคณะรัฐมนตรีที่เป็น “ส่วนปฏิบัติการ” ย่อมมีอำนาจตัดสินใจ (decision making power) ว่าจะทำหรือไม่ทำอะไร เมื่อใด และอย่างไร แต่พระมหากษัตริย์จะไม่ทรงตัดสินใจในการบริหารราชการแผ่นดินเอง แต่ทรงไว้ซึ่งพระราชสิทธิที่จะทรงแนะนำหรือตักเตือน (advisory power)

หลักการข้อนี้ ถ้าสำรวจพระราชจรรยาตลอดรัชสมัย ๖๐ ปี ก็จะพบว่า ทรงยึดมั่นอย่างดีเยี่ยม ไม่เคยเลยที่จะทรงล่วงล้ำออกจากหลักดังกล่าว ดังตัวอย่างต่าง ๆ ดังนี้

กรณีแรก คือ กรณีที่พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้นายกรัฐมนตรีเข้าเฝ้ากราบบังคมทูลข้อราชการทุกครั้งที่ยื่นเข้า และสิ่งที่รับสั่งกับนายกรัฐมนตรีก็จะเป็นความลับหากนายกรัฐมนตรีรับพระราชกระแสแล้วนำมาปฏิบัติก็ต้องถือว่าเป็นความลับติดชอบของนายกรัฐมนตรีเอง จะไปอ้างอิงพระราชกระแสไม่ได้ อย่างไรก็ตาม ในเรื่องนี้มีข้อยกเว้นที่เห็นชัดอยู่สองเรื่อง คือ เรื่องแรก เป็นกรณีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปรารภเรื่อง ผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดินต่อนายกรัฐมนตรี (พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร) และนายกรัฐมนตรีได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเชิญพระราชปรารภดังกล่าวทำเป็นหนังสือถึงประธานกรรมการตรวจเงินแผ่นดินและต่อมาคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินก็ได้ขอให้คุณหญิงจาวรจรณ เมณฑกา กลับเข้าทำหน้าที่ผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดินตามพระราชปรารภนั้นเรื่องนี้ ถ้าพิจารณาให้ดีจะเห็นได้ว่าการนำพระราชปรารภที่รับสั่งกับนายกรัฐมนตรีมากล่าวอ้างในหนังสือได้ ก็เพราะมีพระบรมราชานุญาตแล้ว หากไม่มีพระบรมราชานุญาตดังกล่าวก็ต้องถือว่าผู้กระทำละเมิดธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตาม แม้มีพระบรมราชานุญาตให้อ้างได้แต่ความลับติดชอบทางการเมือง และทางกฎหมายทั้งปวงก็ยังคงอยู่ที่องค์กรที่เป็น “ส่วนปฏิบัติการ” กล่าวคือ นายกรัฐมนตรี และคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินอยู่นั่นเอง เพราะ “พระราชปรารภ” ก็เป็นเพียงพระราชปรารภแต่เมื่อนายกรัฐมนตรีทำหนังสือเชิญพระราชปรารภไปแจ้งกับคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน ก็ต้องถือว่า นายกรัฐมนตรีได้ลงนามในหนังสือดังกล่าวรับสนองพระราชปรารภแล้วตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๓๑ ซึ่งบัญญัติว่า “บทกฎหมาย พระราชหัตถเลขา และพระบรมราชโองการอันเกี่ยวกับราชการแผ่นดิน ต้องมีรัฐมนตรีลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ เว้นแต่ที่บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นในรัฐธรรมนูญนี้” และเมื่อคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินขอให้คุณหญิงจาวรจรณ ฯ กลับเข้าปฏิบัติหน้าที่ ก็ต้องถือว่าเป็นการใช้อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินที่คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินต้องรับผิดชอบเอง

กรณีที่สองก็คือ กรณีที่มีพระราชดำรัสต่อประธานศาลปกครองสูงสุด และประธานศาลฎีกา ซึ่งนำคณะตุลาการศาลปกครองสูงสุด และผู้พิพากษาเข้าเฝ้า ฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณตามรัฐธรรมนูญเมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๙ เองก็เช่นกัน พระราชดำรัสในกรณีนี้พระราชทานอย่างเปิดเผย ในเรื่องเกี่ยวกับการถวายสัตย์ปฏิญาณและสถานการณ์วิกฤตของบ้านเมือง ซึ่งปกติจะไม่ทรงกระทำนอกจากในภาวะไม่ปกติจริง ๆ กรณีเช่นนี้ หลักเรื่องความลับ และการห้ามอ้างอิงก็คงจะได้รับการเว้น แต่หลักเรื่อง The King can do no wrong ยังคงต้องถือว่าคงอยู่ ดังนั้น การดำเนินการใด ๆ ตามพระราชดำรัสก็ต้องเป็นไปตามอำนาจหน้าที่ และ ความรับผิดชอบขององค์กรและบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งอันเป็น “ส่วนปฏิบัติการ” ของรัฐธรรมนูญนั่นเอง

เกี่ยวกับพระราชดำรัสสองคตินี้ มีนักวิชาการชาวต่างประเทศได้วิเคราะห์ไว้อย่างน่าสนใจว่า การที่ทุกฝ่ายตั้งความหวังให้พระมหากษัตริย์ทรงแทรกแซง (intervene) และ

‘...ทรงยึดมั่นอยู่ในบทบาท
ของพระมหากษัตริย์ภายใต้
รัฐธรรมนูญ คือ ทรงแนะนำให้
องค์กรตามรัฐธรรมนูญทำหน้าที่
ของตนเอง ไม่ใช่ให้พระมหากษัตริย์
มาทรงกระทำสิ่งที่ผิดหน้าที่
ในรัฐธรรมนูญ ...’

ไกลเกลียดปัญหาทางการเมือง ดังมีพระราชดำรัสว่า
“...จะมาให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ตัดสิน...” นั้น
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกลับทรงชี้ให้ผู้พิพากษา
และตุลาการเห็นหัวใจของปัญหาว่า สิ่งที่ขาดอยู่ คือการ
ตรวจสอบจากฝ่ายศาล ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ
ในการวินิจฉัยข้อพิพาท และผู้เขียน ก็สรุปไว้อย่างน่าฟังว่า
“ผู้พิพากษาวิจารณ์ทั้งหลายอาจอ้างว่า ในวังมีอำนาจสูงสุด
แต่การที่ทรงชี้ไปที่ศาล ให้ศาลทำหน้าที่ พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวได้ทรงแสดงให้เห็นว่า ทรงสนับสนุน
ประชาธิปไตยในประเทศไทย” และทรงสนับสนุนพหุนิยม
(pluralism) (จากบทความนาย Michael Vatikiotis,

International Herald Tribune, May 19, 2006, 7) บทวิเคราะห์นี้ แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวทรงยึดมั่นอยู่ในบทบาทของพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ คือ ทรงแนะนำให้
องค์กรตามรัฐธรรมนูญทำหน้าที่ของตนเอง ไม่ใช่ให้พระมหากษัตริย์มาทรงกระทำสิ่งที่ผิดหน้าที่
ในรัฐธรรมนูญ

ความจริง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ได้ “ทรงแนะนำ ทรงสนับสนุน และ
ทรงตักเตือน” เฉพาะองค์กรต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญเท่านั้น แต่มีพระมหากรุณา “แนะนำ สนับสนุน
และตักเตือน” บุคคลกลุ่มต่าง ๆ และประชาชนโดยทั่วไปโดยผ่านพระบรมราโชวาท พระราชดำรัส
ในโอกาสต่าง ๆ ทั้งปี ดังจะเห็นได้จากคำที่สำนักราชเลขาธิการได้จัดพิมพ์ประมวลพระบรมราโชวาท
และพระราชดำรัสดังกล่าวทุกปี หากพิเคราะห์ให้ดีจะเห็นได้ว่าพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส
ต่าง ๆ นั้น ได้ชี้แนะแนวทางที่ดีที่ควรปฏิบัติหรือละเว้นทั้งในการปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละคน และใน
การ ประพฤติปฏิบัติในทางส่วนตัว ในฐานะพลเมืองที่ดี โดยเฉพาะทรงเน้นความซื่อสัตย์ สุจริต
ความถูกต้อง ความมีศีลธรรม จริยธรรม ดังนั้น บุคคลทั้งหลายจึงนิยมอ้างอิงพระบรมราโชวาท และ
พระราชดำรัสมาใช้เป็นแนวทางที่ปฏิบัติตลอดมาซึ่งนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงการที่ทรงยึดมั่นในหลัก
“อริโรธนะ” อย่างเคร่งครัด และทรงเผยแพร่ให้ผู้อื่นยึดมั่นด้วยแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความเป็น “ครู”
ผู้ชี้ทางที่ถูกต้องให้ทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายองค์กรตามรัฐธรรมนูญและฝ่ายประชาชน ส่วนผู้ที่รับพระบรม
ราโชวาทหรือพระราชดำรัสจะนำไปปฏิบัติหรือไม่ก็ไม่มีความหมายบังคับผู้ปฏิบัติตามก็จะได้ผลกับตนเอง
เหมือน ๆ กับผู้ไม่ปฏิบัติตามก็จะไม่ได้รับผล พระราชจรรยาดังกล่าว นอกจากจะสอดคล้องกับ
ทศพิธราชธรรมแล้วยังสอดคล้องกับหลักการของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์
ทรงเป็นประมุขแบบสมัยใหม่ทุกประการ โดยนัยนี้ พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย
จึงทรงดำรงสถานะ “ศีลธรรมของสังคม” ด้วย (นาย Bagehot เรียก virtuous sovereign ของ
อังกฤษว่าเป็น the head of our morality , Bagehot, p.47)

ด้วยเหตุที่พระบรมราชาโหวาทและพระราชดำรัสทุกองค์เป็นไปตามหลักแห่งความถูกต้องเที่ยงธรรม (อวิโรธนะ) ในทศพิชราชธรรมโดยสม่าเสมอนี้เอง ที่ทำให้เมื่อบ้านเมืองเกิดภาวะวิกฤตขึ้นคราใด และองค์กรตามรัฐธรรมนูญซึ่งเป็น “ส่วนปฏิบัติการ” ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ประชาชนชาวไทยทุกคนจึงรอคอยพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องตามหลักอวิโรธนะ เมื่อได้รับพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางแล้ว ทุกฝ่ายก็พร้อมปฏิบัติตามนั้นโดยสนิทใจ ทำให้บ้านเมืองที่ร้อนรุ่มสงบเย็นลงได้อย่างมหัศจรรย์ ดังเช่นกรณีที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ และเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕ เรื่อยลงมาจนถึงพระราชดำรัสเมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๙

ข้อนี้ ทำให้พระราชสถานะทางสังคมของสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยมีลักษณะเป็น “องค์กรกรรมการและผู้ประสาน (รอยร้าว) สูงสุดของชาติ” (Supreme Arbitrator and Conciliator of the Nation) ซึ่งประมุขของรัฐแบบประธานาธิบดียากนักที่จะเป็นได้ เพราะเป็นนักการเมืองและมีฝักฝ่ายในทางการเมือง ในขณะที่ประชาชนชาวไทยและองค์กรทางการเมืองไทยต่างยินดีปฏิบัติตามพระราชดำรัสแนะนำของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยสนิทใจ เพราะว่าทรงไม่เป็นฝักฝ่ายทางการเมือง ทรงยึดประโยชน์ของบ้านเมืองและประชาชนเป็นหลัก และทรงแนะนำแต่สิ่งถูกต้องตามครรลองรัฐธรรมนูญและกฎหมาย

อันที่จริง ถ้าเราจะย้อนไปดูพระราชจริยวัตรตามรัฐธรรมนูญที่ผ่านมามากดริชกาล ก็จะได้เห็นว่า ทรงยึดมั่นในรัฐธรรมนูญอย่างเคร่งครัด และทรงอนุโลมตามธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญในคติประชาธิปไตยมาโดยตลอดสม่าเสมอ ดังพระราชดำรัสที่ว่า “ไม่เคยสั่งการอะไรที่ไม่มีกฎหมายของบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย...” ดังนั้น เมื่อเกิดความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มที่ไม่พอใจรัฐบาลของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และรัฐบาล และมีผู้เสนอให้นายกรัฐมนตรีลาออก และขอให้ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีโดยอ้างว่า เป็นพระราชอำนาจในการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี และเมื่อไม่มีสภาผู้แทนราษฎรแล้วก็ยังเป็นพระราชอำนาจสิทธิ์ขาดที่จะมีพระบรมราชวินิจฉัยเลือกผู้ใดมาเป็นนายกรัฐมนตรีก็ได้ โดยผู้เสนออ้างมาตรา ๗ ของรัฐธรรมนูญซึ่งบัญญัติว่า

“ในเมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้บังคับแก่กรณีใด ให้วินิจฉัยกรณีนั้นไปตามประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

ความจริง ผู้เสนอข้อเสนอนี้ก็ทราบดีว่า หากทรงใช้พระราชอำนาจตามข้อเสนอนั้น จะต้องยกเว้นการใช้รัฐธรรมนูญหลายมาตราด้วยกัน กล่าวคือ ต้องยกเว้นมาตรา ๒๐๑ วรรคสอง ที่ว่า “นายกรัฐมนตรีต้องแต่งตั้งจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือผู้เคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแต่พ้นสมาชิกภาพตามมาตรา ๑๑๘ (๓) ในอายุของสภาผู้แทนราษฎร ชุดเดียวกัน” รวมทั้งต้องยกเว้นมาตรา ๒๐๒ และ ๒๐๓ ซึ่งว่าด้วยการให้สภาผู้แทนราษฎรลงมติให้ความเห็นชอบแก่ผู้สมควรได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีด้วย นอกจากนั้น ยังคงต้องยกเว้นมาตรา ๒๐๑ วรรคสาม เพื่อให้ประธานวุฒิสภาลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแทนประธานสภาผู้แทนราษฎร

ซึ่งพันตำแหน่งไปเพราะการยุบสภาผู้แทนราษฎร และท้ายที่สุดก็ต้องยกเว้นมาตรา ๒๑๕ วรรคสอง เพื่อให้คณะรัฐมนตรีชุดเดิมพันตำแหน่งทั้งหมดโดยไม่ต้องอยู่ปฏิบัติหน้าที่ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด รวมทั้งการยกเว้นมาตรา ๒๑๑ โดยให้คณะรัฐมนตรีบริหารราชการแผ่นดินได้โดยไม่ต้องแถลงนโยบายต่อรัฐสภาก่อน (เพราะไม่มีรัฐสภา)

ทั้งหมดนี้ จึงเป็นที่มาของพระราชดำรัสที่ว่า “ข้าพเจ้ามีความเดือดร้อนมาก ที่เอะอะอะไรก็ขอพระราชทานนายกพระราชทาน ซึ่งไม่ใช่การปกครองแบบประชาธิปไตย ถ้าไปอ้างมาตรา ๗ ของรัฐธรรมนูญเป็นการอ้างที่ผิด มันอ้างไม่ได้ มาตรา ๗ มี ๒ บรรทัดว่า อะไรที่ไม่มีในรัฐธรรมนูญก็ให้ปฏิบัติตามประเพณี หรือตามที่เคยทำมา...” และ “ยืนยันว่ามาตรา ๗ นั้น ไม่ได้หมายถึงมอบให้พระมหากษัตริย์มีอำนาจที่จะทำอะไรตามใจชอบ...” และทรงรับสั่งถึงกรณีการแต่งตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีภายหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ว่า “เขาอ้างถึงเมื่อครั้งก่อนนี้เมื่อรัฐบาลของอาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ตอนนั้นไม่ได้ทำเกินอำนาจของพระมหากษัตริย์ ตอนนั้นมีสภา... ประธานสภา รองประธานสภามีอยู่... ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ คือรองประธานสภานิติบัญญัติ นายทวี แรงขำ ... มีกฎเกณฑ์รองรับ... สภาสนามม้า (สมัชชาแห่งชาติ-ผู้เขียนเติมความในวงเล็บเอง) ก็ไม่ผิดกฎหมาย เพราะว่าการที่นายกรัฐมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ นายกรัฐมนตรีคือนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้รับสนองพระบรมราชโองการ ก็สบายใจว่าทำอะไรแบบถูกต้องตามครรลองรัฐธรรมนูญ...” (โปรดดูพระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๙ ท้ายบทความนี้)

ผู้ที่มีความสนใจประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองไทยคงระลึกได้ว่าเมื่อเกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ นั้น ประเทศไทยใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๑๕ และเมื่อเกิดวิกฤตขึ้น จอมพล ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีลาออก จึงมีประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีตามธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร มาตรา ๑๔ ซึ่งบัญญัติว่า

“พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีคนหนึ่ง และรัฐมนตรีตามที่นายกรัฐมนตรีถวายคำแนะนำ และมีจำนวนตามสมควรประกอบเป็นคณะรัฐมนตรี มีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน”

ทั้งนี้ โดยมีนายทวี แรงขำ รองประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติปฏิบัติหน้าที่แทนประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติลงนามรับสนองพระบรมราชโองการตามมาตรา ๑๘ วรรคสองของธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรที่บัญญัติว่า

“การแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี ให้ประธานสภาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ”

การแต่งตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ จึงเป็นไปตามธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๑๕ มาตรา ๑๔ และมาตรา ๑๘ วรรคสองทุกประการ ไม่ได้มีการยกเว้นบทบัญญัติใด ๆ ในธรรมนูญการปกครองเลยแม้แต่น้อย (โปรดดูประกาศแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี จากราชกิจจานุเบกษา ฉบับวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๖ ท้ายบทความนี้)

แม้แต่การยุบสภานิติบัญญัติแห่งชาติและการแต่งตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ
 ขึ้นใหม่ในวิกฤตเดียวกันนั้น ก็เป็นไปตามรัฐธรรมนูญทุกประการ กล่าวคือ ในช่วงปลายเดือน
 พฤศจิกายนและต้นเดือนธันวาคม ๒๕๑๖ สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติตามธรรมนูญการปกครอง
 ซึ่งจอมพล ถนอม กิตติขจร กราบบังคมทูล ฯ แนะนำให้ทรงแต่งตั้ง ๒๕๙ คน ได้ทยอยกันลาออก
 จนเหลือเพียง ๑๑ คน จนถึงวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๑๖ จึงได้มีประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้ง
 สมาชิกสภาแห่งชาติ ๒,๓๔๗ คน และโดยที่มีสมาชิกจำนวนมากจึงใช้ราชตฤณมัยสมาคม
 (สนามม้านางเลิ้ง) เปิดประชุมเพื่อทำหน้าที่เลือกสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ จึงเรียกกัน
 ในภาษาปากว่า “สภาสนามม้า”

ในพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกสภาแห่งชาติมีความตอนหนึ่งว่า “มีพระบรม
 ราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศว่า โดยที่สถานการณ์ปัจจุบันยังไม่เป็นที่ไว้วางใจ และรากฐาน
 การปกครองราชอาณาจักรก่อนที่จะได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญนั้น ยังไม่มั่นคงพอที่จะทรงไว้วาง
 พระราชหฤทัยได้ นอกจากนั้น ยังมีพระราชประสงค์ที่จะให้ประชาชนทั่วไปได้เข้ามามีส่วนในการวางรากฐาน
 แห่งการปกครองเสียแต่ต้นมือ ในการนี้จะต้องแต่งตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติขึ้นให้เหมาะสม
 กับสถานการณ์ปัจจุบัน และโดยที่มีพระราชดำริว่า สภานิติบัญญัติแห่งชาตินั้นควรประกอบด้วย
 บุคคลผู้เป็นตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ อาชีพ วิชาความรู้ ตลอดจนทรรศนะและแนวความคิด
 ทางการเมืองให้มากและกว้างขวางที่สุด จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้แต่งตั้งสมาชิกสภาแห่งชาติขึ้น

ประกอบด้วยบุคคลผู้มีรายนามท้ายประกาศพระบรมราชโองการนี้ และให้สมาชิกแห่งชาติประชุมกัน เลือกบุคคลที่เหมาะสมจากสมาชิกสมาชิกแห่งชาติจำนวนหนึ่ง แล้วนำรายชื่อขึ้นกราบบังคมทูล เพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งบุคคลเหล่านั้นเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติต่อไป”

ประกาศพระบรมราชโองการนี้มีนายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี ลงนาม รับสนองพระบรมราชโองการตามมาตรา ๑๘ วรรคหนึ่งของธรรมนูญการปกครอง ฯ ซึ่งบัญญัติว่า “บรรดาบทกฎหมาย พระราชหัตถเลขา และพระบรมราชโองการใด ๆ อันเกี่ยวกับราชการแผ่นดิน ต้องมีนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ”

ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๑๖ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี ก็ทูลเกล้า ฯ ถวายพระราชกฤษฎีกายุบสภานิติบัญญัติแห่งชาติพร้อมลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ โดยมีความในพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวว่า “โดยที่ทรงพระราชดำริว่า สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ จำนวนมากได้แสดงความจำนงขอลาออกจากสมาชิกภาพ และประกอบกับสมาชิกที่เหลืออยู่มีจำนวน ไม่เพียงพอที่จะเป็นองค์ประชุมทางสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ฉะนั้น สมควรยุบสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เพื่อจะได้แต่งตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติขึ้นใหม่ให้เป็นการสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน”

ครั้นเมื่อมีการประชุมสมาชิกแห่งชาติเมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๑๖ เลือกกันเอง ได้ผู้สมควรเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ๒๙๙ คนแล้ว นายกรัฐมนตรีก็นำรายชื่อขึ้น ทูลเกล้า ฯ ถวาย และทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งทั้ง ๒๙๙ คน เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติ แห่งชาติ โดยมีนายกรัฐมนตรีลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ อันเป็นไปตามธรรมนูญ การปกครอง ฯ มาตรา ๑๘ วรรคหนึ่ง และเป็นไปตามหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขทุกประการ

แม้ในเหตุการณ์วิกฤตเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕ ซึ่งเกิดการเผชิญหน้ากันอย่างรุนแรง ระหว่างฝ่ายต่อต้านรัฐบาลและฝ่ายรัฐบาล จนเกิดความรุนแรงเสียเลือดเนื้อ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงดำรงพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญอย่างมั่นคง กล่าวคือ ไม่ทรงแทรกแซงและตัดสินพระทัยทางการเมืองใด ๆ เลย หากมีพระมหากษัตริย์โปรดเกล้า ฯ ให้ พลตรี จำลอง ศรีเมือง และพลเอก สุจินดา คราประยูร คู่กรณีในความขัดแย้ง เข้าเฝ้าทูลละออง ถูลีพระบาทพร้อมนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานองคมนตรี และพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ องคมนตรี และรัฐบุรุษ เมื่อเวลาประมาณ ๒๐ นาฬิกาเศษของเมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๓๕ และ พระราชทานกระแสพระราชดำรัสทรง “ตักเตือน” (right to warn) ทั้ง ๒ ฝ่าย ดังนี้

“คงไม่เป็นที่แปลกใจทำไมถึงเชิญให้ท่านมาพบกันแบบนี้ เพราะว่าทุกคน ก็ทราบ ว่า เหตุการณ์มีความยุ่งเหยิงอย่างไร และก็ทำให้ประเทศชาติล่มจมไปได้ แต่ที่จะแปลกใจ ก็อาจจะ มีว่าทำไมเชิญพลเอก สุจินดา คราประยูร และพลตรี จำลอง ศรีเมือง เพราะว่าอาจจะ มีผู้ที่ เป็น ตัวแสดงตัวละครมากกว่านี้ แต่ที่เชิญมาเพราะว่าตั้งแต่แรกที่มีเหตุการณ์ สองท่านเป็นผู้ที่ เผชิญหน้ากัน และก็ในที่สุด การต่อสู้หรือการเผชิญหน้ากว้างขวางออกไป ถึงได้เชิญสองท่านมา

การเผชิญหน้าตอนแรก ก็ให้เห็นจุดประสงค์ของทั้งสองฝ่ายได้ชัดเจนพอสมควร แต่ต่อมาภายหลัง ๑๐ กว่าวัน ก็เห็นแล้วว่า การเผชิญหน้านั้น เปลี่ยนโฉมหน้าไปอย่างมาก จนกระทั่ง ผลจะออกมาอย่างไรก็ตาม ก็เสียทั้งนั้น เพราะว่าทำให้มีความเสียหายในทางชีวิตเลือดเนื้อ ของคนจำนวนมากพอสมควร แล้วก็มีความเสียหายทางวัตถุ ซึ่งเป็นของของส่วนราชการและ ส่วนบุคคล เป็นมูลค่ามากมาย นอกจากนั้น ก็มีความเสียหายในทางจิตใจ และในทางเศรษฐกิจของ ประเทศชาติ อย่างที่จะนับคณาไม่ได้ ฉะนั้นการที่จะเป็นไปอย่างนี้ต่อไป จะเป็นด้วยเหตุผลหรือ ต้นตออย่างไรก็ช่าง เพราะเดี๋ยวนี้ เหตุผลเปลี่ยนไป ถ้าหากว่าเผชิญหน้ากันแบบนี้ต่อไป เมืองไทยมี แต่ล่มจมลงไป แล้วก็ทำให้ประเทศไทยที่เราสร้างเสริมขึ้นมาอย่างดีเป็นเวลานาน จะกลายเป็น ประเทศที่ไม่มีความหมายหรือมีความหมายในทางลบอย่างมาก ซึ่งก็เริ่มปรากฏผลแล้ว ฉะนั้นจะ ต้องแก้ไข โดยที่ดูว่ามีข้อขัดแย้งอย่างไร แล้วก็พยายามที่จะแก้ไขตามลำดับ เพราะว่าเดี๋ยวนี้ปัญหา ที่มีอยู่ทุกวันนี้ สองสามวันนี้มันเปลี่ยนไป ปัญหาไม่ใช่เรื่องของที่เรียกว่าการเมือง หรือเรียกว่าของ การดำรงตำแหน่งอะไร มันเป็นปัญหาของการศึกหรือของประเทศชาติ ฉะนั้นจะต้องช่วยกันแก้ไข

มีผู้ที่ส่งข้อแนะนำในการแก้ไขสถานการณ์มาหลายฉบับหลายคน จำนวนเป็นร้อย แล้วก็ทั้งในเมืองไทยทั้งต่างประเทศก็ส่งมาที่เขาส่งมา การแก้ไขหรือการแนะนำว่า เราควรจะทำอะไร ก็มีต่าง ๆ นานา ตั้งแต่ตอนแรก ก็บอกว่าให้แก้ไขด้วยวิธียุบสภา ซึ่งก็ได้หารือกับทุกฝ่ายที่เป็นสภา หมายความว่า พรรคการเมืองทั้งหมด ๑๑ พรรค ๑ ใน ๑๑ พรรคนี้ คำตอบมีมาว่าไม่ควรยุบสภา เป็นส่วนมาก มี ๑ รายที่บอกว่าควรยุบสภา ฉะนั้นการที่จะแก้ไข แบบที่เขาเสนอมานั้นก็เป็นอันว่า

ตกไป นอกจากนั้นก็ยังมีเป็นฎีกาและแนะนำวิธีการต่าง ๆ กัน ซึ่งก็ได้พยายามเสนอไปตามปกติ คือ เวลาที่มีฎีกาขึ้นมา ก็ส่งไปให้ทางสำนักคณะรัฐมนตรีหรือสำนักนายกรัฐมนตรี แต่ก็ไม่สามารถที่จะแก้ไขตามแบบนั้น ตกลงมีแบบยุดสภา และก็มีอีกแบบหนึ่งคือ แบบแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้ได้ตามประสงค์ที่ต้องการ หมายความว่าความถึงประสงค์เดิมที่เกิดเผชิญหน้ากัน

ความจริงวิธีนี้ถ้าจำกันได้ เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔ ก็ได้พูดต่อสมาคมที่มาพบจำนวนหลายพันคน แล้วก็ดูเหมือนว่าพอจะฟังกัน ฟังกันโดยดี เพราะเหตุผลที่มีอยู่ในนั้นดูจะแก้ปัญหาก็พอควร ตอนนั้นก็ขอย้ำว่าทำไมพูดอย่างนั้น...ว่าถ้าจะ “แก้ก่อนออก” ก็ได้ หรือ “ออกแล้วแก้” ก็ได้ อันนั้นทุกคนก็ทราบดีว่าเรื่องอะไร ก็เรื่องรัฐธรรมนูญ ซึ่งครั้งนั้นการแก้ไขรัฐธรรมนูญก็ได้ทำมาตลอด มากกว่าฉบับเดิมที่ได้แก้ไขไว้ แล้วก็ก่อนที่จะพูดที่ศาลาดุสิตาลัย ก็ได้พบพลเอก สุจินดา ฯ ก็ขออนุญาตเล่าให้ฟังว่าพบ พลเอก สุจินดา ฯ แล้ว พลเอก สุจินดา ฯ ก็เห็นด้วยว่าควรจะประกาศใช้รัฐธรรมนูญนี้ และแก้ไขต่อไปได้ อันนี้ก็เป็นสิ่งที่ทำกันได้ และตอนหลังนี้ พลเอก สุจินดา ฯ ก็ได้ยืนยันว่าแก้ไขได้ ก็ค่อย ๆ แก้ให้เข้าระเบียบให้เป็นแบบที่เรียกว่า “ประชาธิปไตย” ฉะนั้นก็ได้พูดตั้งหลายเดือนมาแล้วในวิธีการที่จะแก้ไขแล้ว ข้อสำคัญอยู่ที่ทำไมอยากให้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ แม้จะถือว่ารัฐธรรมนูญนี้ยังไม่ครบถ้วนก็เพราะว่า เหตุรัฐธรรมนูญนี้มีคุณภาพพอใช้ได้ดีกว่าธรรมนูญการปกครองชั่วคราวที่ใช้มาเกือบปี เพราะเหตุว่ามีบางข้อ บางมาตราซึ่งเป็นอันตราย แล้วก็ไม่มีใครถ่วงในการที่จะใช้ปกครองประเทศ ฉะนั้นก็นึกว่า ถ้าหากว่าสามารถที่จะปฏิบัติตามที่ได้พูดในวันที่ ๔ ธันวาคมนั้น ก็เท่ากับเป็นการกลับไปดูปัญหาแต่เดิม ไม่ใช่ปัญหานี้

ปัญหานี้ไม่ใช่ปัญหาของการบัญญัติหรือแก้ไขรัฐธรรมนูญ แต่ปัญหาทุกวันนี้คือความปลอดภัย และขวัญของประชาชน ซึ่งเดี๋ยวนี้ประชาชนทั่วไปทุกแห่งทุกหนมีความหวาดระแวงว่าจะเกิดอันตราย มีความหวาดระแวงว่าประเทศชาติจะล่มจม โดยที่ที่จะแก้ไขลำบากตามข่าวที่ได้ทราบมาจากต่างประเทศ เพราะเหตุว่า ในขณะนี้ทั้งลูกชายทั้งลูกสาวก็อยู่ต่างประเทศ ทั้งสองก็ทราบดี แล้วก็ได้พยายามที่จะแจ้งกับคนที่อยู่ในประเทศเหล่านั้นว่า ประเทศไทยนี้จะยังแก้ไขสถานการณ์ได้ แต่ว่ารู้สึกว่าจะเป็นความคิดที่เป็นความคิดแบบหวังสูงไปหน่อย ถ้าหากว่าเราไม่ทำให้สถานการณ์อย่าง ๓ วันที่ผ่านมานี้สิ้นสุดลงไปได้ ฉะนั้น ก็ขอให้ท่าน โดยเฉพาะสองท่าน พลเอก สุจินดา ฯ และพลตรี จำลอง ฯ ช่วยกันคิด คือหันหน้าเข้าหากัน ไม่ใช่เผชิญหน้ากัน เพราะว่า เป็นประเทศของเราไม่ใช่ประเทศของหนึ่งคน สองคน เป็นประเทศของทุกคน ต้องเข้าหากัน ไม่เผชิญหน้ากันแก้ปัญหา เพราะว่าอันตรายมีอยู่เวลานั้นเราเกิดความบ้ำเลือด ปฏิบัติการรุนแรงต่อกันมันล้มตัว ลงท้ายก็ไม่รู้ว่าตีกันเพราะอะไรแล้วก็แก้ปัญหาวะไร เพียงแต่ว่า จะต้องเอาชนะ แล้วก็ใครจะชนะ ไม่มีทางชนะ อันตรายทั้งนั้น มีแต่แพ้ คือ ต่างคนต่างแพ้ ผู้ที่เผชิญหน้าก็แพ้ แล้วก็แพ้ที่แพ้ที่สุดก็คือประเทศชาติ ประชาชนจะเป็นประชาชนทั้งประเทศ ไม่ใช่ประชาชนเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ถ้าสมมติว่า กรุงเทพมหานครเสียหาย ประเทศก็เสียหายไปทั้งหมด แล้วก็จะมี

ประโยชน์อะไรที่จะทะนงตัวว่าชนะ เวลาอยู่บนกองสิ่งปรักหักพัง

ฉะนั้นจึงขอให้ทั้งสองท่านเข้ามา คือ ไม่เผชิญหน้าแต่ต้องหันหน้าเข้าหากัน และสองท่านนี้เท่ากับเป็นผู้แทนของฝ่ายต่าง ๆ คือไม่ใช่สองฝ่าย คือฝ่ายต่าง ๆ ที่เผชิญหน้ากัน ให้อภัยกัน แก้ปัญหาปัจจุบันนี้ คือความรุนแรงที่เกิดขึ้น แล้วก็เมื่อเยียวยาปัญหาได้แล้วจะมาพูดกัน ปรึกษากันว่าจะทำอย่างไรสำหรับให้ประเทศไทยได้มีการสร้างพัฒนาขึ้นมาได้กลับมาคืนได้โดยดี อันนี้เป็นเหตุผลที่เรียกท่านทั้งสองมา และก็เชื่อว่าทั้งสองท่านก็เข้าใจว่าจะเป็นผู้ที่ได้สร้างประเทศจากสิ่งปรักหักพังแล้วก็จะได้ผลในส่วนตัวมาก ว่าทำได้

แก้ไขอย่างไรก็แล้วแต่ที่จะปรึกษากัน ก็มีข้อสังเกตดังนี้

ท่านประธานองคมนตรี ท่านองคมนตรีเปรม ฯ ก็เป็นผู้ที่เป็นผู้ใหญ่ ผู้ที่พร้อมที่จะให้คำแนะนำ ปรึกษาหารือกันด้วยความเป็นกลาง ด้วยความรักชาติ เพื่อสร้างสรรค์ประเทศให้เข้าสู่ทางของความวัฒนา ขอฝากให้ช่วยกันสร้างชาติ”

กระแสพระราชดำรินั้นเตือนสติทุกฝ่ายให้ปรองดองและใช้สันติวิธี และให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งสองฝ่ายไป “ปรึกษา” กันเองว่าจะทำอย่างไร เมื่อเป็นเช่นนี้ รัฐสภาก็ประชุมกัน เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๓๕ แก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ และเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๓๕ พลเอก สุจินดา คราประยูร ก็ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี การกระทำทั้ง ๒ นี้ ต้องถือว่า ผู้ตัดสินใจ คือ รัฐสภา และพลเอก สุจินดา คราประยูร นายกรัฐมนตรีพิเคราะห์ “คำแนะนำ” ที่พระราชทานแล้วก็ได้กระทำตามอำนาจหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญของตน และต้องรับผิดชอบทั้งทางการเมืองและกฎหมายด้วยตนเอง โดยเฉพาะเรื่องการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญนั้น ต้องถือว่าเป็น “คำแนะนำ” ที่พระราชทานแก่องค์กรผู้มีอำนาจตัดสินใจ ซึ่งว่ากันตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายแล้ว รัฐสภาจะไม่ทำก็ได้ แต่ในทางสังคม รัฐสภาและรัฐบาลก็คงถูกตำหนิทางสังคมอย่างรุนแรง “คำแนะนำ” ที่พระราชทานจึงมีสถานะทางสังคมที่สูงยิ่งเกินกว่าใคร ๆ จะละเลยเสียได้ เพราะพระมหากษัตริย์ผู้พระราชทาน “คำแนะนำ” อยู่ในฐานะองค์ “กรรมกรและผู้ประสาน (รอยร้าว) สูงสุดของชาติ” ซึ่งไม่ทรงมีฝักฝ่ายทางการเมือง และคำแนะนำที่พระราชทานก็ไม่เคยออกนอกกรอบรัฐธรรมนูญ

อนึ่ง เมื่อพลเอก สุจินดา ฯ ลาออกก็ปรากฏว่า บรรดาพรรคการเมืองทั้งหลายต่างสนับสนุนพลอากาศเอก สมบุญ ระหงษ์ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่การกลับปรากฏว่า นายอาทิตย์ อุไรรัตน์ ประธานสภาผู้แทนราษฎรได้กราบบังคมทูล ฯ แนะนำให้ทรงแต่งตั้งนายอาพันธ์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี โดยนายอาทิตย์ อุไรรัตน์ เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ซึ่งเป็นไปตามรัฐธรรมนูญ ฯ พ.ศ. ๒๕๓๔ มาตรา ๑๕๙ ที่บัญญัติว่า

“พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีคนหนึ่ง และรัฐมนตรีอื่นอีกไม่เกิน สี่สิบแปดคน ประกอบเป็นคณะรัฐมนตรีมีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน

ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี”

‘...ไม่โปรดการบัญญัติ
ยกเว้นพระมหากษัตริย์
เอาไว้ในกฎหมาย เว้นแต่
ที่ทำกันทั่วไปในนานา
อารยประเทศ...’

“อวิโรธนะ” อันเป็นหลักทศพิทธราชธรรมเองก็ทันสมัยอยู่เสมอมิได้โบราณคร่ำคร่าอย่างที่คนเข้าใจกัน
ดังนั้น ศิล อวิโรธนะ และหลักนิติธรรมตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย จึงเป็น ๓ สิ่งที่ไปด้วยกันได้
ตลอดไป ไม่ว่าโลกจะเปลี่ยนแปลงไปเพียงใด

อย่างไรก็ตาม มีปัญหาอีกว่า ลำพังแต่การทรงปฏิบัติตามกฎหมายจะไม่มีปัญหาหรือ
หากกฎหมายบัญญัติข้อยกเว้นการปฏิบัติตามกฎหมายให้พระมหากษัตริย์

ข้อนี้ ก็เป็นที่น่าอัศจรรย์ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่โปรดการบัญญัติ
ยกเว้นพระมหากษัตริย์เอาไว้ในกฎหมาย เว้นแต่ที่ทำกันทั่วไปในนานาอารยประเทศ เรื่องนี้ผู้เขียนเอง
ได้มีประสบการณ์ตรงเมื่อครั้งตรวจร่างกฎหมายแร่ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งกรมทรัพยากรธรณี
เสนอแก้ไขให้รองรับการทำเหมืองอุโมงค์ ว่าให้สามารถเจาะอุโมงค์ทำเหมืองใต้พื้นดินในที่
กรรมสิทธิ์ของบุคคล และที่ที่เป็นสาธารณสมบัติ โดยยกเว้นว่า จะทำเหมืองอุโมงค์ไม่ได้บางพื้นที่
เช่น ในเขตความมั่นคงทางทหาร และกรมทรัพยากรธรณีประสงค์จะยกเว้นไม่ให้นำเหมืองอุโมงค์
ใต้พระราชวังด้วย ประธานกรรมการกฤษฎีกาคณะที่ผู้เขียนเป็นกรรมการอยู่ ในเวลานั้น คือ
พลตำรวจเอก อรรถสิทธิ สิทธิสุนทร องคมนตรีได้ท้วงขึ้นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
มีพระราชปรารภอยู่เสมอว่า ต้องทรงทำตามกฎหมายบ้านเมืองเหมือนคนอื่น และไม่มีพระราชประสงค์
ให้ยกเว้นการใช้กฎหมายใด ๆ ที่ไม่มีเหตุจำเป็นจริง ๆ ให้พระองค์ เมื่อเป็นเช่นนี้ กรมทรัพยากรธรณี
ก็ถอนบทบัญญัติยกเว้นพระราชวังดังกล่าวออกจากร่างกฎหมายแร่แก้ไขเพิ่มเติม

เรื่องสุดท้าย ที่ผู้เขียนเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติตามหลัก “ศิล”
และ “อวิโรธนะ” โดยสอดคล้องต้องกันกับธรรมเนียมปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย
ก็คือเรื่อง การทรงยับยั้งร่างกฎหมาย

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ในอังกฤษต้นแบบการปกครองประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์
ทรงเป็นประมุขนั้น ถือว่า พระราชอำนาจที่จะพระราชทานความยินยอมให้กฎหมายที่ผ่านรัฐสภา
มาเป็นกฎหมายได้ ถือเป็นพระราชอำนาจตามคอมมอนลอว์ (royal prerogative to give

royal assent) ซึ่งหมายความว่า ถ้าดูตามกฎหมาย พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจไม่ยินยอมให้กฎหมายที่ผ่านสภามาแล้วประกาศใช้เป็นกฎหมายก็ได้ (royal prerogative to refuse royal assent) ที่เรียกกันว่า มีพระราชอำนาจยับยั้งร่างกฎหมาย (royal veto) แต่มีธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญของอังกฤษมาตั้งแต่ปี ๑๗๐๘ ว่า พระมหากษัตริย์และพระบรมราชินีนาถอังกฤษจะไม่ ทรงยับยั้งร่างกฎหมายจนถึงปัจจุบันเกือบ ๓๐๐ ปีแล้ว

ในประเทศไทย ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยับยั้งร่างพระราชบัญญัติอากรมรดกและการรับมรดก และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงยับยั้งร่างพระราชบัญญัติอีก ๓ ฉบับ และสภาผู้แทนราษฎรลงมติยืนยันด้วยคะแนนเสียงข้างมากธรรมดา เมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม ๒๔๗๗ และวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๔๗๗ อันมีผลทำให้ต้องประกาศใช้กฎหมายทั้ง ๔ ฉบับ โดยไม่มีพระปรมาภิไธย แล้วก็ไม่มีปรากฏว่าพระมหากษัตริย์ทรงยับยั้งร่างกฎหมายใด ๆ ทั้งในรัชกาลที่ ๘ และรัชกาลนี้ จนกระทั่งเมื่อปี ๒๕๔๖ มีปัญหาว่า รัฐสภาได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติ ๒ ฉบับ คือ ร่างพระราชบัญญัติครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. และร่างพระราชบัญญัติเหรียญเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ พ.ศ. ซึ่งร่างพระราชบัญญัติฉบับแรกมีที่ผิดมาจากรัฐสภาถึง ๑๘ แห่ง เช่น อ้างเลขมาตราผิดพลาด ฯลฯ ส่วนร่างพระราชบัญญัติฉบับหลังบรรยายภาพพระบรมสาทิสลักษณ์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่าทรงเครื่องราชอิสริยาภรณ์รัตนนาถรัชกาลที่ ๘ ซึ่งผิดพลาด ในการนี้เมื่อนายกรัฐมนตรีทูลเกล้าฯ ถวายร่างพระราชบัญญัติทั้งสองขึ้นไปเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานร่างพระราชบัญญัติทั้ง ๒ คืนมายังรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน มาตรา ๙๔ ซึ่งบัญญัติว่า

“ร่างพระราชบัญญัติ หรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญใดพระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบด้วย และพระราชทานคืนมายังรัฐสภาหรือเมื่อพ้นเก้าสิบวันแล้วมิได้พระราชทานคืนมา รัฐสภาจะต้องปรึกษาร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนั้นใหม่ ถ้ารัฐสภามีมติยืนยันตามเดิมด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวน สมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของทั้งสองสภาแล้ว ให้นายกรัฐมนตรีนำร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนั้นขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระมหากษัตริย์มิได้ทรงลงพระปรมาภิไธยพระราชทานคืนมาภายในสามสิบวัน ให้นายกรัฐมนตรีนำพระราชบัญญัติหรือพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนั้น ประกาศในราชกิจจานุเบกษาใช้บังคับเป็นกฎหมายได้ เสมือนหนึ่งว่า พระมหากษัตริย์ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว”

ปรากฏว่า รัฐสภาประชุมปรึกษากันเมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๖ และลงมติเป็นเอกฉันท์ไม่ยืนยันร่างพระราชบัญญัติทั้ง ๒ ฉบับ เป็นเหตุให้ร่างพระราชบัญญัติทั้ง ๒ ฉบับ ตกไป และต่อมารัฐสภาก็พิจารณากฎหมายทั้งสองฉบับใหม่ให้ถูกต้อง เมื่อทูลเกล้าฯ ถวายขึ้นไป ก็ทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้เป็นกฎหมาย

ข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ถ้าจะพิจารณาให้ลึกก็จะเห็นได้ว่า ประการแรก ทรงใช้พระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญมาตรา ๙๔ ทุกประการ ประการต่อมา การที่ทรงยับยั้งนั้นมีเหตุมาจากความผิดพลาดในเนื้อหาบทบัญญัติต่าง ๆ (technical error) ที่มาจากรัฐสภา โดยมีใ้การยับยั้งเพราะไม่ทรงเห็นชอบกับเนื้อหาสาระ (merits) ของร่างพระราชบัญญัติ ซึ่งอย่างไรเสีย รัฐสภาก็ต้องแก้ไขให้ถูกต้อง การแก้ไขนั้น อาจแก้ไขภายหลังที่ทรงยับยั้ง หรือแก้ไขแล้วทูลเกล้า ฯ ถวายไป ในระหว่างที่ยังไม่พระราชทานร่างพระราชบัญญัติทั้งสองคืนมา แต่การดำเนินการตามกรณีหลังนี้ ยังไม่เคยปรากฏเช่นเดียวกับกรณีแรก ดังนั้น การทรงยับยั้งจึงเป็นการยุติปัญหาและทำให้กระบวนการเร็วขึ้น ประการที่สามก็คือ เมื่อได้แก้ไขร่างพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับให้ถูกต้องและทูลเกล้า ฯ ถวายขึ้นไปแล้ว ก็ยังมีพระราชอำนาจที่จะพิจารณาความเหมาะสม (merits) ของร่างพระราชบัญญัติทั้งสองอีก

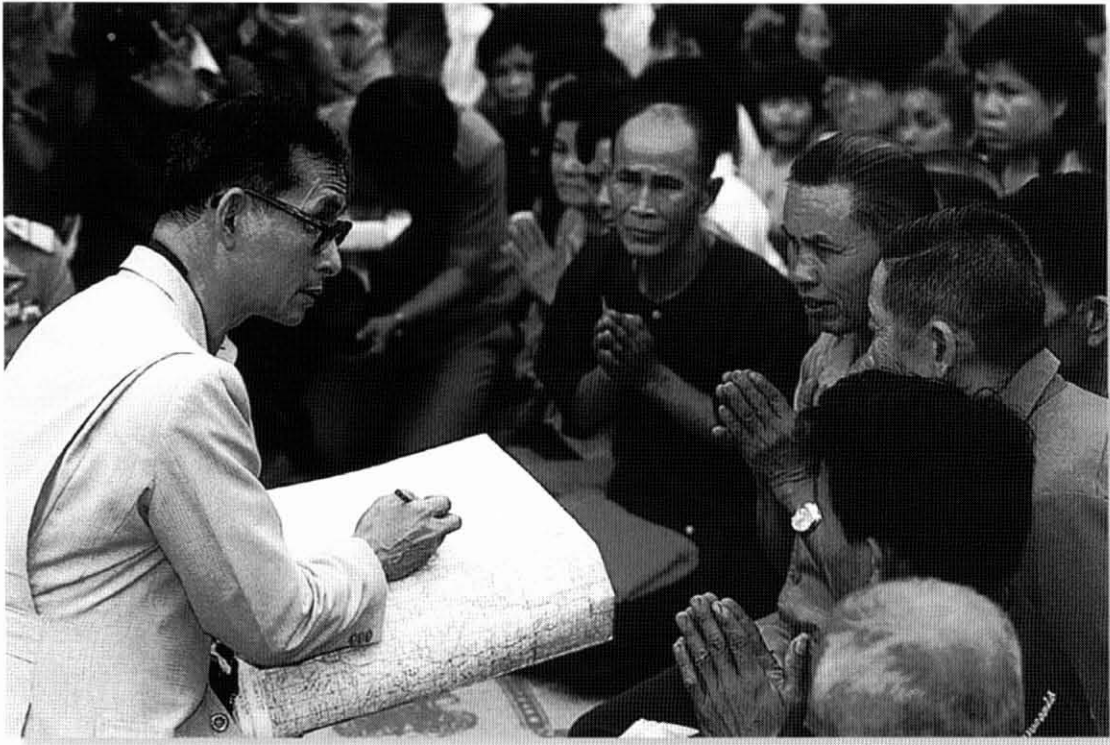
นอกจากกรณีนี้แล้ว ยังปรากฏอีกว่า เคยทรงใช้พระราชอำนาจยับยั้งร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งบัญญัติให้ศาลปรับผู้หมิ่นประมาทด้วยการโฆษณาเป็นจำนวน ๔ เท่าของโทษปรับสูงสุดในคดีอาญา ซึ่งสภานิติบัญญัติแห่งชาติที่ ร.ส.ช. แต่งตั้ง พิจารณาและทูลเกล้า ฯ ถวายขึ้นไป เมื่อต้นปี ๒๕๓๕ แต่ถูกประชาชนและสื่อมวลชนวิพากษ์วิจารณ์มากว่าเป็นการริดลอนเสรีภาพในการเสนอข่าวและแสดงความคิดเห็นเป็นเหตุให้ร่างพระราชบัญญัตินั้นตกไปในกรณีนี้ หากพิจารณาให้ลึกก็จะเห็นว่า ทรงใช้พระราชอำนาจยับยั้งตามรัฐธรรมนูญ และชอบด้วยหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างยิ่งเพราะรัฐสภาในเวลานั้น เป็นรัฐสภาที่มาจาก การแต่งตั้ง ไม่มีฝ่ายค้านคอยถ่วงดุลกลั่นกรอง และยังมีเสียงเรียกร้องจากประชาชน และสื่อมวลชนไม่ให้ออกกฎหมายดังกล่าวนั้น การทรงใช้พระราชอำนาจยับยั้ง จึงเป็นการถ่วงดุลอำนาจที่ไม่มีผู้ถ่วงดุล และทรงคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามที่มีเสียงเรียกร้อง

ดังนั้น หากจะกล่าวว่าธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญของไทย ในกรณีการยับยั้งร่างกฎหมายที่รัฐสภาพิจารณาแล้วมีอยู่ว่า โดยปกติจะไม่ทรงใช้พระราชอำนาจนั้น เว้นแต่เห็นได้ชัดว่า มีความผิดพลาด หรือเป็นสภาที่มาจากการแต่งตั้ง ซึ่งแตกต่างจากธรรมเนียมปฏิบัติของรัฐธรรมนูญในอังกฤษ

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่า หลัก “ศีล” และ “อริโรธนะ” ในทศพิธราชธรรม นั้น สอดคล้องและตอกย้ำกำกับหลักการประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชนในโลกปัจจุบันได้อย่างดี ต่างยึดปฏิบัติตามพระราชดำรัสแนะนำของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยสนิทใจ เพราะเรา ทรงและยังสร้างธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญไทยให้เป็นไปตามหลักประชาธิปไตย โดยมีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว โดยผ่านพระราชจรรยาตลอด ๖๐ ปี ในรัชกาลนี้

๒. ทศพิธราชธรรม: หลักธรรมาภิบาลแนวใหม่ในการบริหารรัฐ-ประชากิจ (Civil and Public Management Principles)

คำว่า “ธรรมาภิบาล” (good governance) ในความหมายใหม่ซึ่งหมายถึง การใช้ อำนาจตัดสินใจที่ดีเพื่อจัดสรรทรัพยากรที่มีจำกัดของประเทศให้คนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมอย่างสมดุล

และเป็นธรรมนั้น เป็นคำที่เพิ่งใช้มาเมื่อกว่า ๑๐ ปีนี้เอง และการบริหารตามหลักดังกล่าว ก็ประกอบด้วยหลักการใหญ่ ๆ ๓ หลักการคือ

๑. การมีส่วนร่วม (participation) ของคนกลุ่มต่าง ๆ ในการตัดสินใจ
๒. ความโปร่งใส (transparency) ในการบริหาร และ
๓. ความรับผิดชอบ (accountability) ของผู้บริหาร

มีข้อสังเกตว่า หลักธรรมาภิบาลข้างต้นมีเป้าหมาย (ends) ที่ต้องการให้เกิดขึ้น ก็คือ การจัดสรรทรัพยากรอย่างสมดุลและเป็นธรรม (balanced and equitable allocation of resource) ในสังคมแก่กลุ่มคนกลุ่มต่าง ๆ โดยมีหลักการมีส่วนร่วม ความโปร่งใส และความรับผิดชอบต่อสังคม (means) ในการดำเนินการให้ไปถึงเป้าหมายดังกล่าว ทั้งนี้ เพื่อมิให้เกิดการทุจริตหรือประพฤติมิชอบขึ้นในการบริหารจัดการ

นอกจากนั้น หลักดังกล่าวยังมีขึ้นเพื่อกำกับการตัดสินใจในการบริหารขององค์กร ผู้มีอำนาจตัดสินใจ (decision making bodies) ในการจัดสรรทรัพยากรในสังคมทั้งหลาย ซึ่งในที่นี้หมายถึงองค์กรตามรัฐธรรมนูญที่เป็น “ส่วนปฏิบัติการ” อันได้แก่รัฐสภาและคณะรัฐมนตรีเป็นหลัก แต่สำหรับสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งไม่ได้มีอำนาจตัดสินใจใด ๆ ในการจัดสรรทรัพยากรโดยตรง เพราะเป็นเพียงองค์กรอันเป็นส่วน “อันทรงเกียรติยศ” (dignified part

of the Constitution) นั้น การใช้หลักการบริหารดังกล่าวจึงต้องปรับใช้อย่างเหมาะสมกับสภาพขององค์กรซึ่งแตกต่างกันด้วย

หากเราสำรวจตรวจตราพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตลอด ๖๐ ปี ในรัชกาลก็จะพบว่า แม้จะไม่มีพระราชอำนาจตัดสินพระทัยทางการเมือง ในการจัดสรรทรัพยากรใด ๆ ในสังคม เพราะเป็นเรื่องของรัฐบาล แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่อยู่ในชนบทและมีความยากจน แม้ว่ารัฐบาลและระบบราชการจะได้ทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุขอยู่แล้ว แต่อาจไม่ทั่วถึง ดังนั้น เมื่อทรงเห็นประชาชนที่ด้อยโอกาสในชนบทส่วนใหญ่เป็นหัวใจของการพัฒนาดังพระราชดำรัสที่ว่า “การพัฒนา ก็คือการให้ความสะดวกและให้ความก้าวหน้าแก่ประชาชนที่ไม่มีโอกาสที่จะช่วยตนเองได้” (๑๔ มีนาคม ๒๕๑๔) จึงทรงถือเป็นพระราชภาระที่จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนประชาชนเองในทุกภาคทุกพื้นที่ ทั้งที่โดยพระราชสถานะนั้น จะประทับอยู่ในพระตำหนักก็ได้ ทรงถือเป็นพระราชภาระที่จะทรงรับรู้ทุกข์ ทรงรับรู้ปัญหาด้วยพระเนตรพระกรรณของพระองค์เอง ไม่ทรงรอรับรายงานอยู่ในพระราชฐานเท่านั้น พระราชดำรัสฉบับร้อยองค์ต่างสะท้อนปัญหาที่ได้ทรงรับรู้มาด้วยพระองค์เองโดยตลอด เช่น “การที่ไปสวนไหนของประเทศก็ตาม ข้าพเจ้าก็เห็นได้ว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะได้สอดส่องความเป็นอยู่ของประชาชนได้ดี เพราะถ้าหากว่าความเป็นอยู่ของประชาชนในสวนใดของประเทศมีความบกพร่อง ก็ทำให้ประเทศชาติเป็นส่วนรวมเสียหายไปได้” (๑ ตุลาคม ๒๕๔๖)

‘...ทรงพัฒนาพื้นที่ที่ยากจนด้วยพระองค์เองแล้ว ยังทรงตามประเมินผลงานด้วยพระองค์เองอีกจนกว่าจะแน่วพระทัยว่าประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจริง...’

แม้ในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษาเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๕ ก็ทรงเล่าว่า “ไปอยู่ภาคอีสาน ประมาณสองสามอาทิตย์และได้ไปเยี่ยมที่แห่งหนึ่ง คือ อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ไปดูเขาทำงานก็รู้สึกว่ามี ความก้าวหน้ามากกว่าที่เคยเห็นเขามาเมื่อสิบปีก่อน เมื่อสิบปีก่อนนี้รู้สึกแร้นแค้นอย่างยิ่ง เดียวนี้ไม่ใช่ ไม่แร้นแค้น แต่คนก็มีความขยันหมั่นเพียร...และก็เป็นคนที่ค่อนข้างจะขี้มั่วแจ่มใส...เมื่อเห็นอย่างนั้นแล้วก็อยากจะไปดูที่แห่งหนึ่งที่น่าจะพัฒนาให้ดีขึ้นได้จึงไปดูแห่งหนึ่งที่ได้เห็นจากเฮลิคอปเตอร์”

เราจะเห็นได้ว่านอกจากจะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงพัฒนาพื้นที่ที่ยากจนด้วยพระองค์เองแล้ว ยังทรงตามประเมินผลงานด้วยพระองค์เองอีกจนกว่าจะแน่วพระทัยว่าประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจริง ก็จะทรงพัฒนาที่อื่นอีก

การเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตร และทรงสดับตรับฟังปัญหาของประชาชนด้วยพระองค์เอง แทนที่จะให้ประชาชนเดินทางเข้ามาในเมืองหลวงที่ประทับนั้น นับเป็นการบริหาร

ตามหลักการมีส่วนร่วมของหลักธรรมาภิบาลอย่างแท้จริง เพราะนอกจากจะได้ทรงทอดพระเนตรสภาฯจริง ซึ่งเป็นที่มาของพระราชดำรัสที่ว่า “การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามสภาพภูมิศาสตร์และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในทางสังคมวิทยา ภูมิประเทศตามสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไป ไปช่วย โดยที่จะตัดเขาให้เข้ากับเราไม่ได้แต่ถ้าเราเข้าไปแล้วเราเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการเข้าไปพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง”

นี่คือที่มาของหลัก “เข้าถึง เข้าใจ พัฒนา” ที่พระราชทานแนะนำรัฐบาล เพื่อแก้ปัญหาในทุกพื้นที่โดยเฉพาะบริเวณสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และนี่คือพระราชจรรยาที่แสดงถึง “บริจาค” และ “ตบะ” ที่ทรงปฏิบัติเสียสละ พุ่มเทก่าสังพระวรกาย ก่าสัง พระสติปัญญา ความสุขส่วนพระองค์ และพระราชทรัพย์ ส่วนพระองค์เพื่อประชาชน ทั้ง ๆ ที่ท้องถิ่นที่เสด็จพระราชดำเนินนั้นเป็นท้องถิ่นทุรกันดาร ซึ่งในหลายกรณีไม่มีถนนเข้าถึงด้วยซ้ำไป

ที่สำคัญคือ ทรง “รับฟัง” ปัญหาของประชาชนแม้เรื่องเล็กน้อยซึ่งเป็นการบริหารตามหลักการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง คือ ให้ประชาชนได้ “รับรู้” และได้ “แสดงความคิดเห็น” ต่อพระราชดำริได้ ซึ่งต่างจากวิธีการที่ส่วนราชการไทยโดยทั่วไปนิยมทำกันคือ กำหนดเรื่องที่จะช่วยไปจากส่วนกลางแล้วให้ประชาชนเป็นเครื่องรองรับนโยบายช่วยเหลือนั้น ผลก็คือ บางครั้งความช่วยเหลือที่ราชการให้ไม่ตรงกับความต้องการของประชาชน มีหน้าซ้ำบางครั้งราชการตั้งใจจะช่วยเหลือประชาชนเรื่องหนึ่ง แต่กลับไปทำให้ประชาชนเดือดร้อนอีกเรื่องหนึ่ง แต่การช่วยเหลือที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่ประชาชนนั้น ทรงไม่ถือว่าประชาชนเป็นเครื่องรองรับนโยบาย แต่ทรงถามไถ่ขอความร่วมมือจากเขาทรงคำนึงถึงความเดือดร้อนที่จะเกิดขึ้นจากโครงการของพระองค์ตลอดเวลา

ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสพระราชทานเล่าเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๘ ถึงการเสด็จพระราชดำเนินจากสกลนครไปอำเภอกาบังเพื่อทรงเยี่ยมราษฎร ระหว่างทางเสด็จพระราชดำเนินโดยเฮลิคอปเตอร์พระราชทานเล่าว่า “การไปเฮลิคอปเตอร์ทุกครั้งก็นึกถึงว่าจะต้องสิ้นเปลือง แต่ถ้าใช้เฮลิคอปเตอร์นั้นในทางที่เกิดประโยชน์ที่สุดก็จะคุ้มค่า ฉะนั้น ก็ต้องพยายามดูสำรวจที่ทางและพอดิผ่านที่แห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นที่เหมาะสมในการเก็บกักน้ำ โดยที่จะไม่ทำให้ประชาชนเดือดร้อนแต่ประการใด เพราะจะไม่ท่วมที่ทำมาหากินของเขาเลย จึงเห็นว่าตรงนั้นเหมาะ”

‘...ทรงไม่ถือว่าประชาชนเป็นเครื่องรองรับนโยบาย แต่ทรงถามไถ่ขอความร่วมมือจากเขา ทรงคำนึงถึงความเดือดร้อนที่จะเกิดขึ้นจากโครงการของพระองค์ตลอดเวลา...’

เมื่อเสด็จลงพื้นดินแล้วก็ทรงเล่าต่อว่า “แล้วมาถามชาวบ้านที่อยู่ที่นี่ว่าเป็นอย่างไรปีนี้ เขาบอกว่า เก็บข้าวได้แล้ว ข้าวอยู่ตรงนั้นกองไว้ เราก็ไปดูข้าว ข้าวนั้นมีรวงข้าวจริง แต่ไม่มีเม็ด... ก็หมายความว่า ไร่หนึ่งคงได้ประมาณสักถึงเดี๋ยวนั้น... อันนี้เป็นบทเรียนที่ดีเขาก็เล่าให้ฟังอย่างตรงไปตรงมา แสดงให้เห็นว่าข้าวนี้เป็นพืชที่แข็งแกร่งมาก ขอให้ได้น้ำค้างก็พอ... ถ้าหากว่าเราช่วยเขาเล็กน้อยก็สามารถที่จะได้ข้าวมากขึ้นหน่อย พอที่จะกิน ฉะนั้น โครงการที่จะทำ... ทำเล็ก ๆ ก็ได้ คือต้องเก็บน้ำฝนที่ลงมา ก็เกิดความคิดว่าอยากทดลองดูสักสิบไร่ ในที่อย่างนั้น สามไร่จะเป็นบ่อน้ำ คือเก็บน้ำฝนแล้ว ถ้าจะต้องใช้ปุ๋ยด้วยพลาสติก ก็ปุ๋ยด้วยพลาสติกทดลองดูแล้วอีกหกไร่ทำเป็นที่นา ส่วนไร่ที่เหลือนั้นก็เป็นที่บริการ หมายถึง ทางเดินหรือเป็นกระต๊อบ...หมายความว่า น้ำสามสิบเปอร์เซ็นต์ที่ทำนา หกสิบเปอร์เซ็นต์ ก็เชื่อว่าถ้าเก็บน้ำไว้ได้จากเดิมที่เก็บเกี่ยวข้าวได้ไร่ละหนึ่งถึงสองถึง ถ้ามีน้ำเล็กน้อยอย่างน้อยอย่างนั้นก็ควรจะเก็บเกี่ยวข้าวได้ไร่ละประมาณสิบถึงยี่สิบถึง หรือมากกว่า... วันรุ่งขึ้น ได้ข่าวมาว่าที่ตรงนั้น... มีชาวบ้านสองคนเขาบอกว่าเขาขอบริจาคที่ดินคนละห้าไร่เพื่อที่จะทำโครงการตามอัยาศัย...เขาเข้าใจว่าพยายามที่จะช่วยเหลือแม้จะรู้ว่าโครงการที่จะช่วยนั้นเป็นโครงการทดลอง...เขาก็ให้แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านมีความเข้าใจในการพัฒนา ถ้าทำโครงการนี้สำเร็จก็หมายความว่าที่ต่าง ๆ ในอำเภอเขาวงที่แห้งแล้งจริง ๆ หรือที่อื่นก็ทำตามได้ทั้งนั้น”

จะเห็นได้ว่าพระราชดำริอันเป็นที่มาของ “ทฤษฎีใหม่” นี้เป็นพระราชดำริที่ “รอบด้าน” อยู่บนความเข้าใจทุกข์ของประชาชน ไม่ทรงใช้วิธีบังคับกะเกณฑ์ ทรงปรึกษา ทรงขอความร่วมมือ ทรงหลีกเลี่ยงแม้ผลกระทบเล็กน้อย

แม้ในการแก้ปัญหาน้ำท่วมในเมือง เมื่อทรงตรวจดูคลองแล้วพบว่ามีการปลูกต้นกล้วยขวางทางน้ำ ถ้าจะให้น้ำระบายได้ดีต้องเอาต้นกล้วยออก ก็ไม่เคยทรงใช้วิธีสั่งการหักหาญราษฎรเลย แต่ “ท่านก็ไปพูดกับเขาดิ ๆ ว่ากล้วยเป็นของใคร คนก็มาบอกว่าเป็นของเขา ท่านก็ถามดิ ๆ ว่า “หวงไหม” เขาก็กราบทูลว่า “ก็ไม่มีหวง” ก็แปลว่า “หวงนิดหน่อย” ท่านก็บอกว่าท่านไม่อยากจะแกเขาหรอก แต่ว่าอันนี้เห็นว่า ถ้าไม่มีหวงก็ขออนุญาตเอาออกก็ค่อย ๆ พูดเจรจาไป” (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานเล่า)

การบริหารโดยมีส่วนร่วมตามหลักธรรมาภิบาลนั้น สำคัญที่สุดเพราะส่วนร่วม (participation) จะนำมาซึ่งการตัดสินใจที่มีข้อมูลครบถ้วนโปร่งใส และได้รับการยอมรับจึงมีความสมดุล และเป็นธรรมในตัว และทรงยึดหลัก “อวิหิงสา” คือ ไม่ทรงเบียดเบียนผู้อื่นแม้จะเป็นเรื่องที่คนทั่วไปอาจเห็นว่าเล็กน้อยไม่มีความสำคัญก็ตาม และทรงยึดหลัก “มัททวะ” คือ มีพระเมตตา นุ่มนวล แม้กับราษฎร ที่อยู่ในพระบรมโพธิสมภาร และเมื่อทรงรับปากสิ่งใดแล้วก็ทรงทำ อันเป็นการทรงยึดหลัก “อาชวะ” อย่างเคร่งครัดด้วย

เมื่อทรงเห็นทุกข์ของประชาชน ก็ทรงคิดโครงการที่จะช่วยประชาชนทุกพื้นที่ทั้งในที่ราบที่เขา ขนบท ในเมือง โครงการ ทั้งหมดนี้จนถึงปัจจุบัน หลายพันกว่าโครงการครอบคลุมทุกจังหวัดของประเทศไทย โครงการเหล่านี้ ไม่ใช่เข้าไป “ให้” โดยประชาชน “รับ” อย่างเดียว ทรงเน้นการให้ประชาชนช่วยตนเองได้ คือ พัฒนาให้เขาไม่ต้องพึ่งพาพระองค์ตลอดไป แต่พัฒนาให้เขาพึ่งตนเองได้ ดังกระแสพระราชดำรัสที่ว่า

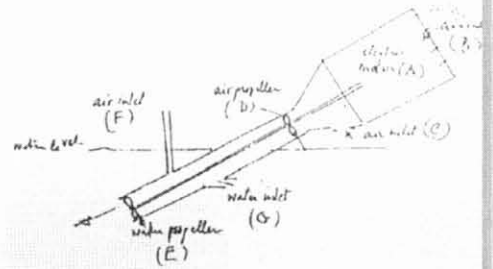
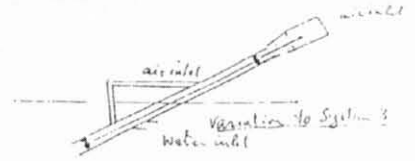
“จุดหมายสำคัญของการรักษาความมั่นคงของบ้านเมืองนั้น อยู่ที่การทำให้ประชาชนสามารถปกครองรักษาถิ่นฐาน ของตนเองได้โดยมีสวัสดิภาพและอิสราภาพเต็มที่ เพื่อให้เขาช่วยตนเองและพัฒนาตัวเองได้ ในการอาชีพในการครองชีพ...เมื่อประชาชนสามารถพัฒนาตนเองพัฒนาท้องถิ่นที่อยู่ให้เจริญขึ้นแล้ว บ้านเมืองของเราก็จะมีความมั่นคงและปลอดภัยอย่างแท้จริง” (๒๔ มีนาคม ๒๕๑๕)

การพัฒนาเพื่อความเป็นไทเช่นนี้ ทรงเน้นที่ไม่ทำให้สังคมชนบทล่มสลาย ทรงเน้นที่ความต้องการพื้นฐานของประชาชน เช่น แหล่งน้ำระบบชลประทาน การพัฒนาพืชพาณิชย์ที่ได้ราคาดี การหาตลาดให้ ฯลฯ ตามแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

System 1. A, B, C, D (air pump)
 System 2. A, B, E, F, G (water pump)
 System 3. A, B, C, D, E, G (water-air pump)

Chaiyapattana Aerator
 Model X 5

นอกจากประชาชนในชนบทแล้ว แม้คนในเมืองก็ได้ทรงกังวล ดังจะเห็นได้ว่าในปีน้ำท่วมใหญ่ กรุงเทพมหานครนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรปัญหา และพระราชทานพระราชดำริแก้ปัญหาที่ตั้งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานเล่าว่า “ทรงเห็นว่าผู้คนเดือดร้อนกันจากการที่ทอดพระเนตรแผนที่อยู่เสมอก็คิดว่า ท่านอาจมีทางอะไรที่จะช่วยบรรเทาหรือแก้ไขข้อเสียหายบางส่วนได้..เริ่มต้นท่านไปค้นแผนที่กรุงเทพฯ ตั้งแต่สมัยเก่าที่สุดถึงสมัยใหม่มาดูว่าในสมัยเริ่มต้นนั้นมีน้ำเข้า - ออกกรุงเทพฯ ๗ ท่าเรือ แล้วก็มาดูภูมิประเทศเป็นอย่างไร การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเป็นอย่างไร ท่านก็ดูประกอบกับภาพถ่ายทางอากาศ ตั้งแต่สมัยเก่าที่สุดเท่าที่จะหามาได้ แล้วท่านก็ออกไปเองหลายท้องที่”

ทหารตำรวจที่ได้ปฏิบัติภารกิจปกป้องประเทศก็ทรงเป็นธุระทรงตั้งมูลนิธิสายใจไทยขึ้น ช่วยเหลือราษฎรผู้ประสบภัยก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งมูลนิธิราชประชาสมาศัยขึ้น ช่วย แม่นักเรียนทุกคนก็ได้รับพระบารมี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชดำริ ให้ทำสาธารณูปการฉบับเด็กและเยาวชน ฯลฯ พันธุ์ผู้เขียนจะกล่าวได้ทุกเรื่อง

แม้เรื่องที่มีพระราชดำรินี้ในโครงการทั้งหลายก็ครอบคลุมทุกเรื่องตั้งแต่ปัจจัยสี่ ที่เป็น เรื่องปากท้อง การทำกิน ไปจนกระทั่งโครงการทางการแพทย์ สาธารณสุข การเกษตร การประมง การปศุสัตว์ การปฏิรูปที่ดิน การทำฝนเทียม การพัฒนาแหล่งน้ำ การทำถนน ฯลฯ แม้เรื่องเล็ก ๆ ที่เราท่านไม่ได้คิดก็ทรงคิด เช่น โครงการอาหารกลางวันสำหรับนักเรียนยากจน โครงการผลิต

เกลือไอโอดีนแก้ปัญหาโรคคอพอกของคนภาคเหนือและอีสาน ซึ่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงดำเนินรอยตามพระยุคลบาท

ที่สำคัญก็คือ ทรงเริ่มโครงการนี้ด้วยพระราชทรัพย์ของพระองค์เองไม่เคยทรงของงบประมาณแผ่นดิน จนรัฐบาลเห็นว่าควรเข้ามาแบ่งเบาพระราชภาระด้านพระราชทรัพย์ของพระองค์ท่าน จึงได้ทูลเกล้าฯ ถวายเงินงบประมาณสมทบโครงการ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรมทั้งข้อ “ทาน” คือการให้ และ “บริจาค” คือเสียสละเพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ตลอดมา และยังทรงยึดหลักความรับผิดชอบ (accountability) ด้วย โดยในตอนเริ่มโครงการนั้น ทรงรับผิดชอบด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เอง ภายหลังจากที่ได้ทรงทดลองโครงการต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วในเขตพระตำหนักจิตรลดารโหฐานหรือในที่อื่น ๆ ต่อเมื่อรัฐบาลเห็นว่าโครงการดังกล่าวเป็นสิ่งที่ดี ก็ขอพระราชทานเข้ามารับช่วงต่อโดยโอนมาเป็นโครงการของทางราชการก็พระราชทานให้ซึ่งแสดงให้เห็นว่าทรงแบ่งแยกระหว่างความรับผิดชอบส่วนพระองค์กับความรับผิดชอบของรัฐบาลอย่างชัดเจน และด้วยเหตุที่โครงการต่าง ๆ ที่ทรงทดลอง ทรงริเริ่ม และทรงรับผิดชอบด้วยพระองค์เองจนได้ผลดีและมีจำนวนมากถึง ๔,๓๖๘ โครงการดังตารางข้างล่างนี้ เมื่อดำเนินการได้ผลดีจนแน่ใจแล้วรัฐบาล ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง ก็ขอพระราชทานรับเข้ามาเป็นของตนเอง ซึ่งหมายความว่า เรื่องใดที่ยังอยู่ในขั้นทดลองหรือเสี่ยงก็จะทรงรับไว้เอง โดยเฉพาะโครงการแรก ๆ ที่เกิดในช่วง พ.ศ. ๒๕๔๐ เช่น นั้น ทรงทดลองในพระตำหนักจิตรลดารโหฐานที่ประทับส่วนพระองค์ก่อน

สรุปจำนวนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

(พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๕๘)

ลำดับที่	ประเภทโครงการ	จำนวน
๑.	เกษตร	๕๕๙
๒.	สิ่งแวดล้อม	๙๓๑
๓.	สาธารณสุข	๕๐
๔.	ส่งเสริมอาชีพ	๓๒๕
๕.	พัฒนาแหล่งน้ำ	๑,๗๗๐
๖.	คมนาคม/สื่อสาร	๑๖๔
๗.	สวัสดิการสังคม	๑๗๙
๘.	อื่น ๆ	๓๙๐
	รวมทั้งสิ้น	๔,๓๖๘

ที่มา: กองโครงการสัมพันธ์ สำนักราชเลขาธิการ และสำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (ก.ปร.)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสในหลายโอกาสว่า วิชาการที่เป็นทฤษฎีนั้น เป็นสิ่งจำเป็น แต่ทฤษฎีที่ปฏิบัติไม่ได้เพราะไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงของสังคมก็ไร้ผล ดังนั้น เมื่อมีพระราชดำริเรื่องใดก็จะทรง “ทดลอง” ใช้พระราชดำริดังกล่าวก่อนทรงนำไปเผยแพร่เสมอ แม้ “ทฤษฎีใหม่” ที่ทรงแบ่งที่ดินเป็นสามส่วน ก็ทรงทดลองจนได้ผลดีแล้ว จึงทรงขยายผล เรื่องใดทดลองแล้ว ไม่เป็นไปตามพระราชดำริก็ทรงยกเลิก เช่น กรณีพรุโตะแดงที่นราธิวาส เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ ทฤษฎีที่ทรงคิดขึ้นจึงเป็นทฤษฎีที่อยู่บนรากฐานของความจริงและนำไปใช้ได้ผลจริงตลอดมา มิใช่โครงการฉาบฉวยที่ไม่มีหลักวิชาและไม่ผ่านการทดลองอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นการสอดคล้องกับหลักบริหารแนวใหม่ (new public management)

เมื่อทฤษฎีที่ทรงคิดเกี่ยวกับการพัฒนา และนำไปใช้ได้ผลจริงก็จะทรงเผยแพร่ให้ประชาชนทราบ โดยไม่ทรงกะเกณฑ์หรือบังคับให้ประชาชนหรือรัฐบาลต้องทำตาม แต่ทรง “ถ่ายทอดเทคโนโลยี” ให้ผู้ที่สนใจจะนำไปศึกษา หรือใช้ประโยชน์ ด้วยการตั้งโครงการศูนย์ศึกษา การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่ทรงจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็น “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต” ซึ่งมีอยู่ ๖ แห่งทั่วประเทศ คือ

๑. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน ฯ ตั้งอยู่ที่อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นศูนย์รวมของความสมบูรณ์แบบเน้นการปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติของดินและน้ำให้มีความสมบูรณ์

๒. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทอุง ฯ ตั้งอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส เป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนาพื้นที่ป่าพรุเสื่อมโทรม เพื่อให้สามารถทำการเกษตรได้

๓. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพาน ฯ ตั้งอยู่ที่บ้านนาแกเค้า ตำบลห้วยยาง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ใช้เป็นศูนย์ทดลองงานพัฒนาการเกษตรสาขาต่าง ๆ บนพื้นที่ซึ่งเป็นดินปนทรายเค็ม และขาดแคลนน้ำ

๔. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ ฯ ตั้งอยู่ที่บริเวณป่าขุนแม่กวง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นศูนย์กลางในการศึกษารูปแผนการพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธาร เนื่องจากมีการตัดไม้ทำลายป่าทำให้เกิดสภาพแห้งแล้งและมีไฟป่ามาก

๕. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย ฯ ตั้งอยู่ที่ตำบลสามพระยา อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ศูนย์นี้ตั้งขึ้นเพื่อสร้างความสมดุลทางธรรมชาติ และพลิกฟื้นป่ากลับคืนมา ก่อนที่พื้นดินจะกลายเป็นทะเลทรายในที่สุด

๖. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน ฯ ตั้งอยู่ที่ตำบลคลองขุด อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี เป็นศูนย์ที่ทำการศึกษาค้นคว้าทดลอง เพื่อปรับสภาพแวดล้อมด้านการประมงชายฝั่ง และการเกษตรในเขตพื้นที่ชายฝั่งตะวันออกของจังหวัดจันทบุรี

ศูนย์เหล่านี้กลายเป็นที่ศึกษาจากทฤษฎีไปสู่ความเป็นจริง โดยทั้งประชาชน สถาบันการศึกษา และองค์กรระหว่างประเทศได้เข้ามาศึกษาและนำไปเป็นต้นแบบหลายต่อหลายที่ต่อมา

อันเป็นการดำเนินการบริหารความรู้ (knowledge management) ก่อนที่ใคร ๆ จะพูดถึงแนวคิดใหม่นี้ด้วยซ้ำไป

นอกจากนั้น ทรงใช้วิธีการบริหารจัดการศูนย์เหล่านี้ด้วยหลักการบริหารแนวใหม่ก่อนที่ใคร ๆ จะได้มีการพูดถึงกัน นั่นก็คือทรงทำให้เป็น “ศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จทีเดียว” (one stop service) คือให้บริการได้ทุกสาขาไม่ว่าส่งเสริมการเกษตร การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสาธารณสุข การตลาด ฯลฯ มีกระบวนการบริหารที่โปร่งใสภายใต้การกำกับของคณะกรรมการหรือคณะทำงาน มีแผนงาน มีงบประมาณมีการตรวจสอบประเมินผลด้วยพระองค์เอง และทรงติดตามความคืบหน้าทุกระยะโดยไม่ทรงทอดทิ้ง ทั้งหมดนี้ คือหลักการบริหารแนวใหม่ที่เรียกว่า “plan, do, check, act” หรือ “PDCA”

นอกจากวิธีการบริหารดังกล่าวแล้ว ทรงใช้วิธีการผสมแบบพหุวิธีคือ ใช้ทั้งราชการและวิธีการขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ดังจะเห็นได้ว่า นอกจากจะมีสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (ก.ป.ร.) ซึ่งเป็นส่วนราชการระดับกรมที่รัฐบาลตั้งขึ้นเพื่อรับผิดชอบโครงการต่าง ๆ ตามแนวพระราชดำริแล้ว ยังทรงก่อตั้ง “มูลนิธิ” หลายมูลนิธิซึ่งรับผิดชอบงานพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ของประชาชน อาทิ มูลนิธิอานันทมหิดล มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ มูลนิธิ

ช่วยพัฒนา มูลนิธิสายใจไทย มูลนิธิโครงการหลวง ฯลฯ เพราะระบบราชการมีความล่าช้า ต้องบริหารตามระเบียบข้อบังคับ ขั้นตอนมากมาย จึงอาจไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทัน ทั้ง ๆ ที่พระมหากษัตริย์เป็นสถาบันสำคัญซึ่งเป็นที่มาของ “ราชการ” ทั้งหมดไม่ว่าราชการนิติบัญญัติ ราชการบริหาร หรือราชการตุลาการ รากศัพท์เอง คำว่า “ราชการ” ก็หมายถึง “การทำงานของพระราชา” แต่ในการช่วยเหลือประชาชนนั้น พระมหากษัตริย์ ซึ่งน่าจะทรงเป็น “ราชการ” ยิ่งกว่าหน่วยราชการใด ๆ กลับทรงเป็น “ราชการ” ที่ไม่ใช้วิธีการของราชการอย่างเดียว แต่ทรงใช้วิธีการขององค์กรพัฒนาเอกชน ทรงบริหารโครงการช่วยเหลือประชาชนแบบองค์กรพัฒนาเอกชน เพราะถ้าใช้ระเบียบราชการ ประชาชนก็จะได้รับประโยชน์ช้าไม่ทันการณ์ ในการช่วยเหลือประชาชนไม่ทรงคิดถึง “ผลประโยชน์ตอบแทนทางเศรษฐกิจ” ของโครงการที่นักเศรษฐศาสตร์ไทยชอบใช้วิธีวิเคราะห์ “ต้นทุน - ประโยชน์” (cost - benefit analysis) ทรงเห็นว่า “การขาดทุนคือกำไร” ดังที่ทรงอธิบายไว้เมื่อ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔ ว่า “...เมืองไทยนี้ “ขาดทุนคือกำไร” ใช้ได้ ยกตัวอย่างที่อยู่ใกล้ตัว คือ โครงการพระราชดำรินั้น บางคนบอกว่าโครงการพระราชดำรินั้น ไม่ถูกหลักวิชา จริง ไม่ถูก แต่ที่เราเห็นว่าที่ไหนทำโครงการได้ เราก็ต้องทำโดยเร่งด่วน แม้จะยังไม่ได้ประกวดราคาอย่างถูกระเบียบหรือแม้ราคาของโครงการนั้น อาจแพงกว่าจริงบ้าง...สมมติว่าโครงการแห่งหนึ่งต้องลงทุน ๑๐ ล้านบาท ถ้าทำการศึกษาอย่างรอบคอบแล้ว มีการประกวดราคา ตามระเบียบ ราคาอาจตก ๘ ล้านบาท แต่การนี้ต้องเสียเวลาเป็นเดือนเป็นปี แต่ถ้าหากไปเลยตก ๑๐ ล้านบาท โดยที่ปลายปีนี้หรือก่อนปลายปี โครงการได้ผลแล้ว ประชาชนจะได้กำไร คือประชาชนจะมีรายได้แล้ว ถ้ายอม “ขาดทุน” คือ ยอมเสีย ๑๐ ล้านบาท ตั้งแต่ต้น ก็สามารถที่จะ “ได้กำไร” คือ ประชาชนจะได้ผลดีตั้งแต่ปีแรก...”

ทั้งหมดนี้ แสดงให้เห็นว่าศกพิชราชธรรมที่ทรงบำเพ็ญโดยผ่านพระราชกรณียกิจทั้งปวงตลอด ๖๐ ปี นั้น ไม่ได้ล่าสมัยเลย แต่สอดคล้องกับหลักการบริหารแบบธรรมาภิบาล และที่สำคัญคือ ทรงนำตัวอย่างของการบริหารแบบรัฐ - ประชากิจ ทั้งวิธีการบริหารที่เป็นแบบราชการและแบบองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรไปให้คนส่วนใหญ่ที่เป็นคนยากจนในชนบท เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของธรรมาภิบาลนั่นก็คือ การพัฒนาที่สมดุลและเป็นธรรมแก่คนหมู่มากของประเทศ

ด้วยเหตุนี้ จึงไม่น่าสงสัยเลยว่าเหตุใดเลขาธิการสหประชาชาติ (นายโคฟี อันนัน) จึงได้นำรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มาทูลเกล้า ฯ ถวายเมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๔๙ และกล่าวในโอกาสนี้ ความตอนหนึ่งว่า

“สำหรับสหประชาชาติ พิธีมอบรางวัลเชิดชูเกียรตินี้มีความหมายสำคัญยิ่ง เนื่องจากเป็นครั้งแรกที่สหประชาชาติได้จัดทำรางวัลเกียรติยศนี้ เพื่อมอบแด่บุคคลดีเด่น ที่ได้อุทิศตนตลอดช่วงชีวิต และสร้างคุณค่าของผลงานอันเป็นที่ประจักษ์และเป็นคุณูปการที่ผลักดันความก้าวหน้าในการพัฒนาคน

การพัฒนาคนโดยแก่นแท้แล้วเป็นแนวทางเรียบง่าย การพัฒนาคนเป็นเรื่องของการสร้างเสริมขีดความสามารถแก่ประชาชนมิใช่เพื่อเพียงคนสองสามคน มิใช่เพื่อคนจำนวนมาก แต่เพื่อคนทั้งปวงโดยถ้วนทั่ว การสร้างเสริมขีดความสามารถทำได้โดยผ่านทางการศึกษา การขยายโอกาสและทางเลือกสุขอนามัยและโภชนาการ การพัฒนาคนเป็นเรื่องของการสร้างเสริมขีดความสามารถในการขยายโอกาสแก่ปัจเจกชน ที่จะเลือกให้มีชีวิตยืนยาวด้วยการมีสุขภาพอนามัยที่แข็งแรง เป็นบุคลากรที่มีความรู้ และความคิดที่สร้างสรรค์

การพัฒนาคน เป็นการพัฒนาที่ให้คนเป็นเป้าหมายศูนย์กลางในการพัฒนา โดยมุ่งเน้นการพัฒนาความเติบโตทางเศรษฐกิจและอย่างยั่งยืน สิทธิมนุษยชนและความมั่นคงในชีวิต ความเท่าเทียมกัน และการมีส่วนร่วมทางการเมือง...” และ

“...ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ หากการพัฒนาคนหมายถึงการให้ลำดับความสำคัญประชาชนเป็นอันดับแรก ไม่มีสิ่งใดอีกแล้วที่ยิ่งใหญ่ไปกว่าการพัฒนาคนภายใต้แนวทางการพัฒนาคนขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เลขาธิการสหประชาชาติยังได้สะท้อนความรู้สึกที่ชาวโลกคิดถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้รับการขนานนามจากชาวโลกว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักพัฒนา พระองค์ทรงเยี่ยมเยียนพสกนิกรที่ยากไร้และด้อยโอกาสทั่วทุกภูมิภาค ทรงสดับตรับฟัง

ปัญหาทุกข์ยากของราษฎรและทรงมีพระเมตตา พระราชทานแนวทางการดำรงชีพ เพื่อให้ประชาชนของพระองค์สามารถพึ่งพาตนเองได้ อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน...”

เมื่อเป็นเช่นนี้ ต้นแบบการพัฒนาที่ทรงใช้สำหรับคนไทยและประเทศไทยกำลังจะได้รับการขยายเปิดตัวอย่างไปทั่วโลก ดังที่เลขาธิการสหประชาชาติกล่าวว่า “...อนึ่ง ด้วยพระปรีชาสามารถในการเป็นนักคิดของพระองค์ท่านทำให้นานาประเทศตื่นตัวในการปรับปรุงแบบการพัฒนาภายใต้แนวคิดใหม่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ชี้แนวทางการพัฒนาที่มุ่งเน้นความสมดุล องค์กรวมและยั่งยืน โดยเน้นหลักการความพอประมาณและการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอที่จะต้านทาน และลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ ปรัชญาดังกล่าวซึ่งเน้นแนวทาง การเดินสายกลางทำให้สหประชาชาติมีปณิธานมุ่งมั่นพัฒนาคนให้ประชาชนเป็นเป้าหมายศูนย์กลางในการพัฒนา เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีและยั่งยืนต่อไป

โครงการพัฒนาและปรัชญาแนวความคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เป็นแนวทางในการพัฒนาของพระองค์ท่าน และสำหรับประชาชนทุกหนแห่ง

รางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์นี้ สหประชาชาติมีปณิธานที่จะส่งเสริม ประสพการณ์ และแนวทางปฏิบัติ ในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันทรงคุณค่าอย่างหาที่สุดมิได้ของพระองค์ท่าน เพื่อจุดประกายแนวความคิดการพัฒนาแบบใหม่สู่นานาชาติ”

๓. ทศพีธีราชธรรม: ธรรมะอันเป็นศูนย์รวมของสังคม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเคยมีพระราชหัตถเลขาถึงพระสหายที่เคยศึกษา ร่วมกันในยุโรปตอนหนึ่งว่า “...ข้าพเจ้าได้เรียนรู้การทำงานที่นี้ว่า ที่มาของข้าพเจ้าในโลกนี้ คือการอยู่ท่ามกลางประชาชนของข้าพเจ้า นั่นคือ คนไทยทั้งปวง...” ความข้อนี้นั้นเป็นที่ประจักษ์แก่ตาและแก่ใจของชาวไทยทั้งปวง จึงไม่ต้องสงสัยว่า เหตุใดคนไทยจึง “รักและเทิดทูน” พระมหากษัตริย์ของเขามากกว่าพระมหากษัตริย์ธรรมดา แต่ถือว่าพระองค์ทรงเป็น “พ่อ” ของประชาชน ทรงเป็น “พ่อ” ผู้เอื้ออาหารต่อประชาชนเหมือนลูกในไส้ มีความปรารถนาให้ลูกพ้นทุกข์ (เมตตา) มีความสุข (กรุณา) และยินดีเมื่อลูกได้ดี (มุทิตา) ทรงเป็น “พ่อ” ผู้ทำประโยชน์ให้โดยไม่ต้องร้องขอ ทรงเป็น “พ่อ” ที่ทรงทำตามสิ่งที่ทรงสั่งสอน และทรงสั่งสอนสิ่งที่ทรงกระทำ ด้วยเหตุดังนี้ ประชาชนชาวไทย จึงมีความไว้วางใจที่จะ “ขอ” สิ่งที่เขาไม่สามารถขอจากใครได้ โดยเฉพาะ “ความเป็นธรรม” กล่าวบอกเล่าสิ่งที่เขาไม่กล้าบอกแก่ผู้มีอำนาจในบ้านเมือง สิ่งเหล่านี้ คนไทยทำโดยผ่านการถวายฎีการ้องทุกข์ หรือฎีกาขอพระราชทานความเป็นธรรมในยามที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรทั่วประเทศปีหนึ่งนับพันเรื่อง ถ้านับตั้งแต่ต้นรัชกาลมาจนถึงปัจจุบันก็คงเป็นแสน ๆ เรื่อง เรื่องที่ขอพระราชทานความเป็นธรรมนั้น มีตั้งแต่ขอพระราชทานความเป็นธรรมในเรื่องที่ดิน ขอพระราชทานที่อยู่อาศัย

ขอพระราชทานการศึกษา ขอพระราชทานงานทำ ไปจนถึงขอพระราชทานเงิน และขอพระราชทาน
 ยืมเงิน จนแม้แต่ขอพระราชทานชีวิต และเสรีภาพเมื่อถูกศาลพิพากษาประหารชีวิตหรือจำคุก
 ดังตัวอย่างสถิติฎีกาขอพระราชทานความเป็นธรรม ปี ๒๕๓๖ ปีเดียวซึ่งมีถึง ๑,๒๙๐ เรื่อง ดังนี้

๑. การขอพระราชทานความเป็นธรรมในเรื่องที่ดิน	จำนวน	๓๕๕ เรื่อง
๒. การขอพระราชทานที่อยู่อาศัย	จำนวน	๖๕ เรื่อง
๓. การขอให้ได้กลับเข้ารับราชการ	จำนวน	๑๐ เรื่อง
๔. การขอพระราชทานความช่วยเหลือ	จำนวน	๓๐ เรื่อง
๕. การขอพระราชทานความเป็นธรรมจาก การกระทำของบุคคล	จำนวน	๔๑ เรื่อง
๖. การขอพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์	จำนวน	๖๐ เรื่อง
๗. การขอพระราชทานการศึกษา	จำนวน	๔๓ เรื่อง
๘. การขอให้ได้รับความเป็นธรรม	จำนวน	๖๓ เรื่อง
๙. การขอพระราชทานแหล่งน้ำ	จำนวน	๓๕ เรื่อง
๑๐. การขอพระราชทานความเป็นธรรม ในการกระทำของเจ้าหน้าที่	จำนวน	๔๓ เรื่อง
๑๑. การขอพระราชทานความเป็นธรรม ในเรื่องคดีความต่าง ๆ	จำนวน	๑๘๐ เรื่อง
๑๒. การขอพระราชทานความเป็นธรรมในเรื่องการ ตัดต้นไม้ทำลายป่า	จำนวน	๑๒ เรื่อง
๑๓. การขอพระราชทานงานทำ	จำนวน	๓๕ เรื่อง
๑๔. การขอพระราชทานความเป็นธรรมในเรื่องเงินทดแทน	จำนวน	๑๕ เรื่อง
๑๕. การขอพระราชทานไฟฟ้าและถนน	จำนวน	๔๕ เรื่อง
๑๖. การขอแสดงความคิดเห็น	จำนวน	๓๗ เรื่อง
๑๗. การที่ราษฎรได้รับความเดือดร้อน ในการประกอบอาชีพ	จำนวน	๔๕ เรื่อง
๑๘. การขอพระราชทานเงิน	จำนวน	๕๖ เรื่อง
๑๙. การขอพระราชทานความเป็นธรรม กรณีถูกฉ้อโกง	จำนวน	๔๐ เรื่อง
๒๐. การขอให้มีการพิจารณาพฤติการณ์ของพระสงฆ์	จำนวน	๑๐ เรื่อง
๒๑. การขอพระราชทานยืมเงิน	จำนวน	๓๐ เรื่อง
รวม	จำนวน	๑,๒๙๐ เรื่อง

การที่ประชาชนหวังพึ่ง “พ่อหลวง” นี้ ทำให้เห็นได้ว่า ประเทศไทยมีสถาบันที่ยิ่งกว่า “สถาบันผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา” (The Ombudsman) มาก่อนชาติใด ๆ ในโลกตั้งแต่กรุงสุโขทัย ที่ปรากฏหลักฐานจากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า “ในปากประตู มีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้ นั้น โพรฟ้าหน้าปกกลางบ้านกลางเมือง มีถ้อย มีความ เจ็บท้องข้องใจ มันจักกล่าวถึงขุนบไรรู้ ไปสั่งกระดิ่ง

จับท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้ยินเรียก เมื่อถามความมั่นด้วยชื่อ โพรในเมืองสุโขทัยจึงชม” ความแตกต่างระหว่างสมัยนั้นกับสมัยนี้ก็คือ สมัยนั้นราษฎรต้องเดินทางไปสั่งกระดิ่งหน้าพระราชวัง แต่ในเวลานี้ พระมหากษัตริย์รับเสด็จพระราชดำเนินไปถึงที่ที่ราษฎรออาศัยอยู่เพื่อทรงรับฎีกา ด้วยพระองค์เอง! เมื่อทรงรับมาแล้ว สิ่งใดที่ต้องอาศัยให้ราชการแก้ไขก็จะพระราชทานไปยังรัฐบาล โดยผ่านสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สิ่งใดที่ทรงแก้ไขด้วยพระองค์เองก็ทรงแก้ไข เช่น ทรงรับผู้ป่วยที่ถวายฎีกาไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ หรือพระราชทานทุนการศึกษาจากพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์

ด้วยเหตุนี้ จึงไม่น่าแปลกใจว่าประชาชนชาวไทยแม้ยากจนเพียงใดก็ตาม หากมีโอกาส ทูลเกล้า ฯ ถวายเงิน “โดยเสด็จพระราชกุศล” ได้เมื่อใด คนไทยทั้งปวงจะทำทันทีเหมือนลูกที่เต็มใจ ให้เงินพ่อแม่เพื่อตอบแทนพระคุณที่ยิ่งใหญ่ของพ่อแม่ เพราะแน่ใจว่า เงินทุกบาททุกสตางค์ที่ทูลเกล้า ฯ ถวายจะทรงนำไปใช้เพื่อประโยชน์สุขของพวกเขา

สภาพเช่นนี้ ชาวตะวันตกที่มีความผูกพันกับบิดามารดาของตนค่อนข้างน้อย เพราะต้องแยกตัวออกมาจากบิดามารดาอยู่ด้วยตนเองตั้งแต่อายุยังน้อย คงเข้าใจยากว่า การปกครองแบบพ่อปกครองลูก (paternalistic governance) นั้นมีลักษณะเช่นใด เพราะเขาไม่เข้าใจ ความผูกพันระหว่าง “ลูก” กับ “พ่อ” ในวัฒนธรรมไทย ทำให้นักเขียนตะวันตกบางคนที่มีความเขลา สรุบบบผิด ๆ ว่า คนไทยคิดว่าพระมหากษัตริย์เป็น “เทวราช” หรือ เทวดา และยังสรุปผิดไปใหญ่ว่า การปกครองแบบนี้เป็นการปกครองแบบ “ศักดินาแปลงโฉม”

พระราชกรรยาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่ง โดยทฤษฎีถือเป็นสถาบันการเมือง (political institution) ที่มีความเป็นกลางทางการเมือง กลบกลาย เป็นสถาบันทางสังคม (social institution) ในลักษณะเดียวกับที่สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคม สถาบันพระมหากษัตริย์จึงเป็นสถาบันสังคมที่คนไทยมีความรัก ความผูกพัน ความเทิดทูนเสมือน “พ่อ” ของครอบครัวใหญ่ ไม่ใช่ “เทวะ” ที่อยู่ห่างไกลบนสวรรค์

ด้วยเหตุนี้จึงไม่น่าแปลกใจว่า เมื่อเกิดเหตุใด ๆ ขึ้นในบ้านเมืองไม่ว่าจะเป็นอุทกภัย ฝนแล้ง ความอดอยาก หรือแม้แต่ความขัดแย้งทางการเมืองที่เป็นวิกฤต คนไทยทุกคนจึงนึกถึง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เหมือน “ลูก” ที่ไม่สบายนึกถึง “พ่อแม่” ให้มาอยู่ใกล้และรักษาพยาบาล และเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวร คนไทยทั้งปวงก็รู้สึกทุกข์ และจะทำทุกสิ่ง ที่ทำได้ เพื่อให้ทรงหาย ไม่ว่าจะเป็นการทยอยเดินทางมาไกลแสนไกล เพียงเพื่อมาลงนามในสมุดเยี่ยม พระอาการประชวรที่กรุงเทพฯ ฯ ไปจนถึงสวดมนต์อ้อนวอนพระรัตนตรัยให้คุ้มครองพระมหากษัตริย์ อันเป็นที่รัก เหมือนลูกคอยผูกพันเฝ้าปรนนิบัติรักษาบิดาที่ป่วยไข้

สิ่งเหล่านี้ไม่เคยมีในประเทศตะวันตกที่เจริญแล้ว แต่เสื่อมทรามทางจิตใจ จึงอาจไม่เป็นที่เข้าใจของคนเหล่านั้น บางคนที่ไม่เคยอยู่ในประเทศที่ประมุขกับราษฎรมีความผูกพันอย่างอบอุ่นแนบแน่นเหมือน “พ่อ” กับ “ลูก” เพราะประมุขของคนตะวันตกเหล่านั้นคือ “นักการเมือง” ที่มีความเท่าเทียมกับราษฎร และความผูกพันระหว่างประมุขที่เป็นนักการเมืองกับประชาชนผู้เลือกตั้ง ก็เป็นความผูกพันทางการเมืองที่เมื่อหมดความผูกพันก็สิ้นความสำคัญลง คนเหล่านั้นจึงวิพากษ์วิจารณ์ตำหนิประมุขที่เป็นนักการเมืองของตนอย่างไรก็ได้ ภายใต้การอ้าง “เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น” แต่คนไทยที่รักและเทิดทูน “พ่อ” ของตนเองทุกคน คงยอมไม่ได้ที่จะให้ใครมาวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์ผู้เป็น “พ่อ” ของพวกเขาอย่างไม่เป็นธรรม

นี่คือมิติทางสังคมวัฒนธรรมทางสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยที่คนซึ่งไม่เคยได้ “รู้สึก” (feel) คงจะเข้าใจได้ยาก เหมือนคนที่ไม่เคยมีพ่อแม่ เพราะกำพร้ามาแต่เกิด ก็คงไม่เคยรู้สึก และไม่มีวันเข้าใจความรู้สึก “รัก” และ “ผูกพัน” ระหว่างลูกกับพ่อแม่!

บทสรุป

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ ตลอด ๖๐ ปี ในรัชกาลตามทศพิชราชธรรมอันเป็นธรรมะโบราณที่มีกำเนิดมาก่อนเกิดประเทศมหาอำนาจตะวันตกในเวลานี้เกือบทุกประเทศ แต่ได้ทรงปรับ (adapt) หลักธรรมะโบราณนั้นให้เข้ากับการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบสมัยใหม่ที่กำเนิดมาจากตะวันตกได้อย่างอัศจรรย์ที่สำคัญที่สุดก็คือทรงพิสูจน์ให้เห็นว่า สิ่งที่ดีจะโบราณในรูปลักษณะภายนอก เป็นสิ่งที่ทันสมัยโดยแท้ ในเนื้อใน ในทำนองเดียวกับที่รูปแบบและพิธีกรรมในการปกครองอังกฤษปัจจุบันยังคงทำกันเหมือนเมื่อหลายร้อยปีก่อน ดังเช่น การที่สมเด็จพระบรมราชินีนาถอังกฤษทรงเครื่องขัตติยภูษามารับหน้าพระราชาบัลลังก์แห่งเกาะทรงเปล่ง “พระบรมราชโองการจากราชบัลลังก์” (speech from the throne) อันเป็นนโยบายรัฐบาลในสภาขุนนางซึ่งแวดล้อมไปด้วยขุนนางอังกฤษที่ใส่ชุดโบราณและใส่วิก โดยสมาชิกสภาสามัญไม่อาจล่วงล้ำเข้าไปในสภาขุนนางได้ แต่ต้องยืนเกาะลูกกรงฟุ้งอยู่ภายนอก แต่คนเขลาเท่านั้นที่จะกล่าวว่า การเมืองการปกครองอังกฤษปัจจุบันยังคงมีลักษณะเหมือนเมื่อหลายร้อยปีก่อน ทั้งที่แท้จริง เนื้อในทางการเมืองการปกครองอังกฤษเป็นประชาธิปไตยเต็มที่แตกต่างจากหลายร้อยปีก่อนโดยสิ้นเชิง!

ธรรมะในการปกครองที่มีกำเนิดมากกว่า ๒,๕๐๐ ปี จึงมีความทันสมัยในเนื้อในสอดคล้องโดยละเอียดละมับกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย การบริหารแนวใหม่ และสังคมยุคโลกาภิวัตน์อย่างเหมาะสมอันแสดงให้เห็นว่า ธรรมะดังกล่าวมีลักษณะเป็นสากล นิจนินรันตร์ ไม่ล้าสมัย ทั้งหมดนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพิสูจน์ให้โลกรู้ด้วยการกระทำและการกระทำนั้นย่อมสำคัญกว่าคำพูดและเสรีภาพในการพูดมากนัก

โอกาสเฉลิมฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปีในปีนี้ จึงเป็นโอกาสอันดีที่คนไทยจะได้แสดงกตเวทิตาธรรม ตอบแทนบุญคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงเป็น “พ่อหลวง” อันประเสริฐ แม้ว่าการตอบแทนนั้นไม่อาจเทียบได้กับที่ทรงทำให้คนไทยมาตลอด ๖๐ ปี และเป็นโอกาสอันดีที่จะประกาศให้โลกรู้ว่า ทศพิชราชธรรมเป็นยิ่งกว่าหลักธรรมาภิบาลของตะวันตกมากนัก!

ภาคผนวก ๑

พระราชดำรัส

ของ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทรงแนะนำแนวทางดับวิกฤต

พระราชดำรัส ในโอกาสที่พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ประธานศาลปกครองสูงสุด นำตุลาการศาลปกครองสูงสุด เฝ้า ฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับตำแหน่งหน้าที่ ณ พระตำหนักเปี่ยมสุข วังไกลกังวล วันอังคารที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๙

ที่ได้ปฏิญาณนั้นมีความสำคัญมาก เพราะกว้างขวาง หน้าที่ของผู้พิพากษา หน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง มีหน้าที่กว้างขวางมาก ซึ่งเกรงว่าท่านอาจจะนึกว่าหน้าที่ของผู้ที่เป็นศาลปกครองมีขอบข่ายที่ไม่กว้างขวาง ที่จริงกว้างขวางมาก ในเวลานี้ อาจจะไม่ควรจะพูด แต่อย่างเมื่อเข้านี้เองได้ยินเขาพูดเกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งและโดยเฉพาะเรื่องเลือกตั้งของผู้ที่ได้คะแนนได้แต่ไม่ถึงยี่สิบเปอร์เซ็นต์ แล้วก็เขาเลือกตั้งอยู่คนเดียวซึ่งมีความสำคัญ เพราะว่าถ้าไม่ถึงยี่สิบเปอร์เซ็นต์ แล้วก็เขาคนเดียว ในที่สุดการเลือกตั้งไม่ครบสมบูรณ์ ไม่ทราบว่าจะเกี่ยวข้องกับท่านหรือเปล่า แต่ความจริงน่าจะเกี่ยวข้องเหมือนกัน เพราะว่าถ้าไม่มีจำนวนผู้ที่ได้รับเลือกตั้งพอ ก็กลายเป็นว่า การปกครองแบบประชาธิปไตยดำเนินการไม่ได้ แล้วถ้าดำเนินการไม่ได้ ที่ท่านได้ปฏิญาณเมื่อตะกี้นี้ ก็เป็นหมัน ถึงบอกว่าจะต้องทำทุกอย่าง เพื่อให้การปกครองแบบประชาธิปไตยต้องดำเนินการไปได้ ท่านก็เลยทำงานไม่ได้ และถ้าท่านทำงานไม่ได้ก็มีทางหนึ่งท่านอาจจะต้องลาออก เพราะไม่ได้มีการ

หมายเหตุ - กองข่าว สำนักราชเลขาธิการ ได้เผยแพร่พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานในโอกาสพระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้นายอักษราทร จุฬารัตน ประธานศาลปกครองสูงสุด เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และนายชาญชัย ลิขิตจิตถะ ประธานศาลฎีกา นำผู้พิพากษาประจำศาล สำนักงานศาลยุติธรรม เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เพื่อถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับตำแหน่งหน้าที่ ณ พระตำหนักเปี่ยมสุข วังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๙ ซึ่งครบถ้วนสมบูรณ์ เพื่อให้สื่อมวลชนเผยแพร่ให้เป็นที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

แก้ไขปัญหามาไม่ได้แก้ปัญหามีอยู่ต้องหาทางแก้ไขได้ เขาอาจจะบอกว่าต้องไปถามศาลรัฐธรรมนูญ แต่ศาลรัฐธรรมนูญ ก็บอกไม่ใช่เรื่องของตัวเอง ศาลรัฐธรรมนูญว่าเป็นการร่างรัฐธรรมนูญ ร่างเสร็จแล้วก็ไม่เกี่ยวข้อง เลยขอรับรองว่าท่านอย่าไปทอดทิ้งความปกครองแบบประชาธิปไตย การปกครองแบบนี้จะทำให้บ้านเมืองดำเนินการผ่านออกไปได้

แล้วก็อีกข้อหนึ่ง การที่จะ ที่บอกว่ามีการยุบสภาและต้อง ต้องเลือกตั้งภายใน ๓๐ วัน ถูกต้องหรือไม่ ไม่พูดเลย ไม่พูดกันเลย ถ้าไม่ถูกก็จะต้องแก้ไข แต่ก็อาจจะให้การเลือกตั้งนี้เป็นโมฆะหรือเป็นอะไร ซึ่งท่านจะมี จะมีสิทธิที่จะบอกว่า อะไรที่ควร ที่ไม่ควร ไม่ได้บอกว่ารัฐบาลไม่ดี แต่ว่าเท่าที่ฟังดู มันเป็นไปได้ คือการเลือกตั้งแบบประชาธิปไตย เลือกตั้งพรรคเดียวคนเดียว ไม่ใช่ทั่วไปทั่ว แต่ในแห่งหนึ่งมีคนที่มีสมัครเลือกตั้งคนเดียวมันเป็นไปได้ ไม่ ไม่ใช่เรื่องของประชาธิปไตย เมื่อไม่เป็นประชาธิปไตยท่านก็พูดกันเองว่าท่านต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องของการปกครองให้ดี ตรงนี้ขอฝากอย่างดีที่สุดถ้าเกิดท่านจะทำได้ ท่านลาออก ท่านเอง ไม่ใช่รัฐบาลลาออก ท่านเองต้องลาออก ถ้าทำไม่ได้รับหน้าที่ไม่ได้ ตะกี้ที่ปัญหาผ่านไปดี ๆ จะเป็นการไม่ได้ทำตามปัญหา

ฉะนั้น ก็ตั้งแต่ฟังวิทยุเมื่อเช้านี้ กรณีเกิดที่ ที่นบพิตำ กรณีที่จังหวัด อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช อันนั้นไม่ใช่แห่งเดียว ที่อื่นมีหลายแห่งที่จะทำให้บ้านเมืองล่มจมบ้านเมืองไม่สามารถที่จะที่จะรอดพ้นจากสถานการณ์ที่ไม่ถูกต้อง ฉะนั้น ก็ขอให้ท่านไปศึกษาว่า เกี่ยวข้องอย่างไร ท่านเกี่ยวข้องหรือไม่ แต่ถ้าท่านไม่เกี่ยวข้อง ท่านก็ลาออกดีกว่าท่านผู้ที่เป็นผู้ที่ได้รับหน้าที่ ท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ เป็นผู้ที่ต้องทำให้บ้านเมืองดำเนินได้ หรือมีฉะนั้นก็ต้องไปปรึกษากับท่านผู้พิพากษาที่จะเข้ามาต่อมา ท่านผู้พิพากษาศาลฎีกา ท่านผู้ซึ่งก็เกี่ยวข้องเหมือนกัน ก็ปรึกษากัน ๔ คน ก็ท่านปรึกษากับผู้พิพากษาศาลฎีกาที่จะเข้ามาใหม่ปรึกษากับท่าน ก็เป็นจำนวนหลายคนที่มีความรู้ ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต ที่มีความและ มีหน้าที่ที่จะทำให้บ้านเมืองมีชื่อเสียง ฉะนั้นก็ขอฝาก คุณอัคราทรก็ต้องไปพูดกับสมาชิกอื่น ๆ ด้วยก็จะขอบใจมาก เดียวนี้ยุ่งเพราะถ้าไม่มีสภาผู้แทนราษฎร ไม่มีทางจะปกครองแบบประชาธิปไตย มีของเรามีศาลหลายชนิดมากมาย แล้วมีสภาหลายแบบ และที่ทุกแบบนี้จะต้องเข้ากัน ประองตองกันและคิดทางที่จะแก้ไขได้ นี่พูดเรื่องนี้ค่อนข้างจะประหลาดหน่อยที่ขอรับรองอย่างนี้ แล้วก็ไม่อย่างนั้นเดี๋ยวเขาก็บอกว่าต้องทำมาตรา ๗ มาตรา ๗ ของ ของรัฐธรรมนูญ ซึ่งขอยืนยัน ยืนยันว่า มาตรา ๗ นั้นไม่ได้หมายถึงให้มอบให้พระมหากษัตริย์มีอำนาจที่จะทำอะไรตามชอบใจไม่ใช่ มาตรา ๗ นั้น พูดถึงการปกครองแบบมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ไม่ได้บอกว่าให้พระมหากษัตริย์ตัดสินใจทำได้ทุกอย่าง ถ้าทำ เขาจะต้องว่าพระมหากษัตริย์ทำเกินหน้าที่ซึ่งข้าพเจ้าไม่เคยเกิน ไม่เคยทำเกินหน้าที่ ถ้าทำเกินหน้าที่ที่ไม่ใช่ประชาธิปไตย เขาอ้างถึงเมื่อครั้งก่อนนี้เมื่อรัฐบาลของอาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ตอนนั้นไม่ได้ทำเกินอำนาจของพระมหากษัตริย์ ตอนนั้นมีสภา สภามีอยู่ ประธานสภา รองประธานสภามีอยู่แล้วก็รองประธานสภาทำหน้าที่ แล้วมีนายกที่สนองพระบรมราชโองการได้ตามรัฐธรรมนูญในครั้งนั้น ไม่ ไม่ได้หมายความว่าที่ท่าครั้งนั้น ผิดรัฐธรรมนูญ ไม่ใช่ ตอนนั้นเขาไม่ใช่ นายกรัฐมนตรี นายกรัฐมนตรีหมายความว่าตั้งนายกโดยไม่มีกฎเกณฑ์อะไรเลย ตอนนั้นไม่มีกฎเกณฑ์ เมื่อครั้งอาจารย์สัญญาได้รับตั้งเป็นนายก เป็นนายกที่มีผู้รับสนองพระบรมราชโองการ คือรองประธานสภานิติบัญญัติ นายทวี แรงขำ ดังนั้น ไปทบทวน

ประวัติศาสตร์หน่อย ท่านก็เป็นผู้ใหญ่ ท่านก็ทราบว่ามี มีกฎเกณฑ์ที่รองรับ แล้วงานอื่น ๆ ก็มี แม้จะเรียกว่าสนามม้าก็หัวเราะกัน สนามม้า แต่ไม่ผิด ไม่ผิดกฎหมาย เพราะท่านายกรัฐมนตรี เป็นผู้รับสนอง นายกรัฐมนตรี คือ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้รับสนองพระบรมราชโองการ ก็สบายใจ ว่าทำอะไรแบบถูกต้อง ตามครรลองของรัฐธรรมนุญ แต่ครั้งนี้ก็เขาจะให้ทำอะไรผิด ผิดรัฐธรรมนูญ ใครเป็นคนบอกก็ไม่ทราบนะ แต่ว่าข้าพเจ้าเองรู้สึกผิด

ฉะนั้น ก็ขอให้ช่วยปฏิบัติอะไร คิดอะไร ไม่ให้ผิดกฎเกณฑ์ของรัฐธรรมนุญจะทำให้ บ้านเมืองผ่านพ้นสิ่งเป็นอุปสรรคและมีความเจริญรุ่งเรืองได้ ขอขอบใจท่าน

พระราชดำรัส ในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำศาล สำนักงานศาลยุติธรรม เฝ้า ฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับตำแหน่งหน้าที่ ณ พระตำหนักเปี่ยมสุข วังไกลกังวล วันอังคารที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๙

ถ้าจะปฏิบัติหน้าที่ผู้พิพากษาศาลฎีกาด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อความปลอดภัยของประชาชน เมื่อตะก็พูดกับผู้พิพากษาศาลปกครองก็ต้องขอให้ เดียวไป ไปปรึกษากับท่าน เพราะว่า สำคัญที่ผู้พิพากษาทุกฝ่าย โดยเฉพาะฝ่ายที่เป็นผู้พิพากษาในศาลฎีกา เพราะประธานศาลฎีกาเป็น โดยเฉพาะ ในปัจจุบันนี้มีปัญหาด้านกฎหมายที่สำคัญมาก คือว่าถ้าไม่ได้ปฏิบัติจะปฏิบัติตามที่ท่าน ได้ปฏิญาณว่าจะทำให้ประเทศชาติปกครองได้โดยแบบประชาธิปไตย คือ เวลานี้ มีการเลือกตั้งเพื่อให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตยนั่นเอง แต่ถ้าไม่มีสภาที่ครบถ้วน ก็ไม่ใช่การปกครองแบบ ประชาธิปไตย ฉะนั้น ก็ขอให้ไปปรึกษากัน ผู้ที่มีหน้าที่ในทางศาลปกครอง ในทางศาลอย่างที่มา เมื่อตะก็ เพื่อที่จะเป็นครบ เป็นสิ่งที่ครบ แต่ก่อนนี้มีมืออย่างเดียวมีศาลฎีกา ศาลอุทธรณ์ ศาลอาญา ศาลแพ่ง เดียวนี้มีศาลหลายอย่างอันนับไม่ถ้วน ก็เมื่อมีก็ต้องให้ไปดำเนินการด้วยดี ดังนั้น ก็ขอให้ ไปปรึกษากับศาลอื่น ๆ ด้วย จะทำให้บ้านเมืองปกครองแบบประชาธิปไตยได้ อย่าไปคอยที่จะให้นายกพระราชทาน เพราะขอนายกพระราชทานไม่ได้เป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย

ข้าพเจ้ามีความเดือดร้อนมาก ที่เอะอะอะไรก็ขอพระราชทานนายกพระราชทาน ซึ่งไม่ใช่ การปกครองแบบประชาธิปไตย ถ้าไปอ้างมาตรา ๗ ของรัฐธรรมนูญ เป็นการอ้างที่ผิด มันอ้างไม่ได้ มาตรา ๗ มี ๒ บรรทัดว่า อะไรที่ไม่มีในรัฐธรรมนูญ ก็ให้ปฏิบัติตามประเพณีหรือตามที่เคยทำมา ไม่มี เขาอยากจะได้นายกพระราชทานเป็นต้น จะขอนายกพระราชทาน ไม่ใช่เป็นเรื่องการปกครอง แบบประชาธิปไตย เป็นการปกครองแบบ ขอโทษพูดแบบมั่ว แบบไม่ไม่ ไม่มีเหตุผล สำคัญอยู่ที่ ท่านเป็นผู้พิพากษาศาลฎีกา มีสมองที่ ที่แจ่มใส สามารถ ควรจะสามารถที่จะไปคิดวิธีที่จะปฏิบัติ คือ ปกครองต้องมี ต้องมีสภา สภาที่ครบถ้วน ถ้าไม่ครบถ้วน เขาว่าไม่ได้ แต่ก็เขา แต่อาจจะหาวิธี ที่จะ ตั้งสภาที่ไม่ครบถ้วน และทำงาน ทำงานได้ ก็รู้สึกว่ามีอย่างที่ว่า ต้องขอโทษอีกทีนะ ใช้คำว่ามั่ว ไม่ถูก ไม่ทราบใครจะทำมั่ว แต่ว่าปกครองประเทศมั่วไม่ได้ ที่จะคิดอะไรแบบ แบบว่า ทำปัด ๆ ไปให้เสร็จ ๆ ไป ถ้าไม่ได้ เขาก็โยนให้พระมหากษัตริย์ทำ ซึ่งยิ่งร้ายกว่าทำมั่วอย่างอื่น เพราะพระมหากษัตริย์ ไม่ ไม่มีหน้าที่ที่จะไปมั่ว ก็เลยต้องขอร้องฝ่ายศาลให้คิดให้ช่วยกันคิด

เดี๋ยวนี้ประชาชน ประชาชนทั่วไปเขาหวังในศาล โดยเฉพาะศาลฎีกา ศาลอื่น ๆ เขายังบอกว่าศาล ชั้นชื่อว่าศาล ดี ยังมีความซื่อสัตย์สุจริต มีเหตุมีผล และมีความรู้ เพราะท่านได้เรียนรู้กฎหมายมา และพิจารณาเรื่องกฎหมายที่จะต้องศึกษาดี ๆ ประเทศชาติจึงจะรอดพ้นได้ ถ้าไม่ทำตามหลักกฎหมาย หลักของการปกครองที่ถูกต้อง ประเทศชาติไปไม่รอด อย่างที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ เพราะว่าไม่มี ไม่มีสมาชิกสภาถึง ๕๐๐ คน ทำงานไม่ได้ ก็ต้องพิจารณาดูว่า จะทำยังไงสำหรับให้ทำงานได้ จะมาขอให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ตัดสิน เขาอาจจะว่า รัฐธรรมนูญนี้พระมหากษัตริย์เป็นคนลงพระปรมาภิไธย จริง แต่ลงพระปรมาภิไธยก็เดือดร้อน แต่ว่าในมาตรา ๗ นั้น ไม่ได้บอกว่าพระมหากษัตริย์สั่งได้ ไม่มี ลองไปดูมาตรา ๗ เขาเขียนว่า ไม่มีการบัพัญญัติแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ไม่ได้บอกว่ามีพระมหากษัตริย์ที่จะมาสั่งการได้ แล้วก็ขอยืนยันว่าไม่เคยสั่งการอะไรที่ไม่มีกฎเกณฑ์ของบัพัญญัติในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย พระราชบัญญัติต่าง ๆ ทำถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ ทุกอย่าง อย่างที่เขาขอ บอกว่าขอให้ให้มี ให้พระราชทาน นายกรัฐมนตรี ไม่เคย ไม่เคยมีข้อนี้ มีนายกแบบมีการรับสนองพระบรมราชโองการอย่างที่ถูกต้องทุกครั้ง มีคนเขาก็อาจจะมา มาบอกว่าพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๙ เนี่ยทำตามใจชอบ ไม่เคยทำอะไรตามใจชอบ ตั้งแต่เป็นมา มีรัฐธรรมนูญหลายฉบับ แล้วก็ทำมาหลายสิบปี ไม่เคยทำอะไรตามใจชอบ ถ้าทำตามใจชอบ ก็เข้าใจว่าบ้านเมืองล่มจมมานานแล้ว แต่ตอนนี้เขาขอให้ทำตามใจชอบ แล้วเวลาถ้าเขาถ้าทำตามที่เขาขอ เขาก็ต้อง ต้องดำวานินทาพระมหากษัตริย์ว่าทำตามใจชอบ ซึ่งไม่ใช่กลัว ถ้าต้องทำก็ต้องทำ แต่วามันไม่ต้องทำ ต้องวันนั้นจะอยู่ที่ผู้พิพากษาศาลฎีกาเป็น เป็นสำคัญที่จะบอกได้ ศาลอื่น ๆ ศาลปกครอง ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลอะไรไม่มีข้อที่จะอ้างได้มากกว่าศาลฎีกา เพราะว่าผู้พิพากษาศาลฎีกาที่จะมีสิทธิที่จะพูด ที่จะตัดสิน ฉะนั้น ก็ขอให้ท่านได้พิจารณา ดูกลับไปพิจารณา ไปปรึกษากับผู้พิพากษาศาลอะไรอื่น ๆ ศาลปกครอง ศาลรัฐธรรมนูญ ว่าควรจะทำอะไร แล้วต้องรีบทำ ไม่งั้นบ้านเมืองล่มจม พอตีตะก็ดู ดูทีวี เรือหลายหมื่นตันโดนพายุ จมลงไป ๔ พันเมตรในทะเล เขายังต้องดูว่าเรือนั้นลงไปอย่างไร เมืองไทยจะจมลงไปลึกกว่า ๔ พันเมตร แล้วก็กู้ไม่ได้ กู้ไม่ขึ้น ฉะนั้นท่านเองก็จะเท่ากับจมลงไป ประชาชนทั่วไปที่ไม่รู้วิธีไหนก็เห็นก็จะ จะจมลงไปในมหาสมุทรเดี๋ยวนี้ เป็นเวลาที่วิกฤติที่สุด ที่สุดในโลก ฉะนั้นท่านก็มีหน้าที่ ที่จะปฏิบัติ ปรึกษากับผู้ที่มีความรู้ เพื่อที่จะเขาเรียกว่ากู้ชาตินั่นแหละ เออะอะอะไรก็กู้ชาติ กู้ชาติ กู้ชาติ นั่นนะ เดี่ยวนี้ยังไม่ได้จม ทำไมคิดถึงจะไปที่กู้ชาติ แต่ว่าป้องกันไม่ให้จมลงไป แล้วเราจะต้องกู้ชาติจริง ๆ แต่ถ้าจมแล้ว กู้ชาติไม่ได้ จมไปแล้ว ฉะนั้นต้องไปพิจารณา ดูดี ๆ ว่าควรจะทำอะไร ถ้าทำได้ ปรึกษาหารือกันได้จริง ๆ ประชาชนทั้งประเทศ และประชาชนทั่วโลกจะอนุโมทนา อาจจะเห็นว่าผู้พิพากษาศาลฎีกาในเมืองไทยยังมี เรียกว่ายังมีน้ำยา และเป็นคนที่มีความรู้ และตั้งใจที่จะกู้ชาติจริง ๆ ถ้าถึงเวลา

ก็ขอขอบใจท่านที่ตั้งอกตั้งใจที่จะทำหน้าที่ แล้วก็ทำหน้าที่ดี ๆ อย่างนี้ บ้านเมืองก็รอดพ้นไม่ต้องกลัว ขอขอบใจที่ท่านพยายามปฏิบัติโดยดี แล้วประชาชนจะอนุโมทนา ขอบใจแทนประชาชนทั่วทั้งประเทศที่มีผู้พิพากษาศาลฎีกาที่เข้มแข็ง ขอบใจ ขอให้ท่านสามารถที่จะปฏิบัติงานด้วยดี มีพลานามัยแข็งแรง ต่อสู้ ต่อสู้นะ ต่อสู้เพื่อชาติ ต่อสู้เพื่อความยุติธรรมในประเทศ ขอขอบใจ

ฉบับพิเศษ หน้า ๑

เล่ม ๕๐ ตอนที่ ๑๓๒ ราชกิจจานุเบกษา ๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๖

ประกาศ

แต่งตั้งนายกรัฐมนตรี

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

ตามที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง จอมพล ถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี ตามประกาศลงวันที่ ๑๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๕ แล้วนั้น

บัดนี้ จอมพล ถนอม กิตติขจร ได้กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ และทรงพระราชดำริว่า นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นผู้ที่สมควรไว้วางพระราชหฤทัยที่จะให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ฉบับพิเศษ หน้า ๒

เล่ม ๕๐ ตอนที่ ๑๓๒ ราชกิจจานุเบกษา ๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๖

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๔ แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๑๕ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีบริหารราชการแผ่นดินตั้งแต่วันที่นี้เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๑๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๖ เป็นปีที่ ๒๘ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

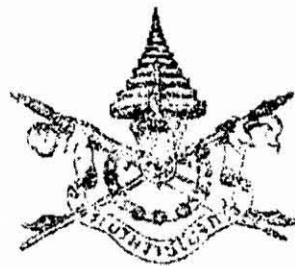
ทวี แรงขำ

รองประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ

ปฏิบัติหน้าที่แทนประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ

ฉบับพิเศษ หน้า ๑

เล่ม ๕๐ ตอนที่ ๑๖๑ ราชกิจจานุเบกษา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๑๖

ประกาศ

แต่งตั้งสมาชิกสภาแห่งชาติ

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สมยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า โดยที่สถานการณ์ปัจจุบันยังไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ และรากฐานการปกครองราชอาณาจักรก่อนที่จะได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญนั้น ก็ยังไม่มั่นคงพอที่จะทรงวางพระราชหฤทัยได้ นอกจากนั้น ยังมีพระราชประสงค์ที่จะให้ประชาราษฎร์ได้เข้ามามีส่วนในการวางรากฐานแห่งการปกครองเสียแต่ต้นมือ ในการนี้จะต้อง

ฉบับพิเศษ หน้า ๒

เล่ม ๕๐ ตอนที่ ๑๖๑ ราชกิจจานุเบกษา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๑๖

แต่งตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติขึ้นให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน และโดยที่มีพระราชดำริว่า สภานิติบัญญัติแห่งชาตินั้น ควรจะประกอบด้วยบุคคลผู้เป็นตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ อาชีพ วิชาความรู้ ตลอดจนทรงรสนะและแนวความคิดทางการเมืองให้มาก และกว้างขวางที่สุด

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งสมาชิกแห่งชาติขึ้น ประกอบด้วยบุคคลผู้มีรายนามท้ายประกาศพระบรมราชโองการนี้ และให้สมาชิกแห่งชาติประชุมกันเลือกบุคคลที่เหมาะสม จากสมาชิกสมาชิกแห่งชาติขึ้นจำนวนหนึ่ง แล้วนำรายชื่อขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา เพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งบุคคลเหล่านั้นเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติต่อไป

ประกาศ ณ วันที่ ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๖ เป็นปีที่ ๒๘ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ถ้อยญา ธรรมศักดิ์

นายกรัฐมนตรี

ภาคผนวก ๓

สุนทรพจน์

ของ

นายโคฟี อันนัน

เลขาธิการสหประชาชาติ

ประกาศราชสดุดีเฉลิมพระเกียรติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

เนื่องในโอกาสทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุด
ด้านการพัฒนามนุษย์ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ

“...ด้วยพระปรีชาสามารถในการเป็นนักคิดของพระองค์ท่าน ทำให้นานาประเทศตื่นตัวในการปรับปรุงแบบการพัฒนาภายใต้แนวคิดใหม่...”

“...ในบ่ายวันนี้ ผมจะได้รับเกียรติอันยิ่งใหญ่ในการทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และผมมีความรู้สึกปิติยินดีอย่างยิ่งในเกียรติที่ผมได้รับ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นที่ได้ร่วมเฉลิมพระเกียรติถวายรางวัลดังกล่าวแด่พระองค์ ในวโรกาสแห่งการเฉลิมฉลองสิริราชสมบัติครบหกสิบปี

สำหรับสหประชาชาติ พิธีมอบรางวัลเชิดชูเกียรตินี้มีความหมายสำคัญยิ่ง เนื่องจากเป็นครั้งแรกที่สหประชาชาติได้จัดทำรางวัลเกียรติยศนี้ เพื่อมอบแด่บุคคลดีเด่น ที่ได้อุทิศตนตลอดช่วงชีวิตและสร้างคุณค่าของผลงานอันเป็นที่ประจักษ์และเป็นคุณูปการที่ผลักดันความก้าวหน้าในการพัฒนาคน

หมายเหตุ - นายโคฟี อันนัน เลขาธิการสหประชาชาติ กล่าวสุนทรพจน์เพื่อประกาศราชสดุดีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้านการพัฒนามนุษย์ในการอภิปรายของคณะผู้ทรงคุณวุฒิระดับสูง เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๔๙ ที่กระทรวงการต่างประเทศ

การพัฒนาคนโดยแก่นแท้แล้วเป็นแนวทางเรียบง่าย การพัฒนาคนเป็นเรื่องของการสร้างเสริมขีดความสามารถแก่ประชาชนมิใช่เพื่อเพียงคนสองสามคน มิใช่เพื่อคนจำนวนมาก แต่เพื่อคนทั้งปวงโดยถ้วนทั่ว การสร้างเสริมขีดความสามารถทำได้โดยผ่านทางการศึกษา การขยายโอกาสและทางเลือกสูขอนามัยและโภชนาการ การพัฒนาคนเป็นเรื่องของการสร้างเสริมขีดความสามารถในการขยายโอกาสแก่ปัจเจกชน ที่จะเลือกให้มีชีวิตยืนยาวด้วยการมีสุขภาพอนามัยที่แข็งแรง เป็นบุคลากรที่มีความรู้ และความคิดที่สร้างสรรค์

การพัฒนาคน เป็นการพัฒนาที่ให้คนเป็นเป้าหมายศูนย์กลางในการพัฒนา โดยมุ่งเน้นการพัฒนาความเติบโตทางเศรษฐกิจและอย่างยั่งยืน สิทธิมนุษยชนและความมั่นคงในชีวิตความเท่าเทียมกัน และการมีส่วนร่วมทางการเมือง

สหประชาชาติให้ความสำคัญด้านการพัฒนาคนเป็นลำดับแรก และเราคงเพียรพยายามอย่างเต็มที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาคน โดยผ่านรายงานการพัฒนาคนของยูเอ็นดีพีทั้งในระดับโลกและระดับประเทศ ผ่านโครงการพัฒนาต่าง ๆ ภายใต้งานสหประชาชาติประจำประเทศต่าง ๆ ใน ๑๖๖ ประเทศทั่วโลก และโดยผ่านรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์นี้

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ หากการพัฒนาคนหมายถึงการให้ลำดับความสำคัญประชาชนเป็นอันดับแรก ไม่มีสิ่งอื่นใดอีกแล้วที่ยิ่งใหญ่ไปกว่าการพัฒนาคนภายใต้แนวทางการพัฒนาคนขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงบรมราชาภิเษกเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติในปีพุทธศักราช ๒๔๘๙ พระองค์ได้ทรงมีพระปฐมราชโองการไว้ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” นับแต่บัดนั้นเป็นต้นมา พระองค์ได้ทรงอุทิศพระวรกายและทรงงานโดยมิรู้เหน็ดเหนื่อยเพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของปวงชนชาวไทยโดยมิได้เลือกเชื้อชาติวรรณะ และศาสนา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้รับการขนานนามจากชาวโลกว่า “ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักพัฒนา” พระองค์ทรงเยี่ยมเยียนพสกนิกรที่ยากไร้และด้อยโอกาสทั่วทุกภูมิภาค ทรงสดับตรับฟังปัญหาทุกข์ยากของราษฎรและทรงมีพระเมตตาพระราชทานแนวทางการดำรงชีพเพื่อให้ประชาชนของพระองค์สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงงานด้านการพัฒนาชนบท ยังประโยชน์นานับประการต่อประชาชนนับล้านในประเทศ อาทิ โครงการที่มุ่งเน้นการเกษตรขนาดเล็ก ด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสม มีการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน รวมทั้งการป้องกันและบรรเทาความเดือดร้อนจากน้ำท่วมและภัยแล้ง

นอกจากนั้น โครงการพัฒนาพื้นที่สูงในภาคเหนือ ภายใต้งานโครงการในพระราชดำริ ได้เปลี่ยนสภาพพื้นที่ปลูกฝิ่นให้กลายเป็นแหล่งปลูกพืชทดแทน โครงการต่าง ๆ ในพระราชดำริเพื่อ

พัฒนาชนบท ทำให้คนในพื้นที่มีสุขอนามัยดีขึ้น มีโอกาสในการศึกษา และยังประโยชน์สุขแก่ประชาชนในพื้นที่และผู้อยู่อาศัยบริเวณเขตชายแดนไทยแถบพม่าและลาวให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ในด้านการพัฒนาสังคมภายใต้โครงการพระราชดำริต่าง ๆ พระองค์ท่านได้ทรงสนับสนุนด้านสุขอนามัยและความเป็นอยู่ที่ดีของเด็ก มีการรณรงค์ลดภาวะการขาดไอโอดีน รวมทั้งส่งเสริมสร้างโอกาสทางการศึกษาและการยกระดับพัฒนาชีวิตของประชาชนชาวไทย

อนึ่ง ด้วยพระปรีชาสามารถในการเป็นนักคิดของพระองค์ท่าน ทำให้นานาประเทศตื่นตัวในการปรับรูปแบบการพัฒนาภายใต้แนวคิดใหม่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งแนวทางการพัฒนาที่มุ่งเน้นความสมดุล อดออมและยั่งยืน โดยเน้นหลักการความพอประมาณและการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอที่จะต้านทาน และลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ ปรัชญาดังกล่าวซึ่งเน้นแนวทาง “การเดินสายกลาง” ทำให้สหประชาชาติมีมติสนับสนุนให้ประชาชนเป็นเป้าหมายศูนย์กลางในการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีและยั่งยืนต่อไป

โครงการพัฒนาและปรัชญาแนวความคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เป็นแนวทางในการพัฒนาของพระองค์ท่าน และสำหรับประชาชนทุกหนแห่ง

รางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์นี้ สหประชาชาติมีมติที่จะส่งเสริมประสบการณ์ และแนวทางปฏิบัติ ในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันทรงคุณค่าอย่างหาที่สุดมิได้ของพระองค์ท่าน เพื่อจุดประกายแนวความคิดการพัฒนาแบบใหม่สู่นานาชาติ

เพื่อเฉลิมพระเกียรติความสำเร็จสูงสุดและความมุ่งมั่นในพระราชหฤทัยในการพัฒนาคนสำหรับประชาชนของพระองค์...”

รายพระนาม รายนามพวงหรีด

พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวิมลฉัตร

ม.ร.ว.ชิษณุสรร - ม.ร.ว.พร้อมฉัตร สวัสดิวัตน์

คุณธานินทร์ กรัยวิเชียร องคมนตรี

พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ และคุณหญิง

ท่านผู้หญิงเพ็ญศรี วัชรโรทัย

พล.ต.อ.เภา - คุณหญิงถวิกา สารสิน

คุณชวน หลีกภัย

ดร.สุนทร - คุณหญิงเกื้อกุล เสถียรไทย

ดร.สุรเกียรติ์ เสถียรไทย และท่านผู้หญิง รองนายกรัฐมนตรี

ม.ร.ว.ยงสวาสดี กฤดากร

ม.ร.ว.นับทอง - คุณกุลนิตี ทองใหญ่

ม.ร.ว.ปรีดิยาธร - คุณประภาพรธรรม เทวกุล

คุณมีชัย ฤชุพันธ์

คุณพิมพ์สิริ ณ สงขลา

คุณอุกฤษ - ท่านผู้หญิงมณฑินี มงคลนาวิน

พล.ร.อ.ประเจตน์ - พญ. คุณหญิงนงนุช ศิริเดช

พล.ร.ต. ม.ล.อัศนี ปราโมช และท่านผู้หญิง

ศ. มารุต - คุณหญิงพันทิพา บุนนาค

คุณวิทย์ - คุณหญิงนันทนา รายนานนท์

คุณชำนาญ - คุณหญิงวลี ยวบูรณ์

คุณเสริมศักดิ์ - คุณระเบียบรัตน์ พงษ์พานิช

รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยและภริยา

ศ. ดร.ประเสริฐ ณ นคร

ศ. นพ. อรรถสิทธิ์ เวชชาชีวะ และภรรยา

พล.ต.อ.ประทีน - คุณกฤษณา สันติประภพ

คุณประพาส - หม่อมราชวงศ์ทิพยางค์ กาญจนดุล

คุณหญิงกาญจนา ณ ระนอง และครอบครัว

คุณศักดิ์ทิพย์ - ม.ร.ว.เบญจมาภา ไกรฤกษ์

คุณเนติฉิน ณ ระนอง และครอบครัว

พลเอก ศุภชัย - พ.อ.ญ.จินตนา อิงจุลานนท์

พลเอก สุพัทธ์ - คุณสุมพร สารสิน

พ.ต.อ.มณฑล เงินวัฒนะ รอง ผบก. ศตม. ภ. กลาง

คุณชัยวัฒน์ - คุณหญิงวิจิตตราภรณ์ หุตะเจริญ

ศ. อรุณ - ศ. คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี

รศ. ชงทอง จันทรางศุ

คุณอาสา - ม.ร.ว.สุจิตคุณ สารสิน

ดร.เจริญ คันธวงศ์

คุณกฤษฏีกา ไกรฤกษ์

ศ. พิเศษประสิทธิ์ - รศ. ดร.สุกัญญา โขวิไลกุล

ศ. ดร.เกษม - คุณพิสมัย สุวรรณกุล

ศ. ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช นายกราชบัณฑิตยสถาน

รศ. พรรณี ประจวบเหมาะ

คุณลัก กอแสงเรือง

ศ. นพ. ยงยุทธ วัชรดุลย์

คุณไกรทิพย์ - คุณนันทา ไกรฤกษ์

ศ. เกษรี ณรงค์เดช

คุณอภัย - คุณจารุวรรณ จันทนจุลกะ

ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ และภริยา

ดร.อมร - คุณมุกดา จันทสมบุรณ์

คุณอัจฉรา เตชะไพบูลย์ และครอบครัว

ศ. ดร.สุรพล นิตไกรพจน์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คุณอรจิต สิงคาลวณิช อธิบดีกรมพัฒนาธุรกิจการค้า

รศ. ประพันธ์พงศ์ - คุณปรานี เวชชาชีวะ

คุณนรนิติ เศรษฐบุตร เลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า

ดร.เฉลิมชัย - ดร.มาลตี วสินนท์

ผู้ว่าฯ เกียรติพันธ์ - คุณพรรณี น้อยมณี

คุณจิตราภรณ์ เตชะไพบูลย์

ศ. เกียรติคุณ นพ. เหลือพร ปุณณกันต์

กรรมการผู้จัดการ ศิริราชมูลนิธิ

ศ. เกียรติคุณ นพ. ปิยะสกล สกลสัตยาทร

คณบดีคณะแพทยศาสตร์ รพ. ศิริราชพยาบาล

คุณต่อตระกูล - คุณภัทราดา ยมนาค

ศ. คลินิก นพ. ปิยะสกล - พญ. สมสิริ สกลสัตยาทร

คุณณรงค์ฤทธิ์ - ม.ล. สุदारัตน์ สนิทวงศ์

คุณพจน์ย์ ธนวรานิช อธิบดีกรมการประกันภัย

คุณผาสุก ถมยา และครอบครัว

คุณการุณ กิตติสถาพร

คุณพจน์ - คุณประยงค์ อิงคินันท์

คุณสุจินต์ - คุณรุจิราภรณ์ หวังหลี่

พ.ต.อ.ทวีศักดิ์ - คุณวินัส ตู๋จินดา

ศ. นพ. ปิยะสกล สกลสัตยาทร

คณบดีคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

คุณวิฑูร สุขพูล พาณิชย์จังหวัดสมุทรสาคร

คุณประไพ รัตนกุลเสรีเรืองฤทธิ์

นพ. บัณฑิต - คุณสุชาดา กาญจนพยัคฆ์

คุณประยอยม - ม.ร.ว. อรรถธร ชองทอง และครอบครัว

คุณรพีพัฒน์ - พญ. ประภาวดี ธรรมวนิช

คุณวศิน ถาวรวิชัย

คุณเจียต - คุณพีรชต์ สุจริตกุล

คุณอภิชาติ หวังหลี่ - คุณอัญชลิกา สนิทวงศ์ฯ

คุณประกิจ - คุณดารุณี กฤตบุญญาลัย

คุณสุนทร เจริญวรรณ

คุณพงศธร เตวิทย์

นพ. รุจาพงศ์ สุขบท

คุณวิเชียร - คุณเสาวนีย์ เตชะไพฑูย์

คุณบรรพต สมรรถนาวิณ และครอบครัว

คุณรังสิน - คุณศศิบุษบา สืบแสง

อ.วันชัย รวยอารีย์

คุณสำรอง - คุณสุอร วาณิชยานนท์

คุณอิสระ - คุณกัณฑ์ฤทัย ว่องกุศลกิจ

คุณชัยโรจน์ - คุณรุ่งฤดี พูนทรัพย์มณี และครอบครัว

พ.ต. ม.ร.ว. ดำรงเดช - คุณจุไรรัตน์ ติศกุล

คุณปิยะบุตร - คุณสุจินตนา ชลวิจารณ์

คุณสุรกิต - คุณสุภาณี รักพานิชย์

คุณมนตรี เสวรักษ์

ผู้อำนวยการฝ่ายทรัพยากรบุคคล

บริษัท บริหารสินทรัพย์กรุงเทพพาณิชย์ จำกัด

คุณพิชัย - พญ. วิมล สุรินทรานุรักษ์

อจ. พิภพชฎี สุวรรณผ่อง และครอบครัว

คุณสันติ - คุณวัฒน์ นิติธรรมยง

คุณศิริพล ยอดเมืองเจริญ อธิบดีกรมการค้าภายใน

คุณประเสริฐ ถานะภิรมย์

คุณพรทิพย์ จาละ เลขานุการคณะกรรมการกฤษฎีกา

คุณชนินทร์ - คุณวิภาดา ไทนวนิก

คุณจิรศักดิ์ - คุณอารีย์ สถิรกุล และครอบครัว

คุณสมชาย - คุณอำไพ - คุณนิตา ฉันทวานิช

คุณอำนาจ - คุณอริดา บุญศิริวิบูลย์

คุณเมฆมณี นิลรำไพ

คุณกฤษณะ - คุณวิษชุดา ศรีรัตนบัลล์

คุณอภิสร่า หงสกุล

คุณดาวใจ ไพจิตร

คุณวิไล - หลานนิกสัน วัฒนินธ์วงศ์ (ตุ๊จันดา)

คุณนิพนธ์ - คุณก้อย - คุณพิงค์ - คุณวิล - คุณNancy

คุณชลิต เตชะอำนาจ

คุณหวาน - คุณตาล

คุณสุวิมลลา ตรรกุลวัฒน์ (น้องสาวพี่วิไล)

เพื่อนน้องแอน

คุณสัมพันธ์ อินทรทูต และครอบครัว

คุณประพาส - หม่อมราชวงศ์ ทิพยางค์ กาญจนดูล และ ลูก - หลาน

คุณแป็บ- คุณอ่อน - คุณอ้า - คุณอ้อม

ดร.วีรวัฒน์ - รศ. ยุพา กาญจนดูล

คุณบุษย์ (เดช) - คุณรัตนา - คุณปารัช กาญจนดูล

ตระกูล "อินทรทูต" ลูก หลาน เหลน พล.ต.อ. พระพิณิจชนคดี

ครอบครัวอินทรทูต

ครอบครัวชาลีจันทร์

ครอบครัวเทพนรัตน์

ครอบครัวพิทยาภรณ์

ครอบครัวพงษ์เจริญ

ครอบครัวพูนวัตถุ

ตระกูลว่องวัชรินทร์

บุตรศาสตราจารย์ ไพโรจน์ - คุณหญิงบรรเลง ชัยนาม

คณะนิติศาสตร์ จุฬาฯ

สมาคมนิสิตเก่านิติศาสตร์ จุฬาฯ

นิติศาสตร์จุฬาฯ รุ่น ๑๗

นิติ (มธ.) ๐๒

ชมรมนิติศาสตร์ รุ่น ๒๕๐๓

รัฐศาสตร์ จุฬาฯ รุ่นที่ ๕

รัฐศาสตร์ จุฬาฯ รุ่นที่ ๖

รัฐศาสตร์ จุฬาฯ รุ่น ๑๔

สมาคมรัฐศาสตร์ฯ มธ. ในพระบรมราชูปถัมภ์

ศาลรัฐธรรมนูญ

อธิบดีศาลปกครอง นครราชสีมา

กระทรวงพาณิชย์

อธิบดี และข้าราชการ กรมทรัพย์สินทางปัญญา

กลุ่มอาหารกรมส่งเสริมการส่งออก

คณะพาณิชย์ศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศิษย์บัญชีธรรมศาสตร์ ๙๗

ราชบัณฑิตยสถาน

สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน

สถาบันการพลศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

สำนักหลักนิติบัญญัติ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

ฝ่ายกฎหมายการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

คุณปณต - คุณอิษญา กาญจนดล

บจก. ภูเก็ตจังหวัดพาณิชย์

บริษัท นครปฐมจังหวัดพาณิชย์ จำกัด

บริษัท ราชบุรีจังหวัดพาณิชย์ จำกัด

องค์การคลังสินค้า

บริษัท เงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

อดีตพนักงาน บริษัท เงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

บริษัท บริหารสินทรัพย์กรุงเทพพาณิชย์ จำกัด

ศิริราชมูลนิธิ

มูลนิธิกตเวทินในพระบรมราชูปถัมภ์

โรงพยาบาล สมิตีเวช สุขุมวิท

องค์กรแพทย์ โรงพยาบาล สมิตีเวช

เจ้าหน้าที่ WARD4 ซ้าย รพ. สมิตีเวช

สำนักรองกรรมการผู้จัดการด้านการเงินและบริหาร บมจ. ศรีไทยซูเปอร์แวร์

บจก. ตรังจังหวัดพาณิชย์

บ. สีส้มอาคารและบริการ จก.

สนง. บำรุง สุวิชา อภิศักดิ์ทนายความ
ชมรมสวนนครินทร์
บริษัท พี เอ เอ สตูดิโอ จำกัด
ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) สาขา ถนนเพชรบุรีตัดใหม่
นิตยสาร พลอยแถมเพชร
ร้านเพชรมาลัย
ร้านไวค จิวเวลรี่
NAGARA
FRANK's JEWELRY
SINCERE JEWELRY
NNS TRAVEL & TRANSPORT CO.,LTD.
GRID INTERIOR ARCHITECTS CO.,LTD
ร้านบุญยะอโต้
บ้านพี่เล็ก

รายชื่อพระนามและรายนามผู้ร่วมทำบุญ

บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรม

ร้านไวศ

คุณวัชชัย - คุณพัชรดา ซอโสติกกุล

คุณรจิต

คุณพจน์ - คุณประยงค์ อิงคนินันท์

คุณบ่อม (การบินไทย)

คุณอินทิรา ชาลีจันทร์

คุณเพิ่มทรัพย์ กุญชร ณ อยุธยา

คุณศุภกิจ - คุณชัชชา - คุณอภิรยา - คุณศิริส - คุณพิริยส์ ศรีกาญจนา

คุณวิไล วัฒนินธวงศ์

คุณประยอม - ม.ร.ว. อรฉัตร - คุณปรีย - คุณกอบลาภ - คุณปรม

คุณปวรร - ด.ช. กันต์ ซองทอง

คุณจเร อำนวยวัฒนา

คุณพิสิษฐ์ สิทธิเชาว์พันธ์

คุณเชาว์ สายเชื้อ

ฝ่ายกฎหมายทรัพยากรธรรมชาติ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

คุณสมชาย - คุณสุนิสา สีนุญเรือง

กรรมการกฤษฎีกา

คุณชัยโรจน์ - คุณรุ่งฤดี พูนทรัพย์มณี

ร้านเพชรมาลัย

คุณสมพล - คุณนันทน์ภัส สมเกียรติกุล

คุณกฤษณะ - คุณวิษชุดา ศรีรัตนบัลล์

คุณอุทัย - คุณทวีลาภ ทิรัญศิริสมบัติ

คุณหญิงกาญจนา ณ ระนอง และครอบครัว

คุณทองคำกิติ ศุภการ

คุณจรัสชัย สุธีวรคุณ

คุณมนัส โกศลเมตตาชาคริต

คุณธงชัย - คุณวลัยพร ภิงคารวัฒน์

ศ. เกษรี ณรงค์เดช

คุณไหม และครอบครัว

คุณสุเทพ

คุณสุรินทร์ - คุณยุพิน วรปรีชาธรรม

คุณอิสระ - คุณกนต์ฤทัย ว่องกุศลกิจ

คุณทักษิณ วิประภิต (บ. ภูเก็ตจังหวัดพาณิชย์)

ศ. ไชยยศ เหมะรัชตะ

อาจารย์วันชัย รวยอารี - คุณนภาพรณ - คุณพิมพ์ภา รวยอารี

คุณนุชนาถ ละอองพัฒนาสกุล (บ. นครปฐมจังหวัดพณิชย)

คุณจรัสศรี พงศ์พิทักษ์

คุณวศิน ถาวรธวัช

คุณดีเรก - คุณสุนันท์ ลิ้มจิตติ

ม.ร.ว. ชินธุสร - ม.ร.ว. พร้อมฉัตร สวัสดิ์วัฒน์

ครอบครัวอรุณ ประสานทอง

คุณธนิดา - คุณชินวัฒน์ บุลสุข

คุณติง - คุณนา

คุณน้อย

คุณปู่+คุณป้า+คุณพรรยา+คุณแก้ว

หม่อมอรพินท์ ดิศกุล ณ อยุธยา

คุณบำรุง ตัมจิตนิวัฒน์ (ติ)

คุณหน้อย - คุณแนน (THE NINTH)

คุณไนต์ - คุณชาย - คุณเบิ้ม

ม.ร.ว. สุภาณี ดิศกุล

ม.ร.ว. อติศรฉัตร - คุณสุชาดา สุขสวัสดิ์

คุณศิริวรรณ วงศ์ศิริกุล

คุณชูจิต วิตนากร

คุณปรีชา - คุณอารยา บุษยะโกมุท

คุณต๋นย - คุณลัดดา ผักไผ่ผล

คุณจ๊ีบ

คุณเนตรนารี พิทักษ์วงศ์

พล.ต.ต. จักร - คุณภารณี จักรรักรักษ์

คุณปฐมมาภรณ์ บุษปธำรง (ภาศิสมาชิก)

คุณเพ็ญศรี ตุ๊ก

ดร.ฉัตรชัย พงศ์ประยูร

ศ. พิเศษอดิศักดิ์ ทองบุญ (ราชบัณฑิต)

อจ. เสถียรพงษ์ วรรณปก

คุณน้อยมณี

นพ. ทวี ตันติวงษ์

อ.เพชร สุ่มิตร

คุณจิรศักดิ์ - คุณอารีย์ สติรกุล และครอบครัว

33 SHABU HOUSE

คุณบรรณ - คุณโชษิตา จันทรวีโรจน์

นพ. สุวพจน์ - พญ. วรณวิมล แสงโชติ

คุณธีรพล - คุณปรางทิพย์ นพรัมภา

แนนซี่พร้อมครอบครัว

ราชบัณฑิตยสถาน

คุณการุณ บุญศรีสวัสดิ์

คุณเล็ก บุญศรีโรจน์

คุณอุดม คงวงศ์

ม.ร.ว. อติเทวีญ เทวกุล และครอบครัว

ก. สීම

คุณอรุณ ลิ้มจิตติ

คุณเสียง - คุณกมลลา ลิ้มจิตติ

คุณเลอสรร - คุณสุมณี ลิ้มจิตติ

คุณกฤษณ์ ลิ้มจิตติ และบุตร

คุณอุสร่า - พี่สุกัญญา จันทรเสน

พีนพ , นึก , แน็ต

คุณจิรนนท์ ณ ระนอง

พลเรือตรี ม.ล. อัศนี - ท่านผู้หญิงวราพร ปราโมช

คุณบัณฑิต - คุณอุษา ลำช้า

คุณกฤต - คุณสุภาววรรณ ปันยารชุน

บุตรหลาน ม.จ. ปรีดีเทพยพงษ์ เทวกุล

คุณกนิษฐา เทวกุล ณ อยุธยา

ม.ร.ว. อติเทวีญ เทวกุล

คุณชินพันธ์ - คุณเสมอใจ เทวกุล

คุณชานาญ ยวบูรณ์

บริษัท นครปฐมจังหวัดพาณิชย์ จำกัด

ม.ร.ว. สำอางวรรณ ลำช้า

ครอบครัว ต้นมะขาม

บ. ภูเก็ตจังหวัดพาณิชย์ จำกัด (ท.ทักษิณวิประภิต)

คุณศรีณยา - คุณศิริพร (ตุ้ม, ตี๋ก) ไชยสุด

คุณพิริย์ - คุณศิริวัฒน์ คู่ตระกูล

คุณภัทราวุธ ลิ้มจิตติ

คุณคิม - คุณจิ้ง - คุณตุ่ม

คุณนิษฐา โตโพธิ์ไทย
คุณมานิต วิทยาเต็ม (ตุลาการรัฐธรรมนูญ)
คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ คณะนิติศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผศ. ธิติพันธ์ เชื้อบุญชัย (คณบดี คณะนิติศาสตร์จุฬาฯ)
คุณพงศ์เดช - คุณนัยนา วงษ์ภูมิ
พล.ต.ต. สุชาติ- คุณศิริรัตน์ ศรีเพ็ญ
คุณศิริยิ่ง + คุณวันทนี วิจิตรพาหนการ
พ.ต.อ. แสงสุรย์ - คุณพัฒน์วดี กรรณสูต
จากศิษย์โตมส์ฟ้า 97 (กัลยาวิมลโลหการ
ปทุมเวท ประภาศรี อมรสิน จิตรา ลืออำรุง)
คุณประภัก - คุณดารุณี กฤตบุญญาลัย และครอบครัว
คุณพรทิพย์ ทัพวงศ์
คุณทิพาพร อ้วนันท์
คุณเจียด - คุณพีรชต์ สุจริตกุล
คุณรังสิน - คุณศศิบุษบา สืบแสง
กระทรวงพาณิชย์
คุณปวีณ - คุณพิมพ์วรรณ ลิ้มปี่ชาติ
คุณหญิงเปรมจิตต์ จามรจันทร์
คุณเอนก สิทธิประศาสน์
ประธานคณะกรรมการกฤษฎีกา คณะที่ 2
รศ. ศุภฤกษ์ - คุณปนิดา (ว่องวานิช) ศรีเนตร
คุณสิริรัตน์ วงศ์ไพโรจน์พานิช (กรมส่งเสริมการส่งออก)
คุณกอบชัย - คุณบุปผา กิ่งชัชวาลย์
คุณอังกูร - คุณประวีณ ธรรมบุตร
คุณนงนุช สมบูรณ์
ครอบครัวเอ็มไพร์
ลูก-หลานๆ พ.ต.ต. ปณิธิ - ม.ร.ว. อำภา อินทรทุด
คุณเกษม พิศลยบุตร
คุณนงนุช ลุล์มฤทธิ (คุณนุชวิภาวดี บุรีสการ) (นุ้ม)
คุณจรัส ตรีสุพรรณ (อดีตข้าราชการกระทรวงพาณิชย์)
คุณเอียด - คุณชุติมณฑน์ เกษรบุญนาค
คุณวีรพิชัย - คุณวีวรรณ สารกิจปรีชา
คุณประพาส กาญจนดูล
พ.ญ. สมสิริ สกลสัตยาทร

คุณชุมพล ศิลปอาชา
ครอบครัวอินทรีทูต - ดิศกุล
ดร.วีรวัฒน์ กาญจนดุล
คุณสุณี ประจวบเหมาะ
คุณผาสุก ถมยา และครอบครัว
ศ. นพ. วิศิษฎ์ - คุณหญิงทิมาพรลิตปรีชา
คุณนิพนธ์ - คุณก้อย
พีแก้ว
ม.ร.ว. ประกายฉัตร สุขสวัสดิ์
สวัสดิการนิติ (มธ) 02
คุณลัก กอแสงเรือง
คุณพะโยม แก้วบรรดาล
คุณอารีรัตน์ คงพันธ์
คุณจ๋ารัส
คุณจูเนียร์
คุณกฤษณะ อ้วนฉ่ำ (ปู)
คุณเรณู ศรีวิหค
คุณนิเวศน์ - คุณเก้ - PISSA
คุณละไม กาญจนดุล
นพ. วรวิทย์ - คุณภัทราภรณ์ วงศ์ทองศรี
คุณพรรณณี บรรจงเกียรติ
คุณกาญจนา โกศิตนันท์
คุณธเนตร (กิมกาย) - คุณกิมเดียว เอียสกุล
พนักงานร้านเดอะเบส (ปิยะธรมย์)
คุณรัตน์ (เดอะเบส ปิยะธรมย์)
คุณปวร ชองทอง
อดีตผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การจำกัด
คุณฐานิยา เมฆใจดี
พ.ต.อ. ทวีศักดิ์ ตู้อินดา
คุณปรีชา + คุณพรรณนิภา วุฒิการณ
คุณขรรค์ - คุณอังคณา ประจวบเหมาะ
คุณปิยะบุตร - คุณสุจินตนา ชลวิจารณ์
คุณดำรงศักดิ์ ณ ระนอง
คุณสุรินทร์ เลิศชัยฤทธิ์ + คุณปรียดา นิมอนงค์

คุณนพพร พิชา

คุณหวานและคุณนิดา

คุณสมชาย - คุณสุภาณี เลิศชัยฤทธิ์

คุณแห้ว (น้องตุ้ย)

คุณต้อง

คุณดาราศรี อารยะกุลและบุตรธิดา

ครอบครัวศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล
ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ได้มอบพวงหรีด และร่วมบริจาค
เงินตลอดจนสละเวลามาร่วมงานพระพิธีธรรมสวดพระ
อภิธรรม และงานพระราชทานเพลิงศพ

เงินบริจาคทั้งหมดจะนำไปใช้เพื่อสาธารณกุศลต่างๆ
ต่อไป หากมีสิ่งใดขาดตกบกพร่อง กราบขออภัยมา ณ ที่นี้

